

Handwritten text on a small white label on the spine, possibly indicating a library or collection number.

Aus der
Schloßbibliothek zu Oels
1885

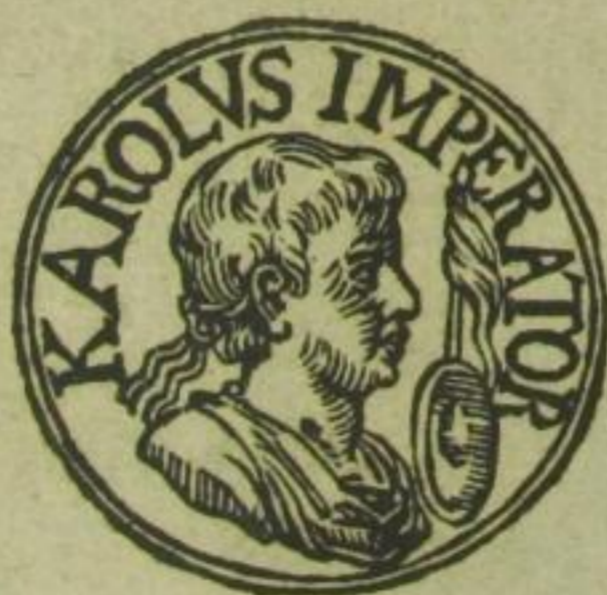
5994.

Ferdinandus de Tinsenberg

MONVMENTA
PADERBOR-
NENSIA
EX HISTORIA
ROMANA
FRANCICA SAXO-
NICA ERVTA
ET
NOTIS ILLVSTRATA

M DC

LXXII.

P A D E R B O R N A E
APVD JOANNEM HESSIVM
BIBLIOPOL. s. m.

MONUMENTA
PADERBOR-
NENSIA
EX HISTORIA
ROMANA
FRANCICA SAXO-
NICA ERVTA
NOTIS ILLUSTRATA

LXXII

AD ERSORNA
ABD JOANNEM HESSIAM

ALISO ROMANVS

MEMORIAE. SACRVM

*Siquis. Alisonem. vestigas. forte. Sicambris
Impositum. Drusi. grande. Neronis. opus
Quo. steterunt. aquila. populis. quo. Roma. subactis
Iura. dedit. signis. perniciofa. suis
Huc. propera. pago. vicino. nomen. et. anni
Haeret. adhuc. priscis. nobile. temporibus
Longa. dies. fossas. late. complevit. et. hostis
Mœnia. victrici. diruit. alta. manu
Fama. superstes. erit. scriptoribus. aucta. Latinis
Donec. Alisonis. Luppia. crescet. aquis*

FERDINANDVS. DEI
ET. APOSTOLICAE. SEDIS. GRATIA
EPISCOPVS. PADERBORNENSIS. COADIUTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
ET. COMES. PYRMONTANVS

Alisonem. Romanorum. Castellum. contra
Sicambros. à. Nerone. Claudio. Druso. ad
Luppia. et. Alisonis. confluentes. positum
rerum. gestarum. gloria. celeberrimum. diœcesi
suæ. vindicavit. et. patriæ. antiquitatis
illustrandæ. studio

M. H. P

A 2

CLADES VARIANA

MEMORIAE. SACRVM

*En. ubi. Romanæ. cladis. monumenta. supersunt
Varus. et. Arminio. stratus. ab. hoste. iacet
Et. campo. in. medio. notum. victoria. nomen
Servat. adhuc. nostris. inclyta. temporibus
Auspiciis. rapuit. pubes. Germana. secundis
Imperii. geminas. nobile. pignus. aves
Desinat. Euphrates. Parthos. memorare. triumphos
Clavior. est. cæso. Luppia. Quinctilio
Rapta. Iovi. Latio. Crassi. spolia. ille. perempti
Reddidit. hic. aquilas. obtinet. usque. suas*

FERDINANDVS. DEI
ET. APOSTOLICAE. SEDIS. GRATIA
EPISCOPVS. PADERBORNENSIS. COADIUTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
ET. COMES. PYRMONTANVS

Varianæ. cladis. pæne. exitiabilis. Romanis
Cæfare. Augusto. ad. Teutoburgiensem. saltum
inter. Amisij. et. Luppia. fontes. Arminio. duce
a. Cheruscis. Bructeris. Marsis. et. conterminis
gentibus. illatæ

M. H. P

SALTUS
TEUTOBURGIENSIS
MEMORIAE. SACRVM

*Teutoburgensis. saltus. loca. vasta. peragrans
Paulisper. coeptum. siste. viator. iter
Hic. raptas. aquilas. cladis. monumenta. Latine
Inuenies. Vari. reliquiasque. ducis
Egit. et. hic. celebrem. Thietmallo. teste. triumphum
Saxonicam. Carolus. depopulatus. humum
Vt. merito. dubites. Romana. cæde. cruento
Arminio. maior. num. sit. habendus. honos
Saxonis. an. Carolo. victori. sæpius. hostem
Fregit. hic. indomitum. contudit. ille. semel*

FERDINANDVS. DEI
ET. APOSTOLICAE. SEDIS. GRATIA
EPISCOPVS. PADERBORNENSIS. COADIUTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
ET. COMES. PYRMONTANVS

*Saltum. Latinis. Teutoburgensem. Osneggum
Francis. appellatum. Quinctilij. Vari. legio.
numque. trium. tumulo. et. Caroli. M. victoria
de. Saxonibus. prope. Thietmali. An. DCC
LXXIII. reportata. nobilem. posito. hoc
monumento. illustravit*

FONTES LUPPIAE

MEMORIAE. SACRVM

*Luppia. Romanis. annalibus. inclytus. annis
Nec. minus. in. Franca. nobilis. historia
Hic. oritur. nomenque. dedit. famamque. Neronum
Quo. sita. maioris. castra. fuere. loco
Et. quem. concilio. pro. relligione. vocato
Saxonia. Carolum. ter. celebrasse. ferunt
Devenerare. sacrum. fluvii. caput. hospes. et. alte
Celatis. Nili. prafer. originibus
Qui. licet. innumeris. tumidus. petat. amnibus. & quor
Fonte. tamen. maius. Luppia. nomen. habet*

FERDINANDVS. DEI
ET. APOSTOLICAE. SEDIS. GRATIA
EPISCOPVS. PADERBORNENSIS. COADIUTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
ET. COMES. PYRMONTANVS

Ad. fontes. Luppiæ. fluminis. in. ditione
Paderbornensi. surgentis. Romani. exercitus
hibernis. et. Caroli. M. conciliis
celebratos

M. H. P.

FONTES AMISII MEMORIAE SACRVM

*Ille. ego. sum. Amisius. surgens. his. fontibus. amnis
Olim. Romana. notus. in. historia
Qui. centum. de labor. aquis. comitatus. in. equor
Ante. pererratis. urbibus. et. populis
Nunc. caput. occultum. rimatus. valle. sub. ima
Fernandus. niveo. condecorat. lapide
At. tibi. Nestorei. meritis. pro. talibus. anni
Letaque. perpetuo. tempora. vere. fluant
Et. nomen. Fernande. tuum. sic. crescat. eundo
Aucta. velut. nostra. gloria. crescit. aquæ*

FERDINANDVS. DEI
ET. APOSTOLICAE. SEDIS. GRATIA
EPISCOPVS. PADERBORNENSIS. COADIUTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
ET. COMES. PYRMONTANVS

Ad. fontes. Amisij. Romanis. notissimi
fluminis. in. ditio. Paderbornensi. nascentis
M. H. P

*Hospes. vive. tuæ. sortis. memor. en. ego. parvis
Nobilis. hic. orior. fontibus. Amisius
Et. postquam. fluvius. ingentibus. auctus. in. altum
Vela. tuli. vasto. mergor. in. Oceano
Sic. ubi. principiis. mortalia. tenuibus. orta
Creverunt. magnis. auctibus. intereunt*

DELBRUGGIA

Vltima veterum Bructerorum sedes.

MEMORIAE SACRVM

*Bructerus. hæc. coluit. loca. fœta. palustribus. undis
Quod. nunc. indigenis. nomen. ut. ante. manet
Hic. Varum. infesto. Germanicus. agmine. Cæsar
Vltus. et. hostiles. depopulatus. opes
Vicinam. Druso. genitori. condidit. aram
Et. tulit. Ausoniis. manibus. inferias
Post. Vbius. ferro. pariter. grassatus. et. igni
Obrutus. hic. magna. clade. repente. fuit
Vidæaque. terga. fugæ. dedit. et. sua. signa. reliquit
Incluta. virtutis. Bructere. signa. tuæ*

**FERDINANDVS. DEI
ET. APOSTOLICAE. SEDIS. GRATIA
EPISCOPVS. PADERBORNENSIS. COADIUTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
ET. COMES. PYRMONTANVS**

*Delbruggiis. veterum. Bructerorum. ultimis
quos. Germanicus. Cæsar. Varianæ. cladis. ultor. bello
persecutus. quantum. Amisiam. et. Luppian. amnes. inter
haud. procul. Teutoburgiensi. saltu. vastavit. Colonienfes
vero. Clivique. Paderbornensibus. infesti. accepta. insigni
clade. An. MCCCCX. XV. Cal. Decemb. illustrarunt. ob
fortitudinem. eorum. ac. fidem. Reip. præstitam
M. H. P*

ERESBURGVM

AD DIMOLAM

MEMORIAE. SACRVM

*Hospes. Eresburgi. præruptam. conspicias. urbem
Antiqua. celebrem. religionem. locum
Martis. ibi. quondam. simulacro. nobile. fanum
Saxoniam. columen. præsidiumque. fuit
Quod. Leo. vastatum. Caroli. victricibus. armis
Sacrauit. vero. restituitque. Deo
Mansit. et. hoc. nostræ. genti. dum. barbarus. hostis
Augustum. nostro. tempore. vertit. opus
Nil. intentatum. sceleris. manus. illa. reliquit
In. superos. tantum. quæ. fuit. ausa. nefas*

FERDINANDVS. DEI

ET. APOSTOLICAE. SEDIS. GRATIA

EPISCOPVS. PADERBORNENSIS. COADIUTOR

MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS

ET. COMES. PYRMONTANVS

Eresburgi. in. diœcesi. Paderbornensi. firmissimi
olim. Saxonum. propugnaculi. nec. magis
Francorum. armis. et. Irminfulæ. excidio. quam
ejus. loco. a. Carolo. M. exstructi. a. Leone. III
P. M. dedicati. bello. autem. Suecico. funditus
everfi. templi. religionem. celebris. memoriæ

M. H. P

B

BRVNISBERGA

PROPE HVXARIAM.

MEMORIAE. SACRVM

*Arx. ubi. Brunonis. circumspicit. alta. Latini
Militis. infectas. cæde. Visurgis. aquas.
Saxones. hic. amnem. Carolum. transire. parantem
Nequicquam. telis. impediere. suis.
Sed. dare. versa. fuga. victori. terga. coacti
Cesserunt. totum. fluminis. imperium
Litore. nunc. illo. regnas. Corbeia. sacrumque
Huxaria. dicit. ius. Padiborna. tuæ
Quæ. si. posteritas. servasset. fœdera. nunquam
Religio. scissis. plangeret. orba. comis*

FERDINANDVS. DEI
ET. APOSTOLICAE. SEDIS. GRATIA
EPISCOPVS. PADERBORNENSIS. COADIUTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
ET. COMES. PYRMONTANVS

Brunisbergæ. nobili. in. diœcesi. Paderbor-
nensi. et. ditione. Corbejensi. loco. ubi. Caro-
lum. M. trajectu. Visurgis. prohibere. frustra
conati. Saxones. An. DCC. LXXV. fusi
fugatique. Francis. cesserunt
M. H. P

BOCA AD LVPPIAM MEMORIAE. SACRVM

*Boca. vetus. Carolo. memorabilis. hospite. pagus
Luppia. quam. rapidis. præterit. amnis. aquis
Angarios. vidit. pacem. veniamque. precantes
Suppliciter. Franco. subdere. colla. iugo
Obsidibusque. datis. iurando. iure. pacisci
Obsequii. stabilem. tempus. in. omne. fidem
Angaria. gens. victa. sacro. letare. triumpho
Quem. Carolus. de. te. relligioque. tulit
Si. sub. rege. pio. libertas. gratior. exstat
Servitio. magis. es. libera. facta. tuo*

**FERDINANDVS. DEI
ET. APOSTOLICAE. SEDIS. GRATIA
EPISCOPVS. PADERBORNENSIS. COADIUTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
ET. COMES. PYRMONTANVS**

Bocæ. celebri. olim. pago. ubi. Carolus. M. Fran-
corum. Rex. Angarios. datis. obsidibus. et. jure-
jurando. fidem. obsequij. firmantes. An. DCC
LXXV. in. ditionem. accepit. et. à. sanctæ. me-
moræ. Badurado. Paderbornensi. Episcopo
reliquiæ. B. Landolini. Conf. quas. e. Camera-
censi. diœcesi. illuc. transtulerat. collocatæ
fuerunt

M. H. P

DESENBERGA

PROPE WARBURGVM

MEMORIAE SACRVM

*Desenbergæ. graves. quæ. finibus. ardua. Catos
Nostraque. sublimi. despicit. arua. iugo
Paruit. imperio. Caroli. cum. Francus. adegit
Saxona. degeneri. vertere. terga. fuga
Viçta. dehinc. cessit. Suenis. hostiliter. armis
Henricus. patrias. cum. laceraret. opes
Nunc. iacet. indigna. late. collapsa. ruina
Arx. vetus. et. rerum. gloria. sola. manet
Quis. nisi. mentis. inops. factis. extendere. famam
Negligat. ipsa. videt. si. quoque. saxa. mori*

FERDINANDVS. DEI

ET. APOSTOLICAE. SEDIS. GRATIA

EPISCOPVS. PADERBORNENSIS. COADIUTOR

MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS

ET. COMES. PYRMONTANVS

*Desenbergam. arcem. olim. in. monte. cogno-
mine. munitissimam. quam. Carolus. M. præ-
sidio. Francorum. firmavit. Saxones. An. DCC
LXXVI. frustra. oppugnarunt. Henricus. IV
Cæsar. An. M. LXX. occupavit. hodie. vero
Episcopi. et. Principis. Paderbornensis. benefi-
cio. nobilis. Spigeliorum. familia. possidet
posito. hoc. monumento. exornavit*

PADERÆ FONTES

MEMORIAE SACRVM

*Hic. ubi. fons. Paderæ. media. surgentis. in. urbe
Duco. vetus. magni. nomen. ab. amne. Padi
Marte. diu. ancipiti. Carolus. certare. coactus
Delegit. castris. conciliisque. locum
Iussit. et. his. undis. lustratam. subdere. gentem
Saxonicam. vero. colla. superba. Deo
Hic. Leo. Romana. deductus. ab. urbe. sacellum
Sacrauit. primum. religionis. opus
Hic. sedes. longo. fuit. ordine. deinde. secutis
Terrarum. dominis. inclyta. Cæsaribus.
Virginis. hic. coniux. virgo. Cunigunda. mariti
Acceptit. meritis. regia. ferta. comis
Vastum. alius. subeat. septena. per. ostia. Pontum
Nobilius. nullus. me. caput. annis. habet*

FERDINANDVS. DEI

ET. APOSTOLICAE. SEDIS. GRATIA

EPISCOPVS. PADERBORNENSIS. COADIUTOR

MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS

ET. COMES. PYRMONTANVS.

Ad. fontes. Paderæ. castris. comitijs. et. fre-
quenti. Imperatorum. Regumque. Germaniæ
et. Franciæ. hospitio. ac. regia. S. Cunigundæ
coronatione. celebratos

M. H. P

B2

DRIBVURGVM

Olim Iburgum appellatum.

MEMORIAE. SACRVM

*Seu. me. Driburgum. veteri. seu. nomine. dicas
Iburgum. meritis. laus. manet. aqua. meis
Saxonis. ut. perhibent. munimen. grande. vetustas
Imposuit. nostris. mœnia. celsa. iugis
Præsens. Carolus. precibus. donata. Leonis
Quæ. Paderæ. sacro. subdidit. imperio
Vena. acidæ. tantum. me. nunc. uberrima. lymphæ
Nobilitat. variis. sæpe. medendo. malis
Si. mihi. longa. dies. primos. subduxit. honores
Servat. adhuc. nostrum. quæ. fugit. unda. decus*

**FERDINANDVS. DEI
ET. APOSTOLICAE. SEDIS. GRATIA
EPISCOPVS. PADERBORNENSIS. COADIUTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
ET. COMES. PYRMONTANVS**

Driburgi. olim. Iburgi. antiqui. Saxonum. mu-
nimenti. à. Carolo. M. expugnati. S. Hathuma-
ro. Episcopo. Paderbornensi. ejusque. succes-
soribus. cum. omni. agro. et. ditione. Leonis
III. P. M. præsentis. rogatu. donati. et. salubri-
tate. acidulæ. hodie. nobilis. memoriæ

M. H. P.

LVDA AD AMBRAM

MEMORIAE. SACRVM

*Hic. ubi. Luda. vetus. iucunda. margine. ripæ
Urbs. sedet. et. cultos. Ambra. pererrat. agros
Ambrones. habitasse. ferunt. quos. Cimbricus. olim
Militiæ. socios. traxit. in. arma. furor
Illis. Arminii. succedens. arce. propinqua
Gens. tenuit. valida. sceptræ. Cherusca. manu
Annua. deinde. pio. Carolus. sacra. more. frequentans
Nascentem. coluit. supplice. voce. Deum
Et. Schidroburgum. propius. dum. Saxona. bello
Fulminat. hoc. posuit. Francica. castra. loco
Hæc. olim. decori. fuerint. nunc. proxima. Ludam
Concelebrat. notæ. vena. salubris. aquæ*

**FERDINANDVS. DEI
ET. APOSTOLICAE. SEDIS. GRATIA
EPISCOPVS. PADERBORNENSIS. COADIUTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
ET. COMES. PYRMONTANVS**

*Ludæ. ad. Ambram. perantiquæ. Ambronum
et. Cheruscorum. sedi. Caroli. M. castris. in
quibus. An. DCC. LXXIV. Christi. natalem
egit. et. Pyrmontanæ. acidulæ. vicinitate
celebratæ*

M. H. P

TROPOEA CAROLI

M. FRANCORVM. REGIS

In campo Sintfeld

MEMORIAE. SACRVM

*Nunc. ubi. fertilibus. late. flavescit. aristis
Tam. Cereri. gratus. quam. spatiosus. ager
Olim. campus. erat. quo. praelia. Saxo. minatus
Francorum. signis. obvia. signa. tulit
Sed. victus. cessit. titulo. victoria. donat
Mœnia. vicino. conspicienda. iugo
Si. Marathon. Persis. nomen. fatale. peremptis
Miltiada. iactat. clara. tropœa. ducis
Gloria. maior. erit. Caroli. qui. parcere. victis
Maluit. hostili. quam. iugulare. manu*

FERDINANDVS. DEI
ET. APOSTOLICAE. SEDIS. GRATIA
EPISCOPVS. PADERBORNENSIS. COADIUTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
ET. COMES. PYRMONTANVS

Carolo. M. Francorum. Regi. Saxonibus. in
campo. Sintfeld. An. DCC. XCIV. subactis. et
tertia. eorum. parte. alio. traducta. de. religione
Christiana. et. publica. tranquillitate
optime. merito
M. H. P

HERISTALLVM

SAXONICVM

in ripa Visurgis.

MEMORIAE. SACRVM

Seu. te. caruleus. placido. vehit. amne. Visurgis

Sive. facis. terra. care. viator. iter

Parva. mora. est. fama. relegas. monumenta. vetusta

Et. precor. hac. paucis. carmina. scripta. notis

Magnus. Heristallo. Carolus. dum. Saxonas. urget

Hic. positis. castris. nomen. habere. dedit

Legatos. hiemans. hic. regia. dona. ferentes

Audit. et. natos. iussit. adesse. suos

Hic. designatam. fato. meliore. cathedram

Rettulit. ad. Paderæ. lene. fluentis. aquas

Non. tamen. omnis. honos. abiit. quin. æmula. Franco

Certat. Heristalli. gloria. Saxonici

FERDINANDVS. DEI

ET. APOSTOLICAE. SEDIS. GRATIA

EPISCOPVS. PADERBORNENSIS. COADIUTOR

MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS

ET. COMES. PYRMONTANVS

Heristalli. sui. in. ripa. Visurgis. Caroli. M. hiber-
nis. Pipini. et. Ludovici. filiorum. ejus. conven-
tu. Hunnorum. et. Asturiæ. Galleciæque. re-
gum. legationibus. An. DCCXCVII. celebrati

memoriæ. posuit

C

WEVELSBURGVM

Prope Bodecam Monasterium S. Menolphi.

MEMORIAE. SACRVM

*Ecce. Wevelsburgi. saxo. fundata. vetusto
Arx. quæ. turritum. tollit. ad. astra. caput
Indomitis. olim. patriam. defendit. ab. Hunnis
Damna. dedit. patriæ. nec. semel. illa. sua
Quando. ferox. armis. Fridericus. sevit. hostis
Non. impune. tamen. quæ. tulit. arma. nepos
Sic. varias. experta. vices. dominosque. frequentes
Subdidit. imperio. se. Theodore. tuo
Fortunata. nimis! si. quas. non. laferat. Hunnus
Intactas. sineret. Gotthicus. ignis. opes*

**FERDINANDVS. DEI
ET. APOSTOLICAE. SEDIS. GRATIA
EPISCOPVS. PADERBORNENSIS. COADIUTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
ET. COMES. PYRMONTANVS**

Wevelsburgum. vetustissimum. ab. Hunnorum. Ger-
maniam. devastantium. memoria. castellum. à. Friderico
Arnsbergæ. Comite. instauratum. et. munitum. à. Comiti-
bus. Waldecensibus. ad. Ecclesiam. Paderbornensem
translatum. à. Buranis. Dynastis. tum. beneficij. tum. pigno-
ris. loco. diu. possessum. à. Theodoro. Episcopo. et. Prin-
cipe. Paderbornensi. recuperatum. et. à. fundamentis. ex-
structum. à. Suecis. incensum. à. Theodoro. Adolpho
Episcopo. et. Principe. Paderbornensi. majori. ex. parte
restitutum. posito. hoc. monumento. exornavit

DESERTVM SENNAE

olim Sinedi appellatum.

MEMORIAE. SACRVM

*Desertos. Sinedi. tractus. humilesque. myricas
Qui. peragras. tutum. carpe. viator. iter
Non. hic. insidias. non. militis. arma. timebis
Quæ. securæ. quies. arcet. et. alma. Themis
Apta. quidem. pecori. deest. et. pastoribus. umbra
Raraque. populeas. ventilat. aura. comas
Attamen. hic. apibus. dulcem. gregibusque. ministrat
Vnda. frequens. potum. pabula. grata. solum
Et. caput. Amisii. mediis. hinc. exit. arenis
Illinc. uberibus. Luppia. surgit. aquis
Nunc. etiam. videntur. ut. celebret. loca. vasta. colonus
Sollicitare. rudem. vomere. doctus. humum
Omnia. sic. vincit. labor. improbus. omnia. contra
Agricolis. pessum. segnibus. ire. solent*

FERDINANDVS. DEI
ET. APOSTOLICAE. SEDIS. GRATIA
EPISCOPVS. PADERBORNENSIS. COADIUTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
ET. COMES. PYRMONTANVS

In. desertum. Sennæ. olim. Sinedi. appellatum
novis. colonis. cum. publico. commodo
deductis

M. H. P

FONS RESONVS

Vulgo Bullerborn, prope Becam veterem,
pagum diœcesis Paderbornensis.

MEMORIAE. SACRVM

*Teutoburgensis. silvæ. radicibus. ortum
Quæ. trahit. et. resonis. nomina. debet. aquis
Arte. scatens. mira. pelagi. nunc. more. frementis
Æstuat. alterna. nunc. silet. unda. vice
Et. pede. decurrit. liquido. dum. proxima. sensim
Per. cava. labentem. saxa. resorbet. humus
Mox. eadem. vires. subter. tellure. recentes
Colligit. et. largas. aucta. refundit. aquas
Ne. iactes. Arethusa. tui. miracula. fontis
Sola. etiam. nostras. fama. loquetur. opes*

**FERDINANDVS. DEI
ET. APOSTOLICAE. SEDIS. GRATIA
EPISCOPVS. PADERBORNENSIS. COADIUTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
ET. COMES. PYRMONTANVS**

Ad fontem. Bullerborn. prope. Becam. vete-
rem. mira. natura. præditum. et. frequentibus
Principum. et. nobilium. virorum. conviviiis
excubiis. et. experimentis. olim. celebratum
M. H. P.

FONS PADVLVS

Ante Neuhufium, consuetum Episcoporum
et Principum Paderbornensium
domicilium.

MEMORIAE. SACRVM

*Fons. ego. sum. Padulus. nitidis. argenteus. undis
Purior. electro. frigidiorque. gelu
Olim. vix. pecori. notus. nunc. arida. febrī
Noster. Fernandi. proluit. ora. liquor
Vnde. meo. Princeps. recreatus. munere. clausas
Marmoribus. grato. carmine. signat. aquas
Ne. mihi. Castalios. latices. oppone. nec. undam
Bellerophontei. care. viator. equi
Illa. etenim. doctis. inspirat. vatibus. æstum
Hæc. leuat. et. medicam. lymphæ. ministrat. opem*

**FERDINANDVS. DEI
ET. APOSTOLICAE. SEDIS. GRATIA
EPISCOPVS. PADERBORNENSIS. S. R. I
PRINCEPS. ET. COMES. PYRMONTANVS
AQVA. FONTIS. PADVLI. IN. FEBRIS
ARDORIBVS. RECREATVS**

P. C. An, M. DC. LXV

C 3

ACIDVLA SMECHTANA

MEMORIAE. SACRVM

*Non. ego. vicinis. dubitem. contendere. Nymphis
Tanta. licet. nostræ. copia. desit. aquæ
Frigidior. glacie. certe. mea. nectar. acore
Unda. refert. vitro. splendidiorque. fluit
Utilis. et. calido. iecori. stomachoque. dolenti
Et. præsens. ægris. renibus. auxilium
Principis. hinc. patrui. Princeps. exempla. secutus
Fernandus. patriæ. maxima. cura. meæ
Marmoreo. potas. ornauit. margine. lymphas
Addidit. et. grata. carmina. ducta. manu
Tu. meriti. contra. memor. illius. usque. liquores
Arenti. sitiens. qui. trahis. ore. meos
Pocula. Fernandi. fac. libes. prima. saluti
Incolumis. Paderæ. quam. dabit. ille. suæ*

**FERDINANDVS. DEI
ET. APOSTOLICAE. SEDIS. GRATIA
EPISCOPVS. PADERBORNENSIS. COADIUTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS. ET
COMES. PYRMONTANVS**

*Ad. memoriam. accepti. beneficij. P. C. An. M.DC.LXIX
Nauseat. aut. siquis. calet. hinc. bibat. æger. orexim
Nostræ. facit. stomacho. pellit. et. unda. sitim
Nectar. acore. vitrum. splendore. et. frigore. brumam
Exsuperat. medicæ. nec. caret. artis. ope*

ACIDULA DRIBURGENSIS.

MEMORIAE SACRVM

*Hic. ego. visceribus. magnæ. prorumpo. parentis
Larga. salutiferæ. vena. perennis. aquæ
Docta. gravi. morbo. renes. et. face. lienem
Et. tumidum. flava. bile. levare. iecur
Et. torpens. acido. stimulante. liquore. palatum
Tædia. ventriculo. pellere. fauce. sitim
Qui. bibit. ergo. meos. latices. et. civis. et. hospes
Incolumis. nostris. rite. precetur. aquis
Magnus. ut. has. armis. Carolus. victricibus. undas
Saxonico. fertur. supposuisse. Pado
Sic. Fernande. tuo. decoratæ. munere. longo
Tempore. Te. salvo. sub. tua. iura. fluant*

FERDINANDVS. DEI
ET. APOSTOLICAE. SEDIS. GRATIA
EPISCOPVS. PADERBORNENSIS. COADIUTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
ET. COMES. PYRMONTANVS

*Ad. Acidulam. Driburgensem. salubritate. medendisque
corporibus. nobilem. commodius. hauriendam. educta
humido. solo. arboribusque. confita. ad. deambulandum
via. et. fontis. celebritati. et. publicæ. utilitati. consuluit
M. H. P.*

OLDENBURGA

IN MONTE FÜRSTENBERG

Prima Baronum de Fürstenberg in Westphalia
ad Ruram sedes.

MEMORIAE. SACRVM

*Fürstbergiacæ. titulis. arx. inclyta. gentis
Oldenburga. tuum. quæ. modò. nomen. habet
Sive. loci. decus. antiquum. seu. nomine. primos
Indicat. hoc. altæ. nobilitatis. avos
Hic. stetit. hostili. bellorum. sæpe. tumultu
Diruta. Principibus. sæpe. refecta. suis
Nunc. deserta. iacet. præclara. gloria. stirpis
Usque. recens. longa. posteritate. viget
Sic. mea. Doctrinæ. precor. et. Virtutis. avitæ
Laude. velut. gemina. stet. trabe. fulta. domus*

FERDINANDVS. DEI
ET. APOSTOLICAE. SEDIS. GRATIA
EPISCOPVS. PADERBORNENSIS. COADIUTOR
MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS. COMES
PYRMONTANVS. ET. LIB. BARO
DE. FÜRSTENBERG

Ad. illustrandam. hoc. etiam. in. loco. Majorum. suorum
memoriam. et. posteros. avitæ. virtutis. exemplo
incitandos. M. H. P

NOTÆ
IN
MONVMENTA
PADERBORNENSIA
EX HISTORIA
ROMANA FRANCICA SAXONICA
ERVTA

M. Tullius Cicero in epist. ad Caesarem.

Sed ego, quæ monumenti ratio sit, nomine ipso admoneor
ad memoriam magis spectare debere posteritatis,
quàm ad præsentis temporis gratiam.

MONUMENTA PADERBORNENSIA.

MONUMENTA. Laudabile semper fuit, antiqua patriæ decora monumentis publicis conservare, & restituere; pertinent enim monumenta primùm ad civitatum & regionum splendorem, & gloriam; eaq; de causâ Augustus, teste Suetonio in vita ipsius c. 29. cùm publica opera plurima exstruxisset, *ceteros principes viros sepe hortatus est, ut pro facultate quisque monumentis vel novis, vel resectis & excultis, Urbem adornarent.* Quantum deinde ad excitandos posteros valeant, ut majores imitari studeant, illustri experimento probat Sallustius de bello Jugurthino. *Sæpe, inquit, audiivi Q. Maximum, P. Scipionem, præterea civitatis nostræ præclaros viros solitos ita dicere; cùm majorum imagines intuerentur, vehementissimè sibi animum ad virtutem accendi.* Quod si præterea mirâ quadam dulcedine & voluptate cunctos patria ducit, quid ijs jucundius spectari legique poterit? demum defunctis ac bene meritis vitam præmiùmque reddunt: unde Horatius lib. IV. Od. VIII.

*Non incisa notis marmora publicis,
Per quæ spiritus, & vita redit bonis
Post mortem ducibus.*

HÆc prima monumentorum origo ex immortalitatis potissimùm studio profecta, quod cùm altè mortalium animis natura inseverit, vix ulla unquam natio reperta, in qua non aliquod eorum genus supersit; præcipuè verò Romanis sui suarumque rerum memoria, & fama diuturna curæ fuit.

fuit. Hinc tanta in Vrbe, provincijs & colonijs, veterum inscriptionum lapidumque copia. Ignoravit quidem antiqua nostra Germania literarum secreta; summopere etiam provinciam facere Augustus concupivit, verum etfi mox turpius amissa, quàm gloriosè acquisita fuerit, attamen nec proprijs nec Romanis monumentis caruit. Fuère enim in eâ parte, quæ Paderbornensis Diœcesis finibus continetur, vetus ara Drusi, & Varianarum legionum tumulus: At quota hæc rerum portio, quarum in Romanâ, Francicâ & Saxonicâ historiâ fit mentio, vestigia exstant, & magnitudo monumentum meretur?

2. PADERBORNENSIA. Cur monumenta hæc Paderbornensia inscribantur, exempla auctorum, qui vetera monumenta collegerunt, & ratio in promptu: nam in Diœcesi Paderbornensi loca omnia, quorum antiquitas & claritudo monumentis celebratur, sunt sita: de quo ne ullus dubitandi relinquatur locus, res postulare videtur, veterem Germaniæ Saxonæque divisionem paucis attingere, & Paderbornensis Diœcesis fines partésque nobiliores exponere. In populos primum Germania omnis pagósq; dispertita fuit. Populorum regio proprium Latinum nomen in historiâ Romanâ non habet; pagos pro magnitudine plures pauciorésq; incolebant. Similis divisio in Saxoniâ diutissimè permansit. Poëta Anonym: l. i. a. 772.

Sed varijs divisã modis plebs omnis habebat

Quot pagos, tot pene Duces.

Sed generalis habet populos divisio ternos,

Insignita quibus Saxonia floruit olim:

Ostfalos nimirum sive Osterlingos, Angarios & Westfalos; in quorum gentem noménque externis & civilibus
bellis

bellis superstitibus inter Albim & Rhenum populi concesserant. Postquam vero Carolus M. gentem in avita superstitione pertinacem non sine multis expeditionibus, & maximo labore ad religionem Christianam perduxit, nova in Episcopatus & Dioceses cœpta distributio, & certi cuiq; limites designati. Adam. Brem. c. 8. & 9. hist. ecclesiastic. *Tunc demum Saxonia subacta in provinciam redacta est, quæ simul in VIII. Episcopatus divisa.* Sumpsit hæc Adamus ex diplomate Caroli M. in Ecclesiâ Bremensi asservato, & historiæ suæ inserto. *Proinde omnem terram eorum antiquo Romanorum more in provinciam redigentes, & inter Episcopos certo limite disterrimantes, Septentrionalem illius partem, quæ est piscium ubertate ditissima, & pecoribus alendis habetur aptissima, pio Christo, & Apostolorum suorum Principi Petro pro gratiarum actione devotè obtulimus: sibiq; in VVigmodiâ, in loco Bremon vocato, super flumen VVirraham Ecclesiam & Episcopalem statuimus cathedram. Huic Parochiæ decem pagos subjecimus. Adhuc etiam summi Pontificis & Vniuersalis Papæ Adriani præcepto, nec non & Mogontiacensis Episcopi Lullonis omniûmque qui assuere Pontificum consilio, eandem Bremensem Ecclesiam cum omnibus suis appendiciis VVillehado probabilis vitæ viro, coram Deo & sanctis ejus commisimus. Et quia casus præteritorum nos cautos faciunt in futurum, nequis, quod non optamus, aliquam sibi in eadem Diocesi usurpet potestatem, certo eam limite fecimus terminari, eique hos terminos, mare Oceanum, Albiam fluvium &c. firmos & intransgressibiles circumscribi iussimus. Signum Domini Caroli Regis invictissimi. Hildebaldus Archiepiscopus Coloniensis & sacri Palatii Capellanus recognovi. Dat. II. Julij, indiçt. XII. Anno autem regni Domini Karoli XXI. Actum Palatio Nemetensi. Simillimum biennio ante, nimirum anno regni sui XVIII. Indiçt. VII. VI. Kal. Julij, Moguntia de*

fundatione Ecclesiæ Ferdensis & finibus Dicecesis dederat : in quo ad propositum faciunt : *Terram autem eorum secundum antiquorum Romanorum morem in Provinciam redigentes, & in Episcopatus certo termino distribuentes, quandam Aquilonarem illius partem Domino nostro Iesu Christo, & sanctissima ejus Genitrici devotissimè obtulimus, & in loco Far duin vocato super Aleram fluvium in pago, qui dicitur Sturmi, Ecclesiam & Cathedram Episcopalem statuimus, & Moguntinensis Ecclesiæ Archiepiscopatus, interventu Lullonis illius Metropolis Ecclesiæ Episcopi, eam subjecimus. Verum tamen, quia casus præteritorum præscios, & cautos reddunt futurorum, certo eam limite fecimus terminari. Terminos autem ejus firmos, inconvulsos, & per omne sæculum incommutabiles Apostolicâ auctoritate & nostræ Regiæ Majestatis præcepto circumscribi præcepimus, id est, Virrahâ fluvium &c.* Ex quo utroque diplomate, reliquos in Saxonia Episcopatus certis limitibus determinatos fuisse manifestum evadit, nec est dubium, fundationem finiumque designationem Pontificijs & Regijs literis ab initio fuisse confirmatam.

Paderbornensis quidem, uti ex antiquis documentis compertum, Moguntino, Coloniensi, Monasteriensi, Osna-brugensi, Mindano & Hildesiensi contiguus, atque extra ditionem ad utrumque Ecclesiasticum & sæculare Episcopi & Principis sui imperium spectantem, & tum variorum descriptionibus, tum tabulis geographicis satis cognitam, in Westphalicum Archiepiscopo Coloniensi subditum, & Brunsvicensem Ducatum, Principatum Hassiæ, & Corbejæ Comitatum Waldecensem, Lippiensem, Ravensbergensem, Sternebergensem, Pymontanum, Spiegelbergensem, Ebersteniensem, Homburgensem, Ritbergensem, & Dynastiam Schönebergensem latè porrectus, alios ex his totos,
alios

alios verò majorem partem, aut non modicum eorum tractum, intra fines Diœcesis, sive jurisdictionis Ecclesiasticæ, comprehendit. Vnde propter amplitudinem necesse fuit, plures in ijs Archidiaconales sedes constituere, inter quas insigniores habitæ, Horehusana sive Eresburgensis, Huxariensis, Herivordiensis, Dethmoldiensis, Lemgoviensis, Hellinghusana. Minimè igitur in monumentis Paderbornensibus aliena censerique debent, Variana clades, saltus Teutoburgiensis, prælium Caroli M. apud Dethmoldiam, Eresburgum & Brunisberga, cum hæc loca nunquam alterius, quàm Paderbornensis Diœcesis fuerint.

ALISO ROMANVS.

I. **A**LISO. Fluvij & castelli nomen est: fluvij apud Dionem Cassium l. 54. *Ex eo namq; barbari propius adire veriti, eminus tantum hostem infestare, ita ut Drusus vicissim ijs contemptis, castellum contra eos ad Lupia & Alisonis confluentes, aliudque in Chattis ad ipsum Rhenum exstruxerit. Loci seu castelli apud Velleium lib. 2. Lucij etiam Ceditij præfecti castrorum, eorumq; qui unà circumdati Alifone immensis Germanorum copijs obsidebantur, laudanda virtus est, qui omnibus difficultatibus superatis, quas inopia rerum intolerabiles, vis hostium faciebat inexsuperabiles, nec temerario consilio, nec segni providentiâ usi, speculati que opportunitatem, ferro sibi ad suos peperere reditum. Plura de Alifone Tacitus lib. 2. annal. memorat. Cesar, dum adiguntur naves, Silium Legatum, cum expeditâ manu, irruptionem in Chattos facere jubet. Ipse audito, castellum Lupia adpositum obsideri, sex legiones eò duxit. Neque Silio, ob subitos imbres, aliud actum, quàm ut modicam prædam, & Arpi, Principis Chattorum,*
conju-

conjugem filiamque raperet. Neque Casari copiam pugnae obsessores fecere, ad famam adventus ejus dilapsi. Tumulum tamen, nuper Varianis legionibus structum, & veterem aram, Druso sitam, disjecerant. Restituit aram; honorique patris ipse cum legionibus decucurrit. Tumulum iterare haut visum; & cuncta inter castellum Alisonem ac Rhenum novis limitibus aggeribusque permunita. Verum de posterioribus verbis, utrum castellum & Aliso jungenda, magna controversia: nam ut Lipsius in comment. in Tacit. num. 19. Distinguendum videri castellum, Alisonem, ac Rhenum, pronunciauit Vetranius, & recte ad mentem Dionis lib. 54. Nam scribit, à Druso castellum exstructum ad Luppiæ & Alisonis confluvia, aliudque in Chattis ad ipsum Rhenum. Vellejo tamen loci nomen Aliso est; & Ptolomeo ἀλεισον inter Germania urbes. imò qui junxerunt, hos imperite legisse Xylander interpretis Dionis annot. 710. monuit. Alisonem dicit Tacitus libro secundo, his verbis: cuncta inter castellum, Alisonem, ac Rhenum novis limitibus aggeribusque permunita. Quo in loco Tacitus loquitur de discussa obsidione castelli ad Luppiam positi: ubi tamen (quod obiter monere visum) imperite quidam castellum Alisonem legerunt, ut Aliso sit nomen castelli: quod falsum esse Dio nos docet. Ast è contrario Cluver. l. 3. Germ. antiq. c. 9. scribit. Distinguendum hic ego omnino censeo, idque recte ad mentem Dionis juxta ac Taciti, simulque Velleij. Si enim, inquit, cum Vetrano ac Lipsio distinguimus dicta tria verba in tria loca; quòdnam castello isti alteri dabimus nomen? aut quòdnam fuisse præter id putamus, quod Dio Drusum ait exstruxisse ad Luppiæ & Alisonis confluvia? Si aliud fuit; certè nomen, aut saltem situm debuit addidisse Tacitus. Si idem; cur distinguimus in Tacito? nam quum duo limitibus istis sive aggeribus ponantur extrema, castellum ad Luppiæ Alisonisque confluentes, & Rhenus amnis; quid, tanquam tria forent

forent

forent diversa inter se loca, separamus castellum ab Alisonis confluenta, cui id impositum? tum verò, quos Germanicum limiteis, inter castellum Rheno adpositum, & ipsum Rhenum egisse censemus? denique qua hac fuerit apud auctorem mira atque inepta locorum transpositio vel perturbatio; dum primò castellum ad Rhenum nominaverit; dein retrogrado ordine Alisonem; tandem verò ad priora recurrendo Rhenum? apage sis cum tantis absurditatibus; certum igitur est, distinguere non debere, qua distinguenda videbantur Vetrano ac Lipsio; et consequenter Alisonem etiam apud Tacitum proprium castelli nomen esse, quod præter Cluverium, Ortelius in thesaur. geograph. Joannes Horrion & complures alij memoriæ tradidère; nec contrarium Dio prodidit: docuit is tantum castellum ad Luppiæ & Alisonis confluentes à Druso positum fuisse, sed propterea non negat, aut falsum esse docet, idem castellum Alisonem appellari: quid enim obstat castellum, urbem, vel alium locum commune cum anne nomen habere: exempla obvia, & propinqua in Luppiâ, Amisiâ apud Ptolomæum Cluver. l. 3. c. 9. & Fuldâ in Annal. Franc. oppidorum & fluminum nominibus, & si necesse foret, plura in medium proferri possent: nam ut Schildius de Cauc. l. 1. c. 10. talium neque recentior est infecunda, neque prisca cosmographia.

2. SI QVIS ALISONEM VESTIGAS. Dignus investigatione & notitiâ Aliso, utpote Romanorum monumentis antiquissimus in Westphaliâ, & rerum gestarum gloriâ celeberrimus: hic namque Drusi, Tiberij, & Germanici ex domo Augustâ belli ducum; hic consularium & triumphalibus ornamentis insignium legatorum sedes & tribunal fuit; hic contra Tencteros, Vsiptes, Brueteros, Chat-

B

cos,

tos, Cheruscos & potissimum Sicambros firmissimum præsidium, & hiberna æstivæque exercitûs. Hinc nobiles expeditiones susceptæ, & prælia multa decreta. Haud procul ara Drusi castelli conditoris sita; Varus cum legionibus cæsus; Variandarum reliquiarum tumulus exstructus; & solutâ obsidione Alifonis à Germanico ara genitoris sui restituta; huc denique à Rheno usque cuncta novis limitibus aggeribusque ab eodem præmunita. Vellejus. Tacit. Dio ll. cc. Cluver. lib. 3. germ. antiq. c. 9. Horrion. lib. 2. Panegyri. Paderb. cap. 9. Si quis igitur Romanæ aut patriæ antiquitatis studio Alifonem fortè vestiget, & contra quos, quo auctore, quo loco & tempore exstructus, quæ vestigia supersint, huc properet, & inspiciat, legatque monumentum, cui nihil inscriptum reperiet, quod non antiqui & gravis scriptoris testimonio, vel saltem valde verisimili argumento nitatur & probari queat.

3. SICAMBRIS IMPOSITVM. Dio Cassius l. c. Notissima hæc gens, quam non tantum historiæ Romanæ, & annalium Francicorum authores, in primis Cæsar lib. 4. & 6. Florus lib. 4. c. 12. Sueton. in Augusto c. 20. Tacitus annal. lib. 2. c. 26. lib. 12. c. 39. Dio Cass. lib. 39. 40. 54. verum etiam poëtæ. Horatius lib. 2. od. 4. lib. 4. od. 14. Propertius l. 4. eleg. 6. Ovidius ad Liviam de morte Drusi. Gratius Faliscus in Cynegetico. v. 202. Martialis de spectac. epigr. 3. Claud. de bello Gildonico, & de laudib. Stiliconis. Sidonius Apollinaris & complures alij celebrarunt.

Causæ, cur Alifo castellum contra Sicambros potissimum conditum fuerit, variæ habentur: plurimum potentia & virtute militari valebant; nec ulli fuerant erantque eo tempore infensiores & graviores Romani nominis & imperij hostes. Julio Cæsari Gallia victori Tencteros & Vsiptes dedere
recu-

recufarant. Cæsar l. 4. Ad quos (Sigambros) quum Cæsar nuntios misisset, qui postularent, eos, qui sibi Galliaque bellum intulissent, uti sibi dederent, responderunt: populi R. imperium Rhenum finire. Si se invito, Germanos in Galliam transire non equum existimaret; cur sui quidquam esse imperij aut potestatis trans Rhenum postularet. Castra ejusdem in Eburonum finibus oppugnaverant, & parum, quin occuparent, abfuerat. Cæsar l. 6. Dio lib. 40. Caterum Sicambris non satis fuit ex Eburonibus prædam egisse, sed ipsos quoque Romanos perierunt: quos cum frumentatum digressos animadvertissent, castra aggressi sunt: Romanorumque re perceptâ ad defendendum castra concurrentium multos occiderunt. Præterea cum Cheruscis Suevisque, viginti centurionibus incrematis, sumpserant iterum bellum. Flor. lib. 4. c. 12. Inde validissimas nationes Cheruscas, Suevosque & Sicambros pariter aggressus est: qui viginti centurionibus incrematis, hoc velut sacramento sumpserant bellum, ad eam certam victoriæ spe, ut prædam in antecessum pactione dividerent. Cherusci equos, Suevi aurum & argentum, Sicambri captivos elegerant. Demum Drusus à Visurgi revertens, cum toto exercitu, à Sicambris circumdatus ferè periisset. Dio lib. 54. Regressus in sociorum terram, in summum devenit periculum, insidijs hostium frequenter laesus, & aliquando in loco angusto ac concavo circumclusus, haud procul abfuit, quin cum toto exercitu periret, à qua eum pernicie nihil aliud eripuit, quàm hostium temeritas: qui cum uno omnes Romanos impetu deleri posse crederent, nullo ordine servato eos aggressi, victi inde, ferociaque suâ fractâ discessere. Quare occasionem irrumpendi in Sicambrorum fines, & ponendi ibidem castelli, tum ex bello ipsorum cum Cattis, tum nuperâ suâ victoriâ oblatam minimè Drusus neglexit. Dio lib. 54. In Sigambros irrupit, perque eos in Cheruscorum regionem usque ad

Visurgim processit: id ut ei liceret Sicambrorum in Chattos, qui soli finitimorum auxilia negaverant, totius populi viribus facta expeditio effecerat, quo tempore Drusus, ijs imprudentibus, regionem peragravit, Visurgim etiam transiturus. Ex eo Barbari propius accedere veriti eminus tantum hostem infestare, ita ut Drusus. &c.

Quod ad sedes hujus populi attinet, Sicambri sive Sigambri Sigam primùm accoluerunt; hinc progressi ad Rhenum, cui proximos Cæsar facit, ad Ruram, ubi Sigeburgi, unius ex tribus præcipuis Saxonum castellis, vestigia supersunt, ad Luppiam, & penè ad Visurgim usque fines suos protulerunt. Dio lib. 54. *Initio veris rursus ad bellum profectus Rhenum transijt, Lupiaque fluminis ripis ponte junctis in Sicambros irrupit, perque eos in Cheruscorum regionem usque ad Visurgim processit. Quis non videt, magnum his verbis Paderbornensis diœcesis tractum designari? quem nisi eo itinere transierit, intelligi explicarique non potest, quâ viâ Luppia fluminis ripis ponte junctis in Sicambros irrumperet, perque eos in Cheruscorum regionem usque ad Visurgim procedere, & quomodo rediret, ad Luppia & Alifonis confluentes, castellum potuerit erigere. Habitarunt igitur eo tempore, quo Drusus Alifonem munivit, Sicambri in diœcesi Paderbornensi, Horrion. lib. 2. Panegyri. c. 9. & limes inter ipsos, Cattosque fuit montis jugum, quod ab Aldenbecâ juxta oppidum Cleinenbergam ad oppidum Brilon extenditur. Cluver. lib. 3. c. 9. at brevi deinceps spatio à Tiberio Cæsare, C. Censorino & Asinio Gallo Coss. in Galliam translatis, atque in agris Rheno proximis collocati. Sueton. in Augusto c. 23. Eutropius lib. 7. Cluverius lib. 2. c. 18. Horrion. lib. 2. c. 9. Lipsius in 2. annal. Tacit. n. 66. Ex his Sicambri Isac. Pont. l. 2. orig. Franc. c. 6. conscriptam arbitratur Sugambriam cohortem, quam Romanus promptam ad pericula,*

*pericula, nec minus cantuum & armorum tumultu trucem haud
procūl instruxerat. Tacit. 4. annal. Vtrum verò non aliqua
Sicambrorum portio in antiquis sedibus permanserit, con-
trovertitur: negat Cluverius lib. 2. c. 9. affirmant alij, inter
quos Horron. l. c. probantque ex Strabone.*

Interim ex Sicambriis ortos in condendo novo regno,
principem inter Francos locum tenuisse, communissima sen-
tentia.

4. DRUSI GRANDE NERONIS OPVS.
Dio l. c. Pertinet ad notitiam & celebritatem Alifonis, & si-
milis cuiusque operis origo: commendat enim opus auctor
nobilis, & venerabile reddit vetustas. Neutrum de plurimis
insignibus alioquin urbibus, arcibus & locis, vel non nisi ob-
scure, & incertis conjecturis notum. De Alifone utrumque
memoriae Dio Cassius prodidit, quod *Drusus praetor Urbantis
creatus Q. Aelio Tuberone, Paulo Fabio Maximo consulibus, ini-
tuo veris rursus ad bellum profectus Rhenum transijt, & contem-
ptis hostibus castellum contra eos ad Lupia & Alifonis fluviorum
confluentes exstruxit.* Habet igitur Aliso conditorem gene-
re, honoribus & rebus gestis nobilissimum, magnaeque apud
populum Romanum memoriae, Claudium Neronem Dru-
sum, Octavij Augusti privignum, fratrem Tiberij, & Germa-
nici patrem, nec minus, anno ab urbe condita, ut Sigonius ra-
tionem iniit, 742. nono ante natum Christum exstructus, an-
tiquitate & magnitudine excellit. Bis quidam C. Julius Cæ-
sar, & primus Romanorum cum exercitu Rhenum transijt.
Cæsar. lib. 4. & 6. Florus lib. 4. c. 12. Dio lib. 39. 40. *Sed intra
brevius tempus & minore cum victoriâ redijt, quàm ut castellum
ponere, vel aliud gloria monumentum in hostium finibus relinquere
potuerit.* De primo transitu Dio lib. 39. scribit: *Sed cum Sicam-*

bro in loca munita se recepisse inveniret, Suevos autem ad auxilium his ferendum coire, intra vigesimum diem regressus est. De secundo idem lib. 40. Inde quoque maturè metu Suevorum se recepit, nullà re perfectà, quàm quòd gloriam Rheni alterà vice trajecti reportavit: De Druso Flor. l. 4. c. 12. memorat. Præterea in tutelam provinciarum, præsidia, atque custodias ubique disposuit, per Mosam flumen, per Albim, per Visurgim. Nam per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius castella direxit. Nullum dubium quin per Luppiam & Amisium eadem disposuerit; verùm, Alifone excepto, proprius illorum locus, nomen & initium ignota, incerta & dubia. Quia, ut Dio lib. 56. in historijs nulla eorum fit mentio.

5. G R A N D E. De magnitudine Alifonis fortè quis dubitabit, atque ex nomine castelli, quo à Tacito & Dione appellatur, parvæ rei specimen animo effinget. Verùm grande opus fuisse usus ejus à Dione lib. 56. occasione Varianæ cladis, quam statim subjungit, descriptus, & veteris situs vestigia manifestè demonstrant. *Loca, inquit, quaedam Germanie Romani tenebant, non simul, sed ut fortè subacta fuerant hinc inde, unde in historijs eorum nulla fit mentio. Ijs in locis Romani milites hiberna habebant, urbes condebant, eorum mores jam barbari accipiebant, in forum conveniebant, congressusque cum ijs pacatos habebant.* Ingens igitur opus Aliso fuit; quia exiguum nec valde magnum, præsidio adversùs validissimas gentes in medijs eorum finibus, sedi gravissimorum bellorum, castris, civitati, tribunali & foro frequentissimo, quale Alifone fuisse, ex Vellejo, Floro, & Dione colligitur, & spatio, quod à vico Elsen ad confluentes Luppia & Almæ ultràque protenditur, implendo nequaquam sufficere potuit.

6. Q V O

6. QVO STETERANT AQVILÆ. Præcipuum Romanæ militiæ signum, quod in omni legione in primâ semper cohorte præferri, & in castris ante prætorium in terram defigi solebat, nec prius hibernis moveri, quàm universus exercitus egrederetur, aut captatis auspicijs legiones in prælium prodirent; hinc Virgil. Æneid. II.

— Vbi vellere signa

Annuerint superi.

7. JVRA DEDIT SIGNIS PERNICIOSA SVIS. Quia cladis, quâ signa amissa, occasionem dedêre. Flor. lib. 4. c. 12. *Itaque improvidum & nihil tale metuentem improvisò adorti, quum ille (O securitas!) ad tribunal citaret, undiq; invadūt, castrarapiunt, tres legiones opprimuntur.* Vellejus lib. 2. *Quo proposito (Varus) mediam ingressus Germaniam velut inter viros pacis gaudentes dulcedine, jurisdictionibus agendoque pro tribunali ordine trahebat æstiva. At illi simulantes fictas litium series, & nunc provocantes alter alterum injuriâ, nunc agentes gratias, quòd eas Romana justitia finiret, feritâsque sua novitate incognitæ disciplina mitesceret; & solita armis discerni jure terminarentur, in summam socordiam perduxere Quinctilium, usque eò, ut se prætorem Urbanum in foro jus dicere, non in medijs Germaniæ finibus exercitui præesse crederet.* Ita cùm aliàs provinciæ vi partæ jure retineantur: Varus jus dicendo, & negligendo arma, signis & rebus Romanis perniciem in Germania fecit.

8. HVC PROPERA. Quo manifestissima Velleji, Taciti, & Dionis testimonia, locus ad præsidium, hiberna, bellum contra Sicambros, Cheruscas, Marfos, Bructeros & reliquas finitimas gentes sustinendum & gerendum, ad iter, com meatum, & expeditiones Visurgim versus, ad aquationem, annonam exercitûs, equorum pabulum opportunus

portunus, item vetustissimæ munitiois vestigia, fama super-
stes, simillima vici & fluminis nomina ducunt vocantque.
Nam juxta Tacitum, ad Luppianam; Vellejum, non procul à
capite Luppianæ; Dionem, ad Luppianæ & Alifonem fluviorum
confluentes à Druso revertente à Visurgi contra Sicambros
exstructus fuit. Præterea clarè ex Vellejo, vicinum Varia-
næ cladi fuisse, colligitur. Idem clariùs Tacitus tradit, addit-
que inter Alifonem & Rhenum cuncta Germanicum præ-
munivisse. Sed etsi Alifonis Romani situs à tribus Romanæ
historiæ clarissimis scriptoribus sit designatus, fuere tamen,
qui alibi castellum illud collocaverint. Ortel. in thesaur.
geographico. *Aliso castellum habet Tacitus ad Rhenum. Hu-
jus & Paterculus quoque meminit. Hodie VVesel vocari ad ostium
Lupia H. Junio placet. Iselburg est Hieronymo Verrutio, quod magis
probo. In doctissimis Sckegky ad Vellejum notis lego, à Rhena-
no pro Alzheim haberi. Aliso Dionis fluvius est, quem idem Verru-
tius de Oude Iffel interpretatur. Alisum ἄλεισον Ptolomæo ad Rhe-
num urbs. Hanc Villanovanus Harstein putat: ipse viderit. He-
roldo circa Hailprun & Saltzhorn videtur ad Concharum amnem.
Verum horum omnium opiniones falsas esse, ut Cluverius
scribit, facile disertissimis ipsorum auctorum testimonijs
probari potest: Ad Rhenum esse nequit, quia Tacitus cun-
cta inter Alifonem & Rhenum præmunita testatur, fuit ergò
à Rheno remotus; Habet quidem Vesalia, Iselburgum &
Altzheimium cum Alifone aliquam similitudinem nominis,
ast ijs in locis Luppianæ & Alifonis flumina non confluunt.
Quare vera & communissima sententia, quam Cluverius l. 3.
Germ. antiq. Ioannes Horrion l. 2. panegyri. Paderb. c. 9.
Pideritius in chron. Lipp. Teschemacherus in chrō. Clivien-
si. Stangevolius & plures tenent, in Diœcesi Paderbornensi,
ubi*

ubi propè Neuhusium, haud procul Paderbornâ, Luppia & Alma coëunt, Alifonem constituit. Quòd si *Alisi* memorati à Ptolomæo vera sedes ad Rhenum fuerit, à Velleji, Taciti, Dionis Alifone diversum erit; sed utrum omnes Ptolomæi civitates per Germaniam rectis verisque sitibus sint locatæ, multi dubitant. Interim cum satis ostensum sit Alifonem in diœcesi Paderbornensi, ad confluentes Almæ, & Luppia situm fuisse, superest investigandum utrum, in vico *Elsen*, an *Neuhusij*, ubi municipium & arx: pro *Elsen* nomen, antiquitas & Cluverius, pro *Neuhusio* facit, quod ibidem sint propriè Luppia & Alifonis confluentes, nota Alifonis ex Dione sedes. Componi posse videtur hæc controversia, si cum Horrione dicatur, Alifonem utrumque locum lato suo ambitu comprehendisse.

9. PAGO VICINO NOMEN. Prope Luppia & Almæ confluentes antiquus & celebris etiamnum vicus *Elsen*, de quo Cluver. l. c. *Ipse autem vicus Elsen haud dubiè est castellum ἐλίσιων, quum iisdem penè literis nomen ejus antiquum in dicto vico exstet.* In documentis antiquis An. 1058. 1107. 1209. *Helsen, Hilesan, Heleson* appellatur: vnde vix ambigi potest, quin *Elsen* quoque priùs dictus fuerit. Frequens enim hujusmodi nominum in *on* terminatio tum erat. Fuit olim ejusdem nominis, quod more veteri nobilium à vico sumpsit, familia equestris seu militaris *de Elsen*, aliter *Ilesen*, ex quâ *Hartmannus* & *Hildeburgis* ejus conjunx benefactores Monasterij Gerdensis. An. 1177. *Rotgerus*. An. 1186. *Ioannes* & *Volbertus* ambo Canonici Paderbornenses; ille. An. 1202. 1238. hic. An. 1230. 1244. *Suederus*. An. 1213. 1272. in antiquis literis memorantur.

C

10. ET

10. ET AMNI. Parum ab Alifone fluvio nomine differt, re ipsâ autem omnino idem est Alma, qui proximè à capite Luppiaë, eidem infra Neuhusium arcem, & vicum *Elsen* confunditur: recensenti enim omnes amnes, qui in Luppiam se exonerant, nullus occurrit, qui Alifoni castello magis conveniat. Cluver. l. c. Horrion. l. c.

11. LONGA DIES. Quid hostis manu, ferro, & igne non diruit, & evertit? quid sine vi non collabascit, & consumitur solâ vetustate? è grandi illo Drusi opere, si Alma & Luppiaë confluentes, nomen in vico vicino servatum, & exigua fossarum vestigia excipiantur, nihil omnino hodie superest, neque à longissimâ memoriâ superfuit. Vix annis 20. steterat, quando post cladem Varianam à Germanis obsessus, atque Lucio Cæditio castrorum præfecto erumpente in potestatem eorundem venit. Hos castellum invisum funditus evertisse, Romani nominis odium, & insitus veteris libertatis amor facilè persuadent. Instaurâsse tamen Romanos certum ex Tacito lib. 2. annal. *Ipsè (Germanicus) audito castellum Lupiaë flumini adpositum obsideri, sex legiones eò duxit. &c.* conservatum quidem tum fuit; *Neque enim Cæsari copiam pugnae obsessores fecère, ad famam adventûs ejus dilapsi.* Tac. l. c. Sed non ultra principatum Claudij Imperatoris retentum, qui ut apud Tacit. annal. II. habetur, C. Valerio Asiatico, M. Valerio Messalâ Coss. qui, Horrionis judicio, à condito Alifone sextus & quinquagesimus erat, *adeò novam in Germanias vim prohibuit, ut referri præsidia cis Rhenum juberet.* In quorum tum potestatem Alifon à Romanis desertus venerit, an occupatus à Saxonibus, instauratûsque à Carolo M. eruditè Horrion c. 10. II. 12. disseruit. Interim dum vetus castellum quocunque demum tempore & casu

corruiſſ

corruit; ad vicinos Paderæ fontes crevit Paderborna, civitas multis rebus inclyta, & hoc ipso loco, quo Aliso stetit, nova arx surrexit, consuetum Episcoporum ac Principum Paderbornensium, ab anno millesimo ducentesimo, domicilium. Horrion lib. 2. c. 15.

CLADES VARIANA.

I. **CLADES VARIANA.** Nota hæc clades, quam ex auctoribus antiquis Vellej. lib. 2. Tacit. lib. 1. 2. 12. annal. Suetonius in Augusto. c. 23. in Tiberio. c. 17. Florus. lib. 4. c. 12. Dio Cassius. lib. 56. Plinius. lib. 7. hist. natur. c. 45. Seneca epist. 57. ex recentioribus verò præter alios innumeros Philip. Cluver. 1. 3. Germ. antiq. c. 19. Joannes Horrion. lib. 2. Panegy. Pad. c. 9. Bernardus Mollerus. in descript. Rheni. lib. 5. Pideritius. in chron. Lippiens. Stangevolius. lib. 1. ann. circ. Westphalici partim prolixius descripserunt, partim breviter commemorârunt, partim eruditè & diligenter illustrarunt.

2. **EN VBI ROMANAE CLADIS MONVMENTA SVPER SVNT.** Verus hîc Romanæ cladis monstratur locus, quem Urspergensis, Nauclerus, & alij Augustam Vindelicorum; Moguntiam Æneas Silvius; Duisburgum Clivorum Aventinus; In Misniam Irenicus; Strombergam Ioannes Gigas, & hunc sequutus Ioannes Baptista Nicolosius falso transtulerunt. Repugnant enim horum opinioni, aut errori potius, & communem certamque de loco designato sententiam confirmant complura monumenta, pleraque ex veterum Romanæ historiæ scriptorum testimonijs observata, atque etiamnum conspicua. Nimirum medijs Germaniæ fines, quatenus ex continuis bellis Romanis fuit cognita. Vellej

Iejus lib. 2. quo proposito (Varus) mediam ingressus Germaniam, velut inter viros pacis gaudentes dulcedine, jurisdictionibus agendoque pro tribunali ordine trahebat aestiva. At illi, in summam concordiam perduxere Quinctilium usque eò, ut se prætorem Urbanum in foro jus dicere; non in medijs Germaniæ finibus exercitui præesse crederet. Via & iter à Rheno ad Visurgim in Cheruscorum fines. Dio. l. c. Quia autem Romanos multos apud Rhenum, multos apud se versari videntes, rebellionem palàm attentare non audebant, Varum ità acceperunt, ut omnibus ejus jussis obtemperaturi viderentur, procúlque eum à Rheno in Cheruscorum fines, & ad flumen Visurgim abduxerunt. Habitus viæ, siue montes, saltus, silvæ, paludes, aggeres, pontes. Vellejus l. c. Exercitus omnium fortissimus, inclusus silvis, paludibus, insidijs ab eo hoste ad internecionem trucidatus est. Tacit. 2. an. Premisso Cacinà, ut occulta saltuum scrutaretur, pontesque & aggeres humido paludum & fallacibus campis imponeret. Dio l. c. Erant montes, quàm Varus tum ducebat, convallibus crebris intercepti ac inaequales: arbores autem dense, ac immodicæ proceritatis, quibus Romani ante hostium adventum cadendis, viamque parando, & quæ opus habebant, pontibus jungendo defatigati fuerant &c. Locum modo ibi, ut in monte silvis obsito, opportunum nacti, castra fecerunt &c. postridie progressi sunt in locum nemore vacuum. Ultima Bructerorum sedes inter Amisiam & Luppiam amnes, haud procul Teutoburgiensi saltu. Tacit. 4. an. Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum; quantumque Amisiam & Luppiam amnes inter vastatum, haud procul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquæ Vari legionumque insepultæ dicebantur. Aliso & cladi, & tumulo legionum propinquus. Vell. 2. an. Lucij etiam Ceditij præfecti castrorum, eorumque, qui unà circumdati Alifone immensis Germanorum copijs obsidebantur, laudanda virtus. Nempe hic, ut Cluver. obser-

vavit, cum quadam manu præsidio castris relictus erat, ad quem obsidendum continuo, post cæsum Varum, ejusque exercitum, Germani se contulerunt. Tacit. 2. annal. *Cæsar audito castellum Lupia flumini adpositum obsideri, sex legiones eò duxit, neque Cæsari copiam pugnae obsessores fecere, ad famam adventus ejus dilapsi. Tumulum tamen nuper Varianis legionibus structum, & veterem aram Druso sitam disjecerant. Restituit aram, tumulum iterare haud visum; & cuncta inter castellum Alisonem, ac Rhenum novis limitibus aggeribusque permunita.* Si itaque in medijs Germaniæ finibus, inter Rhenum & Vifurgim, in Teutoburgiensi saltu, prope Amisiam Luppiamque amnes, ultimos Bructerorum, Alisonem, aram Drusi, & tumulum Variandarum legionum, duce Arminio à Cheruscis, Bructeris, Marfis & conterminis gentibus Variana clades fit facta; certum & manifestum est, alium ejus locum assignari non posse, quàm medium Paderbornam & Dethmoldiam inter, ubi omnes expressas à Vellejo, Tacito & Dione περιτάσειο clarissimè repræsentat situs. Duo præterea rivi, *rubeus & offeus*, sive *Rodenbecke & Knockenbecke*, per *Senna* desertum saltui Teutoburgiensi proximum defluentes: ille ab aquis sanguine infectis; hic ab injectis ossibus appellatus: ubi ossa humana, diversi generis arma, & numismata, in quibus Iulij Cæsaris, Octavij Augusti imagines, atque inscriptiones agnosci potuerunt, reperta, magni cum Romanis initi prælij memoriam conservarunt: & demum non Westphali tantùm & Paderbornenses scriptores, *Bernardus Mollerus*. in descrip. Rhe. l. 5. *Hamelman*. de genealog. & famil. Comit. & Baron. infer. Saxonix. Angar. & Westphal. *Reineccius*. in not. ad Poëtam Anonym. de gest. Carol. M. *Meibomius*. in Irminsul. *Horrius*. in panegyrt. Pad. l. 2. c. 9. *Paderitius*

deritius. in chron. Lipp. *Stangevol.* lib. 1. annal. Varum cum exercitu hic cæsum tradidère; verùm etiam plurimi externi. *Cuspinian*. in Aug. *Lazjus*. l. 1. comment. reip. Rom. c. 8. *Lindenbroch*. in hist. Arminij. *Carion*. in chron. l. 3. *Pighius*. in Hercul. Prodicio. *Lipsius*. in Tacit. *Serrar*. l. 1. rer. Mogunt. *Althamerus*. in Tacit. de morib. Germ. *Broverus*. l. 1. annal. Trevir. *Isac. Pontanus*. lib. 1. orig. Franc. c. 9. *Teschemach*. in chron. Cliviæ, Marchiæ, &c.

3. VARVS ET ARMINIO STRATVS AB HOSTE IACET. Tacit. lib. 1. an. *Sed Varus, fato & vi Arminij cecidit.* Cùm enim metueret, ne vivus in hostium potestatem veniret, sibi ipsi manus intulit. Dio lib. 56. *Ideo Varus aliique primores, jam acceptis vulneribus, cum metuerent, ne vel in hostium potestatem vivi venirent, vel ab infensissimo hoste interficerentur, sibi ipsi manus attulerunt.* Vellejus lib. 2. *Duci plus ad moriendum quàm ad pugnandum animi fuit, quippe paterni avitque exempli successor se ipsum transfixit.* Tacit. 1. an. *Et cladis ejus superstites pugnam aut vincula elapsi, referebant, primum ubi vulnus Varo adaçtum; ubi infelici dextra & suo ictu mortem invenerit;* non sine causâ duram captivitatem, aut acerbam mortem à Germanis timuit, quibus adeò invisus, ut abditum mortui corpus effoderint, laceraverintque. Flor. lib. 4. c. 12. *Ipsius quoque consulis corpus, quod militum pietas humi abdiderat, effossum.* Vellejus lib. 2. *Vari corpus semiustum hostilis laceraverat feritas, caput ejus abscissum, latumque ad Maroboduum, & ab eo missum ad Cæsarem, gentilitij tamen tumuli sepultura honoratum est.* Qualis autem genere, ingenio, moribúsque fuerit, & quibus rebus tantum sui Germanorum odium incurrerit, Vellejus l. c. prodidit. *Varus Quin-*
filius illustri magis, quàm nobili ortus familiâ, vir ingenio mitis,
moribus

*moribus quietus, otio magis castrorum, quàm bellica assuetus mi-
 litie, pecunia verò, quàm non contemptor, Syria, cui praesuerat,
 declaravit, quam pauper divitem ingressus, dives pauperem reli-
 quit. Cur illustri magis ob recentes magistratus & honores,
 quàm nobili sive antiqua familia ortum asserat, Carolus Pa-
 tinus de familijs Roman. admiratur; cum Livio teste. a. v.
 c. 350. M. Quinctilius Varus tribunus militum consulari po-
 testate, Dictator verò clavi fingendi causâ. a. v. c. 421. Cn.
 Quinctilius creati fuerint. Interim qualicumque loco natus
 fuerit, non poterant Germani avaritiam ejus, & imperandi
 modum tolerare. Dio l. c. *Vbi autem Quinctilius Varus Ger-
 maniae post administratam Syriam praefectus rebus ibi gubernandis
 susceptis imperare, pecuniâsque uti à subditis exigere, Germani
 ejus inceptum non tulerunt, primoribus ipsorum amissum princi-
 patum desiderantibus, vulgo consuetam rerum rationem peregrinae
 dominationi anteferente. Oderant praeterea libidinem ac
 superbiam. Flor. l. 4. c. 12. Quippe Germani victi magis, quàm
 domiti erant, morésque nostros magis, quàm arma induerant sub
 Imperatore Druso. Postquam verò ille defunctus, Vari Quincti-
 lij libidinem ac superbiam, haud secus, quàm sevitiam odisse coe-
 perunt. His ille moribus & vitijs causam bello praebuit; in-
 sidijs verò & cladi occasionem dedit falsa ejus de Germanis
 opinio, socordia, & militum dissipatio. Vellejus l. c. *Is cum
 exercitui, qui erat in Germaniâ praesset, concepit esse homines, qui
 nihil prater vocem haberent hominum; quique gladijs domari non
 poterant, posse jure mulceri. At illi, in summam socordiam per-
 duxere Quinctilium, usque eò, ut se praetorem Urbanum in foro
 jus dicere, non in medijs Germania finibus exercitui praesse crede-
 ret. Flor. l. c. Ausus ille agere conventum; & in castris se di-
 rexerat, quasi violentiam barbarorum & licitoris virgis, & pra-*
 conis**

conis

conis voce posset inhibere. Dio. l. c. Ibi summâ in pace ac amicitia erga eum viventes, in hanc eum opinionem adduxere, quasi possent absque militum operâ in servitute contineri. Igitur Varus neque milites, quod in hostico fieri debet, uno loco continuit. Præcipue verò securitas, & nimia fiducia in eo arguitur. Flor. l. c. Tanta erat pacis fiducia, ut ne prædicta quidem, & prodita, per Segesten unum principum, conjuratione commoveretur. Itaque improvidum, & nihil tale metuentem, improvise adorti, quum ille (O securitas!) ad tribunal citaret, undique invadunt. Vell. l. c. Id Varo per virum ejus gentis fidelem, clarique nominis Segesten indicatur, negat itaque se credere, spemque benevolentia ex merito aestimare, nec diutius post primum indicem secundo relictus est locus. Dio. l. c. Iam fidente rebus Varo, ac nihil tale expectante; ac non modo fidem omnem ijs, qui rem, ut erat, suspicantes, eum, ut caveret sibi, monebant, abrogante, sed etiam objurgante eos, quod frustra sibi timerent, ac illos in invidiam vocarent, repente ex composito quidam ex longinquis Germani insurgunt. Hinc illæ Segestis apud Tacit. i. an. querelæ: Ego raptorem filia meæ Arminium apud Varum, qui tum exercitui præsidebat, reum feci, dilatus segnitia ducis, quia parum presidij in legibus erat, ut me & Arminium, & conscios vinceret, flagitavi: testis illa nox, mihi utinam potius novissima! quæ secuta sunt, defleri magis, quam defendi possunt. Orta vel aucta hujusmodi fiducia ex convivij, & assiduâ consuetudine cum Arminio & Sigimero. Dio. l. c. Erant inter eos, qui conspiraverant, & belli, quod tum conflagratur, præcipui Arminius & Sigimerus, semper cum Varo conversantes, sæpiusque convivantes. Defuit demum consilium. Vellejus. lib. c. Ex quo apparet, Varum sanè gravem & bonæ voluntatis virum, magis Imperatoris defectum consilio, quàm virtute destitutum militum, se magnificentissimumque perdidisse exercitum.

rum.

rum. Vnde Tiberius proximo anno in Germaniam missus, cum animadverteret, *Varianam cladem temeritate & negligentia ducis accidisse*, nihil non de consilij sententia egit; semper alias sui arbitrij, contentusque se uno, tunc, prater consuetudinem, cum pluribus de ratione belli communicavit; curam quoque solito exactiorem prestitit. Suetonius. in Tib. c. 18. Sed etsi culpa Vari ignominiosa clades contigerit; mansit tamen manetque in pluribus locis celebribus memoria nominis ejus: nam *Varisberg*, vulgo *Forstenberg*, nobilium Virginum Collegium in Clivia, *Vari montem*, Pighius in Hercule Prodicio; *Varburgum*, insigne ditionis Paderbornensis oppidum, *Variburgum* Serrar. lib. 3. rerum Mogunt. notat. 29. ad vitam S. Bonifacij, interpretantur. Nec minori ratione sunt qui putent, *Varenholtum* in comitatu Lippiensi; in dicecesi Monasteriensi *Varendorpium* urbem, & *Varlariam* Præmonstratense cœnobium à Varo appellari, atque illud *Varipagum*, hoc *Vari castra* significare.

4. ET ARMINIO, de quo dissimili plane Varo Vellejus. *Tum juvenis genere nobilis, manu fortis, sensu celer, ultra barbarum promptus ingenio, nomine Arminius Sigimeri principis gentis ejus filius, ardorem animi vultu oculisque præferens, assiduus militiæ nostræ prioris comes, & jam civitatis Romanæ jus equestremque consecutus gradum, segnitiam ducis in occasionem sceleris usus est, haud imprudenter speculatus, neminem celerius opprimi, quam qui nihil timeret, & frequentissimum initium esse calamitatis securitatem. Primò igitur paucos, mox plures in societatem consilij recipit; opprimi posse Romanos & dicit, & persuadet; decretis facta jungit, & tempus insidiarum constituit. Sunt qui ad Arminium nostrum ex militiâ Romanâ, in quâ*

D ducto

ductor popularium meruerat, notum & celebrem in Vrbe respexisse velint Virgilium. lib. II. Æneid. v. 642.

*Deicit Herminium, nudo cui vertice fulva
Caesaries, nudique humeri; nec vulnera terrent.*

Postquam multa Arminij facta in signia Tacitus. I. & 2. An. memoravit, præclarissimo immaturum ejus obitum elogio profecquitur. *Ceterum Arminius abscedentibus Romanis, & pulso Maroboduo, regnum affectans, libertatem popularium adversam habuit: petitusque armis, cum variâ fortunâ certaret, dolo propinquorum cecidit, liberator haud dubiè Germania, & qui non primordia populi Romani, sicut alij reges ducésque, sed florentissimum imperium lacefferit: prælijs ambiguus, bello non victus, septem & triginta annos vite, duodecim potentie explevit: caniturque adhuc apud barbaras gentes.*

5. ET CAMPO IN MEDIO. Lips. Mollerus. Lindenbrochius. Hamelmañus. Reineccius. Serrarius. Ifac. Pontanus. Calvisius. Pideritius. Stangevolius. I. I. supra § 2. citatis. Hi omnes inter monumenta victoriæ de Romanis reportatæ numerant campum, seu jugi planitiem, vulgò *Wintfeld*, appellatam haud dubiè à victoriâ; nam vincere Germanis *Winnen* dicitur; verique simile videtur, de campo hoc loqui. Tacit. lib. I. An. *Medio campi albertia ossa, ut fugerant, ut restiterant, disjecta vel aggerata.*

6. PVBES GERMANA. Tacit. I. An. Suet. in Aug. c. 23. Flor. Vellejus. II. cc. Verè Germana pubes non natione tantum, verum etiam virtute, cujus cum aliàs sæpissimè, tum in prælio Variano illustre specimen dedit; falsò autem & immeritò de Germanis Vellejus scribit, *quod nisi expertus vix credebat, in summâ feritate versutissimi, natumque mendacio genus.* Alienissima hæc calumnia ab indole, & moribus

ribus

ribus gentis, cujus fides summam semper laudem habuit.

7: IMPERII GEMINAS NOBILE PIGNVS AVES. Florus. l. 4. c. 2. Tacit. 2. An. *Et cladis ejus superstites pugnam aut vincula elapsi referebant, hic cecidisse legatos, illic raptas aquilas, quas Germanicus Romanas aves, propria legionum numina apud eundem lib. 2. An. appellavit.*

8. DESINAT EUPHRATES PARTHOS MEMORARE TRIUMPHOS. Grave quidem vulnus clade Crassianâ populus Romanus à Parthis accepit. Flor. l. 3. c. 11. ingens inde fama Euphrati; verùm multis nominibus

9. CLARIOR EST CAESO LVPPIA QVINCTILIO: de quo reportata victoria magnum nomen decusque gerit in elogio, quo Germaniam Tacit. de morib. Germ. ornavit. *Sexcentimum & quadragesimum annum urbs nostra agebat, cum primùm Cimbrorum audita sunt arma, Cacilio Metello ac Papirio Carbone Coss. ex quo si ad alterum Imperatoris Trajani consulatum computemus, ducenti fermè & decem anni colliguntur, tam diu Germania vincitur. Medio tam longi ævi spatium multa invicem damna. Non Samnis, non Pæni, non Hispania Gallieve, ne Parthi quidem sæpius admonuere. quippe regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis, quàm cadem Crassi, amisso & ipse Pacoro, infra Ventidium dejectus Oriens objecerit? At GERMANI, Carbone, & Cassio, & Scauro Aurelio, & Servilio Cepione, M. quoque Manlio fufis vel captis, quinque simul consulares exercitus populo Romano; Varum trësque cum eo legiones etiam Cesari abstulerunt. nec impunè C. Marius in Italiâ, divus Iulius in Galliâ, Drusus ac Nero & Germanicus in suis eos sedibus perculerunt. Mox ingentes C. Cesaris mina in ludibrium versa. Inde otium, donec occasione discordiæ nostræ*

nostra & civilium armorum, expugnatis legionum hibernis, etiam Gallias affectavere: ac rursus pulsus inde, proximis temporibus triumphati magis quam victi sunt.

10. RAPTA IOVI LATIO. Inscriptio monumenti Capitolini apud Lazium. lib. comment. Reip. Rom. c. 4. Vellejus. lib. 2. c. 91. Sueton. in Aug. c. 21. Florus. lib. 4. c. 12. Eutropius. lib. 7. in Aug. Ovidius. lib. 5. & 6. Fast. & lib. 2. Trist. Horatius. lib. 4. od. 15.

*Et signa nostro restituit Iovi,
Direpta Parthorum superbis
Postibus, &c.*

Quantopere signis, sive *ultra*, ut Florus, sive, ut Suetonius ait, *repositis* redditus gavisus sit Augustus, indicant tot & tam varij hac de re signati nummi veteres cum inscriptione *signis receptis*: quorum icones apud Lazium. l. c. expressæ.

11. HIC AQVILAS OBTINET VSQVE SVAS. Arminius apud Tacit. lib. 1. *Cerni adhuc Germanorum in lucis signa Romana, quæ dijs patrijs suspenderit.* Nondum ergò tunc, nec unquam Augusto remissa fuerant, an postea ductu Germanici, & auspicijs Tiberij recepta, auctores inter se dissentiant. affirmat Tacit. lib. 1. An. *Bructeros sua urentes, expedita cum manu L. Stertinius, missu Germanici fudit; interque cadem & pradam reperit unde vicesima legionis aquilam cum Varo amissam.* lib. 2. *Ipsè majoribus copijs Marsos irrumpit: quorum dux Malo vendus, nuper in deditioem acceptus, propinquo luco defossam Variance legionis aquilam modico presidio servari indicat.* Ad quem locum Lipsius, not. 62. *Hic autem inventa aquilarum una, & supra lib. 1. altera; ergò receptæ nunc omnes.* Quâ de causâ arcus erectus dicaturque: Tac. l. 2. *Fine anni arcus propter adem Saturni ob recepta signa cum Varo amissa, ductu*
Germani-

Germanici, auspicijs Tiberij; & ades Fortis Fortuna &c. dicantur. Dio quoque lib. 57. scribit. *At Germanicus expeditione in Germanos prospera ad Oceanum usque processit, &c. signaque militaria recepit.* Negat nihilominus Florus. lib. 4. c. 12. *Signa, & aquilas duas adhuc barbari possident; tertiam signifer prius, quam in manus hostium veniret, evulsam mersamque intra baltei sui latebras gerens, in cruenta palude sic latuit.* Florum sequitur Cuspinianus. in vitâ Aug. *Nec unquam heredita sunt Imperatoribus Romanis, quod Parthi fecerunt, sed semper in hunc usque diem servata; licet Tacitus scribat Germanicum, cum in Teutoburgiensi saltu reliquias Varianae cladis inspicere concupisceret, per L. Stertinius apud Brueteros undevicesimae legionis aquilam cum Varo amissam reperisse.* Majorem ergo fidem hac in re Floro quam Tacito habendam esse, & non sine ratione censuit Cuspinianus: si enim verè Variana signa recepta fuerunt, cur Tacitus tantum & Dio id meminerunt? nam signa à Parthis remissa poetæ pariter & historici magno numero celebraverunt. Cur Vellejus, quod gratum, lætum & magnæ gloriæ Tiberio erat, in laudibus ejus alioquin immodicus filuit? quomodo contrarium scribere Florus ausus esset. Arcus quidem similis esse potuit triumphis, quos apparatu splendidos, victoriæ autem inanes fallósque de Germanis non raro Imperatores Romani egerunt; quod Tacitus quoque de morib. Germ. agnovit. *Inde proximis temporibus triumphati magis, quam victi sunt.* Alio quoque, & excellentiori quidem modo aquilas suas Luppia usque obtinet, imperio nimirum ad Francos primùm, & ab his ad Saxonas, utrosque Luppia aliqua ex parte quondam accolas, translato; nec desunt, qui imperij insignia ab aquilis clade Variana raptis originem accepisse existimarint; ita enim senserunt & scripserunt

D 3

Cuspi-

Cuspinianus, & Vlricus Huttenus : ille in Aug. *Non enim biceps est aquila, ut imperitum vulgus credit : sed dua simul ; quarum altera alteram expansis alis obtegit, tertiam signifer legionis tertia abstulit, paludēque demersit, ne in hostium manus veniret, alioqui tres haberemus aquilas in insignibus Imperij ; hic verò & clariùs in carmine de Germania non degeneri :*

*Vindice ut Arminio, celeris prope rura Visurgis,
Romanas acies, miro Germania motu,
Quinctiliūmque ducem conciderit, unde birostræ
Contigerint aquila, traducti insignia regni.
Excussūmque jugum, non tantum hæc tempora nossent*

12. PENE EXITIABILEM. Sueton. in Aug. c. 23. *Graves ignominias cladēque, duas omnino, nec alibi quàm in Germaniā, accepit, Lollianam & Varianam : sed Lollianam majoris infamie, quàm detrimenti ; Varianam penè exitiabilem, tribus legionibus, cum duce legatisque, & auxilijs omnibus, cesis. Magna igitur hæc clades fuit, quæ à Suetonio pene exitiabilis, à Vellejo atrocissima calamitas vocatur, fines imperij imminuit, ingentem mærorem metūmque Augusto, & urbi attulit. Vellejus. l. c. *Ordinem atrocissimæ calamitatis, quā nulla post Crassi in Parthis damnū, in externis gentibus gravior Romanis fuit, justis voluminibus, (utinam cum 20. libris de bellis Germanicis à Plin. scriptis superessent) ut alij, ita nos conabimur exponere. Nunc summa deflenda est. Exercitus omnium fortissimus, disciplinā, manu, experiētiāque bellorum inter Romanos milites princeps, ad internecionem trucidatus est. Flor. l. 4. c. 12. Nihil illā cede per paludes, pèrque silvas cruentius : nihil insultatione barbarorum intolerabilius, præcipuè tamen in causarum patronos. Alijs oculos, alijs manus amputabant : unius os sectum, recisā priùs linguā, quam in manu tenens barbarus, tandem, inquit, vi-**

pera

pera sibilare desiste. Sueton. l. c. Hac nunciata excubias per Vr-
 bem indixit, nequis tumultus existeret: & praesidibus provincia-
 rum propagavit imperium, ut & à peritis & assuetis socij contine-
 rentur. Vovit & magnos ludos Iovi Opt. Max. si rempublicam in
 meliorem statum vertisset. quod factum Cimbrico Marsicòque bel-
 lo erat. Adeò namque consternatum ferunt, ut per continuos menses
 barbâ capillòque summisso, caput interdum foribus illideret, voci-
 ferans: Quinçtili Vare, legiones redde: diémque cladis quot annis
 maestum habuerit ac lugubrem. Mutuebat enim, ne unà cum
 Gallis Italiam ac Romam Germani peterent. Dio. lib. cap.
 Augustus Varianâ clade auditâ, vestem, ut quidam memorant,
 laceravit, inque magno luçtu fuit, propter amissum exercitum, me-
 tùmque, qui à Germanis, & Gallis impendere videbatur, maximè
 quòd eas gentes jam ipsam Italiam ac Romam petituras verebatur;
 ac neque Urbana juvenus magni momenti supererat, & sociorum
 auxilia, quæ alicujus essent precij, afflicta erant. Nihilominus ta-
 men ad omnia se, quantum praesens rerum conditio ferebat, compa-
 ravit. Et quoniam ij, qui militari essent etate, dare nomina nole-
 bant, ex ijs qui nondum annum trigesimum attigissent, quintum,
 ex natu majoribus decimum quemque, ut sors in quemvis incidis-
 set, bonis privatum ignominia notavit: postremò cum mul-
 ti ne sic quidem obedirent, quosdam morte mulctavit &c. Et quia
 complures Galli ac Germani Romæ obversabantur, partim peregri-
 nantes, partim inter stipatores recipiendi, veritus, ne quid hi novi
 molirentur, in insulas armatos amandavit, inermes urbe exire
 jussit. Hæc tum ab Augusto acta: ea quæ decreta fuerant, & inter
 hæc triumphus Tiberij de Pannonijs, Ludique omissi. Sueton.
 in Tib. c. 17. Nam sub id ferè tempus Quinçtilius Varus cum
 tribus legionibus in Germaniâ perijt: nemine dubitante, quin
 victores Germani juncturi se Pannonijs fuerint, nisi debellatum
 prius

prius

prius Illyricum esset. Quas ob res triumphus ei decretus est, multique & magni honores triumphum ipse distulit, mesta civitate clade Variana. Etsi hæc clades exitium imperio non attulerit, ingens tamen damnum ex eâ consecutum: nam ut Flor. l. c. Hac clade factum, ut imperium, quod in litore Oceani non steterat, in ripâ Rheni fluminis staret.

13. CÆSARE AVGVSTO. Paucis ante obitum ejus annis, cum bellum Pannonicum confectum esset, & plures fulsissent cometæ Tac. 1. An. Bellum eâ tempestate, quâ vivere desijt Augustus, nullum nisi adversus Germanos supererat: abolende magis infamie ob amissum cum Quinctilio Varo exercitum, quàm cupiditate proferendi imperij. Vellejus. l. 2. Tantum quod ultimam imposuerat Pannonico ac Dalmatico bello Cesar manum, cum intra quinque consummati operis dies funestæ ex Germaniâ epistola cæsi Vari, trucidatarumque legionum trium, totidemque alarum & sex cohortium. Dio l. c. celum sæpius ardere apparuerat, multi simul cometæ effulserant Manilius l. 1.

Cum fera ductorem rapuit Germania Varum,
Infecitque trium legionum sanguine campos,
Arserunt toto passim minitantia mundo
Lumina.

De tempore verò acceptæ cladis variant authores: Lindebroehius. in hist. Armin. & Helmvicus. in teatro. imputant ei annum à nato Christo 12. Imperij Augusti 52. & conditæ Urb. 762. sub P. Cornelio Dolabellâ, & C. Junio consulibus: quibus de anno Christi Baronius, & plures consentiunt; etsi Broverus, Horrion & Calvisius 9. & alij 10. ponant. similiterque, juxta Pighium tom. 3. an. lib. 18. ac Sigonium. comment. in Fastos annum urbis cond. vel 761. vel 763. consulibus Sulpitio Camerino & Poppæo Sabino, ut Brovero & Stangevolio placet. Quod spectat ad tempus anni, longius

longiùs ætatem processisse, ex Vellejo colligitur: *Mediam ingressus Germaniam, jurisdictionibus agendòque pro tribunali ordine, trahebat æstiva*. Diem denique cladis tam memorabilis, quem Augustus *mæstum ac lugubrem quot annis habuit*, IV. Non. Sextil. quo malè ad Cannas pugnatum est, qui Berwaldum sequuntur, assignant, eò, quod Florus. lib. 4. cap. 12. scribat. *Varus res perditas eodem, quo Cannensem diem Paulus, & fato est & animo secutus*. Putarunt enim sensum horum verborum esse, Varus eo die perijt, quo Paulus Cannensi prælio. Verùm, ut Casaubonus in Suet. de Aug. c. 23. animadvertit, diem pro clade eleganter Florus usurpavit. Quare frustra dies quæritur, quem veteres historici quasi ex compacto siluerunt.

14. ARMINIO DVCE. Flor. l. 4. c. 12. *Duce Arminio arma corripunt*. Strabo. lib. 7. *Arminij, qui belli dux fuerat Cheruscis, cum violatis pactis Varum Quinctilium invaderent*. Tacit. 2. An. *Vis nationum, virtus ducum in equo: sed Maroboduum regis nomen invisum apud populares, Arminium pro libertate bellantem favor habebat, desertus tamen ab Ingviomero fuit, non aliam ob causam, quàm quia fratris filio juveni patruus senex parère dedignabatur*. Tacit. 2. Annal. Dux igitur Arminius gentis suæ, & sociorum ejus fuit, omnibus hujus muneris partibus egregiè functus, imò & militis, qui manu, voce, vulnere sustentabat pugnam.

15. A CHERVSCIS. Inter Germaniæ populos, à quibus Variana strages edita, eminuere Cherusci, validissima tum natio, à Cæsare. lib. 6. Vellejo. lib. 2. Tacito. l. 1. 2. 11. 12. 13. Annal. & de morib. Germ. Floro. l. 4. c. 12. Dione. l. 54. 55. 56. descripta celebratàque. Non omnes inter Albim & Visurgim, ubi vera & præcipua sedes eorum fuit, & sylva *Bacenis* pro nativo muro objecta, Cheruscos à Suevis, Suevòsque

E

vòsque

vósque à Cheruscis, injurijs incursionibusque prohibuit; etiam pro parte aliquâ cis Visurgim habitârunt. Dio. lib. 54. de Druso: *Lupia fluminis ripis ponte junctis, Sigambros irrupit, perque eos in Cheruscorum fines usque ad Visurgim processit.* Isac. Pont. de orig. Franc. l. 1. c. 9. *pro parte cis Visurgim coluisse non abnuerim.* Cluver. l. 3. Ger. antiq. c. 19. Maximè Arminio duce gens hæc floruit, qui Chattos & Cheruscis, cum quibus illi, teste Tacito. 12. An. *aternùm discordant,* conciliaverat, ut aliquamdiu junctis viribus Romanorum imperium propulsarent; eo vero defuncto recruduit vetus odium, & sequutum, quod Tacit. de morib. Germ. memorat. *In latere Cauchorum Cattorumq; Cherusci nimiam ac marcentem diu pacem illacessiti nutrierunt, idq; jucundius, quàm tutius fuit. quia inter impotentes & validos falsò quiescas. ubi manu agitur, modestia ac probitas nomina superioris sunt. Ita qui olim boni æquiq; Cherusci, nunc inertes ac stulti vocantur. Cattis victoribus fortuna in sapientiam cessit. tacti ruinâ Cheruscorum & Fosi, contermina gens.* Mansêre tamen adhuc ævo Claudiani veteres ad Albim sedes, noménque Cheruscorum: quod ipse testatur in panegy. de IV. consulatu Honorij.

Et ingentes Albim liquère Cherusci.

16. BRUCTERIS. Non solum Cherusci, verùm etiam Bructeri Varianam cladem effecerunt, qui propterea sua exusserunt, atque à Germanico vastati. Tac. i. An. *Bructeros, sua urentes, expeditâ cum manu L. Stertinius, missu Germanici, fudit: interq; cadem & prædam reperit Vnde vicesima legionis aquilam, cum Varo amissam. Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum: quantumq; Amisiam & Luppiam amnes inter, vastatum.*

17. MARSIS. Antiqua, & claræ originis in Germaniâ gente. Tacit. de morib. Germ. *Celebrant carminibus antiquis Tuistonem Deum terrâ editum, & filium Mannum, originem gentis*

gentis

gentis conditorésq. Minno tres filios assignant. &c. Quidam autem, licentia vetustatis, plures deo ortos, plurésq. gentis appellationes, Marsos, Gambrivios, Svevos, Vandalios affirmant: eáq. vera & antiqua nomina. Maximè ijs infestus Germanicus fuit, abolendæ infamiæ causâ, ob deletum cum exercitu Quinctilium Varum, à Tiberio in Germaniam missus. Tacit. i. An. *Ventúmq. ad vi-
cos Marsorum; & circumdata stationes. Quinquaginta millium spa-
tium ferro flammisq. pervastat. Profana simul, & sacra, & celever-
rimum illis gentibus templum, quod Tanfana vocabant, solo equan-
tur.* Idem lib. 2. ipse (Cæsar) majoribus copijs Marsos irrumpit quorum dux Malo vendus, nuper in deditioem acceptus, propinquo luco defossam Variana legionis aquilam modico præsidio servari indicat. Causa igitur hujus vastationis, & irruptionis non alia, quàm quod Varum, per fines Marsorum ad Amisiam, Dalichium, & Aldenbecam porrectos, ad Visurgim proficiscentem, ab iisdem & conterminis populis cæsum meminerat. Cluver. lib. 3. Germ. antiq. c. ii.

SALTUS TEUTOBUR- GIENSIS.

I. **S**ALTUS TEUTOBURGIENSIS. Meminit hujus saltus Tacitus. lib. i. An. *Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum; quantumque Amisiam & Luppiam amnes inter, vastatum. haud procul Teutoburgiensi saltu.* Quibus verbis satis designavit, quo loco situs sit, & quærendus, nempe inter desertum Sinedi, & Dethmoldiam, Hornámque oppida, ubi mons Teuteberg antiquum nomen hodie retinet; cui de-

E 2

scriptio

scriptio Taciti, & Velleji, ac Dionis de Varianâ clade testimonia conveniunt. Lipsius in Tacit. lib. 2. An. n. 211. Reineccius in Poëtam Anony. de Carol. M. lib. 1. Horrion. lib. 2. Panegyri. Pad. c. 9. Althamerus in Tacit. de morib, Germ. Fallitur igitur Aventinus, qui in hist. Bojorum. *Teutoburgiensem Taciti saltum cum silva Duisbergensi* in Cliviâ, vicina Rhe-
no, & ab Amisij & Luppix fontibus longè remotâ confudit: atque ex hoc errore in alium lapsus, Varum in eâ cum legionibus cælum scripsit. Nec refert, quòd ad saltum, qui pro vero *Teutoburgensi* hîc habetur, non sit *Teutoburgium*, à quo tamen originem istius cognominis petere oportet, minimum autem *Duisburgum* discrepet. Fuit enim id ipsum oppidulum, quod postea *Thietmallum* & *Dethmoldia* dici cœpit, neque adhuc vetus suum nomen totum amisit. Cluver. l. 3. Germ. antiq. c. 15. & 19. Dietmelle esse antiquum illud *Teutoburgium*, à quo *Teutoburgensis* saltus cognomen accepit, ipsa hodierna appellatio manifestò indicat; quippe *Diet* idem esse nomen quod *Theuth*, jam dudum innumeris argumentis probatum habeo. Atque vulgare quidem fuit hoc tractu vocabulum *Theut*, locis impositum. Nam ab eodem dictus est antiquissimo nomine vicus ille, medio inter *Luppix* fontem & *Theutomellû* situ, *Teutenmeyer*: item oppidulum *Diedenhille*, XV. millibus passuum ab *Theutomello* in orientem versus distitit. Ceterum apud *Ptolemeû* legitur *Germania* locus, haud proculle vâ *Visurgis* ripâ, *Τελισβέργιον*, quod ego vocabulum ex situ & literarum ductu, corruptum esse iudico pro *Τευτιβέργιον*. Forsan ab hoc antiquiore *Teutoburgio* Westphalico, in memoriam ejus, appellatum fuit *Teutoburgium* in *Pannoniâ*, ad confluentes *Dravi* & *Istri*, ubi hodie *Drasad* pagus, *Teutonum*, ut verisimile, colonia, & quantum conjectura assequi licet, à *Sicambris* forsan condita. *Lazius*. lib. 12. comm.

comm.

comm. reip. Rom. c. 6. Sicambros enim, ante emigrationem, finitimos Cheruscis, ubi Dethmoldia, & latè in diœcesi Paderbornensi habitâsse, ex Dione suprâ probatum.

3. LOCA VASTA. Tum ob solitudinem, tum ob amplitudinem *Teutoburgiensis saltus*, qui in diœcesi Osna-brugensi exurgens, per Ravensburgicum & Lippiensem comitatum, & totam Paderbornensem ditionem longissimo montium silvarumque tractu porrigitur. Vasta enim loca appellantur, quæ vel magnitudinis terminos excedunt, vel deserta & solitaria sunt, nec sine horrore peragrantur. Vossius in etymolog.

3. SISTE VIATOR ITER. Vetus in monumentis, & frequens his verbis compellendi viatorem formula. Meretur hanc moram propter Vari cladem, & victoriam Caroli M. in Romanâ & Francicâ historiâ inclytus saltus.

4. HIC RAPTAS AQVILAS CLADIS MONVMENTA LATINÆ. &c. Tacit. l. i. An. Florus. lib. 4. c. 12. aliique suprâ citati.

5. VARI RELIQUIASQVE DVCIS. Tac. lib. i. An. *Haud procul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquie Vari, legionumque inssepulta dicebantur*, & locis glebofis caluæ, seu crania hominum disjecta, ossaque passim effodiuntur. Hamelman. in genealogiâ com. Lipp. Itac. Pontanus lib. i. orig. Franc. c. 9.

6. EGIT ET HIC CELEBREM THIETMALLO TESTE TRIVMPHV. Celebrem hîc triumphum Carolus M. egit, quia prælio, non auspicijs ejus tantum, ut plerâque alia, verum etiam ductu inuito, interfuit, & ingentem victoriam, innumerabili hostium multitudine interfectâ, reportavit; Eginhardus in vit. Caroli. M. Astronomus in reb. gest.

gest.

gest. à Carol. M. apud Reuberum A. 783. Vita Caroli M. à Pithæo edita. Annales Francici incerti, sed vetusti scriptoris apud eundem. Poëta Anony. l. 16. A. 783. Adelmus Benedictinus. in Annal. Reg. Franc. A. 783. Regino. in chron. Vrsperg. in chron. eod. Anno.

Ex his omnium antiquissimus Eginhardus ita de hoc prælio scribit. *Hoc bellū licet per multum temporis spatium traheretur, ipse non amplius quàm bis acie conflixit; semel juxta montem, qui Osnegge dicitur, in loco Thietmelle nominato, & iterum apud Asam fluviū; & hoc uno mense, paucis quoq; interpositis diebus. His duobus prælijs hostes adeò profligati ac devicti sunt, ut ulterius regem neque provocare, neque venienti resistere, nisi aliquâ loci munitione defensi, auderent.* Vita Caroli M. apud Pithæum: *Iterum rebellant Saxones, & Dominus Rex Carolus super eos ad Teotmali venit, ibi Saxones preparaverunt se ad pugnam in campo; sed viriliter Domino Rege Carolo pugnante Saxones terga vertunt, & Franci victores existunt: ceciditque ibi multitudo Saxonum, ita ut pauci fugâ evaserint.* Priusquam verò alterum prælium ad Hasaminijt, Paderbornam Carolus victor venit. Adelmus: *Arridente veris tempore, cum ad expeditionem Saxoniam se preparasset, nam de omnimodâ eorum defectione perlatum fuerat, priusquam de memoratâ Theodonis villâ se moveret, Hildigardis Regina uxor ejus decessit pridie cal. May. in vigiliâ ascensionis.* Regino. *Cujus funeri cum more solenni justa persolveret, in Saxoniam, sicut disposuerat, duxit exercitum. Cùmque Saxones in eo loco, qui Thietmelle vocatur, ad pugnam se preparare cognovisset, ad eos summâ celeritate contendit; commissoque cum eis prælio, tantâ eos cæde prostravit, ut de innumerabili eorum multitudine perpauci evasisse dicantur; cùmque de loco prælij ad Padrebrunnam se cum exercitu recepisset, atque ibi castris positus partem exercitus, qua*
adhuc

adhuc de Franciâ venire debuerat, opperiretur, audiuit Saxones in finibus Westphalorum Hasam ad hoc congregari, ut ibi cum eo, si venisset, acie confligerent. Quia in Thietmellensi pugna singularem Carolus M. Dei opem expertus fuerat, in ejus memoriam sacellum in monte *Osnegg* condidit, & utrique à divino auxilio nomen indidit. Poëta Anonym. l. c.

*Sed tandem Carolus divino munere victor
Cæsis innumeris reliquos exinde fugavit.*

Chron. Tremon. apud Stangefol. lib. 2. An. *Carolus Rex in monte, ab antiquo Asneggi dicto, milliare à Lemgau civitate distante, Saxones usque quo rebelles, iteratò aggressus, illos ad interneccionem occidit, & transfugas dissipat: quâ in pugna, manifestum ei divinum adfuit auxilium, ea propter religione tactus, ne ingratus erga Deum reperiretur, montem hunc divino cultui consecravit, montem sancti adjutorij eum baptizando, atque Ecclesiam ibidem fundando, ubi posteri multis sæculis, pia & ab antiquo usitata devotione, illinc peregrinantes divinum auxilium non rarò senserunt.* Crancius lib. 2. Saxon. c. 4. *Ego montem accipio, in quo à memoria Karoli erecta est capella, divini auxilij nominata, hoc referens posteris, quod propter caeleste presidium in eo missum memoria ibi magni miraculi consecrata est. Laici vocant montem Sancti Adjutorij. Nomen Germanicum S. Hulffe diutissimè mansit, senum sermonibus, ut Reineccius in not. ad Poët. Anony. hætenus conservatum, & forte etiamnum manet; Sacellum verò desertum, imò funditus destructum.*

7. **THIETMALLO.** Loco ob antiquitatem maximè claro; utpote cui nomen *Teutoburgium* olim fuit, manetque quo ad priorem sui partem. *Thiet & Theut* re eadem, sola dialecto differunt, posterior verò pars, sive burgium solita Germanicorum populorum municipij gentilitiâque appellatio.

Lazius

Lazius lib. 12. c. 6. in *Mallum* postea, incertum, quo tempore, commutatum, vel quod *Teut*, sive *Tuisconis signum* Germanis *mal*, ibidem esset, Piderit. p. 1. & 2. chron. Lipp. aut veriùs judicij locus. *Mallus* enim & *mallum* iudicium seu placitum, in quo majora negotia à Comite finiebantur, Francis multisque alijs gentibus significavit. Hinc *mallare* in iudicium vocare, *Mallobergium* plebs, quæ ad unum placitum convenire solet. Hier. Bignolus. in notis ad veteres formulas Marcolf. Lindenbroch. in glossario. Goldastus in notis ad part. 1. tom. 1. veterum Germ. script. Plenæ exemplis Salica, Alemannorum, Longobardorum & Ripuariorum leges, Capitula, & Capitulationes Caroli M. Ludovici Pij. Cap. quæ facta Sueff. A. 853. *Comes convenientem locum consideret, & inveniet, ubi stationem ad mallum tenendum constituat.* Talem verò locum seu stationem *Thietmali* fuisse, præter nomen, diploma S. Henrici regis confirmat, qui An. 1011. regni sui 9. *Ecclesie Paderbornensi à Carolo M. constructæ, interventu Meinwerici Episcopi, donavit comitatum, quem Hahold Comes, dum vixit, tenuit, situm scilicet in locis Haverga, Limga, Thietmali, &c.* Hodie Dethmoldia vocatur, primarium Comitum Lippiensium domicilium, qui Episcoporum & Principum Paderbornensium beneficio, seu feudi nomine hunc, aliâque loca obtinent.

8. SÆPIVS HIC HOSTEM &c. Sexta Caroli M. in Saxoniam expeditione, Dethmoldiensis victoria contigit. Anno 786. quatuordecim ejus prælia numerabantur: Fab. l. 4. orig. Saxon. nec tamen belli adhuc finis; quo plures tam ex nobilitate Francorum, quàm Saxonum, & functi summis honoribus viri, consumpti sunt; tandemque anno tricesimo tertio finitum est. Eginh. in vita. Carol. M.

9. CON-

9. CONTVDIT ILLE SEMEL. &c. Clade scil. Varianâ, quâ factum est, ut Germania mox magis turpiter amissa sit, quàm gloriôsè acquisita, atque imperium, quod in litore Oceani non steterat, in ripâ Rheni fluminis staret. Flor. l. 4. c. 12. nec stabilem deinceps Romani ad Luppiam & Visurgim figere pedem potuerunt.

10. OSNEGGVM FRANCIS. Eginhart. in vita Caroli. Semel juxta montem, qui Osnegge dicitur, in loco Thietmelle nominato. Cranc. l. 2. Sax. c. 4. Recitatis his verbis, mox subdidit: ità scribunt Galli proprietatem linguæ non tenentes. Atqui Eginhartus Germanus fuit, rectiùsque montis nomen, quod Crancius *Asneggi* vocat, expressit; Ità enim scriptum legitur in diplomatis Caroli M. de quodam nemore in silvâ *Osninge* Guihoni Osabrug. Episcopo in perpetuum proprietatis usû donato. Ottonis M. An. 965. de eodem apud Ertwinum in Chron. Osabr. S. Heinrichi regis, quo An. 1002. regni sui 1. Incendio Paderbrunnensis Ecclesiæ miserabili condolens, & petitioni fidelis sui Retharij venerabilis Episcopi annuens, in supplementû Ecclesiæ, in jus concessit, & per regale præceptû corroboravit, forestum, quod incipit de Lutherâ flumine, & tendit per Osnig & Sinidi usque in viam, quæ ducit ad Horibusam. Præterea in literis An. 1153. & 1338. datis mentio fit silvæ *Osnine*, prope quam prædium *Kiveninchusen* dictum, & *Montanorum*, quæ *Osnine* appellantur. Fuit igitur *Osnegge*, *Osnig*, *Osninge*, *Osnine* nomen ejusdem saltûs, quem *Teutoburgiensem* Tacitus vocavit, & non pauca, nec obscura antiqui nominis vestigia, tum in tractu vicino Osabrugæ, forsan prius *Osninebruchteria*. Moller. in descript. Rheni lib. 5. tum prope Dethmoldiam alibique supersunt. Nam vallis, quâ illuc ex *Sinedi* deserto itur, *Ossenthal*, quasi *Osninthal*, jugum seu cacumen montis Dethmoldiensis *egge*, ubi

F

Lippien-

Lippiensis silva desinit, campi *Ossenkempe*, velut *Osninkempe* hodiéque vocantur.

II. An. DCCLXXXIII. Annales Francici apud Pithæum. Astronomus apud Reub. Regino in Chron. Poëta Anonym. lib. I.

FONTES LUPPIAE.

Multi fluvij diœcesin Paderbornensem irrigant, nec pauci ex his in eadem nascuntur. Præcipui & plerique in historiâ tum Romanâ, tum Francicâ & Saxonicâ nominati. Alma Aliso olim, Ambra, Amisus, Bevera, Dalca, Effata, Hedera, Luppia, Luttera, Padera, Neta & Visurgis.

I. LUPPIA. Ità apud Tacitum, & rectiùs seu magis genuinè; quia in Germanico vocabulo litera p. geminatur: apud Melam *Lupia*; Dionem & Strabonem *Λυπίας*; in Annalibus Francicis *Lippa* & *Lippia* scriptum legitur. Hanc posteriorem dialectum vulgatus scribendi loquendique usus retinuit. In Velleji exemplaribus, in quibus *ad caput Iulie fluminis* legitur, vel mendum in *Iulie* pro *Lupia*, vel quasi in honorem C. Iulij Octaviani flumen sic noviter appellatum. Lips. in Vell. n. 194. Bœclerus in eund. Cluverius lib. 3. Germ. Antiq. c. 49. Verùm uti breve Augusti ad *Luppiam* imperiũ fuit mox Rheno terminatum, ità quoque memoria nominis in illo flumine non diu perduravit. Nimis levis & falsa Vadiani doctissimi cæteroqui viri, qui *Luppiam* fluvium esse putat, quem hodie *Neccarum* vocant, & Irenici ac Spidelij in not. in Bartolinum l. 12. Austr. *Lanum* esse suspicantium conjectura, ita ut refutatione non indigeat. Diversus enim ab utroque fluvius à capite usque

usque ad ostium nomen *Luppia* gerit, cui soli, quæ in Romanâ, Francicâ & Saxonica historiâ memorantur, atque inter cætera, quòd *per Bructeros minores fluat*. Strabo. lib. 7. quòd ab *ultimis Bructerorum*, à saltu *Teutoburgensi* & *Amisiâ* haud procul abfuerit. Tacit. quòd *ad caput Tiberius hiberna locaverit*. Vell. *ad confluentes cum Alifone castellum Drusus posuerit*. Dio. accommodari queunt. Quomodo igitur aut Neccarus aut Lanus potuit esse *Luppia*? non illi *Luppia* oppido juxta Ptolemæum in medijs Germaniæ finibus sito, & in tribus clarissimis locis ab eo numerato; non *Lippenheimio* in Annalibus Francicis celebri; non *Lipstadio* tribus Paderborna milliariibus remoto, quod antiquum Ptolemæi oppidum Cluver. esse contendit; non familiæ nobilium Dominorum & Comitum; non saltui, non toti Lippiensi Comitatus nomen dederunt.

2. ROMANIS ANNALIBVS INCLYTVS AMNIS. Velleji, qui primus inter Latinos amnis meminit lib. 2. Taciti. l. 2. An. & 5. hist. Dionis. lib. 54. Multa enim & præclara ad hunc fluvium Drusus, Tiberius, Germanicus egerunt.

3. NEC MINVS IN FRANCA NOBILIS HISTORIA. Sæpe bello & expeditionibus Saxonice implicatus ad *Luppiam* Carolus M. venit, castra posuit, memoria & monumento digna multa gessit. Hinc in Francicâ historiâ, in vitâ Caroli M. apud Pithæum. Annalib. Franc. apud eundem. Astronomi à Reubero. Poëtæ Anonymi à Reineccio editi. Adelmi Benedictini, Reginonis, & Urspergensis, alibi que nobilis & clarus *Luppia*.

4. HIC ORITVR. Non in montibus Hassicis, ut *Althamerus* in Tacit. de morib. Germ. sed sub castro *Lipspringa* uno milliari à *Paderborna* in ultimis Bructeris, & postquam

supra *Neubusium Paderam, Alifonem* infra alueo accepit, & multa insignia castra, oppida alluit, juxta *Vesaliam* in Rhenum evoluitur. Falluntur ergò, qui in eandem cum *Amisiâ* & *Visurgi* partem ferri, & Oceanum subire existimârunt. Hos sequi videtur *Bartolinus*. l.4. Austr. ut *Spidelius* notavit.

*Nunc verò Oceani populos, atque extrema mundi
Regna sequar.*

Hic fluit & Lupia turgescens sanguine ripa.

Errori huic immani & manifesto ansam præbuit *Strabo* lib.7. In eandem cum *Amisiâ* partem feruntur *Visurgis* & *Lupia* amnis, distans à *Rheno* 120 stadijs, sive millibus passuum LXXXV; fluens per *Bruēteros* minores. Melius *Lupia* ostium agnovit *Mela*. lib.3.c.3. *Amnium* in alias gentes exeuntium *Danubius* & *Rhodanus*, in *Rhenum* *Mænus* & *Lupia*. Excusat tamen *Strabonem* *Junius*, quasi ἐπι ταῦτα (videlicet ἐθνη quòd præcessit) id est ad has nationes decurrere *Luppiam* tradiderit. *Isac. Pont.* lib.1. *Orig. Franc.* c.9.

5. NOMENQVE DEDIT. *Lippsringæ* arci, sub quâ *Luppie* fontes conspiciuntur, oppidòque, diu post conditam arcem, in oppidum evecto: nam sub initium sæculi decimi quinti incolæ libertate primùm donati vel manumissi. sic quoque in eadem hac dicecesi vicus quidam *Uppsprunck* vocatur.

6. NERONVM QVO SITA MAIORIS.
Horatius lib.4.od.14.

Major Neronum mox grave prælium

Commisit, immanèsque Rhætos

Auspiciis repulit secundis.

Vterque *Neronum* divisis partibus *Rhætos* *Vindelicos* que vicere; *Vellejus* lib.2.c.5. Cui ergò *Venusina* periphrasis
conve-

convenit? Tiberio, cui operis adjutor datus fuerat Drusus frater, quem intra Caesaris penates enixa erat Livia. Vell. l. c. ideòq; natu minor. Claudius Drusi filius apud Senecam in consolat. ad Polybium. *Cesar (Tiberius) patruus meus Drusum Germanicum patrem meum, minorem natu, quam ipse erat, fratrem intima Germania recludentem, & gentes ferocissimas Romano subijcientem imperio, in complexu & osculis suis amisit.*

7. CASTRA FVERE LOCO. Hiberna Vell. lib. 2. c. 105. *Pietas sua Casarem panè obstructis hieme Alpibus, in urbem traxit: ad tutelam imperij eum veris initio reduxit in Germaniam; in cujus mediis finibus ad caput Julia (Lupia) fluminis, hiberna digrediens princeps locaverat.*

8. ET QVEM CONCILIO. Anno 776. vita Caroli M. apud Pithæum. Astronomus, Adelmus Benedictinus, Poëta Anonym. Regin. lib. 2. Chron.

Ad fontem Lippia veniens, scribit Astronomus, immensam illius perfidi populi multitudinem velut devotam & supplicem, ac quasi erroris sui veniam poscentem invenit. Cui cum & misericorditer ignovisset, & eos, qui se Christianos fieri velle affirmabant, baptizari fecisset, datis & acceptis pro fide servandâ fraudulentis eorum promissionibus, obsidibus quoque, quos imperaverat, receptis, Eresburgo, quod dirutum erat, restaurato, aliòque castello super Lippiam exstructo, & in utroque non modico presidio relicto, ipse in Galliam reversus in villa Haristallo hiemavit. Terruerat enim Saxones Carolus, velut ingens tempesta omnia prosternens & munitiones irrumpens. Regin. l. c. Vita Caroli. Et perterriti Saxones omnes ad locum, ubi Lippia consurgit, venerunt ex omni parte, & Domino regi Carolo per Vadium manibus suis reddiderunt patriam, & sponderunt se esse Christianos, & iterum subditi sunt ditioni domni regis Caroli. Cùm An. 780. ad fontem Luppia venisset.

venisset, castra metatus alteram synodum ibidem celebra-
vit. Astron. in Annal. *Cum magno exercitu in Saxoniam profec-
tus est, transiensq; per arcem Eresburgum ad fontem Lippia ve-
nit, ubi castra metatus per aliquot dies moratus est.*

Vita Caroli apud Pithæum. *Iterum iter peregit ad dispo-
nendam Saxoniam, & pervenit ad Eresburgum, & inde ad locum,
ubi Lippia consurgit, ibique synodum tenuit.*

Tertium & maximum seu generale concilium in An.
782. incidit. Astron. *AEstatis initio, cum propter pabuli copiam
duci poterat, in Saxoniam eundem, & ibi, ut in Franciâ quot annis
solebat, generalem conventum habendum censuit. Trajectoque apud
Coloniam Rheno cum omni Francorum exercitu ad fontem Lippia
venit, & castris ibi positis per dies non paucos ibidem moratus est.*
Regin. lib. 2. *An. dom. Incar. 782. Carolus Coloniam veniens Rhe-
num transijt, & synodum tenuit, ubi Lippa consurgit.*

In hoc conventu legati, quos Godefridus Nortmanno-
rum rex & Avarorum principes Cakanus & Jugurtus mise-
rant, auditi: vita Caroli M. Astron. in Annal. Annales incerti
auth. apud Pith. Regino, Ursperg. ll. cc.

Abfuit autem Widikindus. Astron. Ursperg. Regino.
Annales incerti authoris apud Pithæum. a. 782. *Carlus habuit
conflictum in loco, ubi Lippia oritur, cum omnibus primatibus Sa-
xonum, excepto Widickindo rebelle, & ijs, qui cum eo erant.*

9. DEVENERARE SACRVM FLVVII CAPVT.
Sacri olim fontes habiti, & floribus, aris, sacrificijs culti. Virg.
l. 7. *Æneid.* Horat. lib. 1. od. 1. lib. 3. od. 13. Mart. lib. 4. c. 57.
Seneca. epist. 41. *Magnorum fluminum capita veneramur: su-
bita ex abdito vasti amnis eruptio aras habet.* Latè hæc super-
stitio patuit: nam ad Saxones quoque & Prussios pervasit.
Adamus Brem.

Frondefia

FronDOSIS arboribus fontibusque venerationem exhibebant. De Prussijs Helmoldus. lib. 1. cap. 1. circa An. 1168. Usque hodie profectò inter illos, cum cetera omnia communia cum nostris, solus prohibetur accessus lucorum & fontium, quos autumant pollui Christianorum accessu. Alium atque aliâ ex causâ honorem Luppia caput meretur, nempe ob memoriam sacri lavacri, quo ad fontes ejus, haustis inde aquis, ingenti numero Saxones abluti. Astron. in Annal. Poëta Annon. l. c.. An.

10. ET ALTE CELATIS NILI PRÆFER
ORIGINIBVS. Tibullus lib. 1. eleg. 8. Horat. lib. 4. od. 14.
*Te fontium qui celat origines Nilus. Lucan. lib. 10. Plinius. lib 5.
c. 9. Nilus incertis ortus fontibus. Hinc apud Æthiopas aqua è
tenebris profluens appellatur. Licet ergò Nilus*

11. INNVMERIS TVMIDVS PETAT
AMNIBVS ÆQVOR. per ostia plura, ex quibus septem
potiora Plin. l. c. enumerat.

12. FONTE TAMEN MAIVS. illustrius religione
& armis, castris & concilijs, & tam Romanæ quàm Francicæ
historiæ monumentis celebratum nomen habet Luppia :
nam Nili è contrario fons aut omnino absconditus, aut saltem
obscurus & incertus, nec ullâ memorabili re insignis & co-
gnitus. Plin. l. c. *Nilus incertis it fontibus, & per deserta & ar-
dentia, & immenso longitudinis spacio ambulans, famâque tantum
inermi quesitâ cognitus, sine bellis, quæ ceteras omnes terras in-
venère.*

FONTES AMISII.

I. FONTES AMISII. Qui lingua vernacula *Ems*, à Me-
lâ & Plinio *Amisius*, *Amisia* à Tacito, Strabone *Ἀμασία*,
Ptolemæo

Ptolemeo Ἀμάσιος, atque inde *Amasius, Amasis, Amisis & Amisus* appellatur. Soliti enim Romani in fluviorum nominibus è in à commutare, exemplum in *Alifone, Albi, Adrana, Ambra, Amisio*, pro *Elsen, Elb, Eder, Emmer, & Ems*. Extam varijs verò ejusdem rei nomen proferendi scribendique modis rectissim^o is, quo Plinius & Mela antiquiores Tacito, Strabone & Ptolemæo usi, & fluvius ab urbis, castelli & præsidij loco distinguitur: non enim Ἀμασία & Ἀμείσεια apud Strab. Ptol. & alios geographos, verum etiam *Amisia* apud Tac. l. 2. *Classis Amisiae relicta levo amne*, oppidum vel munimentum significavit. Cluver. l. 3. c. 18. Schildius. de Chaucis. lib. 1. c.

2. ILLE EGO SVM AMISIVS. clarissimus & nobilissimus amnis. Mela. l. 3. c. 3. *In Oceanum Amisius, Visurgis, & Albis clarissimi*. Plin. lib. 4. c. 14. *Amnes clari in Oceanum defluunt, Guttalus, Vistillus sive Vistula, Albis, Visurgis, Amisius, Rhenus, Mosæ*. Adamus Bremenf. lib. 1. hist. eccles. c. 2. *Nobilissimi Saxonie fluvij sunt, Albis, Sala, VVisura, quartus situ, non dignitatis ordine, quo Salam longè præcedit, ex magnis Saxonie fluminibus est Emisia, qui VWestualos à reliquis illius provincia dirimit populis. Isque oritur in saltu Padarburnensi; currit autem per medios Fresonum terminos in Oceanum Britannicum*.

3. OLIM ROMANA NOTVS IN HISTORIA, præcipuè Annalibus Taciti. lib. 1. c. 60. *Cecinam cum quadraginta cohortibus Romanis distrahendo hosti per Bruëteros ad flumen Amisiam mittit. Quantùmque Amisiam & Luppiam amnes inter vastatum. c. 36. Mox reducto ad Amisiam exercitu legiones classe, ut advenerant, reportat. lib. 2. c. 8. Usque ad Amisiam flumen secundà navigatione pervehitur. Classis Amisiae relicta, levo amne. cap. 23. Plures Cæsar classi impositas per fluvium Amisiam Oceano invexit.*

4. QVI

4. QVI CENTVM DELABOR AQVIS
COMITATVS IN ÆQVOR. Mela. Plin. Adamus
Brem. supra. n. 2. Strabo. l. 7. in *Britannicum*. Adamus Brem.
ad *Aquilonem* sive *Borealem Oceanum*. Strabo. pleno latôq;
ore infra *Embdam*, illustre in Frisiâ emporium, effundi-
tur. Isac. Pont. lib. 1. orig. Franc. c. 9. longissimum enim
cursum tenet, plurimôlque interea fluvios recipit, atque
ingentem aquæ copiam in Oceanum defert.

5. ANTE PERERRATIS VRBIBVS. Falsò inter
urbes, quas Amisius pererrat, Althamer. in Tacit. de morib.
Germ. *Paderbornam*, *Bekenam*, *Monasterium* & *Osnabru-
gum* numerat. Nam partim longiore, partim brevior in-
tervallo ab ijs distat. Quas autem verè alluat, tabulæ geo-
graphicæ demonstrant, nimirum *Ritbergam*, *VVidenbruggi-
am*, *Rhedam*, *Varendorpium*, *Telgetum*, *Rhenam*, *Meppenam*,
ubi *Hasa* altero Caroli M. cum Saxonibus prælio & victoriâ
inclytus amnis confluit; & ad ipsum *Amisij* ostium *Embdam*.

6. ET POPVLIS. *ANSIVARIIS* olim, qui pulsi à
Chaucis Frisiorum limitaneos agros occupavêre. Tacit. 13. An.
& nomine quæsito ab *Amisio* aliter *Ampsiuarij* vocantur. Clu-
ver. Germ. antiq. l. 3. c. 16. *ANGRIVARIIS*, quorum *defectio* à
tergo Cesari Germanico ab *Amisiâ* ad *Visurgim* profecto, & *ca-
strain levâ metanti* nunciata. Tac. 2. An. Cluver. Germ. antiq.
l. 3. c. 14. *BRVCTERIS*, quos in *Amisia* *Drusus* navali prælio supe-
ravit. Strabo. l. 7. & filius *Drusi* *Amisiam* & *Luppiam* amnes inter
haud procul Teutoburgiensi saltu vastavit. Tac. 1. An. *CHAMAVIS*,
qui *Bruçteris* veris & antiquis *Amisij* accolis pulsus & excisis,
cum *Angrivarijs* in sedes eorum migraverunt. Tac. de morib.
Germ. Cluv. Germ. antiq. l. 3. c. 14. *CHAUCIS*, Isac. Pöt. l. c. orig.
Franc. c. 9. Altham. in Tac. de morib. Germ. Cluver. l. 3. c. 18.

G

& FRI-

& FRISIIS de quibus Ptolemæus l. 2. c. 12. *Frisij usque ad Amisiam, post hos Chauci parvi.* Hodie post *Frisios, Westphalos,* atque ex horum genere *Monasterienses, Rhedenses, Osnabrugenses, Ritbergenses & Delbruggenses* pererrat.

7. IN DIOECESI PADERBORNENSI NASCENTIS. Non in montibus *Hassicis*, ut *Altham.* in *Tac. de morib. Germ.* neque comitatu *Ritbergico*, uti *Stangefolius lib. 2. Annal. circuli Westphalici*, sed deserto *Sinedi*, profunda vestitâque arboribus valle, circa quam vasta planities.

DELBRUGGIA VLTIMA BRVCTERORVM SEDES.

DELBRUGGIA. Peculiaris inter *Luppianam, Amisiam, Vurlam, Glennamque* amnes, & *Teutoburgiensem saltum*, Diœcesis & Principatus Paderbornensis ditio seu territorium, in quo, uno magno vico excepto, cæteri incolæ dispersis longo latoque spacio villis & tugurijs habitant, industrij, laboris patientes, & militiæ apti.

2. VLTIMA BRVCTERORVM SEDES. *Tac. lib. 1. An. Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum; quantumque Amisiam & Luppianam amnes inter vastatum haud procul Teutoburgiensi saltu.* Vltima verò Bructerorum sedes *Delbruggia* vocatur, non eo sensu, quasi novissima fuerit: Fuit enim hoc modo & ordine prima, aut certe antiquissima; sed respectu temporis, quo *Germanicus* bellum in *Germania* gessit, & reliquorum *Bructerorum*, qui ad inferiores utriusque fluvij ripas & ostia penè pertinuerunt.

3. VETE-

3. VETERVM BRVCTERORVM. Et sedes & nomen sæpe vetus hic clarusque populus mutavit. à Vellejo, Tacito, Suetonio, Apollinari, Claudiano, *Bruçteri*, à Ptolomæo *βυσάντεροι*, Strabone *βύκτεροι*, vitiose ab utroque & contra etymon nominis. in tabula itineraria *Buruçturi*. in panegyrico Nazarij *Bruteri*. apud Sulpitium Alexandrinum *Briçteri*. à Beda in histor. Anglorum, Marcellino in vita S. Suiberti *Boruçtuarij*. à Gregorio 2. Papa *Borthari* appellantur. Postquam vero *pulsis Bruçteris ac penitus excisis vicinarum consensu nationum, seu superbie odio, seu prædæ dulcedine, in fines eorum antiquos Chamavi & Angrivarij immigrarunt.* Tacit. de morib. Germ. superstites ultra *Luppiæ & Amisæ* fontes ac saltum *Teutoburgium* domicilia ad *Visurgim*, silvam *Hercyniam & Rhenum*, inter *Coloniam Agrippinam & Hassos*, quæsiuere. Claud. de 4. conf. Honorij.

Venit accola silvæ

Bruçterus Hercyniæ.

4. BRVCTERVS HÆC COLVIT LOCA. Si, ut Tacitus habet, inter *Amisiam & Luppiam* haud procul *Teutoburgiensi saltu ultimi Bruçterorum* fuerint, manifestum est, tractum eos *Delbruggium* tum tenuisse.

5. QVOD NVNC INDIGENIS NOMEN VT ANTE MANET. Mollerus in descript. Rheni. lib. 5. *Quin & Dalbrugis vestigia nominis insunt.*

Sive enim *Bruçteri* nomen à paludibus, quos *Broucken* vocitamus, ut sint *Brouckers* quasi paludum accolæ, sive à pontibus, qui *Brucken* appellantur est deductum, *Delbruggiæ* utrumque convenit, quæ & paludosa est, & propterea pontibus aggeribusque abundat. vide orig. Franc. Isacij Pontani l. 1 c. 9.

6. HIC VARVM INFESTO. Hæc potissima causa fuit expeditionis adversus Germanos, qua *ultimi Bru*

G 2

çterorum

eterorum vastati. Tacit. i. Annal. *Bellum ea tempestate, qua Augustus obierat, nullum, nisi adversus Germanos supererat: abolenda magis infamia, ob amissum cum Quinctilio Varo exercitum, quam cupidine proferendi imperij, aut dignum ob premium.*

7. GERMANICVS. Drusi filius, cui, liberisque ejus, & posteris cognomen istud à senatu datum. Flor. lib. 4. c. 12. Dio. lib. 55. Suetonius in Claud. c. 1. *Præterea Senatus inter alia complura decrevit Germanici cognomen ipsi posterisque ejus. Quod alij deinde imperatores ut Vitellius. in vita Galbæ Plutarch. Trajanus. in Panegyrico Plin. Julianus, Gallienus ac Caracalla immeritò sibi arrogarunt, quando alij in provincijs parva strage excursantes quosdam milites Germaniæ vel vincerant, vel in amicitiam receperant, vel domita modica Germaniæ regione, mox totam Germaniam se domuisse sunt gloriati. Elias Schedius de Dijs Germanis. pag. 27. Domitianus autem, cui nomen, teste Martial. Nobilius tribuit domito Germania Rheno. tam vanus & appetens hujus tituli fuit, ut de eo testetur Tacit. in Agricol. vita. Inerat conscientia derisui nuper fuisse falsum è Germania triumphum emptis per commercia, quorum habitus & crines in captivorum speciem formarentur. vid. Schildium de Caucis. l. II. c. 6. Imitatus nimirum ridiculam hac in re C. Cæs. Caligulæ vanitatem, qui teste Suet. l. 4. c. 45. Mox deficienti belli materia, paucos de custodia Germanos trajeci, occulique trans Rhenum jussit: ac sibi post prandium quam tumultuosissime adesse hostem nunciari. Quo factò proripuit se cum amicis, & parte equitum prætorianorum in proximam silvam, truncatisque arboribus & in modum tropæorum adornatis ad lumina reversus, eorum quidem, qui secuti non essent, timiditatem & ignaviam corripuit, comites autem & participes victoriæ novo genere ac nomine*

ac nomine coronarum donavit, quas distinctas Solis ac Lunæ siderumque specie exploratorias appellavit. Et c. 47. Conversus hinc ad curam triumphi, præter captivos & transfugas barbaros, Galliarum quoque procerissimum quemque, & ut ipse dicebat ἀξιόθραμβέουλον, ac nonnullos ex principibus legit ac seposuit ad pompam: coëgitque non tantum rutilare, & submittere comam, sed & sermonem Germanicum addiscere, & nomina barbarica ferre.

8. VICINAM DRUSO GENITORI CONDIDIT ARAM. Tacit. 2. annal. Tumulum nuper Varianis legionibus structum, & veterem aram Druso sitam disjecerant, restituit aram, honorique patris princeps ipse cum legionibus decucurrit. antiquissimo ritu in funere illustrium virorum, quem Virgilius. lib. 5. & 11. Æneid. Livius. lib. 25. Lucanus. lib. 8. Statius. lib. 6. descripserunt. Diversa fuit hæc ara à tumulo honoratio, cujus Sueton. in vitâ Claudij. cap. 1. meminit. Exercitus honorarium ei tumulum excitavit, circa quem stato die, quotannis decurreret, & Galliarum civitates publicè supplicarent. Hic enim ad Rhenum erat, illa vera Luppiæ & Alifoni vicina, in ea planitie, quæ inter Alifonem jacet & Luppiæ caput.

9. ET TVLIT AVSONIIS MANIBVS INFERRIAS. Sueton. in vita Caligulæ c. 3. de Germanico. Sicubi clarorum virorum sepulcra cognosceret, inferias manibus dabat. Casorum clade Variana veteres ac dispersas reliquias uno tumulo humaturus, colligere sua manu, & comportare primus aggressus est. Tacit. lib. 1. An. Igitur cupido Casarem invadit solvendi suprema militibus ducique; permoto ad miserationem omni qui aderat exercitu, ob propinquos, amicos, denique ob casus bellorum & sortem hominum. Præmissis Cæcina ut occulta saltuum scrutaretur, pontesque & aggeres humido paludum & fallacibus campis imponeret,

neret, incedunt mæstos lucos visuque ac memoria deformes. Prima Vari castra lato ambitu & dimensis principijs trium legionum manus ostentabant: dein semiruto vallo, humili fossa, accisæ jam reliquæ consedissee intelligebantur: medio campi albentia ossa, ut fugerant, ut restiterant, disjecta vel aggerata: adjacebant fragmina telorum, equorumq; artus, simul truncis arborum antefixa ora, lucis propinquis barbaræ aræ, apud quas tribunos ac primorum ordinum centuriones mactaverant, & cladis ejus superstites pugnam aut vincula elapsi, hic cedisse legatos, illic raptas aquilas; primum ubi vulnus Varo adaectum; ubi infelici dextra, & suo ictu mortem invenerit; quo tribunali concionatus Arminius, quot patibula captivis, quæ scrobes; utque signis & aquilis superbe illuserit. Igitur Romanus qui aderat exercitus, sextum post cladis annum, trium legionum ossa, nullo noscente alienas reliquias an suorum humo tegeret, omnes ut conjunctos, ut consanguineos, aucta in hostem ira, mæsti simul ac infensi condebant. Primum exstruendo tumulo cespitem Cesar posuit, gratissimo munere in defunctos, & presentibus doloris socius. Dio. lib. 57. At Germanicus expeditione in Germanos propera ad Oceanum usque processit: barbarisque vi devictis ossa eorum, qui cum Varo ceciderant, lecta humavit. Exstructi monumenti inscriptionem, quo nescio auctore, hanc affert Erpoldus Lindenbrogius in comment. de clade Variana. Ossa. mil. V. & XIX. leg. cum Quinctil. interfect. jussu. Germanici. Imp. huc. collata. quiescunt.

10. POST VBIVS. Gobelinus Persona in cosmodrom. ætat. 6. c. 91. Anno Domini M. CCCC. X. supradicto inter Dominum VVilhelmum Electum Paderbornensem ex una, & Dominum Fridericum Archiepiscopum Coloniensem, & Adolphum Comitem de Clivis & de Marke parte ex altera, orta sunt guerra gravissima. Vnde Archiepiscopus & Comes valido exercitu conflato terram

to terram quandam Domini Electi paludibus & fossatis undique cinctam, Delbrugge nominatam, die XIX. mensis Decembris, potenter intrabant. Villani tamen terrae illius eis occurrentes ingressum illorum per plures horas retardabant: Sed tandem inermes cedentes armatis in paludes se receperunt. Dominus vero Electus à loco ingressus hostium per plusquam sexaginta distans stadia, huius facti penitus ignarus, in castro suo (Neuhufio) residebat. Cùmq; flamma incendij domorū, perlustrans aëra, sibi indicavit adesse praesentiam, ipse de exercitus eorum informatus potentia, bellum cum ipsis inire primo non praesumpsit. Et licet Archiepiscopus & Comes antedicti, in terram illam nocte sequente castra metari decreverant, mulierum tamen loci illius dispendioso agente ministerio domibus, quas pro unius duntaxat noctis commodo, & incendio crastino praesumpserant reservare, furtivum per incendium frustrati, subito ipsi, tanquam principes, plus deliciis, quam nocturni frigoris incommodis assueti, sub dio noctem ducere sibi grave nimis arbitantes, terram illam pro tunc exire, & ipsius exterminationem crastino reservare, seque ad alia loca vicina ditioni suae subiecta transferre, consilio deliberabant immaturo. Cùmq; viam per quam paulo ante intraverunt, progressu festino petiverunt, illam sudibus & fossatis factā prorsus inviam, & balistariorum custodia munitā invenerunt: quapropter declinantes abinde, locum alium per paludes sibi pervium effecerunt, & postquam Archiepiscopus & Comes, cum nonnullis armatis equitibus, & peditibus suis universis, transiret: villani per paludes discurrentes, viam hanc, de novo factā, occupant, & adversariorum plaustra, sagittas ferentia, cum bombardis, intransitu angusto, fortiter evertunt. Nam quidam villani, ipsi quasi quatuor millibus sagittis emissis fuerant telis prorsus destituti: unde tunc telis in plaustris hostium eversis acquisitis, ballistas sursum trahunt, sagittas hinc inde, ante & retrò, dirigunt, & adversarios propriis eorum jaculis via sic praeclnsa

praeclnsa

praclusa arcent ab accessu. Vnde, nocte superueniente, principes ipsi
 inopinatis incommodis fatigari, diuisim per devia, quasi tota nocte
 laborantes, recesserunt: signa sua, cum magna parte gentis suae, in
 terra illa dolenter relinquendo. Illos igitur qui sic in viti remane-
 bant, villani caecis ictibus sagittarum tota nocte fatigare non cessa-
 bant. His auditis, Dominus Electus suos fideles eadem nocte, prout
 circumquaque colligebat, & se diluculo cum suis ad terram illam fe-
 stinanter conferbat. Illucente igitur diei luce hostes hinc inde per
 ipsius terrae devia pererrantes, exitus sui locum undique quaerunt:
 nec Dominus Electus, tanquam suorum fidelium adventus spe sus-
 pensus opportuni, pugnam cum eis subdito inire praesumpsit, sed ipsi
 tanquam laqueis suis comprehensis diligentius observatis, quasi fu-
 gam simulando, primo diuertit ab illis. Illi autem se sic illaqueatos
 perpendentes, & adversariorum suorum numerum videntes plus
 & plus augeri, tanquam mortis desperatione, per paludis in via
 transitum facere tentaverunt: sed pedites Dn. Electi, praesertim ci-
 ues Paderbornenses, illos inter paludes excipientes fortiter, quibus-
 dam captis, & nonnullis occisis, hunc eorum frustrabantur exeundi
 conatum. Multi tamen ex eis, priusquam pedites praedicti eos atti-
 gerunt, cum vexillo Comitum evaserunt. Tandem quasi hora post me-
 ridiem transacta secunda, Dn. Electus eos bello constanter aggredi-
 tur, & ipsi ex aduerso instruente aciem, equorum cursum calcari-
 um stimulis excitabant. Sed ipsi, priusquam ferri probaretur acu-
 men, occursum, quem equorum impetu, armorum collisione, & obje-
 ctu lancearum exhibuerunt terribilem, declinantes in obliquum,
 subito verterunt in fugam: sicque strati sparsim per agros, & equis,
 ac cursu devio, & palude devicti, capti sunt armati numero trecenti
 sexaginta, & inermes propè sexaginta: paucique ex eis vel occisi,
 vel palude submersi sunt, quorum numerus ad sedecim fuit aestima-
 tus, & numerus equorum quos victi perdidit ad octingentos
 equos

equos fuit estimatus: quamvis inter dividendum spolia, nequaquam tot equi producti fuerunt. Sequenti die Electus Dominus à singulis captivis juramento sub certa forma recepto, qui de genere fuerunt militari, unius mensis inducias eis dedit, populares jussit custodiae mancipari. Volens tamen cives de Sosato, ceteris popularibus fama celebriores, militarium prerogativa gaudere, eis consimiles inducias dedit, puerisque ministerio cursus equorum deputatis, induciarum tempus ultra tres menses prorogavit. Elapso igitur induciarum mense supradicto, singuli captivi militaris generis, juxta terminum eis constitutum, vi juramenti tacti in captivitatem redierunt. Cives autem de Sosato, armati quippe octoginta octo, & famuli eorum sedecim, à quodam Comitis praedicti capitaneo in via, qua ad redeundum in captivitatem tendere videbantur, studiose capti & custodiae mancipati, in captivitatem minimè redierunt. An autem cives isti, vel ex eis aliqui, hujus captivitatis, sic ab eorum litis consorte ipsis illatae, conscij fuerint consilij, tunc multi dubitabant: de consensu tamen Dominorum suorum praedictorum, captivitatem illam prodiisse, multi crediderunt. Tolerabilius tamen nonnullis visum est, factum hoc in illis, quam si factum fuisset in istis, qui de genere militari fuerunt procreati: cum principes regni Teutoniae, more Romanorum antiquorum, qui Marcum Regulum, suis temporibus gloria militari Romanos supergredientem universos, juramenti religione tactum, in captivitatem redire volentem, prohibere reveriti pudendum esse sensebant, milites suos victos, in fide servanda, usque ad illa tempora non consueverunt impedire. Exacerbatis autem sic, ut praemissum est, Archiepiscopo & Comite praedictis guerrarum cursus dirius instauratur, ipsique in quatuor oppidis, videlicet Brilon, Ruden, Geseke, & Lippe in multitudine armatorum praesidia ponunt, quibus Dominus Electus in duobus diocesis suae oppidis fideles suos opponit, & contractis secum in ligane

H

nam

unam Ducibus, Comitibus, nobilibus & Baronibus numero XXI. eis
 potenti manu restitit. Hinc fiunt hominum cedes, domorum in-
 cendia, praeda multiplices & varij hostiles incursus utrinque. Nun-
 quam tamen Archiepiscopus vel Comes antedicti, post bellum supra-
 dictum, in personis proprijs terram ipsius Domini Electi intrare
 presumpserunt: sed ipse Dominus Electus sepius in persona propria
 ducens exercitum, terras eorum prae dis & incendijs tentavit per va-
 gari, unde oppidum Kalenhart captum ignis incendio dedit. Magna
 utrobique fiebant expense, sed quanto magis Domini Archiepisco-
 pus & Comes divitijs abundabant, tanto in eorum praesidijs fiebant
 expense potiores. Sed Dominus Electus in expensis victualium,
 quas in magna parte ab adversarijs suis potenter extorsit, & dono-
 rum largitione, praesertim in equis militaribus, quorum ultra du-
 centos infra tempus hujusmodi litis largiebatur, tam liberalem se
 exhibuit, quam benignum familiaritatis affatu cunctis se prae buit:
 quod plures militares de partibus exteris fama ejus tracti ad ipsum
 convenerunt. Tandem postquam guerrarum haec tempestas IX. du-
 ravit mensibus, Episcopus Leodiensis ob Archiepiscopi Coloniensis
 favorem Electo Paderb. literas diffidationis direxit. Cujus Domi-
 ni potentia ipsum Electum adversarij sui plurimum terreri aestima-
 bant Archiepiscopus & Comes suprascripti, magnoque conflato exer-
 citu cum quadrigis multis victualibus & armis onustis, tanquam
 terram Electi manu potenti per vasuri, ad praesidiorum suorum loca
 se contulerunt: viros tamen solennes ad certum locum, quasi inter
 ipsa adversa praesidia medium, ipsi, & Dominus Electus ex adver-
 so consimiles illis suos fideles super pace tractanda miserunt. Arbi-
 trabantur enim illi, Dominum Electum, exercitus eorum fame ma-
 gnitudine territum, vel saltem in aggressu potenti eorum necessitate
 coactum, pacem ab eis petere, relaxationis sponsione captivorum:
 quod Electus praesentiens convocatis amicis, ad numerum penè mille
 lancearum

lancearum armatorum militarium, absque popularibus armatis subditis suis equitibus peditibusque pervenit. Demum verò, multis tractatibus per amicos utriusque partis habitis, sexta die mensis Septembris, illarum guerrarum tempestas per viam compositionis amicabilis ad pacis tranquillitatem est redacta.

ERESBURGVM AD DIMOLAM.

I. **E**RESBURGVM. Celeberrimus in Francica & Saxonica historia locus, quem Leo III. Pontifex in diplom. dato in *Eresburg*. Astronom. de rebus à Carol. M. gestis apud Reuberum. Annales Francici, & vita Carol. M. à Pithæo edita. Ægil in vita S. Sturmionis. Urspergensis. Poëta anonym. Cranzius. Aimonius. *Eresburg*. *Eresburgum*. *Heresburg*. *Eresberg*. *Heresberg*. alij *Merseburg*. *Mersberg*. *Marsburg*. *Montem Martis*. nominant, & docto commentario Meibomius in *Irminsula Saxonica* illustravit. Etymon nominis quoad posteriorem partem clarum & obvium, prioris obscurum & dubium. Gobelinus Persona natum vult à religione, quod illuc è tota gente Saxonica quotidie sacrificandi, oracula petendi, votique solvendi causa multi confluerent, ut idem sit *ERESBERG*, quod mons venerationis. Idem tamen aliam adfert notionem, ac dictum putat ab Hera, quæ Græcis Ἥρα, Latine Juno, priscis Saxonibus culta. Scribit de Germanis Tacit. de morib. German. *in commune Herthum, id est terram matrem, colunt*. Hinc credi potest Heram eandem esse cum Hertho, & nomen dedisse. Meibom. de Irminsul. c. v. & in notis.

H 2

2. AD

2. AD DIMOLAM. Nulla aut levis dubitandi causa, utrum *Eresburgum* sit in veteri Saxoniam, an ad Salam Thuringiæ fluvium, ubi Episcopalis civitas Mersburgum; de hoc enim minime intelligi possunt, quæ in historia Francica de *Eresburgo* memorantur. An. 772. *Carolus Saxoniam bello aggressus Eresburgum castrum cepit.* Annal. Franc. Vita Carol. M. apud Pithæum. Astronom. Vrspergen. Regin. quod iterum *Saxones per mala ingenia & iniqua placita capientes Francos expulerunt, & castrum destruxerunt.* Vit. Carol. M. apud Pithæum pag. 23. An. 775. *Carolus Saxonum perfidiam ultus Eresburgum readificat.* Annal. Franc. editi à Pithæo. Astronomus. Vita Carol. M. Regin. An. 776. *Cui (Carolo) vix Alpes transgresso occurrerunt, qui nunciarunt Eresburgum arcem à Saxonibus expugnatam, & presidium Francicum, quod in eo posuerat, expulsam.* Astronom. apud Reuber. Annales Francici incerti auth. apud Pithæum. *Tunc Rex cum Francis restauravit Heresburgk castrum.* Regin. ad An. 776. Astronom. l. c. Ann. 780. *Transiensque per arcem Eresburgum ad fontem Lippia venit.* Astronom. apud Reuber. *Carolus Saxoniam ingressus ad Heresburgk venit, & inde ad locum ubi Lippa consurgit.* Regino in Chron. Anno 784. *Cumque eum ulterius progredi tam hyemalis temporis asperitas, quam aquarum inundatio prohiberet, Eresburgum arcem in hyberna concessit.* Astron. apud Reub. Ann. 785. *Rex Carolus in Heresburg super hyemem residebat, & Saxones in pace conquiescunt.* Fragment. Annal. Francic. pag. 88.

Nusquam deinde Leonem Papam ad Salam Thuringicum penetrasse scribitur, qui tamen, ut suo loco ostendetur, Paderbornam ad Carolum venit, atque Ecclesiam *Eresburgi* consecravit. In hæc Ecclesia, teste *Widkindo & Gobelino*

belino

belino, cæsus Danemarum, cum quo Otto M. non in Thuringia, sed Westphalia bellum gessit. Fuit igitur *Eresburgum* in Saxonia veteri seu Westphalia, non tamen ad ripam *Visurgis*, ut Ado Viennensis autumat, neque ad fontem vel fluvium *Lippie*, ut Ernestus Brotufius hist. Anhal. l. i. c. 14. Marcus Wagner. in Vita Carol. M. & Ioannes Lampadius in mellificio hist. opinantur: nec etiam ad *Ruram* fluvium, ut Letznerus in hist. Caroli. M. c. 21. adfirmat: nec ad arcem *Driburgum* diœcesis Paderborn. ut vult Tilemannus Frisius in speculo de monetis l. 3. c. 1. & 8. Sed ad *Dimolam*, qui magnam diœcesis Paderborn. partem emensus haud procul *Heristallo Saxonico* in *Visurgim* effunditur; ubi etiamnum superest Præpositura à Ludovico Pio Monasterio Corbejensi donata. *Dominus Ludovicus Imperator Augustus Caroli M. filius tradidit Monasterio (Corbejensi) locum Huxeri cum omnibus suis: Eresburg & Meppiam Abbatias, & cætera prædia in Aquilone. Juditha Imperatrix hæc à viro suo obtinuit.* Chronic. Corbejense editum à Meibomio. Henricus de Hervordia citatus ab eod. ex Ordinario Corbejensi. Diutissime præterea vetus nomen *Eresberg & Heresberg* conservatum, uti ex literis Wiboldi Abbatis Corbejensis An. 1152. & Conf. ac populi oppidi hujus An. 1229. datis apparet.

Nos Consules & universitas Montis qui dicitur Heresberg universis presentem paginam inspecturis presentium tenore significandum duximus. quod cum nos à villa Horehusen ad montem qui dicitur Heresberg Paderbornensis Diœcesis nostra domicilia transtulissimus. ac montem munientes eundem ab obedientia Ecclesie Paderburnensis. qua eidem in spiritualibus eramus subiecti. inobedienter recessissimus. tandem cum eadem Ecclesia convenientes. inter ipsam & nostram Universitatem talis

H₃

ordi

*ordinatio intervenit. quod nos errorem nostrum recognoscentes. & ad obedientiam matris nostrae Ecclesiae videlicet Paderburnensis redeuntes. debitum in spiritualibus ad ipsam habebimus respectum. & Clericum quem Episcopus Paderburnensis. apud nos Ecclesiae constructae sive construendae. & à nostra Universitate dotanda. praefecerit. quemque Archidiaconus loci. dono altaris investiverit. tamquam nostrum plebanum modo ad praesens recipiemus reverenter. remanente nihilominus apud nos post mortem ejusdem plebani. alium nobis eligendi plebanum libertate. dummodo electus à nobis Archidiacono. ad recipiendum donum altaris & curam animarum praesentetur. ipsamque Ecclesiam nostram Dominus Episcopus parochialem faciendo. & sepulturam ibidem indulgendo. tempore opportuno consecrabit. Praeterea Archidiaconum de Capitulo majoris Ecclesiae Paderburnensis. qui synodo Horehusen praesidere consuevit. in monte & praefata Ecclesia synodo praesidentem tamquam nostrum Archidiaconum cum omni jure quod ipse Archidiaconus antequam nos ad montem transferremus in Capella S. Dyonsij Horehusen habuit. & adhuc circa universam plebem ejusdem Archidiaconatus habere dinoscitur. admisimus. duobus tamen articulis non de jure sed de benignitate & gratia Archidiaconi & Ecclesiae. exceptis. quod nec denarios vel obulos synodales persolvemus. & quod homines inter nos servilis conditionis. à scabinis accusati. non inferro candenti. sicut alias consuetum est. sed manu duodecima suam expurgationem praestabunt. Ne autem haec praescripta ordinatio. tam ab Ecclesia Paderburnensi. quam à nostra Universitate valeat in posterum revocari. vel aliquid in ipsa immutari. praesentem cartam sigilli nostrae Universitatis appensione. ac testium annotatione roboratam. quam cartam etiam sub eodem tenore. Domini Episcopi & Capituli sigillorum impressione munitam. ab ipsa Ecclesia accepimus. ad exhibendum pro & contra nos
 sine necesse*

si necesse fuerit. Ecclesia dedimus eidem. Acta sunt hæc Anno Domini incarnationis M. CC. XXIX. VII. Kal. Septembris. Testes hujus rei sunt. Herman de Vesperthe. Iohan de Eleren. Tetmar de Durslo. Iohan de santo Magno. Iohan de VWesthem. plebani. Milites vero. Andreas de Durslo. Olricus de VWesthem. Alradus. Henric de Brocbike. Stephanus. fratres de Dalhem. Tideric de Etlen. Bodo. Henric & Iohan de Schnevethe. Consules vero Volant. Alrat. Herman. Conrat. Monetarij. Tideric de Gesmaria. Tideric de Velreberch. Ludolff de Capella. Henric VWestual. Henric de Dune. Regenhart de Hoburgehusen. Regenhart de Hattepe. Iohan de Fabrica. & tota Vniuersitas montis ejusdem.

Ab hoc verò tempore nomen prius obsoleuit: nam literis Anno 1247. conscriptis *Mons Martis* & deinceps appellatur. *Hermannus Dei gratia Abbas. Strigerus Præpositus. Albertus Prior. totiusque conventus Corbegensis Ecclesia nec non Themo Præpositus Montis Martis & fratres sui ejusdem montis. Vniuersis Christi fidelibus hanc paginam inspecturis salutem in Domino. Super dissensione mota inter Dominum Simonem electum & Capitulum Paderburnense ex parte una. & nos ex parte altera super Parochia. Archidiaconatu. & jurisdictione Diocesani ordinaria Montis Martis. quam Dominus Paderburnensis & Ecclesia sua petebat ratione juris communis. Et nos privilegij & præscriptione*

scriptione

scriptione defendebamus. Magistro Ottone Decano Bremensi. Magistro Thetmaro Canonico Monasteriensi. Heinrico Decano & Hermanno Scholastico nova Ecclesia mediantibus talis compositio intervenit. quod tenore presentium publice & solemniter confitemur. quod venerabili Domino Symoni Electo & Capitulo Paderburnensi ordinariam jurisdictionem & jura spiritualia Diocesiano & sua Ecclesia de jure communi debita in Monte Martis secundum formam recognoscimus infrascriptam. Consentientes & eligentes quod Volradus Canonicus Paderburnensis Archidiaconus in Horhusen & sui successores qui pro tempore fuerint habitatoribus montis ejusdem sive in monte in Capella beati Nycholai. sive in Horrehusen in Ecclesia B. Dionisij prout ipsis placuerit synodo presideant. Et quia Praepositus & fratres praedicti montis ad Abbatem tantum & Conventum Corbegensem in spiritualibus & temporalibus respectum habere debent ipsi tam ab Episcoporum quam Archidiaconorum Paderbornensium juribus sunt exempti. Consensum est etiam inter Paderbornensem & Corbegensem Ecclesias quod illi tantum sunt excepti a frequentatione synodi & a juribus synodalibus qui infra ambitum claustrum cum Praeposito & fratribus habitant & in emunitate existentes eorum servitiis sunt specialiter deputati. Praeterea Praepositus ejusdem loci nomine Abbatis & Conventus Corbegensis denarios synodales. tantum de habitatoribus montis colliget annuatim. Archidiacono contra eosdem habitatores si necesse fuerit in hoc per censuram ecclesiasticam adjuvante de quibus synodalibus denariis Praepositus idem sex solidos graves Archidiacono statim dum collecti fuerint annis singulis sine qualibet difficultate persolvat. Themo etiam nunc Praepositus qui Parochia praest in eodem monte a Domino Volrado Archidiacono curam animarum & donum altaris recepit & obedientiam Archidiacono debitam repromisit. & deinceps Praepositi Montis Martis vel alij qui ab Abbate

Corbegensa

Corbegensi Archidiacono in Horhusen Canonico Paderburnensi fuerint presentati ad eandem parochiam donum altaris & curam animarum perpetuo recipient in futurum & Praepositi vel alij qui parochiam eandem habuerint ratione ejusdem parochiae in Ecclesia Paderburnensi Episcopales synodos frequentabunt. Quod autem ea quae praescripta sunt Ecclesiae Paderburnensi perpetuo servabimus Nos & Ecclesiam Corbegensem Paderburnensi Ecclesiae sub pœna quingentarum marcarum hijs literis obligamus. Acta & completa sunt haec in Ecclesia Corbegensi Anno Domini M. CC. XLVII. in crastino natiuitatis B. Mariae Virginis.

3. HOSPES ERESBURGI PRÆRVPTAM
CONSPICIS VRBEM. *ERESBURGVM* præ-
cello latèque conspicuo monti impositum Widekindus &
Ditmarus *urbem, civitatem* auctor vitæ Caroli M. Annales
Franc. vita Caroli M. apud Pith. Altronim. apud Reub. &
complures alij *castrum*. Ægil. in vita S. Sturmionis *castel-
lum*, alij *arcem* appellarunt. Castri aut nulla aut exigua ve-
stigia supersunt; urbs paulò ante An. 1247. instaurata vide-
tur, domicilijs ex villa *Horhusen* in montem *Heresberg* trans-
latis, montèque munito, ut ex diplom. cit. liquet. *Complecte-
batur*, ut Meibom. scribit, *500. domicilia non inelegantia, ci-
vèsque ob commercia opulentos*, sed numerum ædium
I fortu.

fortunâsque civium multum imminuit proximum bellum, quo An. 1646. 25. maij oppidum à Suecis expugnatum, direptum, & munitionibus nudatum.

4. ANTIQVA CELEBREM RELIGIONE LOCVM. Erat namque *Eresburgi* fanum nobile, sive, ut Meibom. scribit, *religione augustum, magnitudine ingens, structura operosum, splendore magnificum, divitijs inclytum*, atque in hoc delubro vastissimum Idolum totius Saxonix, numen gentis tutelare & commune. Solebant antiqui Saxones, & cum primis militares homines certis iisdemque solemnibus & festis diebus armis induti, atque etiam cataphracti, gladiisque accincti, dextra vero cestus ferreos vibrantes, alternis circa Idolum patrium obequitare, interdum in genua procumbere, opemque presentem & in bello secundam fortunam efflagitare. Huc quoque frequens populus ibat & vota reddebat. Multa ibi opulenta regum populorumque visebantur munera, ingens auri argentique ostendebatur copia. Avent. l. 4. annal. Bojcorum.

5. MARTIS IBI QVONDAM SIMVLACRO. Non uno eodemque modo ab antiquis Francicarum Germanicarumque rerum scriptoribus nomen hujus simulacri, seu Idoli enunciatur. Annales Francici. Fuldenses. Adeilmus. habent *Irminsul*. Hos sequuntur Ditmarus Mersburgensis. Aimonius. Schaffnaburgensis. Hermannus Contractus. Vrspergēsis. Modice variant Adam. Brem. qui *Irmindsul*. Albert. Stad. qui *Erminsul*. auctor vitæ Carol. M. qui *Ermen sul* scribunt. alij aspirationem adjungunt, in quibus Regino, *Hermansaul*. Rolevinc. *Hermeseul*. Chron. Belg. mag. *Hermensul* appellant. Chronicon Saxonicum *Armensul*. Quia ex duabus dictionibus compositum, de utraque controversitur, an posterior cippum, seu columnã, an verò aulam significet; præcipue

pue

pue verò de posteriore dissentiunt. Nonnulli, ut Cranzius in Saxonia, *Irmensul* interpretantur *statuam publicam*. Conijci permittitur dictam *Idermansul* quasi commune profugium & asyllum omnium. Favet huic etymo Adam. Brem. qui patria lingua idem esse vult, quod Latinis *universalis colūna quasi universa statuens*. Gobelin. *statuam Mercurij* fuisse opinatur. Aventin. *Hermioni* sacram fuisse contendit. Plurimi memoriæ *Harminij* dicatam existimant. Gorop. Becan. *hieroglyphicam* esse affirmat. Verùm magis credibile Saxones gentem bellicosam *Martem* in eo coluisse: nam ut Widekind. lib. 1. *Secundum errorem paternum sacra sua propria veneratione venerati sunt, nomine Martem effigie columnarum innitentes*. Chron. Saxon. vetus. *Hec erat forma Idoli Martis Marsburgi, quod Carolus M. destruxit in Westphalia*. Marti præterea similior quam Mercurio imago à Cranzio descripta. *Erat armati toto corpore effigies, cujus in dextra signum militare (nostri vexillum vocant) præferens rosam: cujus breve momentum & facilis ortus & interitus, ita eventus præliorum. In sinistra libram expandit, dubiam pugnantium sortem facile huc illuc inclinantem; pectus inermis ursum præferebat, interritum bellatorum animum insinuans. In clypeo Leo, qui bestiis imperitat, invictum ad fortia facta animum monstrat: floribus consito campo, in quo stabat, quod nihil jucundius solet videri fortibus, quam in acie virtutem ostendere*.

6. NOBILE FANVM. Adamus Brem. Ursperg. Rhenanus. Huldricus Mutius. tradere videntur sub dio in aperto campo stetisse; at fani seu templi meminit vita Caroli M. apud Pithœum, *pervenitque usque ad Ermensul, & ipsum fanum destruxit, & aurum & argentum, quod ibi reperit, abstulit*. Regino totidem verbis ex vita Caroli M. Henricus

de Hervordia ad annum Constantini Imp. 31. apud Meibomium in Irmenfula Saxonica cap. 7.

7. VASTATVM CAROLI VICTRICIBVS ARMIS. Annal. Franc. apud Pithœum. *Carolus Saxoniam ingressus, Eresburgum cepit, & Idolum Saxonum, quod vocabatur Irminful, destruxit. Ursperg. Regin. Quo tempore Irminfulam, ejusque fanum Eresburgi Carolus destruxit, res mira contigit, ab Astron. auctore Annal. Franc. Ursp. Reginone magno consensu prodita. Fuit siccitas magna, ita ut aqua deficeret in supra dicto loco, ubi Ermensul stabat. Et dum vellet ibi tres dies stare gloriosus Rex ad destruendum fanum ipsum, & valde homines & jumenta sitirent, subita Christi gratia, media die cuncto exercitu quiescente, apparuit eis torrens ebulliens salubres aquas, & cunctus exercitus & jumenta eorum sufficienter recreati sunt, & tam diu ebullit aqua viva, donec fanum destructum est. Sed quæ ad Dimolam amnem esse potuit aquæ penuria? an victorem Francum Saxones hostes aquatione prohibuere? certe exercitui sitienti vix magis defuit, quàm ingenio sedem Eresburgi ad Dimolam, nedum ad Luppiam aut Visurgim propugnanti aqua hic hæret. Non satis autem pietati Caroli fuit impium Irminfulæ fanum evertere: nam in eodem loco Christianum mox templum condidit, de quo auctor vitæ Caroli M. MS. lib. 1. cap. 14. Apud Eresburgum civitatem Saxonie, quam propter inhabitantium perfidiam, & indomabilem contumaciam deleverat, sed tamen post casum in majori splendore zelo pietatis restituerat; Post everisionem Idoli, HERMENSVL, id est, STATVA HERMETIS ab incolis vocati, basilicâ imperialis munificentie & celsitudinis construxit: ut quem locum cultura demonum sordidaverat, Christianæ religionis veneratio emundaret. Hanc basilicam*

basilicam ipsum Leonis III. Pontif. & Ludovici Pij Imp. diploma, quo Corbejensi Monasterio donatur, *Capellam* vocat. Finis diplomatis est apud Gerhardum Cleinsorgium in hist. Ecclesiast. Westph. MS. ad An. 826. *Et ut hæc auctoritas nostræ largitionis per futura tempora inviolabilem atque inconvulsam obtineat firmitatem, & à fidelibus nostris tam presentibus quàm futuris, seu etiam successoribus nostris fidelibus Sanctæ Dei Ecclesiæ verius certiusque credatur, eam manibus proprijs subterfignavimus, & anuli nostri impressione signari jussimus.*

Signum Hludovici serenissimi Imperatoris

Signum Hlotharij gloriosissimi Augusti

Durandus Diaconus ad vicem Fridagisi recognovi.

Data XII. Kal. Julij. Anno Christo propitio XIII. Imperij

Domini Hludovici pijsissimi Augusti. Indictione IIII.

Actum in Gilenheim palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

8. SACRAVIT VERO RESTITVITQVE DEO.

Exstat apud Baronium tom. 9. An. 799. ex Registro Innoc. IV. desumptum diploma seu privilegium Leonis III. de consecratione templi *Eresburgi* exstructi, dignum quod hic integrum ponatur. *Leo Servus Servorum Dei, Karolo M. Francorum Regi. Pie tue petitioni per omnia congaudentes, quod jubes annuere non tardamus. Igitur hunc montem Eresburg quem expugnatum cum tota Saxonia Deo obtulisti, & per nos B. Petro consecrasti, liberum ab omni humana potestate esse, & fratrum inibi ad Christi servitium adunatorum ditioni tantummodo parere censemus. Qui ne aliquid in hoc impedimenti patiantur: neve regni vestri in vasoribus aliqua rebellandi fiducia preparetur, sub anathemate S. Petri interdiciamus, ne quis unquam bellica in ipso monte præsidia collocare, aut decimas circa montem per duas Saxonicas*

Rastas, quas illuc delegasti, audeat diripere. Hoc observantibus sit pax à Deo patre: infrigentibus excommunicatio, & à beatorum collegio sit separatio in aeternum. Datum Eresburgi per manum Ioannis Bibliothecarij & Cancellarij ecclesie Romanae, 8. Kalend. Ianuarij, Anno Domini ☉ ☉ ☉ Leonis tertij 4. Indictione 8. die dedicationis capella in Eresburg. Idem ab Henrico de Hervordia ad annum Caroli M. 4. Christi. 808. totidem penè verbis refertur, apud Meibom. in Irmens. Saxon. cap. XI. qui in eo tamen fallitur, quod hanc dedicationem in alterum Leonis cum Carolo in Germania congressum reiiciat. Item perlatum est, inquit, ad Imperatorem, sanguinem Domini in Mantua civitate fuisse repertum: misitque ad Papam, ut hujus rei veritatem perquireret. Qui nactus occasionem exeundi, primo in Lombardiam, quasi pro dicta inquisitione progressus est, indeque subito arrepto itinere ad Imperatorem venit ad Karisiam, villam juxta Remis, & Natalem Domini secum celebravit. Deinde Aquisgranum Papam Imperator perduxit, & post in Saxoniam antiquam, ibi Capellam in Bergkerken prope Mindam consecravat. Campanula quadam, quam reliquit, etiam nunc videtur ibidem. Capellam etiam S. Petri in Eresberg, quae nunc Mersberg dicitur, consecravat. Ita Henricus de Hervordia. Contra Astronomus & vita Caroli M. per Engolismensum scripta, Adelmus & Regino uno ore testantur, Leonem Pontif. Aquisgrano, ubi octo dies mansit, per Bojaniam ire volentem, ductum esse usque Ravennam, magnis ab imperatore muneribus donatum. nulla Saxoniae, hoc tempore, sive à Leone Pont. sive à Carolo intratae facta mentione. His consentiunt Poëta Anonym. Hermannus Contractus. Lambertus Schaffnaburgensis. Sigebertus

gebertus Gemblacensis. Marianus Scotus. Urspergensis Abbas. cæterique chronologi & scriptores, qui nihil de Leonis vel Caroli accessu in Saxoniam. Nihil item Sigonius, qui hunc congressum satis exacte describit in hist. regni Italiæ. Quare quicquid per Leonem Pontif. gestum est, referendum ad annum 799. & primum in Saxoniam ingressum, quo etiam Paderbornæ Ecclesiam, & altare S. Stephani, rogatu Caroli M. consecravit. Vita S. Liborij apud Bollandum cap. 2. pag. 88. §. 5. & 6. vita S. Meinverci apud Broverum pag. 13. n. 1. Gob. Pers. cosm. ætat. 6. cap. 38.

9. MANSIT ET HOC NOSTRÆ GENTI.

Ab anno 826. quo *Capella Eresburgensis* à Ludovico patre, & Lothario ejus filio *Corbejensibus* fuit donata. Postea *Eresburgi*, seu *Montis Martis* mediam partem Hermannus Abbas & cœnobitæ *Corbejenses* Henrico Archiepiscopo Coloniensi An. 1230. mense Augusto *Sufati* cessere: alteram verò partem Franciscus Abbas & conventus *Corbejensis* Hermannus Archiepiscopo Coloniensi & Administratori Paderbornensi *Marspergi* An. 1507. postridie S. Ægidij, reservato sibi ad Kalendas Græcas reluendi jure, vendiderunt.

10. DVM BARBARVS HOSTIS. Quidquid *Eresburgi* Suecus hostis paulo ante reliquum fecerat, immisus ad excidium augusti operis Hassicus miles devastavit. Quod insigne facinus ad posteritatis memoriam publicis tabulis *Eresburgensis* civitatis consignatum his verbis legi meretur. Anno 1646. die XXI V. Sept. facta est duarum *Hassicarum* legionum (quarum altera equestris, altera pedestris erat) subita in *Montem Martis* irruptio; ductor predatorij agminis *Vfflenus*

lenus

lenus cum duobus fratribus. Clades illata haud modica fuit: nam templum primum subiecto pulvere nitrato disiectum, portæ civitatis incensæ, cætera pari ruina vastata. Quicquid cives & accolæ post nuperam Suecicam expugnationem urbis huc convexerant, spolio abreptum. Postridie tres præstantes campanæ unâ cum turri corruerunt.

BRVNISBERGA PROPE HVXARIAM.

I. **BRVNISBERGA.** Manet etiamnum nomen huius loci & insignis fama, cui fidem faciunt scriptores antiqui, atq; hos inter Poëta anonym. l. i. A. 775. Annal. incerti Auth. & vita Caroli M. apud Pithæum. Astronom. apud Reuberum, & Regino.

2. **PROPE HVXARIAM.** Quam Ludovicus Pius VI. Kal. Augusti indict. prima, Imperij sui X. qui fuit annus æræ Christianæ 823. Monasterio Corbejensi donavit. vid. diploma apud Gerhardum Cleinsorgium in hist. ecclesiastica Westph. MS. & Stangefolium in Annal. circul. Westphal. l. 2. pag. 120. Quo verò tempore cæpit floruitque *Brunisberga*, *Huxaria* sive, ut tum nominata fuit, *Huxeri* villa tantum erat, postmodum verò hæc oppidum insigne evasit. Illa interim seu bello seu vetustate corruit, nec nisi mœnium vestigia, vallorumque & fossarum ostendit.

3. **ARX.** Montem Poëta Anonym. locum Astronom. & vita Caroli M. arcem omnium fortissimam. Cranzius. Widedkindus Abbas Corb. in literis An. 1198. *castrum* appellant.

4. **BRVNO-**

4. BRVNONIS. Frequens hoc nomen apud optimates Saxonum antiquorum. Is qui *Brunisbergam* ad *Visurgim* condidit, nomen ei dedit, & sedem ibidem habuit, frater *Widekindi Magni* fuit, non æquè ac ille ad retinendam patriam superstitionem obstinatus: nam prior religionem Christianam amplexus legitur. Demum An. 790. obiit, Paderbornæ sepultus. Fabr. l. 2. orig. Saxon.

5. LATINI SANGVINIS INFECTAS CAEDE VISVRGIS AQVAS. Vellei. lib. 2. cap. 105. & *amnis mox nostra clade nobilis transitus Visurgis*. *Varianam* intelligit, quæ in via *Visurgim* versus contigit. *Varum ita acceperunt; ut omnibus ejus jussis obtemperaturi viderentur: procùlque eum à Rhe-no in Cheruscorum fines ad flumen Visurgim abduxerunt*. Dio lib. 56. Nondum tamen illuc pervenerat, in itinere, antequam ad castra sita *Alifone* posset reverti, à Germanis oppressus & cæsus. Cur igitur ad *Varianam* cladem alibi illatam *Visurgim* Vell. & Dio nominarunt? *factum id fama amnis, quia hic ex nobilissimis amnibus cladi illi proximus fuit, XX circiter millibus passuum distans*. Cluver. lib. 3. cap. 19. Ad ipsam postea ripam *Germanicus Cæsar* accessit; & flumen quod Romanos *Cheruscòs*que interfluebat, transijt, sed non sine periculo, prælio & cæde.

6. SAXONES HIC AMNEM CAROLVM TRANSIRE PARANTEM. Quemadmodum acies Germanorum trans *Visurgim* stans, *Germanicum* transitu prohibere conata est, ita *Carolus* quoque, juxta *Brunesbergam*, Saxones arcere tentarunt. ut Poëta *Anonym.* lib. 1. A. 775. *Vita Caroli M.* apud *Pithœum*. *Annales incerti Autho.* apud eundem. *Regin.* *Adelm.* & *Astronom.* apud *Reuberum*, cujus hæc verba. *Inde ad Visaram fluvium ve-*

K

niens

niens, in loco, qui Brunenberg vocatur, congregatam Saxonum multitudinem offendit, quæ eum transitu fluminis arcere conabatur. Sed frustra, nam in prima congressione pulsæ fugatæque sunt, & magnus eorum numerus ibidem interfectus est. Non tam facile fuit Brunenbergam expugnare. Cranz. lib. 2. Saxon. cap. 10. Inde verò majore apparatu ducens Rex in provinciam, Siburg & Eresburg arces iterum à Saxonibus communitas denuo expugnavit, & in arcem Brunenberg, quæ omnium firmissima erat ad Visurgum fluvium, duxit oppugnandam: fuerat enim validum Saxonum præsidium. Firmata est obsidio: ferunt remanere in hodiernis villis nomina ex castris regis, quæ tum erant tripartita: ut alio loco rex cum robore exercitus, alio etiam auxiliares tenderent: & tertio loco suis erant in castris qui stipendia mererent. Adijciunt Gallici Regem obsidionis pertasum duxisse partem copiarum in Westphalos, Angarios. &c.

7. TELIS. Varia armorum telorumque genera Cluver. lib. 1. c. 45. enumerat, ex quibus Saxones longis lanceis, parvis scutis, & cultellis magnis usi fuerunt. Widekind. lib. 1. An. illis hæc loquentibus mirati sunt Franci præstantes corpore & animo viros, & novum habitum, arma quoque & diffusam scapulis casariem, & supra omnia ingentem animi constantiam: nam vestiti erant sagis, & armati longis lanceis, & subnixi stabant parvis scutis, habentes ad renes cultellos magnos. Georgius Fabritius orig. Saxonicarum lib. 1. pag. 66. de Saxonum armis etiam agit.

8. LITORE NVNC ILLO REGNAS CORBEIA. De cujus origine Anonymus in libello de transl. S. Viti, & instit. novæ Corb. à Meibomio edito, post notas ad Widickindi Corbejensis hist. pag. 141. Factum est autem eodem tempore, ut Serenissimus Imperator Ludovicus haberet placitum

citum

citum in Saxonia in loco, qui dicitur Patherbrunna, in secundo
 anno regni sui, incarnationis vero Domini octingentesimo decimo
 quinto. Tunc accessit præfatus Abba (Adalhardus) ad eum, &
 locutus est ei, cum consilio suadens, ut ad profectum Christianæ
 religionis in eadem provincia Monasterium Monachorum con-
 struere juberet: quod cum piissimus Princeps benignè suscepisset;
 PLACUIT ACCERSERE EPISCOPVM NOMINE
 HATHVMARVM, AD CVIVS DIOECESIN PERTINEBAT
 LOCVS, VBI CONSTRVENDVM ERAT MONASTERIVM,
 VT CVM EIVS FIERET IMPERIO ET VOLVNTATE.
 Sicque factum est, ut ab ea die, & deinceps religio Monachorum
 etiam in regione Saxonica succresceret, atque proficeret. Cæpit
 autem ædificare in loco, qui dicitur Hechi, ubi cum per sex, & eo
 amplius annos laborassent, nihil proficere potuerunt, nisi quod re-
 ligio sancta in loco deserto tradebatur. Augebatur tamen quoti-
 die numerus Monachorum ex nobilissimo Saxonum genere, pueri
 quoque bone indolis nutriebantur optime. Paucis deinde in-
 rerjectis sequitur. Venerunt ergo anno octingentesimo vicesimo
 secundo Dominice Incarnationis, sub die octavo Id. August. re-
 gnante Luduvvico Serenissimo Augusto undecimo anno ad locum
 memoratum: circumspectoque ex omni parte & undique circuien-
 tes, prostrati in orationem decantaverunt psalmos ad hoc officium
 pertinentes, & postquam compleverunt litaniam & orationem,
 jactaverunt lineam, & infixerunt paxillos, & ceperunt men-
 surare, prius quidem templum, inde habitationes fratrum, quod
 cum peregissent, constituentes qui quædam habitacula initiarent,
 ad propria sunt reversi: SED PRIMVM PETIERVNT
 EPISCOPVM VT VENIRET, ET SANCTIFICARET
 LOCVM, VEXILLVMQVE S. CRVCIS IN LOCO ALTARIS
 PONERET, NOMENQVE VT CORBEIA VOCARETVR
 APTARET. Quod factum esse octavo Kal. Septembris exstat. Epif-

topus qui nomen imposuit, & Ecclesiam dedicavit *BADVRADVS*
FVIT SVCCESOR HATHVMARI. Chronic. Corbejense
 editum à Meibomio. *An. Incarnationis Dominic. 822. ind.*
15. 8. Kal. Sept. 2. feria Monachi qui in loco, qui Hetha dicitur,
per septem annos prius demorabantur, inde egressi cum crucibus
& reliquijs in hunc locum pervenerunt: LOCO QVE AB EPIS-
COPO BADVRADO, QVI TVNC PRAESENS ADERAT, COR-
BEIA NOMEN IMPOSITVM EST, erectoque tentorio, illatisq;
crucibus & reliquijs, locum dedicaverunt, in honore & nomine S. Ste-
phani Protomartyris, infodientes crucem Christi, ubi nunc altare esse
dignoscitur. Ex his antiquissimis testimonijs manifestum est,
 Corbejam jam ab ejus initio in Diœcesi Paderbornensi si-
 tam esse; quod etiam omnes Apostolicæ Abbatum Cor-
 bejensium confirmationes, codex antiquus Camerae Apo-
 stolicæ, in quo Episcoporum & Abbatum confirmandorum
 jura *taxantur*, diplomata Pontificia innumera, & ipsæmet
 Corbejensium literæ, & ex historicis Cranzius l. i. Metropol.
 cap. 24. & scriptor vitæ B. Meinverci, aliique confirmant.
 Corbejenses contra, nescio quibus exemptionis literis glo-
 riantur. Sed *manus nostræ oculatæ sunt, credunt quod vi-*
dent. Certè Alexander IV. Pontifex aut exemptionis privi-
 legia ostendere, aut Paderbornensibus Episcopis obedire
 jussit Corbejenses. Diploma Apostolicum est hujusmodi.
Alexander Episcopus Servus Servorum Dei. dilectis filijs. Deca-
no & .. scholastico Frislariensi & .. archipresbytero Ecclesie Nu-
emburgensis, Maguntinensis Diœcesis salutem & Apostolicam be-
nedictionem. Sua nobis venerabilis frater noster .. Episcopus &
dilecti filij Capitulum Padeburnense. petitione monstrarunt.
quod.. Abbas & Conventus Monasterij Corbejensis Ordinis san-
cti Benedicti Padeburnensis Diœcesis asserentes Monasterium
ipsum

ipsum fore exemptum & se in exemptionis possessione fuisse à tempore cujus memoria non existit, eidem Episcopo tanquam Diocesano suo intendere denegant, & sibi de suis juribus respondere. in eorundem Episcopi & Capituli & Paderburnensis Ecclesie præjudicium & gravamen, quamquam dicti Abbas & Conventus exemptionis privilegium non ostendant. Quare dicti Episcopus & Capitulum nobis humiliter supplicarunt: ut providere ipsis & eidem Paderburnensi Ecclesie paterna super hoc sollicitudine curaremus. Quocirca discretioni vestre per apostolica scripta mandamus. quatenus eosdem Abbatem & Conventum ex parte nostra moneatis & inducere procuretis. ut infra quindecim dies post monitionem vestram obediant dicto Episcopo, vel privilegia exemptionis ostendant. Alioquin vocatis qui fuerint evocandi & auditis hinc inde propositis quod canonicum fuerit appellatione postposita statuatis. Facientes quod decreveritis per censuram ecclesiasticam firmiter observati. Testes autem qui fuerint nominati si se gratia odio vel timore subtraxerint per censuram eandem appellatione cessante compellatis veritati testimonium perhibere. Quod si non omnes hijs exequendis potueritis interesse duo vestrum ea nihilominus exequantur. Datum Laterani V. Kal. Martij Pontificatus nostri Anno tertio.

9. CORBEIA. Hoc nomen debet *Aurea Corbeia*, Gallie cœnobio, haud procul Ambianis, ad ripam Somonæ

K 3

Somonæ

Somonæ fluvij, An. Christi 660. à Bathilde, Saxonici generis heroina, Clodovæi 2. Francorum regis conjugè fundato, ex quo in novam *Corbeiam Saxonicam* ad Visurgim Ludovicus Pius ejus fundator religiosorum hominum colonias deduxit. Quod Ioannes Trithemius ex Henrico de Hervordia annotavit, & vita S. Adelardi Corbejenfis Abbatis apud Bollandum 2. Januarij. pag. 107. & 117. confirmat.

10. HVXARIÆ DICIT IVS PADIBORNA TVÆ. *Huxaria.* (in cujus confinijs *Brunisberga*) à Letznero in Chron. Corbejen, cap. 67. 68. 69. 70. descripta, quamvis in ditione Corbejenfi sit sita; attamen ad ecclesiasticam sive sacram jurisdictionem Paderbornensis Episcopi pertinet; sedes illic Archidiaconalis præter *Huxariam, Albaxen, Tedelsheim, Brenckhausen, Erckelen, Luchtering, Boiffsen, Corbey, Holtzminnen, Oldendorp villam & oppidum, Meenbersen, Homborch, Heinhusen, Otberge, Beveren complectitur.* ex vetust. MS.

11. QVÆ SI POSTERITAS SERVASSET FOEDERA. Diversissimus religionis in Paderbornensi & Corbejenfi ditione status. In Paderbornensi solius Catholicæ fidei cultus floret vigetque; in Corbejenfi Lutheri opiniones prævalent, Corbejenfis Abbatis in tuendis sacris impotentiâ, & per controversam à Corbeja, impeditamque Epif. Paderb. officio illic suo, si liceret, functuri ordinariam jurisdictionem multum certè stabilitæ ac propagatæ.

BOCA AD LVPPIAM.

I. BOCA. Brunisbergam castra Caroli M. prælium cum Saxonibus in transitu Visurgis, & diuturna obsidio

sidio ; *Bocam* non minus ejusdem hospitium, pax & religio, ab Astron. in Annal. rerum gest. à Carolo M. apud Reuberum. Auctore vitæ Caroli M. edit. à Pithæo. Adelmo. Poëta Anonymo. Regione. & literis antiquis commemorata commendant, & dignam monumento reddunt.

2. AD LVPPIAM. Vbi etiamnum arx, vicus & præfectura *Boca* appellata superest: verisimiliter fuit castrum, de quo Astronomus. *Eresburgo castro, quod dirutum erat, restaurato, aliòque castello super Lippiam exstructo, & in utroque non modico presidio relicto, ipse in Galliam reversus.* Quamvis Henricus de Hervordia, quem sequitur Rolevincius, *Vechtelar* appellatum scribat; quod ubinam sit, & unde hauserit, equidem ignoro: *sanctæ* deinde memoria *BADVRA-DVS* Episcopus Paderbornensis ossa *B. Landolini*, cujus honori dicatum templum *Boca* hodieum exstat, è diœcesi Cameracensi translata *Boca* collocavit; quæ ad annum usque 1101 religiosè asservata. Paucis annis ante, Monasterium ordin. S. Benedicti super eadem sacra ossa Erpo Comes de Padberg, consilio & adjutorio Henrici de Werle Paderbornensis Episcopi, inchoavit. *In nomine domini. Erpo dictus Comes in Patberg ad notitiam omnium fidelium pervenire desideramus, quod nos ad honorem Domini nostri Iesu Christi, & sanctæ ejus Genitricis Virginis Mariae, & super reverenda ossa beati Landolini confessoris, quæ sanctæ memoriæ Baduradus Paderbornensis Episcopus de diœcesi Cameracensi transtulit, & in loco, qui dicitur BOCA integraliter deportavit, novellam plantationem religionis S. Benedicti construximus super fluvium, qui dicitur Lippia; quod opus structuræ meæ consilio & adjutorio Domini Henrici Paderbornensis Episcopi inceptum, Comites de Nitehe minis & terroribus, ne perficeretur, impedierunt, asserentes se*

tes se

tes se veros heredes loci illius esse post mortem Domine Beatricis conjugis nostrae. Vnde inuito consilio praedicti Episcopi, transmigravimus Abbatem & fratres ejus, qui cum ipso erant, in villam nostram, quae vocatur Fletorp, & ibi incepimus structuram nostram consummare, Anno gratiae Millesimo Centesimo primo, ad honorem Piae Matris, & ut ardentius instarem, benignissimus dominus flagello suo me torpentem excitavit hoc modo: Quodam tempore oppidanis in Horhusen fortè injustè in tantum offensus, ut incendio oppidum totaliter destruere, & consumere vellem, etiam ignem immittendo; quidam de ipsis oppidanis ad Ecclesiam Sancti Magni gloriosi Martyris fugientes imaginem crucifixi Domini rapuerunt, & eam ferentes obviam mihi furenti processerunt. At ego rationem praefurore non capiens, ad portitores crucifixi evaginato gladio, ut stultus, miser irrupi, & quod crucifixo pro corona capiti impositum est, percussi & partem in terram dejeci: Nec sine mora ultio divina defuit, nam digiti mei, quibus ferrum ad contumeliam sanctarum reliquiarum strinxeram, & manus in volam contracti praesentiam aeterni judicis ibi adesse & iram persensi. Tunc igitur ejus flagello castigatus, & tamen de eo quod scriptum est, flagellat omnem filium quem recipit, fiduciam sumens, praesumebam à misericordia Dei me diligi, quod merebar affligi, praefatae Ecclesiae Beati Magni de meis possessionibus mansum unum, & Monasterio meo Fletorpensi omnia mea & me ipsum, ministrales meos cum beneficijs & possessionibus, servos omnes mihi bene in hoc consentientes, dominae meae perpetuae Virgini Mariae contradidi. Constituo & praesenti scripto sigillo nostro roborato jubeo, ut post mortem meam aliam personam Ecclesiasticam Abbas & qui cum eo sunt fratres eligant, & ei proprietatem Monasterij mei tradant, & ejus consilio & permissione Advocatum ad tempus unius anni vel duorum, si opus sit, eligant.

eligant. Finito verò Advocatia sua termino, iterum, si necesse sit, non de progenie priorum, sed alium, ut caveatur ne aliquis in Advocatia hereditario jure succedere possit. Ministeriales mei qui modo sunt, Ministeriales monasterij, in quacunque parochia moriantur, sepulturam in predicto meo Monasterio eligant, & habeant, & optimum equum, quem quis habeat, & arma ibidem offerat. Jura vero in accipiendis vel dandis hereditatibus, secundum jura Ministerialium ubi se tradiderint habeant. Actum Anno M. CIV. tertio nonas Julij.

Anno 1371. Bernardus de Horde Eques arcem *Boc am*; Henrici Episcopi, & successorum ejus feudum *ligium* semper fore professus, exstruxit; filius Bernardus sacellum ibidem condidit, quod ejus nepos Philippus Westphaliæ & Angariæ Marecallus, & conjuge defuncta Præpositus Monaster. insigni sacra supellectile, & sacrarum reliquiarum atque indulgentiarum thesauro locupletavit. Arcem quidem, stirpe Bernardi conditoris extincta, sæculo proximè præterito à Theodoro Furstenbergio Paderborn. Episcopo recuperatam, An. 1646. Sueci unà cum sacello incendere; verum eandem Theodorus Adolphus Episcopus Paderbornensis instauravit munivitque. Hic igitur locus si Reinerio Reineccio, in Poëtam Anonymum notas componenti, in mentem venisset, minimè is dubitasset, utrùm, *Boke*, sit Monasterium à S. Menolfo ædificatum, an *Bukenborg* arx ditionis Schawenburgicæ: hæc enim cis Visurgim in Ostfalis sita, illud verò *Bodeke* semper appellatum fuit.

3. BOCA VETVS CAROLO MEMORABILIS HOSPITE. Astronomus. Inde reversus cum in pagum qui *Buchi* vocatur pervenisset. Poëta Anonym.

In pagum redijt quem dicunt nomine Bukki.

L

Non

Non postrema loci alicujus gloria censetur, Cæsarem Regémque hospitio excepisse, quàm multa hac sola de causa monumenta posita?

4. P A G V S. Antiqua regionum agrorúmque in pagos divisio. De Numa Pompilio Dio. & Plutarchus tradiderunt. *Divisit totam regionem in partes, quas pagos nominavit.* Eodem modo *Helvetia.* Cæsar. lib. 1. *Suevia.* Idem lib. 4. *Germania omnis* Cluver. præcipuè verò *Saxonia* in pagos distributa erat. Meibom. in comment. de pagis Saxon. Præter *Bocensem* complures in historia Francica, Imperatorum Regúmque Saxoniorum diplomatis, & antiquarum donationum literis pagi nominantur, plerique toti, nonnulli ex parte Ecclesiæ Paderbornensi donati. Nimirum *Aga, Almenga sive Almunga, Auga, Engere, Hessi, Hemmerveldun, Hertega, Hutagoe, Lacni, Lisna, Morunga, Nichterga, Paterga, Rittega, Sorehtfeld, Treveresga, Treini, Thietmelli, Tilichi, Ventzga, VVessiga, VVetiga, VVestphalon.* Significabatur itaque hoc nomine non vicus, sed major minorve amplioris regionis tractus, non paucos vicos villásque complectens; sæpe magnæ provinciæ partem Saxones Germanique *gavu, borde* vocabant. Desijt hæc appellatio paulatim circa annum 1100; cum pagi in Ducatus, Principatus, diversi generis Comitatus migrarunt, ac hereditario jure possideri cœperunt. In his pagis Duces, Principes, Satrapæ, Comites jus dicebant. Cæsar. l. 6. Comm. *In pace nullus est communis magistratus, sed principes regionum atque pagorum inter suos jus dicunt, controversiásque minuunt.* Tacit. de morib. German. *Eliguntur principes, qui jura per pagos vicósque reddunt.* Poëta Anonym.

*Sed varijs divisa modis plebs omnis habebat,
Quot pagos tot penè Duces.*

Rolevinc.

Rolevinc. Regem antiqui Saxones non habebant, sed per pagos Satrapas constitutos. à Caroli M. demum tempore Comitum nomen usurpari cœptum. Hinc Saxones & reliqui Germani quoties situm loci exprimere volebant, in quo pago, & pagus in cuius comitatu esset, soliti describere. Exempli causa diplomata S. Henrici Imp. A. 1012. data memortant. Curtem Honstede in pago Rittiga, in Comitatu Bernardi. A. 1019. Abbatiam Scheldice sitam in pago VVessiga, & comitatu Friderici Comitis. Conradi Imperatoris. A. 1027. Curtem Ervite in pago Engere, in Comitatu Marquardi. A. 1030. prædium Padberg in pago Nithega, & Comitatu Haholdi. A. 1033. in loco Halmvvardeshusen, in Comitatu Bennonis Comitis, & pago Angera sito.

5. ANGARIOS VIDIT. Vita Caroli M. apud Pithœum. Inde revertente domno mitissimo Rege Carolo venerunt Angarij in pago Bocensi, unâ cum Brunone & reliquis optimatibus eorum, & dederunt ei obsides. Regino in Chron. Simul eo revertente venerunt Angarij in pagum qui dicitur Bucki una cum Brunone duce eorum, & fecerunt sicut Orientales Saxones fecerant. Annal. Franc. apud Reuber. An. 775. Inde reversus cum in pagum, qui Buchi vocatur, pervenisset, Angarij cum suis primoribus ei occurrerunt, & sicut Ostfali, juxta quod Rex imperaverat, obsides & sacramenta dederunt. Imitati sunt hic Angarij majores suos Angrivarios, de quibus Tacit. lib. 2. An. Mox bellum in Angrivarios Stertini mandavit, ni deditioem properavissent, atque illi supplices nihil abnuendo veniam omnium accepere. Rectè utrique, cum hi Germanici Cæsaris, illi vero Caroli potentia impares se agnoscerent. Quamobrem etsi tot insignes inter Visurgim & Rhenum populi, Sicambri, Bruçteri, Tençteri, Vspetes, L 2 Dulgibini

Dulgibini, Tubantes, Marfi, vel translati, vel excisi, vel emigrarint, vel vetus nomen amiserint, atque in unum cum Francis primùm, deinde cum Saxonibus populum coaluerint. Mansit tamen semper, & cum finibus Angrivariorum seu Angarorum fama, nobilitas, & potentia crevit. Adjungere se quidem Saxonibus, sed ita ut Angarij appellari non desierint: in tres enim populos Saxonia tota VVestphalos, Angarios, & Ostphalos, diuisa olim fuit. Poëta Anonym. lib. i. Widekind. lib. i. Quem locum in hac diuisione obtinuerint, facile tum ex eo, quod ex Angarijs Widekindus fuerit, ad cuius posteros Saxonia uniuersa, & imperium Romanum postea peruenit, tum ex amplitudine provinciæ colligi potest. Habitauerunt enim Angarij primum AD CONFLUENTES ANAGRI ET ALBIS, ubi Angermunda, & hæc antiquissima eorum sedes. Reinerus Reineccius. INTER AMISIVM ET VISVRGIM, ad cuius leuam castra metanti Germanico Angrivariorum à tergo defectio nunciata, & mox vindicata. Tacitus. Cluver. BRVNISBERGAE, Arce à Brunone Angrivariorum duce, & deditiois hujus authore inchoata. AD DIMOLAM, ubi Helmershusa, quæ in diplom. Chuonradi Imp. A. 1033. locus vocatur in pago Angeri situs. IN COMITATV RAVENSBERGENSI, in quo vicus Enger & sedes Widekindi. IN FINIBVS BRVCTERORVM, juxta Tenchteros, atq; post Dulgibinos, & Chasuaros. Tac. de mor. Germ. juxta Tenchteros Bruçteri olim occurrebant: nunc Chamavos & Angrivarios immigrasse narratur, pulsis Bruçteris. Angrivarios & Chamavos à tergo Dulgibini, & Chasuari cludunt. INTER OSTFALOS ET VVESTFALOS, ab austro Francis, ex Aquilone Oceano propinquis. Poëta Anonym.

Inter

*Inter prædictos media regione morantur
Angarij, populus Saxonum tertius; horum
Patria Francorum terris sociatur ab Austro,
Oceanoque eadem conjungitur ex Aquilone.*

AD CAPVT AMISII. Altham. INTER EIVSDEM
ET LVPIAE RIPAS BOCAE. Winckelmannus. IN ERVI-
TE. Diploma Conradi Salici, quo Meinwerco Epif. Pa-
derb. curtem imperialem Ervete in pago Engeri, in Comitatu
Marquvardi A. 1027. donavit. IN DVCATV ANGARIAE,
SVSATI capite gentis, VVERLIS, ARENSBERGAE. lite-
ræ Friderici Com. apud Kleinsorgium, datæ in castro Arns-
berg, pago Engern. Fortassis etiam in DVCATV MONTANO, in
quo Anger fluuius, Angerord, & Angermunda oppida.

6. ANGARIÆ GENS VICTA SACRO LÆTARE
TRIVMPHO. Adepta namque ex triumpho Caroli aut
potius religionis, quod opes, triumphos, & quicquid armis
& victoria quæri posset, longissime superat.

7. SI SVB REGE PIO. Claud. in secundo Consu-
latu Stiliconis lib. 2.

*Fallitur egregio quisquis sub Principe credit
Servitium, nunquam libertas gratior exstat,
Quam sub Rege pio.*

*Sub quo optimus reipublicæ status. Senec. lib. 2. de benef. &
principatus ac libertas miscentur. Tacit. in vit. Iulij Agric.*

DESENBERGA PROPE WARBVRGVM.

I. **D** ESENBERGA. Ægidius Gelenius in preciosa
hierotheca pag. 119. contra Ortelium multis agit, &

L 3

vetustam

vetustam Francici regni sedem *Dispargum*, quod Gregorius Turonensis lib. 2. hist. Franc. cap. 9. *Chlogioni nobilissimo Francorum regi habitatum, & in termino Thoringorum* situm fuisse tradidit, *Desenbergam* ad Dimolam, non autem *Duisburgum* ad Rhenum, ut Ortelius sentit, esse affirmat. Huic Gelenij opinioni quantum *Dasburgum*, proximus ad pedem *Desenberga* vicus, & Thuringiæ situs *Desenberga*, quàm *Duisburgo* propinquior favet, tantum refragari videtur Aimonius l. 1. de gest. Francorum cap. 4. *Finitimos itaque (Franci) bello laceffendo Thoringorum qui Germania incolunt fines, depopulantes, castellum quoddam Disbargum nomine occupant, in quo rex Clodio sedem sui constituit regni.* Et cap. 5. *Rex autem Clodio, angustos regni sui fines dilatare cupiens, exploratores à Disbargo trans Rhenum dirigit: & ipse cum exercitu subsecutus, Cameracum civitatem obsidens expugnavit & cepit. Carbonariam silvam ingressus Tornacum urbem obtinuit.* Ita illi. Si igitur *Dispargum est in termino Thoringorum, & Thoringi Germania fines incolunt*, hos certius *Duisburgi* ad Rhenum, quam *Desenberga* ad Dimolam inquiras. Imò verisimilius est Clodionem Francorum regem, *Duisburgo* Rheno proximo, quàm *Desenberga*, in Belgicam secundam, ad obsidendum Cameracum, & Tornacum expugnandum transportasse exercitum. Quamvis autem vetustissimam Gregorij Turonensis lectionem *Tungros* pro *Toringis* habere testetur in sua editione Morelius, & Isac. Pont. lib. 4. orig. Franc. cap. 12. ita legi debere in Turonensi, & reliquis omnibus chronologis, ut Sigeberto, & alijs, qui eum secuti, contendat: non ideo tamen nobis placet, Godefridi Wendelini Ecclesiæ Tornacensis Canonici & Officialis, in eruditis ad legem Salicam commentarijs pag. 99. sententia, qui secundum Godefridum Henschenium è Societ. Iesu doctissimum virum & nobis

& nobis amicum, in Diatriba sua de tribus Dagobertis lib. 4. cap. 8. pag. 246. *Diesthemium*, Brabantiae oppidum, *Dispar-gum* esse autumat. Quo enim modo Rex Clodio exploratores à *Disbargo*, si illud est *Diesthemium*, Brabantiae oppidum, *trans Rhenum dirigere* potuit, & in Belgica secunda *Cameraco & Tornaco* potiri?

2. GRAVES QVÆ FINIBVS. Sicut antiqui *Saxones Cattis* sive *Hassis*, limitaneo populo, maximè infesti, à *Luppia & Padera* tractu imminebant, odio religionis Christianæ, quâ à S. Bonifacio *Hassones* cum Thuringis fuerant imbuti, & imperij Francici metu, quod *Hassi* acceperant, Saxones detrectabant. Christoph. Brow. in Scholijs ad Poëm. Hraban. Mauri cap. 118. pag. 141. & Annales rerum Franc. ad An. 774. *Dum hec in Italia geruntur, Saxones velut opportunam de absentia Regis nacti occasionem, contiguos sibi Hassorum terminos ferro & igne populantur. Cumque in eo loco, qui nunc Frideslar ab incolis nominatur, basilicam à beato Bonifacio Martyre dedicatam incendere molirentur, atque hoc officere casso labore conarentur, immisso sibi divinitus pavore subitaneo, turpi trepidatione confusi domum fugiendo revertuntur.* Ita insecutis temporibus *Hassi Paderbornensibus*, qui sunt antiqui Saxones, parem gratiam retulerunt, præsertim Anno 1465. avulso ingenti ad *Dimolam* ditionis *Paderbornensis* tractu, & *Abbatia Helmershufana* perquam insigni sibi vindicata. *Dilichius* in Chron. *Hassiae*. recentiora belli incommoda hic silentur, quorum ubique exstant vestigia, & pax publica Germaniæ sanxit oblivionem.

3. CATTOS. *Suevorum gentem longe maximam, & bellicosissimam Germanorum omnium.* C. Julij Cæsaris commentarijs magnopere celebratam, eandem cum *Chattis* esse pluribus nos argumentis docet Cluver. lib. 3. German. antiquæ

antiquæ

antiquæ cap. 5. qui eorum etiam fines determinat, & *Cattis dimidiam Episcopatus Paderbornensis partem Visurgi adfixam* assignat. Militarem eorum virtutem, mores, ac disciplinam Tacit. lib. de morib. German. satis diserte descripsit his verbis. *Duriora genti corpora, stricti artus, minax vultus, & major animi vigor. multum, ut inter Germanos, rationis, ac solertia: præponere electos, audire præpositos, nosse ordines, intelligere occasiones, differre impetus, disponere diem, vallare noctem, fortunam inter dubia, virtutem inter certa numerare: quodque rarissimum, nec nisi ratione discipline concessum; plus reponere in duce, quam in exercitu. Omne robur in pedite, quem super arma, ferramentis quoque & copijs onerant. Alios ad prælium ire videas; Catts ad bellum. rari excursus & fortuita pugna. & alijs Germanorum populis usurpatum, rara & privata cujusque audentia apud Catts in consensum vertit, ut primum adoleverint, crinem barbâmq; submittere, nec nisi hoste cæso, exuere votivum, obligatûmq; virtuti oris habitum. Super sanguinem & spolia revelant frontem, seque tum demum precium nascendi retulisse, dignosque patria ac parentibus ferunt. Ignavis & imbellibus manet squalor. Fortissimus quisque ferreum insuper annulum (ignominiosum id genti) velut vinculum gestat, donec se cæde hostis absolvat. Plurimis Cattorum hic placet habitus. jamque canent insignes, & hostibus simul suisque monstrati. Omnium penes hos initia pugnarum: hæc prima semper acies, visu nova. Nam ne in pace quidem vultu mitiore mansuescunt.* Chattorum item meminere præter Tacit. in Annal. & de morib. German. Dio. Strabo. Plinius. Ptolemæus. & *Cattemelibocum* ab ijs denominatum putat. Isac. Pont. lib. 1. origin. Franc. cap. 9. Porro autem vetus Chattorum nomen retinere nunc Hassos haud dubitandum ait Cluver, l. c. & rationem

tionem

tionem commutati nominis affert. Hassi autem Widekindo sunt *Hassigani*, Aimonio *Assi*, Saxonum contermini, Adamo Bremensi *Hassones*. Nunc *Hessos* appellamus. Reinerus Reineccius. in notis ad Poëtam Anonym. lib. 1. pag. 9.

4. PARVIT IMPERIO CAROLI. Ita Regino lib. 2. Chron. ad An. 776. *Ex prædicto igitur loco (Eresburgo) cum tanta confusione discedentes (Saxones) venerunt ad aliud castrum, quod appellatur Desuburgh, ubi voluerunt similiter facere, sed Deo auxiliante, Francisque eis viriliter repugnantibus, nihil prævaluerunt. Oppidani vero persecuti sunt eos usque ad flumen, quod Lippa dicitur, & multos ex eis interfecerunt. Hactenus ille. Desuburgh verò idem esse quod Desenberg ostendit Fabricius. lib. 2. orig. Saxoniarum. Saxones jugi Francici impatientes & fæderis immemores, ducum suorum levitate, ipso absente (Carolo M.) rursus tumultuantur, arcem Heresburgum obsident, & Francis astute deditioem conantur persuadere, proposita incolumitate & præmijs; suspectam habentes Franci Saxonum fidem, id facere detrectant, nec viribus de præsidio deijci possunt. &c. Tentantes deinceps (Saxones) castrum Desenburgum in monte altissimo situm, & Hassie finitimum, nihilo feliciter id oppugnant: Nam erumpentes Franci è præsidio, eos ad fluvium usque Luppiam insequuntur; nec paucos intercipiunt & obtruncant. Et lib. 4. Idem cum tentarent ad arcem Disemburgiam, etiam cum dedecore & clade suorum rejecti, & fugati usque ad Lippam fluvium sunt.*

5. FRANCUS ADEGIT. De Francorum origine erudite scripsit Isaac. Pontanus sæpe nobis memoratus. De iisdem agit Philipp. Cluver. lib. 3. Germ. antiq. cap. 20. Et Reinerus Reineccius in comment. de origine Misenorum.

6. SAXONA. De Saxonibus vid. Cluver. Germ.

M

antiq.

antiqu. l. 3. c. 21. Fabricij orig. Saxon. & apud eundem orationem de origine Saxon. item Isaac. Pont. orig. Francic. l. 2. c. 2. Et Rein. Reinec. in comment. de origine Misenorum.

7. **VICTA DEHINC CESSIT.** Quod, Ægidij Gelenij iudicio, l. c. de hac nostra *Desenberg* locutus, Lambertus Schaffnaburgensis memoriæ prodidit, his verbis ad An. 1070. *Deinceps Rex (Henricus IV.) collecto exercitu egressus, extremam operi manum per se ipsum imposuit. Principes, quos ei (Ottoni) consanguinitate vel alia necessitudine obnoxios noverat, aut acceptis presidibus, aut jure jurando, ne ad eum deficerent, obligavit, castellum Hanenstein, à quo ad primum statim belli terrorem presidium abductum fuerat, funditus everti iussit; alij castello, quod Desenberg dicitur, exercitum jam admoverant, sed hi qui intus erant, etsi loci situ inexpugnabiles essent, & copijs omnibus, quæ administrando bello necessaria erant, affatim affluerent, ultimo tamen se dedere, quam ancipitem belli fortunam tentare maluerunt.*

8. **NUNC IACET INDIGNA.** Quæ vastatio An. 1200. contigisse videtur, quando penè primo Pontificatus Anno, Bernardo III. Episcopo Paderbornensi cum Widekindo de Desenberg Abbate Corbejensi gravis intercessit controversia, supra castro Desenberg, & super quibusdam damnis, quæ se Widekindus à Bernardo Episcopo, & maxime ab illius Predecessore sustinuisse dicebat. Quare per arbitros utrimque lectos reconciliati ambo consensere, ut castrum Desenberg pari labore & paribus expensis destrueretur, & ut de cetero mons ille nulli hominum conferretur, neque odij neque dilectionis intuitu, qui presidium vel aliquam munitionem in eo exstrueret, sed terra fieret arabilis &c. Testes hujus rei, Lambertus Prepositus, Tidericus Decanus, Henricus Prepositus Sancti Petri, Tidericus Schola-

Scholasticus, Conradus Custos, Johannes Cellerarius, Vulframmus, Hermannus nova Ecclesie Præpositus, Hermannus, Tetmarus, Gratto, Eberhardus, Voicquinus, Conradus, Hermannus, Volebertus, Frethericus, Adolfus. Laici Bernhardus Bercule, Hermannus de Scardenberch, Bernhardus de Northe, Hermannus Comes de VVartberch, Heinricus Dapifer de Parborne, Hermannus Pincerna, Gerhardus Schultetz & ijdem hi fuerunt arbitri Domini Episcopi de prædicta ordinatione. fuerunt autem hi arbitri Domini Abbatis, Bodo de Hoenborch, Hermannus Bercule, Conradus de Amelungessen, Ravenode Ortberche, Ludolfus dictus Burgravius, Arnoldus de Porta, Heinricus de Lutmersen. Ex literis antiquis An. 1200. datis. Hanc tamen eandem Desenbergam aut non plane dirutam fuisse, aut è ruinis resuscitatam, colligi videtur ex antiquis literis An. 1393. die B. Matthiæ Apost. datis, quibus Henricus Spiegel Ruperto Episcopo Paderb. ejusque successoribus ac diœcesi cavet, quod nec ipse, nec ullus ratione ipsius, ex parte sue arcis Desenbergensis damnum illis inferre debeat. Dissidio deinde inter ipsos Spiegelios de Desenberga orto, Simon Episcopus Paderb. An. 1472. die Jovis post Dominicam Cantate, litem decedit, pacem Burgensem sanxit, & certum ejus colendæ modum præscripsit, reservato sibi suisque successoribus beneficij, aperti castri, & territorij jure. Hanc pacificationem confirmavit Ericus Episcopus Paderb. An. 1524. festo die S. Andreae Apostoli. Ex quibus apparet Desenbergam ea tempestate Spiegelios adhuc incoluisse: quam tamen Henrici Saxonis Episcopi Paderb. literæ eadem de re datæ. An. 1581. 17. Nov. desertam corruisse arguunt, in quibus. Art. 8. Henricus decernit & mandat Spiegelij, ut cum in monte & arce Desenbergensi, tanquam primaria feudi parte, omnis jurisdictio Desenber-

gensis dominij sit fundata, & inde originem ducat, ne ipsum castrum funditus collabi sinant, sed superiorem ejus aream bene conclusam, per janitorem custodiant, atque ipsam turrim instaurent, ac sartam tectam conservent.

9. IPSA VIDET SI QVOQVE SAXA MORI. Hem nos homunculi indignamur, si quis nostrum interijt aut occisus est: quum, uno loco, tot oppidorum cadavera projecta jaceant. Sulpit. ad Cicer. epist. famil. lib. 4. epist. 5. In eundem sensum Rutilius in itinerario de Populonia everfa.

*Non indignemur mortalia corpora solvi,
Cernimus exemplis oppida posse mori.*

PADERAE FONTES.

I. **H**IC VBI FONS PADERÆ. *Padera* in carmine de Leonis III. ad Carolum adventu *Patra* vocatur.

Est locus insignis, quo PATRA & Lippa fluentant,

Altus & in nudo campo jacet, undique largo

Vestitus spatio: celso de colle videri

Namque potest legio omnis, & hinc exercitus omnis,

Castra Ducum, & Comitum, radiantiæque arma virorum.

In vita S. Adalardi per S. Paschasium Ratbertum apud Bollandum 2. Januar. cap. 16. num. 66. *Pater* appellatur: ita enim describitur Corbejæ Saxonice situs. *Est autem locus pergentibus ad ortum solis de fonte PATRIS situs supra littus VVirsira, &c.* Franciscus Irenicus lib. 12. Germaniæ Exegeleos *Padam*, alij *Padum*, *Padram*, *Pather* nuncupant. *Pader* Gobelinus *Persona*, & communis loquendi usus retinet.

2. MEDIA SVRGENTIS IN VRBE. *Qui* nobis tabulas Ptolemæi egregiè illustratas ediderunt, cum inter Ger-

MANIE

mania oppida Teuderium reperissent, non dubitarunt, inquit Hor-
 rion in panegyri. Paderb. lib. II. cap. XI. confirmare esse Pader-
 bornam. At Teuderium quod Theudurum Antoninus vocat, non in
 Germania magna, sed in adversa Rheni ripa fuisse, ex ipsa itineris
 ratione, quã Antoninus persequitur, alij satis liquido demonstrarunt.
 Cluv. l. 2. Germ. ant. c. 18. Nihil igitur Teuderium ad Paderbornã,
 quam à fonte Paderæ nomen accepisse ita certum est, uti Born
 aut Brunn, sive Borne & Brunne Teutonicè fontem significat.
 Quare pro cujusq; scriptoris dialecto varijs modis nomen hu-
 jus civitatis enūciatur. Patresbruna & Patresbrunnas appellatur
 in Joannis Tiliij annalibus minoribus; in auctioribus Patres-
 brunna & Patresbrunno: in fragmento annalium Alex. Peta-
 vij Padresbrunnon & Padresburnon: in annalibus Loiselij Pa-
 derbrunnen (uti & in alijs quibusdam) & Padabrunno: in vi-
 ta Caroli M. per incertum Paderburnen & Paderburnum:
 in ejusdem vita per Monachum Egolismensem Paderbrun-
 nem & Padabruno: in Poëta Saxone Pathalbrunnon & Pader-
 brunnon: apud Eginardum Padabruna: in vita Ludovici Pij
 Patrisbruna: in historia constructionis novæ Corbejæ Pather-
 bruna: in Annal. Fulden. Padrabrunno & Padrabprunno: in
 hist. translationis S. Viti Patherbronna. vid. Bollandi notas
 in vitam S. Liborij. cap. I. II. quæ horum fontium sic me-
 minit. *Accedit ad ornamentum loci (Paderbornæ) saluberrimorum fontium intra ipsum oppidum in unum pariter alveum confluentium incomparabilis tam species quam numerositas, in tantum, ut eorum latitudini & amœnitati similes esse alibi minimè compertum habeamus.*

3. DVCO VETVS MAGNI NOMEN AB
 AMNE PADI. Vocis originem fontésque præ cæte-

M 3

115

ris explicatè nobis descripsit Gobelinus in Cosmod. recito verba illius. Sciendum quod hic locus nomen trahit à fluvio ibi surgente, qui Pader dicitur, quem Carolus loci amœnitate delectatus, vel forte Saxones, qui olim de Italia, quam cum Longobardis invaserunt, reversi fuerant, de quibus supra dictum est, à Pado fluvio Italia nominarunt. Et inde fortassis est, quod in literis Apostolicis scribitur Padeburnensis. Relatione quippe seniorum traditum esse dicitur, quod Carolus huic loco nomen indiderit: hic etenim fluvius (quemadmodum Padus maximus fluvius Italiae ex tribus fontibus sibi invicem prope surgentibus, ad pedes Alpium in unum alveum concurrentibus oritur) in pede montis ex tribus fontibus quasi profundis ex abyssis, scaturiens, multis rivulorum decursibus, ab eodem monte concurrentibus, inter unius alvei ripas, intra mœnia civitatis excipitur. Et horum trium fontium quilibet Pader appellatur, tamen cum sua determinatione. Et fons versus occidentem extremus prout à quodam piscatore, hoc mihi referente, intellexi, à superficie effluentis aquae usque ad fundamentum ejus, centum minus duobus pedibus altitudinis est: quemadmodum valide se mensurasse idem piscator fatebatur. Et hi tres fontes tantam profundentes aquarum abundantiam cum rivulis suis flumen generant, cui in tota Europa, quantum ad ortum ejus, simile non contingit reperire. Dilatatae quippe gremium mox fontibus egrediens, quod intra civitatis, in qua surgit, mœnia viginti molarum rotas, quarum nulla posterior rotae precedentis aquam recipit, sicut jugiter fluit, indefinenter volvere potest. Neque quisquam miretur quod dixi huic fluvio nomen praedictum à Carolo fuisse inditum, quamvis ante ejus adventum apud incolas regionis aliquo certo nomine fuisse fluvium ipsum nominatum dubium non existit. Quoniam nomina fluviorum successu temporum, adventu novorum populorum, aut

principum

principum, & de cetero mutata quandoque legimus. Et verisimile est nomen pristinum Lippe fuisse, quod ex illo conijcio: quod fluvius à nulla civitate, villa, vel vico, extra locum, in quo surgit, sub hoc nomine Pader, recipitur, quoniam statim in loco, in quo surgit, ad stadia quasi XV. duobus fluvij commiscetur, quorum quilibet isto minor est. Et inde omnium illorum trium fluviorum congregatio Lippe nominatur, quo nomine nullus illorum trium fluviorum simpliciter nominatur, sed fluvius qui occurrit ab oriente, qui respectu istius quasi rivus apparet, STRICTA LIPPA nominatur, utique ad differentiam alterius fluvij, qui etiam Lippe cum alia determinatione, vel sine determinatione sit vocatus, & major illo sit, cum nomina fluviorum minorum sibi concurrentium, sicut & aquam, soleant absorbere communiter. Et fluit sub hoc nomine Lippe donec Rheno commiscetur. Ita ille. ætat. 6. cap. 38. pag. 188. Sed Carolum M. Paderæ nomen imposuisse negat Bollandus. in notis ad vitam S. Liborij. pag. 91. eò quod in vita S. Swiberti Kal. Martij. à S. Ludgero, inter Saxones Werdense Monasterium An. 778. populatos, recensetur nefarius quidam Ogellus Oosterbach de Paderborne. Atqui vitæ Swibertinæ fides ab Henschenio Bollandi collega in dubium vocatur, quomodo igitur ejus testimonium huc facit? Certè familiare fuisse Francis peregrina nomina nostris locis inferre, & sic Remam, pagum ad VVarne & Visurgis confluentes, à Remis urbe archiepiscopali in Gallijs, à Pado Italico Padum nostratem, ab Heristallo Francico Heristallum Saxonicum, à Corbeja Francica Corbejam Saxoniam denominatam scribit Meibomius in notis ad Irmisulam Saxoniam. Cui ex parte consentit Reinerus Reineccius, in notis ad Poëtam Anonym. pag. 14. *Vs conerà in annalibus Franc. perpetuò legitur Paderborna. Est enim*
nomen

nomen

nomen à Padi fontibus. De his lectu dignissimum Cosmodromion
 Gobelini. Ibidem & hoc traditum, Padum, cum aliud antè no-
 men habuisset, ita à Carolo Mag. de Italico indigitatum. Sed hoc
 in medio relinquamus. Quamquam negari non potest, utriusque
 multa communia esse. Atque ut Italicus inter fluvios Italiae maxi-
 mus est, sic Germanicus tantum à capite aquarum vehit, quantum
 totius Europa nullus. Contra, inquit Bollandus l. cit. Alij à Ro-
 manis, cum ijs in locis castra haberent (Paderam) dictum vo-
 lunt ob eandem Padi similitudinem. Quod ut absque veteri
 auctore affirmare mihi non est animus, ita consentaneum rationi
 usuique non inficior, & accolarum traditione celebratum. Cæ-
 terum Poëta Anonymus ad An. 777. vetustum fuisse urbis
 nomen significat, ergo & fluvij, à quo urbi nomen.

Conventum placiti generalis habere
 Cum Ducibus se velle suis denunciat illis.
 Tanto concilio locus est electus agendo,
 Quem Pathalbrunnon vocitant, quo non habet ipsa
 Gens alium naturali plus nobilitate
 Insignem, qui præcipuè redimitus abundat
 Fontibus, & nitidis & pluribus, & trahit inde
 Barbarica nomen lingua sermone VETUSTVM.

Ioanni Horrioni eruditissimo elegantissimoque Pane-
 gyrici Paderbornensis scriptori l. II. cap. XI. pag. 89. vide-
 tur omnino incerta Paderæ nominis origo: ita enim ait.
 Sed quid sibi vult illud Pather? Colligimus enim sic à majoribus
 enunciatum esse, quod ita crebrò scriptum reperiamus, nimirum
 cum lingua Germanica veterem illam suam asperitatem retineret.
 Quemadmodum enim paulatim articulum THI mollius pronun-
 ciarunt DIE ita ex Pather fecerunt Pader. Testatur Gobelinus
 à Pado derivatum, qui ut ait, ex tribus fontibus sibi invicem
 prope

prope surgentibus ad pedes Alpium in unum alveum concurrentibus oriatur. Quae descriptio non congruit cum ijs quae à Strabone, Plinio, Ptolemaeo, Leandro Alberto de origine Padi memorantur. Sed faciamus non spectatam esse in hac appellatione tam accuratam similitudinem, si cui id sequi libebit, dicet à Pado factam esse Paderam, quemadmodum brachium Padi, quod est ad Ravennam, Padusam dictum accepimus. Reperitur quoque in Annal. Canisij An. 777. scriptum Padesbronnen, ubi videri possit deductio nomen ab eadem origine, atque ipsum Padi vocabulum. Refert enim Plinius lib. 3. c. 16. ex Metrodoro, Padum nomen accepisse ab arbore picea, quae multa circa fontem, quae Gallicè Pades dicatur. Verum unde Saxonibus nostris, quos eo tempore quasi more ferino vixisse ait Venantius, lib. 3. c. 7. ea eruditio & cognitio linguarum? Equidem malim fateri nescire me, unde illud PATHER, in nomine Patherborne, perinde atque obscurum est, quid sibi velit Mimigarna, in nomine Mimigarnafordae, quò aliquot saeculis dicta fuit ea Westphaliae Vrbs, quam hodie Monasterium nuncupamus.

4. MARTE DIV ANCIPITI. Plures eo bello tam ex nobilitate Francorum, quam Saxonum, & functi summis honoribus viri, consumpti sunt: tandemque anno tricesimo tertio finitum est. Eginardus in vita C. M.

5. DELEGIT CASTRIS CONCILIIISQUE LOCVM. Anno 777. Rex (Carolus) post celebratam Noviomagi Paschatis festi solemnitatem, ad locum, qui Padrabrunna vocatur, generalem populi sui conventum in eo habiturus, cum ingenti exercitu in Saxoniam profectus est. Eginard. in vit. Caroli M. Vita Caroli M. apud Pithæum. Vita ejusdem per incertum auctorem. tom. II. script. hist. Francicæ. Annal. fragment. ex MS. Nazariano apud Freherum inter scriptores Francicos. Poëta Anonymus.

N

An. 78.

An. 783. *Cúmque de loco prælij ad Paderbornam se cum exercitu recepisset, atque ibi castris positus partem exercitus opperitur, audivit Saxones in finibus VVestfalorum supra fluvium Asam congregari.* Astron. apud Reuberum. Vita Caroli M. per Egolismensem Monachum. Regino.

An. 785. *Rex Carolus placitum habuit apud Padresbrunnon cum Francis & Saxonibus.* Annales Francorum. tom. II. inter script. hist. Franc. Astron. apud Reuberum. Vita Caroli M. per incertum auctorem. tom. II. inter script. hist. Franc. Vita Caroli M. per Egolismensem. Vita Caroli M. apud Pithæum. Regino.

An. 786. *Ludovicus filius pro sapere & posse obedienter parens, occurrit (Carolo patri) ad Patrisbrunnam, habitu Vasconum cum coævis sibi pueris indutus, amiculo scilicet rotundo, manicis camisia diffusis, cruralibus distentis, calcaribus caligulis insertis, missile manu ferens: hac enim delectatio voluntasque ordinaverat paterna.* Vita Ludovici Pij apud Pithæum.

An. 799. *Interim Rex in Saxoniam profectus Rhenum ad Lipeham transiit, & in loco qui dicitur Padeburnum positus castris consedit.* Vita Caroli M. per incertum auctorem. tom. II. script. hist. Franc.

6. IVSSIT ET HIS VNDIS LVSTRATAM SVBDERE GENTEM. An. 777. *Dominus Rex Carolus publicam synodum habuit ad Paderbrunnen, ibi convenerunt omnes Franci & omnes Saxones, excepto, quod VVidochindus rebellis exstitit, & cum paucis alijs socijs suis in Normandiam confugit. Ad idem placitum venerunt Saraceni de Hispania tres reges, Ibnalarabi & filius Devizesi, qui Latine Ioseph nominatur, & gener ejus Alaruiz, ibique multitudo Saxonum baptizata est.* Vita Caroli M. apud Pithæum. Annal. Francorum inter script.

script. hist. Franc. tom. II. Annal. Fuldens. apud Freher. *Ibi Saxones baptizati ingenuitatem, & omnem proprietatem suam, secundum morem gentis, abdicantes regi tradiderunt, si à die illa, & deinceps Christianitatem, & regi ac filijs fidelitatem abnegassent.*

7. HIC LEO ROMANA DEDUCTVS AB VRBE. An. 799. *Leo papa à Romanis in Letania maiore lingua truncata cruciatus, & per VVirundum Abbatem, & VVinigisum Ducem Spoletanum ereptus, ad Carolum in Saxonia ad Paderprunno deductus est.* Annal. Fuldens. apud Freher. Vita Caroli M. per Egolismens. tom. II. script. hist. Franc. Astronom. apud Reuberum. Poëta Anonym. Annales incerti auctoris apud Pithæum. Regino. Sigonius lib. 4. hist. de Regno Italiae.

8. SACRAVIT PRIMVM RELIGIONIS OPVS. Hujus rei testis est antiquus scriptor vitæ S. Liborij apud Bollandum c. II. pag. 88. §. 5. *Nam & vir sanctissimus & verè Apostolicus Papa sedis Romanae, Leo nomine, injusta civium odia perpeffus, illic eum (Carolus) adiit, pro sedandis contra se ortis simultatibus, imperialem opem quaesiturus. A quo cum ingenti, ut par erat, honore susceptus, religiosum ejus ac salutare Christianitatis dilatande studium nobiliter inchoatum, Apostolica auctoritate firmavit, atque in Ecclesia tunc ibidem noviter constructa quoddam altare consecrans adorandas in eo reliquias Protomartyris Stephani, quas secum Roma detulerat, collocavit; fiducialiter id Principi promittens, quod oratorium illud, tanti Martyris patrocinio munitum, non ulterius passurum foret injuriam, quam, ipso referente, prius ei contigisse cognovit; ut videlicet ob incolarum loci perfidiam, & odium in religionem Christianam, aliquoties igni traderetur. Et ob hanc maxime causam eas-*

dem reliquias ibi, rogatu Imperatoris, recondidit, non sine effectu congruo fiducia sponſionisque ſua, cum nihil tale poſtmodum illic perpetratum eſſe certiffimum ſit. Eadem habet auctor vitæ S. Meinwercki apud Browerum n. 1. pag. 13. Gobelinus Perſona in Coſmod. ætat. 6. cap. 38. præterea Eccleſiæ, & Indulgentiarum facit mentionem, his verbis. An. 799. Pontificatus Hatumari primi Epifcopi Paderbornenſis A. 4. Leo. Papa 3. venit ad Carolum in Paderborne, querens de injuſta Romanorum perſecutione, quem Carolus honorifice ſuſcepit, & rogavit ut Capellam quandam ibi noviter conſtructam, cum jam Eccleſiam, quam præſens ibidem erexerat, ipſi rebelles vaſtaverant igne, dignaretur conſecrare. Qui precibus regis gratanter ſuſceptis, in eadem Capella altare in honorem S. Stephani Protomartyris devote conſecravit, ac reliquijs ejuſdem Martyris, quas ſecum Roma detulerat, in eodem altari reconditis, viſitantibus eandem Capellam in anniverſario dedicationis ipſius, qui eſt VIII. Decemb. de benignitate Sedis Apoſtolice magnas indulgentias conſeſſit, & ſedem ibidem Epifcopalem auctoritate Apoſtolica confirmavit. Vid. ad hæc Cranzius Metrop. lib. 1. cap. XI. Caſp. Bruſchium, & Kerſſenbrochium in catalogo Ep. Paderb.

9. HIC SEDES LONGO FVIT ORDINE DEINDE SECVTIS. Vnde non immeritò ab Erinhero, qui vitam S. Heimeradi præſbyteri, tutelaris Haſungeniſis, verſibus deſcripſit, appellatur *SEDES REGALIS*. Sic enim ille ingreſſus ſermonem de B. Heimeradi cum Meinwerco antiſtite congreſſu.

*Eſt locus egregius Patherbrunnem vocitatus,
Is quoque REGALIS SEDES, & Pontificalis.*

Hactenus illa produximus, quibus Paderborna à Carolo M. celebrata, nunc uti à cæteris Imperatoribus ac Regibus

gibus

gibus sit frequentata, ac decorata, paucis subjungamus

An. 815. Ludovicus in loco, qui dicitur Paderbrunna, generalem populi sui conventum habebat. Ibi ad eum omnes orientalium Sclavorum primores, & legati venerunt. Afiron. apud Reuber. Vita Ludovici Pij incerto auctore apud Pithæum. Adelmus Benedictinus. Annales Francorum apud Freher. pag. 416. Chron. Hildesienſe tom. II. inter ſcriptores hiſt. Francicæ. An. 815. An. 2. Imperij. Hludovicus Imperator ſuum placitum cum Francis in Saxonia ad Paderbrunnon habuit, & illuc venit filius ejus Hlotharius Rex Bojariorum, & alius filius ejus, Pippinus Rex Aquitaniorum: Bernardus quoque filius Pippini Rex Longobardorum. Et erat illud placitum Kal. Julij menſis. Ejuſdem placiti meminit libellus de translatione S. Viti, & institutione novæ Corbejæ à Meibomio editus.

An. 845. Hludovicus tempore autumnii in Saxonia apud Paderbrunno generale placitum habuit, ubi fratrum ſuorum, & Nordmannorum, Sclavorum quoque, & Bulgarorum legationes ſuſcepit, audivit & abſolvit. Annal. Fuldenſes apud Freherum, & apud Pithæum. tom. 2.

An. 958. Otto divina gratia Rex, ob remedium anime ſue, ad interventum dilectæ conjugis ſue Adelheide, & amentiffimi fratris ſui Brunonis Archiepiſcopi, Sanctimonialibus Deo ſanctæque Mariæ ſemper Virgini, & ſancto Cyriaco devote ſervientibus, in proprium donavit quicquid Malhure in Giſci marca habuit. Signum Domni Ottonis invictiffimi Regis. Luidulfus Cancellarius ad vicem Brunonis Archicancellarij recognovit. Data. VII. Kal. Jul. An. Dom. Inc. DCCCCLVIII. Ind. I. regnante piſſimo Rege Ottone Anno XXIII. Actum Paderbrunnon. Amen.

An. 1013. In proxima quadrageſima Rex (Henricus) ad Verlu veniens, diu cholica paſſione ibi inſirmatur, & multa per

visionem sibi revelata sunt. Ad ultimum lacrymis & oratione multorum convalescens, quia in tam brevi intervallo ad prædestinatum non valuit pervenire locum, Paschale festum, cum Meinwercio sibi admodum familiari, in Patherbrun digna veneratione peregit. Ditmari Chron. lib. vi, pag. 81. vid. etiam Broweri scholia in vitam B. Meinwerci. num. xxii.

An. 1014. *Imperator hæc audiens de tantorum detrimento patrum turbabatur, qualiterque loca bene suppleret vacua, cum familiaribus suis tractavit, & natalem dominicum in Patherbrun festivis peregit gaudijs. Ditmari Chron. lib. viii. pag. 91.*

An. 1016. *Imperator (Henricus) Christi nativitatem Patherbrunna celebravit. Chron. Hildesienſe inter script. hist. Franc. tom. iii.*

An. 1017. *Cæsar verò (bellum moturus magnis copijs adversus Boleslaum Poloniae Ducem) ad orientem tendens, Imperatricem (Cunigundam) ad se in loco, qui Patherbrunnum dicitur, venire jubet. Inde ambo usque ad Magdaburg profecti. Ditmari Chron. lib. 7. pag. 30.*

An. 1018. *Imperator (Henricus) natalem Christi Patherbrunnen, Pascha Babenberg egit. Chron. Hildesienſe inter scrip. hist. Franc. tom. iii.*

An. 1023 *Henricus divina favente clementia Romanorum Imperator Augustus, ad interventum dilectissimæ conjugis suæ Cunigundæ Imperatricis Augustæ, Paderbrunnensi Ecclesiæ quoddam suum prædium Hohunseli dictum, situm in pago Westfalon, in comitatu verò Bernardi Comitæ, cum omnibus ejusdem prædij pertinentijs concedit & largitur. Signum Domni Heinrici Romanorum invictissimi imperatoris Augusti. Guntherus Cancellarius vice Arbois Archicappellani recognovit. Datum XVI Kal. Febr. Indict.*

diēt. VI. Anno Dominica Incar. M. XXIII. Anno verò Domni
Heinrici secundi regnantis XXI. Imperij autem ejus VIII.
Actum Paderbrunnon feliciter. Amen.

An. 1025. Conradus Rex primum sua felicitatis annuere
in natali Domini Minda initiavit, & Epiphaniam Patherbrun-
nensi civitate more regio peregit. Inde post Epiphaniam Hilde-
nesheim venit. Chron. MS. apud Christop. Browerum. vid.
ejusdem scholia in vitam S. Meinwerci num. 93.

An. 1030. Imperator natalem Christi Patherbronnae egit,
ubi Aribio Metropolitanus, in sancto die inter Missarum solemnias
publico sermone habito, licentiam ab Imperatore, & confratribus
Romam pergendi rogavit, simulque à clero & populo indulgen-
tiam sibi à Deo impetrari postulavit. Sicque post purificationem
S. Mariae iter assumens Romam adiit. Vita S. Godehardi
apud Browerum cap. x. Eadem habet Chron. MS. apud
Christophorum Browerum. vid. ejusdem scholia in vitam
S. Meinwerci. num. 500.

An. 1031. Indiēt. XIV. Cuonradus imperator natalem Do-
mini Patherbrunnen, & Pascha Nuvimago feriavit. Chron. Hil-
desf. inter script. hist. Franc. tom. III.

An. 1032. Chonradus divina favente clementia Rom. Imp.
Aug. confirmat donationes à venerabili Meinwercio factas Ab-
dinghoffensi Monasterio. Data XIII. Kal. Febr. Indiēt XV. An.
Dom. Incarn. M. XXXII. An. vero Domni Chonradi secundi,
Regni VIII. Imperij autem V. actum Paderburn. in Dei nomine
feliciter. Amen.

An. 1033. Imperator natalem Domini Patherbrunnae, Pa-
scha Niumagen feriavit. Chron. MS. apud Browerum. vid.
scholia ejusdem ad vitam S. Meinwerci num. CXXI.
Chron. Hildesien. cit.

An. 1035.

An. 1035. *Imperator Pascha Patherbronne; Ascensionem Seliganstadt; Pentecosten autem Bavenberg celebravit.* Chron. MS. apud Christop. Brow. lib. cit. Chron. Hildesienf. l. cit.

An. 1036. *Imperator Pascha Ingelenheimi feriatuſ est. Ascensionem verò Domini, Paderbrunne: Pentecosten, nativitatēque Iohannis Baptiſta Niumagi.* Cruſius in Annal. Suev, lib. 6. part. II. cap. VIII. Chron. Hildes. cit.

An. 1043. *Henricuſ Imperator Pentecosten egit Paderborne.* Gerhard. Cleinſorgiuſ in Annal. Weſtphaliæ MS.

An. 1051. *Imperator (Henricuſ) Pentecosten celebravit Podelbrunnen, ubi Bardo Archiepiſcopuſ (Moguntinuſ) ad Miſſam habito ſermone, obituſ ſuum inſtare prædicenſ, orationi fidelium ſe commendaſcit, qui eodem menſe diſceſſit.* Lambertuſ Schaffnaburgenſiſ.

An. 1056. *Imperator (Henricuſ) reſſuſ de Italia ſanctum Paſcha Padelbrunne celebravit.* Lambertuſ Schaffnab.

An. 1152. *Fridericuſ I. Imperator, teſte Bernardo Epiſcopo Paderbor. jura advocati Eccleſiæ Marnenſiſ declarat, diploma te Paderborne dato. indiç. XIV. Anno Domini regis Friderici primo.* Auberti Miræi notitia Eccleſiarum Belgij. cap. 158. pag. 402.

An. 1375. *Karoluſ Imperator volenſ VVenceslaum filium ſuum promovere ad regnum, parteſ VVeſtſaliæ pertranſijt, & venienſ Paderbornam à Domino Henrico Epiſcopo, ac clero, ac civibus reverenter ſuſceptuſ eſt. Et poſtquam una nocte moram traſxit ibidem, Henricuſ Epiſcopuſ ipſum recedentem honorifice proſecutuſ eſt.* Gob. Perſon. Coſmod. Ætat. 6. cap. LXXI. pag. 248. vid. etiam Panegyri. Paderb. lib. II. cap. XIII.

10. VIRGINIS HIC CONIVX VIRGO CVNIGVNDAM MARITI. An. 1002. Ind. XV, novuſ Rex Henricuſ

ricus S. Laurentij natalem Paderbrunnen celebravit. Et ibi Domna Cunigundis regalem benedictionem, & corona impositionem à VVilligiso Metropolitano suscepit. Sed & Sophia ad Gandeshemensē regimen electa, obtentu principum, Domni Bernwardi (Hild. Epif.) licentiam à Palligero benedicendi ibidem obtinuit. Chron. Hildesiense sæpius citatum. Vita S. Bernwardi apud Browerum. Vita S. Godehardi apud eundem. Vit. S. Meinwerci apud eundem. Quæ autem in ipsa reginæ consecratione, ceu sereno tempestas interverit, coortis in arma mutua Bavaris & Saxonibus, ex Adelboldo de rebus gestis S. Henrici, apud Jacobum Gretserum in Divis Bambergensibus, licet cognoscere. Interea regi à Saxonia in regnum Lothariense properanti Gruona occurrit uxor sua, Domina Cunigunda nomine jam extans; sed re citò regina futura. Inde enim Paderbronam veniens in festo S. Laurentij acclamatur, benedicitur, coronatur, & fit Kunigunda Kuninga, quod Latine interpretari potest Regia Regina.

Sed ut nunquam serenitas, quam non sequatur nubilositas, sic rarò jocunditas, quam non sequatur adversitas. Nam in benedictione reginæ cunctis exultantibus Bavarij (*QVORVM MOS EST IN ALIENA TERRA VELLE, QVOD IN SUA VOLVNT*) circa civitatem fruges colligere, & agricolas sua defendere volentes irrationabiliter cæperunt tractare. Quæ res indigenas commovit, & ad resistendum etiam fortiter animavit. Domestici igitur regis, & indigenæ, invalescente contentione, confluent, concurrunt, conveniunt. Pugna gravis oritur, ex domesticis regis juvenis unus interficitur, frater scilicet Domini Filberti, qui tunc temporis erat Cancellarius, postmodum verò Friensis factus est Episcopus. Hujus interfectione omnes regis fideles

○

les

les commoti graviter, cives cœperunt persequi, & eos persequendo insatiabiliter grassari. Et nisi regia potestate retinerentur, omnes usque ad internecionem prosequerentur. Cum plurima igitur difficultate sedato tumultu, castigatisque illis quorum stultitia causa seditionis exstitit: inde rex Dinsberg properat, & illic Lothariensium adventum expectat.

II. NOBILIVS NVLLVS ME CAPVT AMNIS HABET. Præter Pontificis Max. Imperatorum & regum hospitium, externorum principum legationes, Francorum & Saxonum conventus, & castrorum metationes caput Paderæ nobilitat singularis amœnitas, & aquarum copia vix usquam uberior admirabiliôrque, in Panegyrico Paderbor. Joannis Horrionis ad vivum depicta lib. II. cap. VII. *Quod si, ut est apud Strabonem, Gymnasio liberalium artium, quod erat Tharsi in Cilicia Cydnus amnis, cujus saluberrima aqua ferebatur, plurimum celebritatis attulit, nihilne habebit ad illustrandam Paderborne Academiam, hæc salubrium fontium copia, quibus ambigere possis, plusne palati, & valetudinis, an aspectus, & voluptatis gratia delecteris? Neque enim sentio quæ possit species esse jucundior, quàm trium fontium in media urbe, ex eodem colle, modico intervallo exorientium, tantàmque subito vim aquarum erumpentium, ut, non modicis effusi rivis, ante in unum alveum visendo sanè agmine confluant, complurèsque molas frumentarias prius versent, quàm se effundant è mœnibus. Quanta amœnitas singulorum cum seorsim fluunt? quanta omnium cum uno amne labuntur? quàm juvat aquam ipsam omni crystallo puriorem intueri, & innascentes viridissimas herbulas numerare? quale spectaculum anaticulas, & cygnos videre in medijs undis pendulos, suspensa cauda, nitentibus contra profluentem pedibus, prono rostro piscantes? quæ voluptas ne sævæ quidem brumæ inclementia*

clementia unquam eripitur. Qua enim tempestate nive omnia fæda sunt, & gelu, non modo intra urbem, sed etiam non modico foris spatio, ne secundum quidem ripas, ut fert mos cæterorum amnium, vel in tenuissimas crustas congeliat. Quid quod eodem tempore peregrinas aves ad se noster amnis allicit, quæ fluvij assuetæ, ubi glacie cæteris prohibentur, ad hunc confugiunt? Æstate verò, potestne quicquam illis viridarijs, hortis, pomarijs, quibus utraque ejus ripa prætextitur, esse formosius? Non enim nunc vacat aquam commemorare tota prope urbe per canales singulari artificio dispensatam, non salientes fontes, non piscinas, non lavatrinæ, non sexcenta commoda. Quod si collibitum erit egredi urbe, quem non delectet cursum ejus prosequi, modo pleno incedentis amne, modo divisis quasi copijs insulas ambientis, modo vario flexu, & grato errore per virentia prata serpentis, modo limpidissimos rivus amplectentis sinu, modo celeberrimum Romanis annalibus flumen Luppiam, vel cum jactura sui nominis generantis? Sed concludamus has Paderæ notas insigni elogio Gobel. Personæ in Cosmodr. Ætat. 6. cap. 38. quod ipse ab antiquo scriptore Vitæ S. Liborij est mutuatus. Ad hunc locum Karolus sepe divertit, quoniam ut scribit quidam, qui postea in eodem loco, tempore Arnulphi regis, vitam duxit religiosam HIC LOCUS VIRIS OMNI NOBILITATE GENERIS ANIMIQUE SEMPER INSIGNIBVS ABVNDABAT, VT NON ESSET DVBIUM, QVIN PATRIA CIVIBVS ET CIVES PATRIAE CONGRVERENT, AC SIBI VTRINQVE ORNAMENTO FORENT.

O 2

DRIBVR-

DRIBVRGVM OLIM IBVRGVM APPELLATVM.

I. SEV ME DRIBVRGVM. *Driburgi* vocabulum *Iburgo* esse recentius, & *Driburgum* hodiernum *Iburgum* olim appellatum testimonio sunt literæ Bernardi Episcopi Paderbornensis, *de grege ancillarum Dei, quem in monte Iborg collegerat, in locum Gerdinensem transmigrante. An. 1136.* & ejusdem literæ. *de bono in Erpinctorp oblato Deo, B. Virgini, S. Petro & Ecclesie in Iborg. An. 1138.* & literæ ejusdem. *de ancillis Dei, quas in monte Iborg collegerat, translatis in Gerden An. 1142. data.* Cujus antiqui monasterij Gerdenam translati vestigia in montis vertice adhuc conspiciuntur. Rationem deinde nominis duabus primis literulis aucti innuit. Gob. Persona. cosmod. Ætat. 6. c. 38.

2. SAXONIS VT PERHIBENT MVNIMEN GRANDE. De *Iburgo* silent veteres Francorum Annales. Inter recentiores historicos Errwinus Ertmannus consul Osnabrugensis in Chron. Osnabrug. MS. hæc memorat. *Tria precipua & eminentiora castella concordi relatione antiquorum scribuntur, videlicet in Herisburch in Saxonia Hasfionumque situm confinio, Sigeburch quoque super ruram fluvium positum, & nostrum Iborch quod ex jucundo situ terrarum egregium fuisse nemo est qui dubitet.* Contra Gobelinus Persona Etwino antiquior in Cosmod. Ætat. 6. cap. 38. pag. 188. de *Iburgo* Paderbornensi sic narrat. *Carolus anno regni sui VII. ingressus Saxoniam cuncta devastavit, & castrum Iborg, quod nos dicimus corrupto nomine Driborg, capit.* Gobelino Cranzius lib. 1. Metrop. cap. xi. pag. 24. consentit. *Dedit Rex*

Rex

Rex (Carolus Hatumaro) cum attinentijs arcem Iborg, vetustum Saxonum receptaculum : nunc paulisper detorto vocabulo Driborg vocant. Et Hermannus Hamelmannus de antiqua Westphalia ex Peucero refert. Ut Angrivarij à Visurgi ad Luppiæ usque ripam sederunt, ita Iburgum, quod nunc Driburgum dicitur, fuit præcipuum propugnaculum ultra Luppiam, quod dedit Carolus M. Paderbornensibus. Etsi igitur Paderbornensis Diœcesis tot monumentis abundans, Iburgum suum Osnabrugensibus haud invidet; nihil tamen causæ apparet, cur antiquis literis, & vetustiorum scriptorum testimonijs celebratam Iburgi sui, præcipitis loci situ, montis altitudine, & murorum turriúmque, quam ruinæ indicant, firmitate olim munitissimi, & ad omnes belli à Carolo M. gesti rationes accomodati, gloriam Osnabrugensibus cedere debeat, cum illud Ecclesia Paderbornensis à Carolo M. in dotem foundationis acceperit, non exiguum utique munus, sed Episcopatus dignitati, & Leonis III. Pontif. præsentis commendationi, & regiæ pietati par beneficentiæ monumentum.

3. PRÆSENTIS CAROLI PRECIBVS DONATA LEONIS. Gob. Persona. in Cosmodrom. Ætat. 6. cap. 38. pag. 190. Anno Domini 799. Leo Papa 3. venit ad Carolum in Paderborne, querens de injusta Romanorum persecutione, quem Carolus honorifice suscepit, & rogavit ut Capellam quandam ibi noviter constructam, cum jam Ecclesiam, quam præsens ibidem erexerat, ipsi rebelles vastarent igne, dignaretur consecrare. Qui precibus regis gratanter susceptis, in eadem Capella altare in honorem S. Stephani Protomartyris devote consecravit, ac reliquijs ejusdem Martyris, quas secum Roma detulerat, in eodem altari reconditis, visitantibus eandem

eandem Capellam in anniversario dedicationis ipsius, qui est VIII. Decemb. de benignitate Sedis Apostolicæ magnas indulgentias concessit, & sedem ibidem Episcopalem auctoritate Apostolica confirmavit. Et tunc ad petitionem Papæ Carolus dedit Ecclesiæ Paderbornensi castrum Iborg, de quo supra dictum est. Albertus Cranzius, & Hermannus Hamelmannus §. 2. supra citati. Gasp. Bruschius, Kerffenbrochius, & Hovelius in catalogis Episcoporum Paderbornensium, & Bruschius quidem ita. *donavit hunc Episcopum (Hathumarum) Carolus M. presente Leone III. arce Triburgensi cum adjacente territorio omni.* Cæterum, teste Gob. Personæ in Cosmod. cap. 60. pag. 228. *Bernardus I I. Episcopus Paderborn. An. 1189. montem Iborg occupavit, & munire cæpit.* Castrum autem Driborg adhuc An. 1309. stetit ostendunt literæ capituli Paderbor. quibus fatentur, *quod cum consensu Guntheri Episcopi Paderbor. elegerint Bernardum Præpositum in tutorem Ecclesiæ, cum obligatione, ut redimi sinat castra Dryburg, & Nyggenhusen, pro 1400. marcis denariorum oppignorata: licet autem Gob. Pers. loco. cit. subjungat, suo adhuc tempore, id est An. 1418. quo Cosmod. suum absolvit, castrum Driburgum perseverasse, hoc de parietinis ejus accipio: ex quo enim Bernardus V. Episcopus Paderbornensis, ipso Gob. Pers. in Cosmod. cap. 68. pag. 240. referente, intra An. 1320. quo cæpit, & An. 1340. quo defunctus, fundavit castrum Dringenberg, & reditus castri Driborg illo transtulit; verisimillimum nobis videtur, Driburgum castrum habitari desisse, & veteres ejus incolas, ob incommodum montis ascensum, ad illius pedem demigrasse. Tantum de Driburgo seu Iburgo nostro, ubi Tilemannum Frisium in speculo de monetis lib. 3. cap. 1. & 8. sedem seu templum Irmensulæ falsò posuisse superius in Eresburgi notis demonstravimus. LVDA*

LVDA AD AMBRAM.

I. **H**IC VBI LVDA VETVS. *Ludam* seu *Lugdama* à Carolo M. illic castra metato, ad similitudinem *Lugduni* Galliarum, *Lugidunum* Saxoniae appellatum esse fingit Joannes Pideritius in Chron. Lippiensi. pag. 205. Huic fabulae aliam aequè incertam nominis originem attexit Ioannes Seilerus in Chron. Pymontano MS. cap. 20. Verum nomen exhibet nobis vita Caroli M. apud Pithæum, ubi *villa Luidi* nuncupatur; quod apud Reginonem ad An. 784. *Linhidi* pro *Liuhidi* corruptum legitur. Vetus nomen tempore Immadi Episcopi Paderbornensis, qui An 1052. cœpit, & An. 1076. desijt, adhuc obtinuit. testes sunt literæ antiquæ, quæ sic habent. *Notum sit omnibus tam futuris quam presentibus, qualiter VVirinbertus, cum consensu & laude filij iustissimi heredis sui Bovonis, duo curtilia in pago Thietmelli, & in villa Aldenthorpe, & XL. jugera, & X. jugera in Remikensun, & insuper medietatem cujusdam sylvulae in Bennenberge sanctæ Patherbrunnensi Ecclesie, & domino ac venerabili Immado ejusdem sedis Episcopo in proprium tradidit, legavit, concessit, ea videlicet ratione, ut præfatus Episcopus Immadus tres villas Odisthorp, Lavenhusun, Thesper, ad Ecclesiam, quæ in Odisthorpe sita & consecrata est, terminaret, & in terminationem Episcopali banno terminaret. Quod ut firmitus, ac magis ratum inconvulsûmque permaneat, idem VVirinbertus Ecclesie, quæ est in LIVITHI, & VVidikindo presbytero, de cujus parochia tres præfate ville sumptæ sunt, ipso annuente, & collaudante unum mansum in Vbbenbrocke in proprium tradidit, condonavit. Quod si præfatus Episcopus, vel aliquis successorum ejus terminatio-*

terminatio

nem hanc infringere, & prædictas villas auferre voluerit, liberam habeat potestatem *Virinbertus*, vel heres ejus sua recipiendi, vel quod voluerit inde faciendi. Hi sunt testes *Bernhard, Ibo, Benno, Bernhard, Viribrach, Thiammo & Virinzo, Besce- lin, Acelin, Brunig, Hocil, Ermindag, Ekbraht.*

Quantum ex vetustis literarum monumentis licet colligere, primi hujus urbis domini fuere Comites de Hallermundt, & deinde nobiles Domini de Homburg, ex quibus *Wernerus nobilis Dominus de Homburg An. 1003.* filiam suam *Adelheidam* *Sigefrido Comiti de Eberstein* in matrimonium dedit, *Ludamque* dotem despondit. Quam longo post tempore *Eberstenij* possederunt, & *Albertus Comes de Eberstein* ære alieno oppressus An. 1212. *Abbati Corbejensi* primò oblatam, sed per somnolentiam, ut ferunt, neglectam, *Paderbornensi Episcopo* vendidit. *Ioannes Seilerus* in Chron. Pymontano MS. cap. 21. & 22. Cæterùm graves ac diuturnæ, de Comitatu Pymontano & *Ludensi præfectura*, cum *Spiegelbergijs, Lippiensibus, Gleichijs, & Waldecensibus Comitibus* subinde exortæ lites, quæ multo utrimque sanguine, ac damnis impensisque maximis steterant, faustis denique auspicijs An. 1668. compositæ, constabilita in Pymontanum Comitatum successione *Paderbornensis Ecclesiæ*, & omni *Ludensis agri* jurisdictione eidem transcripta, nunc tandem conquiescunt.

2. *AMBRA PERERRAT AGROS.* Sic ad An. 784. appellatur *Astrono.* apud *Reuberum.* Auctori vitæ *Caroli M.* apud *Pithæum.* *Adelmo.* *Regioni.* & *Poëtæ Anonymo.* Accolis est *Emmer*, quæ sub radicibus silvæ *Teutoburgiensis* in *Paderbornensi Diœcesi* oritur, & *Steinhemium, Schidram, Ludam,* & arcem *Pymontanum* prætervecta, in *Visurgim* effunditur. *AMBRO-*

3. AMBRONES HABITASSE FERUNT. Alij alijs terrarum oris *Ambrones* collocent. Nos cum Reinero Reineccio in commentario de origine Mysorum, & cum Ioanne Pideritio in Chron. Lippiensi part. 1. cap. 6. ad *Ambram* nostratam illorum sedem ponimus, & ab *Ambræ* denominatos censemus.

4. QVOS CIMBRICVS OLIM. Florus lib. 3. cap. 3. & quotquot *Cimbrici* belli meminerunt, *Cimbrorum* in Italiam irruentium socios faciunt Teutonos, qui *Ambronibus Ambræ* accolis vicini, siquidem in Diœcesi Paderbornensi & Lippiensi Comitatu *Teutoburgium*, & *Teutoburgiensem saltum* tenuerunt, & nomine suo donarunt, facile in societatem hujus belli *Ambronas* pertraxerint, junctis copijs Italiam invasuri. Hi igitur *Ambrones*, *Cimbris* per Noricum Italiam aggredientibus, in Gallias deflexerunt, unà cum Teutonis socijs suis alia via irrupturi. Sed, teste Plutarcho in Mario, ad Druentiam flumen, haud procul Aquis Sextijs, quas Teutoni tenebant, à Mario sunt deleti, cum ipsi soli Cæpionem, ac deinde Manlium Coss. unà cum exercitu Romano ante profligassent.

5. ILLIS ARMINII SVCCEDENS ARCE PROPINQVA. *Vix invenies*, ait Seneca de Consol. ad Helviam, *ullam terram, quam etiam nunc indigene colant; permixta omnia & insititia sunt. Alius alij successit. Hic concupivit, quod alij fastidio fuit; unde ille expulerat, ejectus est.* Sic in *Ambrorum* ad *Ambram* sedes Cherusci immigrarunt, quos etiam cis Visurgim habitasse, supra in notis ad cladem Varianam §. 15. ex Dione lib. 54. ostensum est, & ex ejusdem hist. l. 55. patet. *Drusum Chattorum fines ingressum, ad Sueviam usque processisse. Inde in Cheruscorum agros conversum Visurgim-*

P

que

que transgressum, Albim usque penetrasse, cuncta depopulando. Winkelmannus etiam in notitia veteris Westphaliæ lib. 1. cap. 8. num. 105. *Nec dubium est, inquit, Arminium hic sedem habuisse: extant enim adhuc reliquiae arcis dictæ, DIE HARMESBORG, ab Harminio prope Schier, versus Luidam oppidum. Certè arx ipsa, quæ vulgò Herlingsburg nominatur, etiam si diruta, in altissimo monte, situ ad bellum opportuno, veteris munitionis vestigia adhuc ostentat. Hanc à Carolo M. everfam memorat Ioan. Seilerus in Chron. Pym. MS. cap. 19. Pideritius autem in Chron. Lippiensi part. 2. pag. 206. falso putat hoc in loco Irmensulam Saxoniam, & Heresburgum stetit, quæ ad Dimolam erant indaganda.*

6. ANNA DEINDE PIO. Id quod memoriæ prodidit vita Caroli M. apud Pithæum. pag. 31. *Rex Carolus iniit consilium ut hiemis tempore ageret in Saxonia, & celebravit natale in Cidrioburgi (alias Sknidnosburg in pago Vauzauvaga in villa LVIDI) super fluvium Ambra. Inde abiens in Saxoniam pervenit usque ad Rimia. Regino in Chron. An. 784. Rex itaque consultis fidelibus, iterato hiemis tempore Saxoniam intravit, & celebravit natalem domini juxta Kichrisburg Vuizzagani, super fluvium Ambra, in villa que dicitur LINHIDI.*

7. ET SCHIDROBVRGVM. Ita olim Schira, seu Schidra vetus, locus in Comitatu Swalenbergensi, nunc Lippiensi, inter Steinhemium & Ludam situs, vocabatur. Adelmus Benedictinus ad An. 784. *Rex autem congregato iterum exercitu, in Saxoniam profectus: celebratòque in castris natalitio Domini die super Ambram fluvium in pago Huthagoe, juxta castrum Saxonum, quod dicitur SKIDROBVRG, ad locum vocabulo Rimi, quo VVisura & VVaharna confluunt, populabundus accessit.*
Eadem

Eadem verbis iisdem commemorat Astronom. apud Reuberum. Poëta Anonym. ad An. 784.

*Arva petens juxta fluvium confederat Ambram,
Est ubi castellum, quod Skideronburg vocitatur.*

Porro hic Carolum M. fundasse Ecclesiam Cathedrali-
lem, quæ tamen post per Brunonem & Tanguardum Saxones in
Vallersleve super Ericam, & inde per Henricum primum in Vrose
oppidum Northuringiæ, & tandem per Ottonem Magnum An. 967.
Magdeburgum sit translata, testatur Chron. Mindense à Mei-
bomio editum. Henricus de Hervordia. Rolevincius in lib.
de laudibus antiquæ Saxonæ. Hartmannus Scheidelius in
Chron. & descriptione Magdeburgi. Pideritius in Chron.
Lippiensi part. 2. pag. 206. Quemadmodum igitur Episco-
patus hîc institutus, ex alio loco in alium migravit, & pror-
sus hodie evanuit, ita etiam *Schiram novam*, veteri *Schiræ*
proximam, opulentum Blombergensis Monasterij Canoni-
corum Regularium S. Augustini prædium, Lippienses Co-
mites in rem suam, hoc est, usum profanum converterunt.
Piderit. in Chron. Lippiens. pag. 626.

8. CONCELEBRAT NOTÆ VENA SALV-
BRIS AQVÆ. Fontes Pyrmontanos describit Henricus
de Hervordia in Cod. MS. de tempor. memor. Ætat. 2. cap.
112. *In Westphalia quoque juxta oppidum, inquit, LVDE diæ-
cesis Paderbornensis fons est, qui dicitur SACER FONNS, de quo
siquis pronus biberit, in faciem ejus exilit, & quasi expergi vi-
detur. Ibidem est & alius fons, qui dicitur FONNS BVLLIENS.
Iste quasi quadratus est de quatuor lateribus equalibus; quolibet
latere forte 12. pedum existente, & fundus subter rubens ad pal-
lorem declinans. Nil in ipsum insluit nec effluit, sed continuè
bullit & sonore, sic quod ad jactum balistæ potest audiri. Propter
ampullas magnas & viscosas in ipso jugiter elevatas & disruptas,*
P 2 *perpetua*

perpetua est bullitionis. Ita Henricus de Hervordia, qui An. 1370. defunctus, & An. 1377. jussu Caroli IV. Imperatoris Mindæ præsentis exhumatus, & honestiori loco denudò sepultus, Mindæ in templo Patrum Dominicanorum quiescit. Chron. Mindense à Meibomio editum. pag. 119. Postea An. 1556. *sacrum* hunc *fontem* mira vi multis gravibusque morbis medendi inclaruisse, & magno externorum concursu celebratum narrat Ioan. Seilerus in Chron. Pyrmont. MS. cap. 3. Quem etiam nunc salubritate nobilem, viri Principes, ac Dynastæ complures quotannis certatim frequentant, non exiguo accolarum, & Ludensium præcipuo emolumento.

TROPÆA CAROLI M.
FRANCORVM REGIS IN CAMPO
SINTFELD.

I. **T**AM CERERI GRATVS QVAM SPATIOSVS
AGER. Quamvis hic ager longè latèque patens frumentis hodie abundet, fertiliores tamen segetes illic olim provenisse credibile est, quando frequentibus pagis habitatus diligentius colebatur; qui plerique omnes unà cum oppido *Blankenroda* Susatensi bello vastati, Theodoro Coloniensi Archiepiscopo & Administratori Paderbornensi suum debent excidium. Tanti Ecclesiæ Paderbornensi, cujus Susatum nihil intererat, primum stetit consilium, potentiolem è vicinia Principem cooptandi; qui hanc insuper gratiam Paderbornensibus retulit, ut à Martino V.

no V. Pont. Max. An. 1429. VIII. Kal. Decemb. Pontif. ejus An. 13. clam impetratis *VNIONIS* literis, diœcesin Paderanam Coloniensi conjungere & subijcere studuerit. Sed hæc illius molitio frustra fuit, siquidem Eugenius IV. Pont. Max. ab universis Paderbornensis diœcesis ordinibus de vero Ecclesiæ statu certior factus, hanc *Martini unionem* mala fide quæsitam, diplomate suo An. 1431. VI. Kal. Iulij Pontif. An. 1. rescidit, & Ecclesiam Paderbornensem Antistitis sui fraude circumventam in integrum restituit.

2. OLIM CAMPVS ERAT. Quem Vita Caroli M. apud Pithæum *Sinitfelt*. Annal. Franc. incerti auct. apud eundem. *Sinifelde*. Annal. Fuldens. *Sinitfeldt*. Astron. apud Reuberum. *Sintfelt*. Adelmus *Smetfeldum* pro *Sinetfeldum*. Regino. *Finisfelt* pro *Sinisfelt*. Poëta Anonym. *Sinnothfeld*. Diploma S. Henrici regis IV. Id. April. An. 1011. datum, de Comitatu *Hahold* Comitibus venerabili *Meinverco* Epif. Paderborn. donato, & sito in locis *Haverga, Limga, Thiatmali, Aga, Paterga, Treveresga, Langeneka, Erpesfelt, Silbiki, Matfelt, Niterga, SINATVELD*. &c. Item literæ Theodori de Herse An. 1445. de donatione bonorum in devastatis pagis, & marcis in *SENTFELDE*, in *Haren, Knickenhagen, Wulfesen*. Et literæ Stephani, Gerlaci, & Theodori de Malsborch, de decima vastati pagi *Ostelrein* in *SENTFELDE* An. 1481. data, *SENTFELDE* appellant. Vnde, cum hodiernum nomen *Sentfelt* ab antiquo parùm discrepet, miror Reinerum Reineccium eruditissimum cæteroquin scriptorem, & Paderbornensium locorum, utpote qui Steinhemij ad Ambram natus fuit, haud dubiè gnarum, in notis ad Poëtam Anonym. *Sennam*, Paderbornensis & Lippiensis ditio- nis vastum desertum, pro *Sintfelt* interpretatum. Pari errore

labitur Henricus Hovelius in speculo Westphaliæ veteris MS. Qui *Sintfelt* in Delbrugia collocat. Quid vero illud *Sinit*, *Sini*, *Sinet*, *Sinot*, *Sinat*, denotet, equidem nescio. Bernardus Mollerus lib. 5. de Rheno, à synodo, quæ nostratibus hodie dum *Sent* dicitur, unde *Sentgericht*, hoc est, iudicium synodicum, hoc nomen deducit; quasi Quintilius Varus, qui *jurisdictionibus, agendoque pro tribunali ordine trahebat æstiva*, jus ibi dixerit; sive antiqui nostri Saxones conventus egerint, quandoquidem prope hinc abest Eresburgum, Irmensulæ olim cultu celebre, & munitissimum Saxoniam propugnaculum.

3. QVO PRÆLIA SAXO MINATVS. Saxones etsi tot prælijs, tot cladibus fracti, identidem tamen Francorum jugum excussere, quemadmodum *viçtores viçtique nunquam solida*, ut Tacitus ait hist. lib. 2. c. 7. *fide coalescunt*. Quare teste Astron. apud Reuberum An. 794. *Rex bipartito exercitu Saxoniam petere statuit, eo videlicet modo, ut ipse cum dimidia parte copiarum ab Australi parte intraret; Carolus verò filius ejus cum alia medietate Rhenum apud Coloniam trajceret, & in eandem regionem ab occidente veniret. Quo factò, licet Saxones in campo, qui SINTFELT vocatur, quasi prælium cum rege commissuri confidissent, ibique adventum ejus opperirentur, amissa victoriæ spe, quam sibi paulò ante falsò pollicebantur, ad deditioem omnes conversi sunt, viçtique sine prælio, victoris potestati se subdiderunt. Dederunt igitur obsides, & jurejurando fidem regi velle servare promiserunt. Eadem, sed brevius, narrat Vita Caroli M. apud Pithæum. Saxones autem congregati præperaverunt se ad bellum in campo SINTFELT, sed cum audissent se ex duabus partibus esse circumdatos, timore pleni promiserunt se esse Christianos, & fideles Domino regi*

4. SED

4. SED VICTVS CESSIT. TITVLO VICTORIA DONAT MOENIA. Annal. Fuldens. *Saxones in SINITFELT congregati à Carolo subacti sunt, & tertius ex eis homo translatus.* In Annali. incerti aucto. apud Pithæum eadem iisdem penè verbis referuntur. Ab hac victoria oppidum *VVinnenberg* in agro *Sentfelt*, edito loco situm, nomen accepisse creditur, sicut *Wintfelt*, id est, campus victoriæ à clade *Variana*. Lipsius in notis ad lib. 1. Annal. Taciti.

5. SI MARATHON. Campi Marathonis, qui abest Athenis circiter millia passuum decem, ingenti Persarum clade nobilis, meminit Cornelius Nepos in Miltiade. Eundem magnarum & multarum virtutum testem nominat Pomponius Mela lib. 2. vid. Herodotum lib. 6. Pausaniam lib. 1. Justinum lib. 2. Agellium lib. 7. cap. 21.

6. PERSIS NOMEN FATALE PEREMPTIS. *Pugna Marathoniana nihil nobilius, nulla enim unquam tam exigua manus tantas opes prostravit.* Cornelius Nepos l. c. *Ducenta enim millia Persæ eo praelio, sive naufragio amisere.* Justin. l. 2. cap. 9. Orosius. Ex Atheniensibus contra centum & nonaginta tantum milites desideratos refert Herodotus.

7. MILTIADÆ IACTAT CLARA TROPÆA DVCIS. *Miltiadi, qui Athenas totamque Græciam liberavit, talis honos tributus est in porticu, quæ Pæcile vocatur, quum pugna depingeretur Marathoniana; ut in decem Prætorum numero prima ejus imago poneretur, isque hortaretur milites, præliumque committeret.* Cornelius Nepos l. c. Alterum Miltiadis præmium sunt, tropæa ex hostium manubijs, quibus se à somno quotidie excitari jaçtabat Themistodes. Cicero. 4. Tuscul. quæst. & Plutarchus. Porro de Græcorum tropæa figendi

figendi consuetudine, tum aliunde, tum ex Plutarchi Pelopida, & Cornelij Nepotis Datame liquet. Quinam autem primi inter Romanos tropæa posuerint, tradit Florus. lib. 3. cap. 2. *Domitius, inquit, Ahenobarbus, & Fabius Maximus, ipsis quibus dimicaverant locis, saxneas erexere turres, & desuper exornata armis hostilibus tropæa fixere, cum hic mos inusitatus fuerit nostris. Nunquam enim populus Romanus hostibus domitis suam victoriam exprobravit. Quod ianè Germanicus Cæsar Germanis, Arminij militibus, in campo Idistaviso, superatis haud observavit: Ita enim hac de re scribit Tacit. lib. 2. Annal. Miles in loco prælij Tiberium Imperatorem salutavit. struxitque aggerem, & in modum tropæorum arma, subscriptis victarum gentium nominibus, imposuit. Haud perinde Germanos vulnera, luctus, excidia, quàm ea species dolore & ira adfecit.*

8. QVI PARCERE VICTIS MALVIT. Sic Carolus tertio quoque Saxonum, quos in *Sintfelt* subegerat, ut supra meminimus, in alias oras traducto, reliquis supplicibus, more suo ignovit, *præclaram victoriam ratus, in qua plus esset clementiæ, quàm crudelitatis.* Cornelius Nepos in Timoleonte. Probè etiam gnarus, *novum imperium inchoanti utilem esse clementiæ famam.* Tacit. hist. lib. 4. cap. 63. *& si egregium est hostem deicere, non minus esse laudabile infelicis scire misereri.* Valerius Max. lib. v. Cæterùm de Saxonibus utriusque Albis ripæ accolis aliò deportatis, ita Eginhardus in vita Caroli M. *Decem, inquit, hominum millia ex ijs qui utrasque ripas Albis fluminis incolebant, cum uxoribus & liberis sublatis transtulit, & huc atque illuc per Galliam & Germaniam multimoda divisione distribuit.* Bonfinius etiam in remotiores provincias trajectos memorat, Decad. 1. lib. 9.

Nota

Non solum, inquit, è Saxonibus abducti obsides principum filij, sed ut eorum vires honestius extenuarentur, multæ quoque ex his in Daciam, Pannoniam, diversâsque regiones deductæ colonia, quarum adhuc innumera Sarmatiam, ulterioresque Daciam incolunt. Secutus nimirum hac in re Carolus exemplum veterum Romanorum: Tiberius namque ex his ipsis locis, ubi Drusus adversus Sicambros castellum Alifonem posuerat, Sicambros traduxit in Galliam, atque in proximis Rheno agris collocavit. Sueton. in Aug. cap. 23. Quantus autem eorum, quos in Gallias Tiberius trajecit, numerus fuerit, memoriæ prodidit Eutropius lib. 7. Tiberius CCCC. M. captivorum ex Germania transtulit, & supra ripam Rheni in Gallia collocavit.

HERISTALLVM SAXONICVM in ripa Visurgis.

I. PLACIDO VEKIT AMNE VISVVGIS. Qui Werrha & Fulda, infra Mundam, confluentibus, hoc nomen nactus, usque retinet, dum in Oceanum effunditur, mutua Romanorum Germanorumque clade nobilis amnis, Paterculo, Melæ, Plinio, Dioni, Straboni, Ptolemæo, & Tacito memoratus, cui præcipuè famam suam debet, ut Tacitus Visurgi vitam: *Nam quinque ejus primores Annalium libri inventi Corbeje, quod Monasterium ad Visurgim est, atque illinc depromptum verè hunc thesaurum Questor quidam Pontificius ad Leonem X. Pontif. M. detulit, donatus ab eo aureis*

Q quingentis

quingentis. Justus Lipsius ad lib. 2. Annal. Taciti. n. 23. Sidonius Apollinaris *Viserin*, ad morem & idioma gentis nostræ, cui *Vveser* dicitur, pro *Visurgi* extulit.

Bruēterus ulvosa quem Viseris alluit unda.

Astronomo. Adelmo. Poëtæ Anonym. ad An. 797. & Adamo Bremensi in hist. Ecclesiastica. *VVisura*. Auctori vitæ Caroli M. apud Pithæum. *VVisora*. Regioni. *VVisara*. Scriptori vitæ S. Adalardi apud Bollandum. *VVisira*. Wandeberto in hist. S. Bonifacij. *VVisaraha* appellatur. Nonnulli viri docti, in carmine Ovidij, sive Albinovani, ad Liviam Augustam, *Iturgim* pro *Visurgi* accipiunt. Quod Cluverius improbat, & *Ilargum*, qui amnis est Vindelicæ, legendum ostendit. In Vindelica, & Norico. cap. 6. pag. 747.

2. HIC POSITIS CASTRIS NOMEN HABERE DEDIT. Ita Astronom. apud Reuber. ad An. 797. *Consilium iniit, ut ad conficiendum Saxonicum bellum in ipsa regione hyemaret. Sumpto igitur comitatu suo, Saxoniam petijt, castrisque super VVisuram positis consedit, & locum castrorum Heristelli vocari jussit.* Eadem fermè habet Vita Caroli M. apud Pithæum. *Et Novembrio mense mediante ad hibernandum cum exercitu Saxoniam intravit, positisque castris apud VVisoram fluvium locum castrorum Heristelli vocari jussit.* Adelmus ad An. 797. *Sumpto igitur comitatu suo, Saxoniam petijt, castrisque super VVisuram positis consedit. Et locum castrorum Heristallum vocari jussit: Qui locus ab incolis usque in presentia nominatur.* Poët. Anonym.

*VVisura positis in littore castris
Sedit, Heristellique locum jussit vocitari,
Hactenus hoc & habet nomen.*

Item

Item Gobelinus Persona. in Cosmodr. Ætat. 6. cap. 38. Cranzius Metrop. lib. 1. cap. 12. Georgij Fabricij Origin. Saxon. lib. 4. hæc sunt verba; *in eo loco, qui à stabulis Principum Herenstelle appellatus fuit.* Henricus de Hervordia nominat *Erestal*, alibi tamen *Herestelle*. Contra Henricus Meibomius non tam à castris eo loco positus, quàm à palatio Francico in diocesi Leodiensi, cui situ loci & amœnitate simile fuerit, denominatum *Heristallum* putat. Palatij illius meminit auctor vitæ Caroli M. ubi villam vocat: meminit auctor vitæ Ludovici Pij, & Regino, alijque. Reinerus verò Reineccius in notis ad Poët. Anonym. *Heristallum Francicum* cum *Saxonico* malè confundit.

3. LEGATOS HIEMANS HIC REGIA DONA FERENTES. Annal. Francici incerti auctoris apud Pithæum. *An. 798. Carlus cum exercitu hiemavit in Heristallio Saxonico. Hadofuns rex Gallitiae & Hasturiae, per Floram legatum suum, papilionem miræ pulchritudinis regi transmisit.* Vita Caroli M. apud Pithæum. *Venit autem ad eum legatus Adelfonsi regis Gallitiae & Asturiae nomine Froja, presentans papilionem miræ pulchritudinis.* Adelm. Poëta Anonym. Regino.

4. AVDHT. ET NATOS IVSSIT ADESSE SVOS. Astronom. apud Reuber. *Exercitum verò quem secum adduxit, per totam Saxoriam in hiberna divisit. Illuc Pipinum de Italica, & Ludovicum de Hispanica expeditione regressos ad se venire iussit: Ibi legatos Hunorum cum magnis muneribus ad se missos audivit, & absolvit. Ibi legatum Adelfonsi regis Asturicae atque Galetiae, sibi dona deferentem suscepit. Inde Pipinum ad Italiam, Ludovicum ad Aquitaniam remisit: cum quo & Abdellam Saracenum ire iussit, &c. Rex autem in Saxo-*

Q 2

nia

nia residens, ibi & natalem Domini & Pascha celebravit. Item Vita Caroli M. apud Pithæum. Illuc venerunt legati Avarrorum cum muneribus multis. Inde Abdellam Sarracenum cum filio suo Ludovico in Hispaniam reverti fecit, & filium suum Pipinum ad Italiam misit: ipse ad disponendam Saxoniam totum hiemis tempus impendit, & ibi natale Domini, & Pascha celebravit. Venit autem ad eum legatus Adefonsi regis Gallicie & Asturie nomine Eroja, presentans papilionem miræ pulchritudinis. In ipso quoque Pasche tempore Nortluidi trans Albiam sedentes, seditione commota, legatos ejus, qui ad justitias faciendas apud eos conversabantur, quosdam occiderunt, quosdam ad redimendum reservarunt: ex quibus aliqui fugerunt, ceteri redempti sunt. Rex Carolus collecto exercitu de Heristelli ad locum, qui dicitur Minda, perrexit, & contra desertores inter Albim & VVisoram peragravit totam Saxoniam. Nortluidi, cum Trascione duce Abodritorum, & Eburiso legato Domni regis commisso prælio, victi sunt, & cæsi ex eis quatuor millia, ceteri qui evaserunt, de pacis conditione tractaverunt. Vid. Adelmum ad An. 797. Poëtam Anonymum. Reginonem, aliósque.

5. HIC DESIGNATAM FATO MELIORE CATHEDRAM. Designatæ hic sedis Episcopalis nullum antiquiorem testem habemus Henrico de Hervordia, & auctore Chronici Mindensis ab Henrico Meibomio editi, qui unde hoc acceperint, ignoramus. Quod si autem vera est ipsorum sententia, necessariò hanc foundationem, post Ecclesiam primò Paderbornæ conditam, & ob incolarum loci perfidiam, & odium in religionem Christianam, ut scriptor vitæ Liborianæ apud Bollandum cap. 2. refert, aliquoties igni traditam, contigisse crediderim. Certè exiguo hic tempore

tempore Cathedralis Ecclesia hæsit, ad primum locum ante reversa, quàm An. 799. *Leo III. Pontif. Max. religiosum Caroli ac salutare Christianitatis dilatandæ studium nobiliter inchoatum, Apostolica auctoritate firmavit, atque in Ecclesia tunc Paderborne noviter constructa quoddam altare consecrans, adorandas in eo reliquias protomartyris Stephani, quas secum Roma detulerat, collocavit.* Vita S. Liborij l. c. Hermannus Kerf-senbrochius in catalogo Episcop. Paderborn. Verum enim verò *Heristalli* ingentia murorum rudera, Patribus Franciscanis in monte domicilij sui fundamenta, hortique plantitiem molientibus, sub terra deprehensa, amplum sanè ædificium hic designatum fuisse commonstrant.

6. CERTAT HERISTALLI GLORIA SAXONICI. Complura rerum gestarum monumenta *Heristallum Saxonicum* præ *Francico* illustrent, Caroli M. castra & hiberna, Pipini & Ludovici filiorum ejus congressus, Hunnorum & Asturiæ Galleciæque regum legationes & munera, Cathedralis Ecclesiæ dignitas, atque hinc suscepta in Saxones Transalbianos fausta expeditio. Nostrâ memoriâ Anno 1632. mense Octob. *Heristalli* arcem finibus suis imminentem *Hassi* vastarunt, ac demum An. 1637. mense Martio incenderunt. Pari in hunc locum clementia jam olim usi, An. 1465. D. Christinæ sacro die, ut vetus habet inscriptio, *Hassones urbem Herstelle cum villa de vastarunt atque cremarunt.* Nobilis porrò *Falckenbergiorum* familia *Heristallum* diu possedit, & Henricus Dux Saxonix repigneravit quidem, sed litibus inde exortis, ac demum compositis, Theodorus Furstenbergius Episcopus & Princeps Paderbornensis à *Falckenbergijs* aliisque creditoribus, præsentî pecunia

Q 5

17666,

17666. aureorum redemptam, An. 1608. 13. Novemb. Ecclesiae suae recuperavit. Inter alia tum etiam conventum fuit, ut prope *Heristallum* certus *Falckenbergijs* concederetur locus novae arci exstruendae opportunus. Hoc loco, & genere *Falckenbergiorum* ortus est *Theodorus Falckenbergius*, Gustavi Adolphi Sueciae regis aulae Marescallus, pedestris & equestris legionis ductor, & qui regis sui nomine Magdeburgum adversus Tillium Catholici exercitus ducem propugnavit, atque urbe à Caesareo milite capta, direptaque, in ipso ejus vallo occubuit. Mauritius contra *Falckenbergius* equestris legionis Gözianae legatus Caesari militavit, post captus à Suecis, & paucis diebus ante dimissus, quàm ad Lutzam fuit dimicatum, eidem praelio interfuit, regemque Sueciae, quem paulò ante captivus, & propter merita *Theodori Falckenbergij* familiariter habitus, optimè de facie norat, plumbea glante fauciatum equo primus dejecit, pariterque hostili telo transfixus concidit proximè regem, cui humi prostrato, fatali ictu superveniens *Georgij ab Oynhausen Götzianae* legionis equitum magistri legatus *Ioannes Schneberg*, ex *Bokendorp* diocesis Paderbornensis vico oriundus, ilia ense confodit, peremit, spoliavitque exanimem.

Placuit hoc recens Paderbornensium militum facinus, dum vetera monumenta percensemus, hic subnectere, & verbo ad posteritatis memoriam consignare: Ne qui alij, ut post victoriam ignavi etiam gloriantur, hanc sibi laudem præcerpant. Nobis cum certa fides ex ijs, qui praelio interfuere, tum torques aureus regi inter optima spolia à *Schnebergio* detractus, relatúsque testis est. Neque aliud nobis

nobis

nobis propositum, quàm partam Paderbornensium nomi-
ni gloriam candidæ veritati asserere.

WEVELSBVRGVM PROPE BODECAM

Monasterium S. Menolphi.

I. **WEVELSBVRGVM.** Etymon *Wewelsburgi* ob-
scurum atque incertum est. Bödecenses quidem
in literis suis memorant, senum traditione quendam We-
velonem Buranum, permissu Abbatissæ Bödecensis, primum
hoc loco posuisse domicilium, & *Wewelsburgo* nomen dedif-
se. Verùm in genealogia Burana Gasparis Schioppij, atque
antiquis literarum monumentis, neminem è Buranis hoc
nomine usum lego. Huic cognominis locus est in Helve-
tjjs, dictus *Wewelsburg*, qui viris doctis est Aventicum Ta-
citi, & Avanticum Ptolemæi.

2. **PROPE BODECAM MONASTERIVM S.
MENOLPHI.** Gobelinus Persona in Cosmodromio. Ætat.
6. cap. 40. de auctore Bödecensis Monasterij S. Menolpho
ita narrat. *Carolus postquam Vestphalos subegit, S. Meinul-
phum de fonte levavit, & matrem ejus VVichtrud dictam, patre
ejus defuncto, in suam protectionem recepit: quoniam frater ma-
riti defuncti vim stupri sibi conabatur inferre. Hic Meinulphus
nobilibus parentibus exortus, Archidiaconus in Ecclesia Pader-
bornensi, de bonis paternis Monasterium Monialium seu Canoni-
carum regularium in villa Bodicken Paderbornensis diæcesis fun-
davit*

avit, & dotavit. Etsi verò idem Gobelinus Persona cap. 41. hæc subjungat. *Quod Meinulphus* (qui erat unus è legatis, quos An. 836. B. Baduradus Episcopus Paderbornensis, ad reliquias S. Liborij impetrandas, ad Cenomanos miserat) *in Ecclesia S. Vincentij Cenomanensi vovit Monasterium Sanctimonialium fundare, in honorem B. Mariae & S. Liborij, in loco, qui dicitur Bodicon; & Cranzius metrop. lib. 1. cap. 28. asserat, ideò S. Meinulphum fundandi Monasterij votum nuncupasse, ut prosperare dignaretur Deus legationem eorum.* Nulla tamen hujus voti apud Cenomanos nuncupati fit mentio in vita S. Menolphi, quæ extat, & quam ipse Gobelinus conscripsit. Imò huic narrationi adversari videtur, quod S. Menolphus jam ante, quàm ad Cenomanos legatus iret, Ludovicum Pium Imperatorem, suasu Baduradi Episcopi, An. 816. Aquisgrani in concilio provinciali accesserit, facultatem ædificandi Monasterium ab eo impetraturus, & quod Ludovicus *grato animo petitionem ejus acceptans, litteras suo signatas sigillo super suo consensu gratiose concesserit.* Vita S. Menolphi, & ex ea Baronius ad An. 816. De fundatione aliquantò accuratius agunt veteres Bodecensis Monasterij literæ, his verbis. *Beatus Maynulfus divine revelationis instinctu celestique visione instructus, quoddam Monasterium, quod Westfalica lingua Bodeken, quasi parvum dolium appellavit, in terra patrimonij sui, approbante Imperatore, qui tunc Aquisgrani fuerat, solemniter construxit, & ipsum Monasterium de bonis suis temporalibus, quæ multa erant, largiter dotavit, & inibi nobiles feminas & devotas, quæ vulgariter Doemvrouven nuncupantur, instituit, quibus sanctus vir omnem foris evagandi occasionem in vim majoris stabilitatis præcludere volens, pro-*
vida

videri dispensatione constituit sex armigeros circumjacentes, tan-
 quam procuratores Monasterij prædicti, quibus bona sua abundan-
 ter distribuit, tam in villis, quam in grangijs, ut de his bonis Mona-
 sterio prædicto certis temporibus anni omnia necessaria pro victu
 & vestitu ministrarent. Sed & alijs Vasallis armigeris bona phea-
 dalia contulit, ut & ipsi essent fideles defensores Monasterij præ-
 dicti, & subjecti eidem. Propter hoc omne jus infeodandi, & con-
 ferendi ipsa bona pheadalia transtulit in ipsas Dominas, & earum
 Monasterium. Porro his munitiõibus feminarum non conten-
 tus sanctus Pater Maynolphus, potentiorẽ nobilem de vicinis
 constituit in præfectum, & superiorem defensorem omnium bo-
 norum Monasterij, ac causarum emergentium, quantumcunque
 certis sibi bonis, ac pensionibus de singulis officijs, ut commodius
 onus hujusmodi portare posset, deputatis, ut his vallata circum-
 quaque tutoribus prædictæ femine Deo devotis famularentur ob-
 sequijs. Cujus quidem ordinationis & institutionis dispositio li-
 teris sigillatis expressius habetur in prædicto Monasterio, & stetit
 hæc ordinatio per plures annos post mortem beati viri Maynolphi.
 Sed heu convenerunt inimici omnis religionis, dignitas generis,
 socium, & voluptas, & castra Dei ac patrimonium Christi fundi-
 tus devastantes nihil reliquerunt, proinde dicti officiiati, & va-
 salli bona sibi deputata pro ministratiõne necessariorum Monasterij
 sibi appropriarunt, vendiderunt, & heredibus suis tanquam pro-
 pria, nemine contradicente, reliquerunt. Ita Bödecensis Mona-
 sterij virgines multis domesticis difficultatibus conflictatas,
 haud minoribus damnis atque injurijs externi affecerunt,
 quando Nobiles de Fürstenberg ex VWaterlappe, propter Nobiles de
 Brencken, Ecclesiam Bödecensem unã cum Monasterio incenderunt;
 Id damnum ipsos quidem Fürstenbergios resarsisse, sed dono ab alijs
 interverso, nihil inde commodi Bödecenses esse consecutos, in literis

R

suis

suis Bodecenses ipsi jure conqueruntur. Veruntamen ne si-
 miles in Paderbornensem ditionem incursiones deinceps
 fierent, Henricus Spiegelius Episcopus Paderb. cavere vide-
 tur voluisse his literis, quas Latinè vertimus, & Arnoldus de
 Brencken, nobili genere, virtute, ac doctrina vir æquè con-
 spicuis, in schedis suis repertas, & ab Henrico Episcopo Pa-
 derbornensi, securitatis utique causa, ipsius majoribus reli-
 ctas, nobiscum antehac communicavit. Nos *VVenemarus*
de Forstenberg, & Fridericus ejus filius presentibus literis profite-
mur, & testatum facimus, nos cum venerabili D. Henrico Episcopo
Paderbornensi in hac pacta amicè convenisse, quod omnibus actio-
nibus, quæ nobis in illum, & illius subditos possent competere, su-
persedebimus, quoad prædictus Dominus vixerit. Quod si autem
inter ipsum, aut ejus subditos, & nos nova deinceps oriretur con-
troversia, eam intra quatuor hebdomadas, coram Episcopo prædi-
cto, jure prosequemur, quo temporis spacio si jus redditum non
fuerit, liberum nobis erit, salva hac transactione, eum adire, qui
jus nostrum nobis tribuat. Contra si Episcopo, aut illius subditis
nova nobiscum controversia posthac intercedet, eaque super re ap-
pellabimur, intra proximas quatuor hebdomadas id, quod justum
erit, faciemus. Casu autem quo Episcopus officio Mariscalli VWest-
phaliae abiret, & Coloniensibus bellum inferret, fas erit nobis, sal-
vis his pactis, Coloniensi Archiepiscopo opitulari. Porro si Epi-
scopus, aut illius subditi nos hostiliter aggredierentur, salvis item
his literis, nobis licebit vicissim hostilia facere. Quæ uti conven-
ta sunt, nos VVenemarus ac Fridericus ejus filius bona fide, quæ ju-
ramenti loco valeat, firmiter, ac sine dolo nos observaturos pollice-
mur. In cujus rei testimonium sigilla nostra presentibus literis
appendimus. Datum Anno Domini M. CCCLXX. feria quinta
post.

post octavam Apostolorum. Bōdocensis igitur Monasterij fortunis unā cum disciplina, & cultu divino miserandum in modum ita dilapsis, ut ex omnibus ipsius aedificijs sola Ecclesia, plus tamen, fimo & immunditia ejus testantibus, pro receptaculo bestiarum, quam pro divini cultus exhibitione perduraret, & in capellis eidem Ecclesiae quondam annexis, tunc verò dirutis, imo super ipsa altaria capellarum, sicut in saltu, virgulta succrescerent, & tam Canonice, quàm rector parochialis cura, ac etiam clerici ceteri, sola Abbatissa ibidem in tugurio rusticano degente, terram fructiferam tanquam eis versam in salsuginem abhorrentes, locum ipsum dudum reliquerint, VValburgis de VValde Abbatissa Bōdecensis ipsam Abbatiam cum Monasterio, reservato sibi usufructu certæ pensionis annuæ, VWilhelmo de Monte Episcopo Paderbornensi Anno 1408. Indiēt. 1. Kal. Septembr. resignavit; Is verò An. 1409. 17. mens. Iulij idem Monasterium à se reformatum honorabili viro Ioanni VVail Priori Monasterij Canoniorum regularium in Svollis, Trajectensis diœcesis, tradidit, concessit & assignavit. Ex antiquis literarum Bōdecensium monumentis, & Gobelini Perlon. Cosmōdromio. Ætat. 6. cap. 90.

3. INDOMITIS OLIM PATRIAM DEFENDIT AB HVNNIS. Sicut Carolus M. bello per VIII. annos gesto Hunnos egregiè contudit, quo tota eorum nobilitas, tota gloria decidit; omnis pecunia, & congesti longo tempore thesauri direpti sunt, quibus Franci ante pauperes tunc ditati, & opibus aucti. Eginhardus in vita Caroli M. Ita Hungari, Hunnorum progenies, jam inde à Ludovici III. & Conradi I. imperio, assueti flamma ferròque interiorem Germaniam depopulati, Henricum Aucupem Germaniæ regem in primis exercuerunt,

R 2

erunt,

erunt, qui nusquam tutus, in presidio urbis *VVerlaon* (quæ nunc *VVerla* ditionis Colonienfis in Westphalia oppidum) *Hungarorum* impetum declinavit; donec pactis novem annorum indutijs, atque urbibus interea communitis, & legibus reipublicæ salutaribus latis, omnibusque ad vim propulsandam compositis, *Hungaros* tributum exacturos, magnoque cum exercitu iterum in Saxoniam irruentes, ingenti clade hostibus illata, repulit fugavitque. *VVidikindus* Corbejensis. *Annal.* lib. 1. *Adamus* Bremensis, lib. 1. cap. 46. & ex eo *Albertus* Stadenfis. *Gobelinus* Persona in *Cosmiodromio.* *Ætat.* 6. cap. 47. *Posthac Hungari invadunt Saxoniam, & undique sævientes omnia vastant, & Monasterium in Hervorde Paderbornensis diæcesis destruunt.* Quod etiam vita *S. Meinwerci* apud *Browerum* §. 49. innuit his verbis. *Meinwercus in Hervordi basilicam S. Mariae, que vocatur ad Crucem, dedicavit; quam ipsa unica spes mortalium ad singulare inibi miserorum refugium sibi construi mandavit: siquidem Ecclesia Hervordensis, sicut Ecclesia Corbejensis, in Episcopatu Paderbornensi sita, à Ludovico filio Caroli M. constructa, & à B. Badurado Paderbornensi Episcopo dedicata, que omni pristini honoris & decoris ornatu, tam Vngarorum devastatione, quam fratris Bernardi Ducis Saxonie Thietmari invasione spoliata, prope modum fuerat destituta.* Quæ hic de Thietmaro, qui teste *Ditmaro* lib. 7. ipsum etiam *Meinwercum* Episcopum Paderbornensem dissipavit, paucis attinguntur, ea ab auctore vitæ ejusdem *S. Meinwerci*, cujus autographum MS. Paderbornæ apud cœnobitas *Abdinghoffenses* extat, fusius enarrantur, & hoc loco referre juvat, ut nostri homines, illibatam illo sæculo *Ecclesiastici magistratus* in castigandis
impro-

improbis vim & auctoritatem, & principum virorum ad-
 versus Episcopos reverentiam, obsequium, & submissionem,
 vel hoc veteris disciplinæ exemplo, condiscant. Thietma-
 rus, inquit, senior frater Bernhaldi Ducis Saxonie, vir in hoc
 mundo valde idoneus fuit, sed tam vitij plenius, quàm rebus, su-
 perbia tumidus, in acquirendis rebus avaritie facibus accensus.
 Denique contra jus & fas ubique fidelium res invadens & diripi-
 ens, inter cetera tyrannidis sue opera, quodam tempore iter suum
 ad Monasterium Herivordie direxit, faciènsque ibi magnam mu-
 nitatem, Sanctorum ibidem requiescentium, & sua sororis Abba-
 tissa nomine Godeste, & congregationis S. Mariae thesaurum con-
 fregit, & inde plus justo pecunie detraxit. Postea ad synodum se-
 cundum canonicam constitutionem ab Episcopo Meinverco vo-
 catus, ad corrigendum commissâ est admonitus. Quo salubriter
 compuncto, & utiliter correcto, constitutum est, cum Episcopo da-
 re XXX. tal. denariorum. Illo autem pecunie pondus tantum non
 habente, omne pradium, quod habuit in Bruninchtorpe, cum
 omnibus appendiciis, cum consensu & voluntate sui heredis Bern-
 hardi Ducis atque fratris sui, ad dominium Patherburnensis Ec-
 clesie, pro reconciliatione illius pecunie, in proprium dedit. Hanc
 traditionem Episcopus banni sui munimine firmavit, Vdone, Heri-
 manno, Bernhardo, Liudero Comitibus, & aliis multis assistenti-
 bus. Tantum de Thietmari in Hervordiensis, & Hunnorum
 in Saxoniam incursione. Qua etiam tempestate castrum
 Wefelsborg constructum refert Gobelinus Persona in Cosmo-
 dromio. Ætat. 6. cap. 58. Albertus Cranzius Metrop. lib. 6.
 cap. 9. Ioannes Horrion in Panegyrico Paderbornensi lib.
 2. cap. 3.

4. QUANDO FEROX ARMIS FRIDERICVS
 SÆVIIT HOSTIS. De Friderico Arensbergensi Co-

R 3

mite

mite ita Gobelinus Persona. l. c. Anno sequente, id est, An. 1123. Fridericus Comes Westphaliae de Arnsberg, homo ferocissimus mortuus est, qui castrum Wevelsburg, antiquitus tempore Hunnorum constructum, vetustateque temporis neglectum restauraverat, anno uno ante obitum suum: à quo totam viciniam multiplicibus angarijs vexare non cessavit. Eiusdem etiam meminit Cranzius. l. c. Erat ea tempestate homo ferox, Comes de Arnsberg Fridericus, qui se Westphaliae Dominum praeenderet. Is cum arcem vetustissimam ab Hunnorum memoria Wevelsburg renovasset, multos inde incurfans, presidio firmavit: sed ille haud diu post vitam finivit. Item Aegidius Gelenius lib. 3. hist. S. Engelberti cap. 42. Fridericus Comes de Arnsberg ab inquieto animo dictus bellicosus, bellum gessit contra Fridericum Colonicensem An. 1102. quo tempore ab imperatore proscriptus fuit; Burchardum cepit Monasteriensem Anno 1105. Castrum Wevelsburgense instauravit ac munivit An. 1122. Tandem cum improbius pijs generi sui S. Godefridi Cappenbergensis conatibus obsisteret, in praedicti castri, quo & S. Norbertum tenebat conclusum, obsidione mortuus An. 1123. Abbas Stadenensis An. 1124. obijisse affirmat. Vita MS. B. Godefridi Cappenbergensis à Chrysofomo van der Sterre citata, de mortis genere hæc nominatim. Dirupto ventris thorace idem Fridericus sedens in prandio medius crepuit. Quantus autem Ecclesiasticorum hostis Fridericus, tantus fautor Godefridus ultimus Comes Arnsbergensis fuit, qui unà cum sua conjugè Anna Clivensi Comitatum Arnsbergensem An. 1368. 25. Augusti. Cuno administratori Colonensis Ecclesiæ vendidit, cum juribus, dominijs, jurisdictionibus altis & bassis, ac mero & mixto imperio, ac specialiter cum castris & oppidis in Arnsberg.

in Nehem, in Grevenstein, in Eversberg, in Hirtzberg, item in villis & oppidis in Huftene, in Aldendorp, in Sundern, in Langescheid, in Hachen, in Frehenolen, in Stegenhagen, in Bodensfelde, in Mescheide, item cum villis & parochijs in Korbecke, Allagen, Bremen, Voisvvinkele, Eggrinhusen, Balue, Affele Stochheim, Hielvelde, Kalle, Velmede, Remmelinckhusen, Bye, Reste, VVeenholtshusen, Haerbocke, Iffelppe, Oeverenkirchen, Effelne, VVurmbecke, Lene, Oversunderne, Oldinge, Berghusen, caterisque villis & parochijs universis. Item cum dignitate, officio, seu prerogativa juris primipilariatus, seu antebellatoris inter VVeseram & Rhenum, nec non cum omnibus & singulis hominibus, ministerialibus, castrensibus, fidelibus, Vasallis, militaribus, oppidanis, villanis, litonibus, servis, & ancillis & subditis quibuscunque. Hæc ad verbum ex literis, quas præter Godefridum & Annam Comites obsignarunt: Antonius de Reidere, Rutgerus dictus Ketelere milites, Heidenricus dictus de VVolff, Arnoldus Hacken, VWilhelmus dictus Quaterland, Arnoldus de Berninghusen, Ioannes dictus Schureman, & Conradus dictus VVrede, armigeri, castrenses, & fideles, nec non proconsules, consules ac universitates, oppidorum, Arnsberg, Nehem, Grevenstein, Hirtzberge. Postea Fridericus Archiepiscopus Coloniensis, ut obiter hoc referam, diœcesi suæ Coloniensi summum militia gubernatorem & Arnsbergensi provincia primum Satrapam magno cum imperio præfecit VVenemarum Fürstenbergium consiliarium suum intimum, iussitque insuper Marescallo VVestphalia (Henrico Episcopo Paderbornensi) ditionem Coloniensem tuenti adesse, omnibusque Ecclesia Coloniensis hostibus, tanquam suis, adversari, nec permittere, ut quis ullum Castellum aut munimentum in ditione Coloniensi, aut ejus vicinia excitet citra suam voluntatem & veniam: siquid

antiquo

autem horum extructum fuerit, deicere ac vastare, & praeterea iussit stipendiis publicis eo loci cum copijs suis excubare, ubi major provincia necessitas fuerit hostibus resistendi atq; incommodandi, &c. Ex literis An. 1371. die Jovis post festum S. Luciae datis.

5. NON IMPVNE TAMEN QVÆ TVLIT ARMA NEPOS. An. Conradi Caesaris 6. id est, An. 1143. Comes de Arnsberg depredationes, & incendia exercet in diocesi Paderbornensi, teste Gobelino Persona in Cosmodromio. Ætat. 6. cap. 59. Quem Henricum nominat Gaspar Bruschius in catalogo Episcoporum Paderbornensium; Conradum verò vocant, & multoties Bernardo I. Episcopo Paderbornensi injuriam, ingenti praelio ab eo victum tradunt, Gerhardus Cleinsorgius in hist. Ecclesiast. Westphaliae MS. Hermanus Kerffenbrochius, & Henricus Hovellus in catalogo Episcoporum Paderbornensium. Item Ægidius Gelenius lib. 3. hist. S. Engelberti. Conradus Comes in Arnsberg, qui in praelio contra Bernardum Episcopum Paderbornensem suscepto, occubuit circa annum Christi 1143. Hardehusanus quoque codex membraneus MS. de gestis Bernardi primi Episcopi Paderborn. fundatoris Hardehusani testatur, contra potentem Comitem de Arnesberg, qui infestabat Ecclesiam Paderbornensem, multis expensis eum dimicasse.

6. SIC VARIAS EXPERTA VICES DOMINOSQVE FREQUENTES. Post Comites Arnsbergenses *Wewelsburgum* in potestatem venit Comitum Waldensium, à quibus ad Ecclesiam Paderbornensem transiit, media ejus parte Bartholdo nobili de Büren beneficij loco concessa, ut habent literæ antiquæ. Nos Otto Dei Gratia Monasteriensis Ecclesiae Electus & Confirmatus, ac Simon nobilis Dominus de Lippia universis presentia visuris, & audituris

audituris cupimus esse notum, quod translato castro de Wevelsburg per nostrum nobilem Comitem de Valdeck in Ecclesiam Paderbornensem, de voluntate & consensu heredum suorum, cum omni jure, quod idem Comes se habere dicebat in eodem, inter venerabilem Patrem D. Ottonem Paderbornensem Episcopum nomine predicta Ecclesie sue, & Bartholdum nobilem juniorem de Büren, per Nos de consensu parentum predictorum talis est ordinatio instaurata, videlicet quod prefatus Bartholdus & sui heredes medietatem dicti Castri ab Episcopo Paderbornensi qui nunc est, & pro tempore fuerit, nomine jam dicta Ecclesia jure homagij recipiant & perpetuo possidebunt; Prefatus etiam Bartholdus & sui heredes dictum Castrum expensis vigilum & custodum portarum unà cum Episcopo & Ecclesia custodiant, & custodiri aequaliter procurabunt, aequali jure portarum clavibus utendo; Episcopus quoque prelibata Ecclesia ipsum Bartholdum, & suos heredes in omni jure eorum conservabit, & permittet eosdem in jure suo libere permanere; è converso Bartholdus & sui heredes faciant fidelitatem, & debita servitia Episcopo & Ecclesie suprascripta, prout de jure tenentur. In premissorum testimonium, fidem & firmitatem sigilla nostra cum sigillo saepe dicti Bartholdi presentibus duximus apponenda, & ego Bartholdus nobilis suprascriptus sigillum meum presentibus apposui in testimonium premissorum. Datum Anno Domini. M. CCC. I. Feria quarta post assumptionem Beatae Mariae. Hanc dimidiam partem dynastiae Wevelsburgensis, cum dominio, frigraviatu, advocatia, mera & mixto imperio, jurisdictionibus & juribus, cum villis & parochijs in Erlen, Borne, Haren, Helmeren, Attelen, Hengelern, Husen, Dalem, Verste, Bocken, Nuttelen, Hattope, Sinkessen, Seevelde, Schwäfern, & reliquis omnibus villis in iisdem parochijs sitis, Simon Nobilis de Büren, consentientibus Bartholdo præposito

S

fito

sito Werdensi, Bernardo & Ioanne fratribus suis, vendidit Ruperto Episcopo Paderbornensi An. 1391. in Octava omnium Sanctorum. Ab iisdem tamen fratribus jam ante Simoni Episcopo Paderbornensi venditam fuisse, indicant literæ antiquæ Ann. 1384. Crastino de collocationis S. Ioannis Baptistæ datæ, in quibus fatetur Simon Episcopus se Wevelsburgi arcem & dynastiam cum parochijs Bodeken, Kerchberge, utriusque Tudorpe, villis Haren, Ettelen, cum omnibus proventibus & hominibus, in Graffem, Borchler, Holthus prope Wevelsburg, Adene, Tedekenlo, Hoyerinchus, Alberinchus, Aldenbodeken, VVulferdessen, Tyndelo, Knyckenhagen, Svvafern, Eldynchusen, Meyngerinchus, item parochia Elren, Dalhem, Nuttelen, cum pagis eò pertinentibus, Elren, Hattope, Syrekessen, Snelde, Verste, & Bokelen, excepto Bodene, à Simone Burano, eique fratribus coemptam, Friderico de Brencken militi, pro quadringentis & viginti quatuor marcis argenti puri, obligasse pignori; quod postea Ericus Episcopus Paderbornensis An. 1513. die Lunæ post S. Kiliani exstinxit, & Wevelsburgum Bernardo & Ioanni nobilibus de Büren pro 2936, aureis Rhenanis iterum oppigneravit.

7. SVBDIDIT IMPERIO SE THEODORE TVO. Theodorus Furstenbergius Episcopus ac Princeps Paderbornensis An. 1589. 9. Aug. Ioanni seniori & Ioanni juniori Dynastis Buranis, 3536. aureis Rhenanis numeratis, Wevelsburgum Ecclesiæ suæ demum recuperavit, atq; arce inchoata An. 1604. & An. 1607. absoluta, proprio sumptu 36000. nummorum imperialium, haud computatis eorum operis ac vecturis, qui jure angariarum illas præstiterunt, forma triangulari, specie sanè visenda atque magnifica exornavit, addita hac inscriptione, quæ in atrio conspicitur.

Arx

Arx cum districtu patulis inhonora ruinis

In Theodori usum Praefulis illa venit.

Aere suo primus titulum qui informat inanem,

Et valida muros exhibet arte novos.

Furstenbergiaca Princeps decus inclyte stirpis

Sedi hoc, quo caruit, tradere perge tuae.

Ioannes Horrion elegis Panegyrico Paderbornensi sub-
jectis *Wewelsburgum* instauratum ita celebrat.

Inde Wewelsburgi solido domus ardua saxo

Nubila sublimi culmine celsa ferit :

Hec olim à priscis (fama si credimus) Hunnis

Post varios Dominum Te sibi legit heros.

Nunc Te digna domus, sed erant magalia nuper

Penè ruinoso semisepulta situ.

Circùm Chaonia texunt umbracula quercus,

Sylvaque vicinas occulit alta feras.

Quasque sub hospitij celat frondentibus arbor,

Plurima lascivo gutture vernat avis.

8. INTACTAS SINERET GOTTHICVS
IGNIS OPES. Anno 1646. hostilis Suecorum exercitus,
dum Paderbornam obsidione cinctam III. Non. Maij
expugnat, *Wewelsburgi* arcem praedidio Caesareo firmatam
eodem impetu capit, vastat, exurit. Quam deinde Theo-
dorus Adolphus de Reck Episcopus ac Princeps Paderbor-
nensis laudatissimus majorem partem restituit, sed mor-
te praereptus non absolvit.

Ejus rei memoriam conservat arcis vestibulum hac epi-
graphie exornatum.

*Theodorus. Adolphus. Dei. et. Apostolica. Sedis. Gratia. Episco-
pus. Paderbornensis. S. R. I. Princeps. et. Comes. Pyrmontanus*

S 2

Hanc

*Hanc. arcem. à. Suecis. Paderbornam. An. M. DC. XL. VI
expugnantibus. vastatam. et. incensam. reparavit. An
M. DC. LVIII.*

Foribus autem instaurati sacelli in atrio arcis hic titulus inscriptus legitur.

*Theodorus. Adolphus. Dei. et. Apostolica. Sedis. Gratia. Episcopus. Paderbornensis. S. R. I. Princeps. et. Comes. Pyrmontanus
Arce. magnis. impensis. instaurata. sacellum. in. hanc. formam. restituit. An. M. DC. LX.*

DESERTVM SENNÆ OLIM SINEDI APPELLATVM.

DESERTOS SINEDI TRACTVS. Hos nonnulli cū *VVintfelt* & *Sintfelt* male confundunt; quandoquidem *Senna* desertum vastumq; ericetum est, quod sub radicibus montis *Teutoburgiensis* longo porrectum spacio, per ditionem *Paderbornensem*, *Lippiensem*, *Ravensbergensē* & *Rittbergensem*, usque in diocesim *Monasteriensē* & *Osnabrugensē* excurrit, varijs annibus piscolis, ac præcipue *Amisix* *Luppiæ*que fontibus irriguum. *VVintfelt* contra planities in ipso saltu *Teutoburgiensi* eminent, & *Sennam* despicit. Locus, ut diximus, haud procul *Horna*, *Lippiensis* ditionis oppido, inclytus *Romana* clade, & *victoriæ* cognomine insignis. Quod & *Lipsius* in notis ad lib. i. *Annal. Taciti.* num. 174. *Philippus Cluverius* & alij complures agnoscunt, ut certa id nobis perpetuâque majorum fides tradidit. *Sintfelt* autem ager est frumentarius diocesis *Paderbornensis*, inter *Burenâ* oppidum & cœnobium *Dalheim* longè, latèque

téque inter Wünnenbergã oppidum & arcem Wevelsburgum extentus, magnãmq; partem Baronatus Burani, dynastie Wevelsburgensis, & totam præfecturam Wünnenbergensem complexus, ad Eresburgum, seu montem Martis, ut nunc vocamus, planis atque amplis sese fundis explicat, frumentorum quidem copia abundans, sed a quæ perennis pauperimus. Cæterum uti proximè *Sennam* clades Variana contigit, ita in ipsa *Senna* An. 1640. 16. Octobris insigni Suecorum strage, Slangius eorum ductor, ab Hatzveldio Cæsariani exercitus duce prope Luppiaæ fontes est profligatus. *Sennam* verò antiqua Imperatorum ac Regum Germaniæ diplomata *Sinede*, *Sinidi*, & *Sinedi*; literæ autem Bernardi Episcopi Paderb. de decima Hardehusanis An. 1153. data pro prædio Kiveninchusen, *Sinethe*, aliæq; literæ *Synasha*, appellant. Libet ipsa diplomata Cæsarum in medium afferre, ut antiquum hujus deserti nomen, situs, & Paderbornensis in eo *foresti* jus, quo tamen maximam partem nunc fruuntur Lippienses Comites, Ecclesiæ Paderbornensis beneficiarij, illustretur. *In nomine Sanctæ & individue Trinitatis. Otto superna favente clementia Romanorum Imperator Augustus. Si locum divino cultui mancipatum igneque subitaneo cum ornatu & corroborationum paginis concrematum restaurare ornare & iterum sublimare videbimur, scimus & certissimus id non solum laude humana predicandum, verum etiam divina mercede remunerandum. Cunctis igitur Ecclesiæ Dei fidelibus nostrisque astantibus & succedentibus compertum fore volumus, quod de incendio Paderbrunnensis Ecclesiæ nimium condolentes præcepta antecessorum nostrorum & ea quæ nos ibidem obtulimus memorata sedi hac præceptali pagina renovamus iterumque*

confirmamus, de quibus unum est de Episcopatus statu, dehinc de
 tuitione atque muniburdio ejusdem Ecclesia, & de omni proprie-
 tate ad eandem Ecclesiam pertinenti, & de electione Episcoporum
 inter clericos ejusdem Ecclesia, & de ejus hominibus tam liberis
 quam & servis nulla judiciaria persona constringendis nisi co-
 ram advocato quem ipse Episcopus elegerit. Insuper renovamus
 & confirmamus jam habita sedi Comitatus super pagos Paterga
 Aga Treveresga Auga Soretfelt dictos pro decimis nova Corbe-
 ja ad monasterium pertinentibus, & de proprietate clericorum
 siquis sine herede illorum obierit eidem Ecclesia concessa, & de
 tribus mansis in Tuispurg & in Trutmanna, & de Foresto quod
 incipit de Dellina flumine & tendit per Ardennam & SINEDE
 usque in viam quae ducit ad Herisiam. Hec igitur omnia quae su-
 pra scripta habentur & quae illa die tenere & possidere videba-
 tur, quando combusta fuit, saepe nominata sedi Paterbrunnensi in
 jus proprietarium donamus, & firmissima traditione restaura-
 mus. Ea scilicet serie ut dominus Retharius memorata sedis ve-
 nerabilis antistes omnesque sui successores universa quae ad Epis-
 copum aliqua legali datione pertinent securiter obtineant, nostra
 omniumque nostrorum successorum & omnium mortalium con-
 tradictione remota, & ut haec renovatio & confirmatio stabilior
 cunctis permaneat temporibus, hanc paginam manu propria cor-
 roboravimus & sigilli nostri impressione insigniri praecepimus.

Signum Domni

Ottonis Caesaris invictissimi

Heribertus Cancellarius vice Villigisi Archiepiscopi
 recognovit.

Data Kal. Ian. Anno dominicae Incarnationis Ml. Indiēt. XIII.
 Anno tertij Ottonis regnantis XVI. Imperij VI. Actum Roma
 feliciter Amen.

In

In nomine Sanctæ & individua Trinitatis. Henricus divina favente clementia Rex. Notum sit omnibus fidelibus nostris presentibus scilicet & futuris qualiter Nos incendio Paderbrunnensis Ecclesiæ miserabili condolentes, petitionique nostri fidelis Retharij venerabilis Episcopi, qui eidem sedi modo præesse videtur, ut oportuit annuentes, in subplementum jam dictæ Ecclesiæ in jus concedimus, & per hoc regale præceptum corroboramus Forestum, quod incipit de Luthera flumine, & tendit per Osnig & SINDI usque in viam que ducit ad Horihusam, & de hominibus prædicti Episcopi tam liberis quam & servis nulla judiciaria potestate constringendis nisi coram advocato quem ipse Episcopus elegerit, nostra omniumque nostrorum successorum & omnium mortalium contradictione remota, & ut hac confirmatio stabilior cunctis permaneat temporibus hanc paginam manu propria corroboravimus & sigilli nostri impressione insigniri præcepimus.

Signum domni Henrici

Regis invictissimi

Egilbertus Cancellarius vice Willigisi Archicapellani recognovi.

Data XVII. Kal. Octob. Anno dominice Incarn. MII. Indiçt. I. Anno vero domni Henrici Reg. I. Actum BOCHBARDON.

In nomine Sanctæ & individua Trinitatis Henricus superna favente clementia Rex. Si locum divino cultui mancipatum igneque subitaneo cum ornatu & corroborationum paginis concrematum. restaurare ornare. & iterum sublimare videbimur. scimus & certi sumus. id non solum laude humana prædicandum verum etiam divina mercede remunerandum. Cunctis igitur a ecclesia Dei fidelibus nostrisque astantibus & succedentibus. compertum fore volumus. quod de incendio Paderbrunnensis

sis

sis aecclesia nimium condolentes. praecepta antecessorum nostro-
 rum & oblationes fidelium. memorata sedi hac praeceptali pagina
 renovamus. iterumque confirmamus. de quibus unum est de
 episcopatus statu. dehinc de tuitione atque mundiburdio ejusdem
 aecclesia & de omni proprietate ad eandem aecclesiam pertinen-
 ti. & de ejus hominibus tam liberis quam & servis nulla judi-
 ciaria persona constringendis. nisi coram advocato. quem ipse
 Episcopus elegerit. Insuper renovamus. & confirmamus. jam
 habita sedi. Comitatus super pagos Paterga. Aga. Threveresga.
 Auga. Sorehtfeld. dictos pro decimis nova Corbeje ad monaste-
 rium pertinentibus. & de proprietate clericorum. si quis sine
 herede illorum abierit. eidem aecclesia concessa. & de tribus
 mansis in Tuisburcg & in Trutmanna. et de Foresto quod
 incipit de Delhna flumine. & tendit per Ardennam. & SI-
 NEDI. usque in viam qua ducit ad Herisi. Hac igitur omnia
 qua supra scripta habentur. & qua illa die tenere. & possidere
 videbatur quando combusta fuit. sepe nominata sedi Pater-
 brunnsi. in jus proprietarium donamus. & firmissima tradi-
 tione restauramus. Ea scilicet serie. ut dominus Retharius me-
 morata sedis venerabilis antistes omnesque sui successores uni-
 versa qua ad Episcopum aliqua legali datione pertinent. securiter
 obtineant nostra omniumque nostrorum successorum & omnium
 mortalium contradictione remota. Et ut hac renovatio. & con-
 firmatio stabilior. cunctis permaneat temporibus. hanc paginam
 manu propria roboravimus & sigilli nostri impressione insigniri
 precepimus.

Signum domni Henrici

Regis invictissimi

Egilbertus Cancell. vice Willigisi archicapellani recognovi. Data
 IIII. NON. April. Anno dominice incarn. MIII. Indict. I.
 Anno vero domni Henrici reg. I. actum Quidilingaburg.

FONS

FONS RESONVS

VULGO BVLLERBORN.

I. **T**EVTOBVRGENSIS SILVÆ RADICIBVS
TORTVM. De saltu Teutoburgiensi fatis superque
 egimus in notis ad ejus monumentum, quibus ex Ortelij
 thesauro geographico id, quod ipse ex Chron. Mansfeldico
 Cyriaci Spangenbergij hausit, nunc adijcimus. *Teutobur-*
giensis, inquit, saltus, Germania locus inter Amisiam, & Lup-
piam amnes, apud Tacitum 1. Annal. clade Romanorum sub
Quintilio Varo nobilis. Hodie Teute vel Teuteberg silva est sic
dicta, prope quam locus est, qui VVintfeldt, id est, campus vi-
ctorie dicitur. Tractus hic patet longitudine 400 passus, & 200
latitudine, non longè ab arce Falckenburg, & oppidulo Horn, in
itinere, quo itur Paderborna Bylfeldiam & Monasterium, con-
spicuis. Quare idem Ortelius meritò erroris arguit Panci-
rolum ad notitiam Imperij, qui homonymia quadam de-
ceptus hunc saltum putavit esse in Pannonia.

2. **QVÆ TRAHIT ET RESONIS**
NOMINA DEBET AQVIS. Nomen hujus
 fontis accolis est *Bullerborn, Bulderborn, Bolderborn, &*
Bulterborn: Bulleren enim, sive Bulderen & Bolderen, Teuto-
nicè cum strepitu blaterare aut detonare dicimus. Hunc
Bernardus Mollerus l. v. de Rheno pag. 217. elegis suis, &
Leonardus Thurneisserus de aquis frigidis, calidis, minera-
libus & metallicis lib. 1. cap. 1. describunt. Eiusdem etiam me-
minère, Prodromus geographicus Ioannis Gigantis in tabu-
la Episcopatus Paderb, Atlas geographicus Wilhelmi Blaeu,
Ioannes Horrion l. 2. Panegyri. Paderb. c. 7. p. 65. Ad veterem

T

verè

vero Becam in silva fons est, quem Tumultuarium vocant. Is situs est sub cliuo montis, è quo magna vis ferri ac eris eruitur. Non jugiter sed intervallis fluit, sic ut cum unam circiter horam cursum tenuerit, mox inhibeat, ac tres aut amplius horas quiescat. Neque tamen stata semper tempora observat aut vices. Est enim cum bis eodem die aquam profundat, est cum semel, interdum ante, interdum longè post meridiem. Ferunt, quoties se ad cursum refert, sibilum per cacumina arborum exaudiri, velut exsurgentis venti, & primus prodeuntis impetus, quodam cum murmure fit, ac strepitu quasi se ad cava montis allidentis, & foras erumpere gestientis aqua. Reinerus autem Reineccius in notis ad Poët. Anonym. multùm fanè à vero aberrat, dum hunc fontem cum torrentem esse putat, cujus ad Ann. 772. Carolo Irmenfulam, ejusque fanum Eresburgi destruyente, magno consensu meminerunt Annalium Francicorum scriptores. Sed audiamus ipsum Reineccium. Procul dubio, inquit, eum torrentem innuit, qui in agro Paderbornensi hodie nominatur **Der Bullerborn**. Conveniunt enim ^{in epist. ad qd} tam ex annalibus Francic. (unde certatim repetiere, Regino, Aimonius, Schafnaburgensis, & Gemblacensis) quàm ex auctore nostro. Etsi quòd utrobique numen asciscitur, neque ipse exclusim, ita tamen ut torrentem non erupisse primum, sed innotuisse opiner, forsantali quoquam casu, quem de thermis Carolinis in Bojemia memoria prodidit Fabianus Sommerus. Nomen Germanicum natura torrentis peperit. De qua cum varia ad me perlata essent, nodum prope modum mihi Gordium visum dissolvère, Hermannus à Beckheim & Jacobus Theodoricus DD. ille Iureconsultus, hic Medicus & Henrici antistitis è domo Saxonica, quoad is in vita fuit, Archiater, uterque singulari necessitudine mihi conjunctissimus. Alterius verba ex epistola ipsius ascribo: Aqua illa, qua in radice montis prope vicum, quem nostri **Oldenbecke** appellant, cum

strepit-

strepitu frementes erumpunt, dulces sunt, nec ullum acoris sensum præbent (ut recte in Acidulis à Theodoro non sint numeratae) nec servant in eruptione certas horas, sed pro aëris constitutione variant. In siccitatibus rariores sunt eruptiones, ut in die naturaliter solum fiant: in humiditatibus crebriores, ita ut si regulis quatuor horis egrediantur, modo copiosiores, modo pauciores. Abundantiores sunt in vere & autumno, itidem hyeme, si pluviosa est; deficiunt magis in æstate, si valde sicca existit. Durat autem effluxio non ultra octavam horæ partem, quæ tantas aquas educit, ut rivos in vicinia scaturientes valde augeat, ita ut duplicatis eant aquis. A terra rursus recipitur, & absorbetur prope vicum, quem *Nienbecke* nominant: terra verò illam reddit ad fontes *Luppia*. Post aquam absorptam locus unde fluxit, gramine consitus ita resiccatur, ut illic sæpius Principes & nobiles viri convivivia habeant. Diversum quidem est, sed æquè mirabile in thermis, quæ à pipere dicuntur in agro *Curienti Rhetorum*, quæ scaturiunt 5. Non. Maij, & fluunt usque ad Idus Septemb. Post venæ clauduntur, nec reserantur ante Majum secuturum. Hæc ille. Quibus istud addendum duxi, de postrema eruptione ad fontes *Luppia*, rem ijs incolarum experimentis probatam & confirmatam, quæ de *Arthusa* scriptorum monumentis prodita. Mirum certè hujus fontis ingenium. Anno 1630. mense Decembri *Hassis* diœcesin *Paderbornensem* ingressis fluere desijt, qui antea tanta vi aquarum proruperat, ut ferrariæ molæ rotam proximam fontis capiti versaret. An. dehinc 1638. restituta diœcesi manare iterû, & plenis rivis effundi cæpit. Sed mutato variatòque fluxu. Nimirum fons qui ab hominum memoria per horarum intervalla bulliens suo impetu profiliebat, fluebátque, is nunc continuò, more aliorum fontium, manat, cessátque prodigium illud latentis naturæ, quo antea mirantium oculos in se converterat.

ACIDVLA SMECHTANA ET DRIBVURGENSIS.

Dioecesis Paderbornensis tam multas atque uberes passim aquarum perennium venas habet, ut nullam facile regionem tot amœnis, dulcibus, & copiosis fontibus putem irrigari. De fluvijs annibúsque celebrioribus, in notis ad Luppiaë, Amisij, & Paderæ fontes, aliquam supra fecimus mentionem. Vt nihil nunc dicam de Saltcotena oppido aqua, unde sal coquitur, nobili: ut præteream Vpsprungam, ubi primum est Hederæ in actis S. Liborij commemoratæ caput, *habemus in propinquo Alpheum*, inquit Horrion in Panngyr. Paderb. lib. II. cap. VII. *cujus Arethusane frustra rerum naturalium curiosi jam pridem persequuntur. Nempe non longè à nova Beca rivus est non modicus, qui terra haustus sese, nescio quò, oculis mortalium eripit. Mirabilius prope est, quod duo rivus ad Liechtenavum oppidũ confluentes repente absorbentur, verum non uno semper meatu, sed prout aqua impetus tulit. Itaque admodum quinque jam patent; neque dubitat interdũ novos aperire.* Tantum de aquis dulcibus. Porrò Brackela, Smechta, & Driburgum acidulis abundant. Brackelenses non adeò celebrantur. Smechtanas singulariter commendat Tabernæmontanus in suo aquarum thesauro. cap. 59. quarum idem fecit experimentum. Driburgenses ut aquæ copia excellunt, ita salubritate ac præstantia neutri concedunt. Sed recitemus hoc loco Bernardi Rottendorffij Archiatri Monasteriensis, viri & medicinæ arte, & humaniorum

rum

rum literarum scientia celeberrimi, epistolam ad amicum
 An. 1668. 27. Martij hac super re datam. *Iam totus sum,*
 inquit, *in acidularum falsularumque facultatibus investigandis:*
 & juratò ausim adseverare, quod Paderbornenses sua præstantia
 Egranis, Schvvalbacensibus, Antoninis, VVildungensibus aut Spa-
 danis non cedant, si non illas supergrediantur. Ioannes Guintherius
 Andernacus medicus eximie doctus dialogo secundo de earundem
 viribus & usu, in quo simul præcipuos Germania fontes acidos de-
 scribit, post Spadanos sequentia subnectit pag. videlicet 142. In
 ducatu VVestphaliæ fons acidus juxta domum novam extat fer-
 ri & aluminis particeps, ad eadem, quæ superiores possunt, effi-
 cax. Fontem scilicet mellitum juxta Smechtam den Metbrunnen
 intelligit. Idem Guintherius pag. 143. ubi Pymontanum descri-
 bit. Aqua hujus fontis, inquit, ochrà præcipue infecta est, quod
 acrimonia ejus testatur, eoque acris ille potius, quam acidus dici
 meretur; hinc potio illius aquæ periculosa est: nam rodit interra-
 nea, præsertim corporum tenerorum, gracilium & adolescentum.
 Hæc esse veritati consentanea experientia edoctus sum, & re ipsa
 comperi, non in uno, sed pluribus. Subjungit Guintherius, quia
 verò aqua hæc potui non idonea, ad balneas potius accomodari de-
 bet: nam tumores contra naturam, quacunque in parte corporis
 affligant, discutit, œdemata, podagrâ, & chiragram ex pituita con-
 tractam, topfosque articulorum comminuit, membra fluxioni-
 bus opportuna, torpida resolutaque restituit: impetiginem, sca-
 biem, lepram emendat &c. Tabernemontanus in suo aquarum
 thesauro mihi pag. 395. scribit, quod pyrites, quem Wasserfisz
 vocat, in fonte Mellito seu Smechtano ceteris metallis antecellat.
 Pyrites autem proprie vocatur ein Fjwrstein, nobile metallum,
 cujus usus multiplex in medicina: habet enim calefaciendi, sic-
 candi, digerendi ac discutiendi facultatem, præterea humores tar-
 tareos

tareos

tareos incidit, calculum resolvit, & contumaces obstructions rese-
rat, ac duros tumores emollit. Idem præstant illa aqua, quæ à mine-
ra pyritarum scaturiunt. Hæc ille de acidulis, & nos de mo-
umentis Paderbornensibus. Quæ benignus Lector, do-
nec universa historia Paderbornensis suo tempore lucem
aspiciat, promulsidis vice degustet velim, & æquo ani-
mo ferat, si alieno fortassis loco, familiæ Fürstenbergi-
cæ memoria, è vicino Westphaliæ ducatu huc allata, Pader-
bornensibus monumentis subnecti videatur. Quanquam
haud aliena ab instituto nostro ejus familiæ mentio vide-
ri debet, quæ duos Episcopos ac Principes Paderbornen-
sibus dedit, quorum alter innumeris pietatis ac munificen-
tia operibus, alter his aliisque monumentis diæcesin ex-
ornavit.

OLDENBURGA

IN MONTE FÜRSTENBERG

Prima Baronum de Fürstenberg in Westphalia
 ad Ruram sedes.

I. FÜRSTENBERGIACÆ. TITVLIS. ARX
 FINCLYTA. GENTIS
 OLDENBURGA. TVVM. QVÆ. MODO
 NOMEN. HABET

Locus antiquæ arcis in monte *Fürstenberg*, quæ prima
Baronum Fürstenbergiorum in Westphalia ad Ruram sedes, si-
 ve à vetustate, sive à prima *Oldenburgicorū* Comitum origine,
 etiam

etiam nunc *Oldenburga* appellatur, & ipsa trecentis jam annis everfi castelli rudera, ac veterum munitionum reliquiæ miram hodie spirant dignitatem. Commendarunt hanc olim præter amplitudinem plurima alia decora, in quibus facile primas tenet situs, ad omnem belli rationem, & Westphaliæ limites ab injuria, maleficioque finitimorum Arensbergensium, & Marcanorum Comitum defendendos opportunus. Occupabat crepidinem montis, quæ is & maxime arduum habet ascensum, & magno ad munitiõnem momento, infra Nehemium, proximum Arensbergensis ditionis oppidum, Rura flumine alluitur. Ab lateribus, præruptis vallibus, quarum alteram rivus Oldenburgicus dictus interfluit, è regione montis, profunda atq; ingenti fossa munitur è vivo excisa scopulo. Ipse jugi vertex olim triplici firmissimo vallo contra omnes hostium insidias coronatus stetit, in cujus medio vetus lacellum, hodie impensis Ferdinandi Episcopi & Principis Paderbornensis restitutum, spectatur, Fürstenbergijs quondam inter arma etiam cultæ religionis illustre monumentum. In semirutis aggeribus longa annorum serie altissimæ excreverunt nunc quercus, quibus pro custodia additos fuisse muros, sat demonstrant cæmenta & lapides, magno inde numero patrum adhuc memoria in novi cujusdam ædificij usum egesti.

2. SIVE. LOCI. DECVS. ANTIQVVM. SEV
NOMINE. PRIMOS
INDICAT. HOC. ALTÆ. NOBILITATIS
AVOS

De Fürstenbergiorum Baronum ducta ex Oldenburgicis Comitibus origine, generatim' ita loquitur Ioannes Horrion Soc. Iesu in Panegyrico Paderb. lib. 3. cap. 2. *Non desunt, inquit,*

quit,

quit, qui & antiquarum tabularum auctoritate, & è gentilitiorum insignium forma, & natalis loci situ demonstrare se posse confidant, Fürstenbergiam domum è vetustissima clarissimaque Comitum Oldenburgensium stirpe genus ducere. Eadem Ditmarus Mollerus Tremoniensis in genealogia Fürstenbergica, & Theodorus Hoppingius clarus in paucis Jurisconsultus in erudito de signis & sigillis opere, aliique complures memoriæ prodidère, & avita traditio non minus confirmat, quàm diploma Cæsareum An. 1660. 26. Aprilis Viennæ datum indicat, quo Leopoldus Imperator ita præfatur. *Benigne itaque considerantes vetustam & nobilem Fürstenbergiorum familiam, ipsosque de numero Nostrorum Sacrique Romani Imperij Circuli Rhenani Equitum, sub territorio castri Fridbergensis, plurimis retro annis, veluti insigne eorundem membrum fuisse recensitos, suamque originem, à temporibus D. quondam Imperatoris Caroli Magni, longâ prosapiâ in hoc usque tempus traxisse, prout id ex diversis fideque dignis ac receptis authoribus, aliisque documentis, citra cujusquam contradictionem, atque id imprimis etiam manifeste demonstrarunt, quod sua familia jam tunc temporis nobilium ordini ob splendorem generis ac natalium anteposita fuerit, & quod ex stirpe sua duos Sacri Romani Imperij Principes, ac primum quidem ante centum annos VVilhelmum magnum Ordinis Teutonici in Livonia Magistrum, alterum vero Theodorum quondam Episcopum Paderbornensem numerarit, qui non solum dilapsam ex prædecessorum suorum negligentia Catholica religionis cultum ab integro illic restituerit, & veluti postliminio reduxerit, Collegiumque & Novitiatum Soc. Iesu, atque etiam Academiam ibidem fundarit, & ex fundamentis exstrui curavit, verùm etiam ipsammet Ecclesiam ab omni ere alieno, citra subditorum vel minimum subsidium, propriis suis mediis*

AG

ac sumptibus plane liberavit, & Capitulum Cathedrale, uti & ceteras Ecclesias ac monasteria, ad promovendum Dei cultum excitavit; quin etiam eorundem proventus novis foundationibus de proprio auxerit & dotavit, & tam sumptuosas fabricas ac residentias in commodum successorum suorum suis impensis exstructas post se reliquerit, quam paucas aequales illis in partibus reperire sit; atque insuper dictis Ecclesiis praeceptorum bellorum calamitosis temporibus tanto studio & fidelitate praefuerit, ut alter earum fundator jure merito & cum sui singulari encomio dici possit. Perpendentes quoque indefessa, & fidelissima, atque etiam utilissima Divis Praedecessoribus Nostris, Romanorum Imperatoribus, ac Regibus, Augustaeque Domui Nostrae Austriacae à saepe memorata Fürstenbergiorum gente, inconcusso devotionis ac fidei studio, tum pacis tum belli temporibus, toga & sago, in primis verò à quondam Casparo & Friderico Fürstenbergijs, dum binis nuper defunctis Electoribus Colonien-sibus Ernesto & Ferdinando ab intimis consilijs essent, & Ducatus Westphaliae gubernacula tenerent, in diversis tum publicis Imperij, tum particularibus Circulorum conventibus, alijsque multifarijs occasionibus, praereliquis demississime praestita obsequia atque servitia, & quod horum laudatissimis exemplis atque vestigijs insistentes Honorabiles, Nobiles, devoti Nobis dilecti, Theodorus Casparus, Fridericus, Wilhelmus, Ferdinandus, Franciscus Wilhelmus, & Ioannes Adolphus fratres à Fürstenberg, Cathedralium & respective Collegiatarum Ecclesiarum Moguntinae, Trevirensis, Hildesheimensis, Spirensis, Monasteriensis, & Paderbornensis Capitulares, nec non Beatissimi in Christo Patris nostri Alexandri VII. intimus cubicularius, ad S. Crucis in Hildesheim Praepositus, & Campeonensis Prior, atque etiam Ordinis Teutonici in Balivia Westphalica Eques, à teneris veluti aetatis suae annis, post adeptas

in plerisque celeberrimis Cathedralibus, & Collegiatis Ecclesijs prebendas, probatamque generis, ac stirpis suae avitam vetustatem, juxta exemplum praedictorum Caspari & Friderici à Fürstenberg, Avi ac Patris sui, in omnibus tam Sacri Imperij publicis, quam alijs etiam conventibus, & quovis alias modo à Sacri Imperij Electoribus & Principibus sibi per sepe conceditis maximi momenti legationibus & commissionibus, omnia studia, consilia & actiones suas in nostrum duntaxat, sacrique Imperij, atque boni publici, Augustaue Domus Nostrae Austriacae commodum, quod benigne probamus, incessanter contulerint, atque intenderint, quemadmodum id etiamnum pari fidelitatis & devotionis obsequio faciunt, ac praestant, atque posthac quoque in omne subsequutum tempus demississime se, pro dotibus naturae atque ingenij sui à Deo sibi concessis, semper praestituros pollicentur, praestareque desiderant ac possunt. Motu itaque proprio, ex certa scientia, animo bene deliberato, sano accedente consilio, deque Caesarea potestatis Nostrae plenitudine, Theodorum Casparum, Fridericum, VVilhelmum, Ferdinandum, Franciscum VVilhelmum, & Ioannem Adolphum fratres à Fürstenberg, liberos, heredes & successores eorum legitimo matrimonio natos & nascituros, utriusque sexus, & ex eis in infinitum descendentes, ac descensuros, Nostros & Sacri Romani Imperij, Regnorumque & Dominiorum Nostrorum hereditariorum liberos Barones fecimus, creavimus, & ereximus, ac tenore praesentium facimus, creamus, erigimus, & ad liberorum Baronum statum atque gradum clementer evehimus, & attollimus, ac Baronalis honoris, dignitatisque titulo per praesentes gratiose insignimus, nec non aliorum liberorum Baronum verè natorum ordini, numero, consortio, cætuque favorabiliter adscribimus, & aggregamus. &c. Verùm Ioannes Velde è Soc. Jesu antiquitatis patriæ peritissimus, singulari commentario de ortu ac progressu familiae Fürstenberg

Fürstenberg

Fürstenbergica, ante triginta amplius annos composito, jam inde à Widickindo magno Saxoniae Duce deducta *Oldenburgica* domûs origine, *Fürstenbergios* pariter illustravit; ex quo, & Ditmaro Mollero sigillatim hæc decerpimus. Sigefridus Comes Oldenburgicus, primus Marchio Brandeburgicus, & Ruperti Archiepiscopi Trevirensis, & S. Mechtildis Imperatricis frater An. 939. defunctus, ex Heilvige Arensbergensi suscepit Ulricum filiorum natu maximum, quem in exercitu Henrici Cæsaris ad Merseburgum contra Hunnos An. DCC CCXXXIII. militasse, & Jadderiense Collegium condidisse memoriæ proditum est, atq; ex Zwana Hollanda Ottonem filium sustulisse. Is ducta in matrimonium Mechtilde Alveslebiensis ditionis herede, novum Comitatum avito adjecit. Ottoni liberi fuere Joannes, cui Oldenburgensis, Henricus, cui Bruchusanus, Bluso, & Otto, quibus maternus Alveslebiensis Comitatus deinde obtigit, quem tamen ad posteros, quos nullos reliquerant, haud transmiserunt. Felicitior fuit Joannes ex Adelheide Sigifridi Marchionis Stadenensis filia liberis susceptis, ex quibus Conradum Alveslebiensi Comitatu ad se, post fratrum mortem, reverso novum Comitem præfecit. Conradi fratres fuere Huno, qui major natu in Oldenburgensi ditione successit, Vdo, qui Hildesienfis Episcopus cû Conrado fratre An. MLXXXV. Comitij Gerstungensibus interfuit, & vitæ periculum pro Henrici Cæsaris partibus præsentissimum adiit, *THEODORICVS* & Joannes, ac demum Rixa soror unica, quæ Hajoni Dythmarsæ Regulo nupta Elimarum peperit. Hunc Fridericus memorati Hunonis, & Willæ Vechtensis Comitatis filius unicus, Monachorum Rastedensium institutum amplexus, heredem ex asse scripsit, præteritis omnino pa-

truis posterisque eorum. Quamvis autem Elimarus graves propterea lites ac diuturnas cum avunculis habuerit, summorum tamen Pontificum sententiâ causam tenuit, teste *Hermanno Hamelmanno in Chron. Oldenburgico*, atque hodiernos Daniæ ac Norwegiæ Reges, Hollatiæ Duces, & Oldenburgi Comites procreavit. *THEODORICVS* verò Hunonis & Conradi frater, quem à fraternis Comitibus, nunc Oldenburgicum, nunc Alveslebianum, prout cuique alter altero notior erat, pariter cum filio vocatum esse constat, fratrum natu majorum jure paternis ditionibus exclusus, in Westphaliæ Ducatu infra oppidum, cui Nehemio nunc est nomen, consedit in monte Ruræ flumini imminente, quem à celebratis illic, Caroli Magni tempore, Principum Saxoniorum comitijs antiquitus *Fürstenberg* esse appellatum sunt qui opinentur. Ibi arcem posuit, atque amplas deinde opes, & nonnullas in propinquo fitas hereditatis *Oldenburgicæ* reliquias, quæ ab *Hermanno Hamelmanno in Chronico Oldenburgico*, è diplomatis Pontificijs, An. 1124. 1158. 1160. & 1190. datis, & à *Gerhardo Cleinsorgio in historia Ecclesiast. Westphaliæ MS.* ad annum 1124. recitantur, & quarum partem etiam nunc *Fürstenbergij* possident, forte consecutus, ex illustri femina Hermannii Arensbergensis Comitis sorore Reinhardum filium suscepit. Is Anno MCXV. IV. Idus Febr. pugnâ ad silvam Wolphonis commissâ, unâ cum avunculo, alijsque Saxonibus inter se fœderatis, perquàm gloriosam ab Henrico V. Cæsare victoriam reportavit, teste *Cod. MS. Moguntino de rebus gestis Archiepiscoporum Magdeburgensium*. Hujus deinde posteris, etsi abolito sensim *Oldenburgici* atque *Alveslebiani* Comitibus titulo, novus adhæserit, ut recepto antiquis illis temporibus

poribus

poribus more, à vetusto montis habitati vocabulo Nobiles Domini de *Fürstenberg* cognominarentur, retentus tamen ab omni memoria fuit gentilitius *Oldenburgicorum* Comitum clypeus, iisdem planè trabibus, eodem numero, colore, & positu insignis, quamvis haud pares antiquo generi opes honorésq; manserint. *Ioannes Velde, & Ditmarus Mollerus.*

3. HIC. STETIT. HOSTILI. BELLORVM
SÆPE. TVMVLTV

DIRVTA. PRINCIPIBVS. SÆPE. REFECTA
SVIS.

Nam cum Henrici Leonis Saxonix Ducis, à Friderico Imperatore proscripti, auctoritatem & fidem secutus Fridericus Nobilis Dominus in *Fürstenberg*, Reinhardi filius, (quod etiam de *Oldenburgi* Comitibus memoria proditur) contra Philippum Colon. Archiepiscopum Westphaliae Ducatum Friderici Cæsaris munificentia Ecclesiae suae An. MCLXXX. donatum armis vindicantem stetisset, non solum arx *Fürstenberga* intereepta, ac munimentis exuta est, sed etiã ejus dominus à Philippo castelli possessione depulsus, & fundis pluribus, ac jurium avitorum maxima imminutione multatus, haud mediocrem pristinae dignitatis, & amplitudinis jacturam fecit. *Ex antiquis literis Ditmarus Mollerus Tremoniensis in genealogia Fürstenbergica.* Jacuit autem suis in ruinis quadraginta fermè annos sepulta *Fürstenberga*, quibus elapsis S. Engelbertus Coloniensis Archiepiscopus, summae utique loci ad tutandos Westphaliae fines opportunitate illectus, Anno M CCXIX. Castrum in *Fürstenberg* ædificavit, seu potius dirutam superiori bello Saxonico arcem restituit, *Fürstenbergicis* adeò non invitis, ut Hermannus *Fürstenbergius*, Friderici filius, eam sibi redditam acerrimè ad-

V 3

versus

versus Nobilem virum Gerhardum de Brubach, S. Engelberti hostem, defenderit & conservarit. *Ioannes Velde in orig. Fürstenbernicis.* Quo tempore ibidem insigne Beatissimæ Virginis ac Matris Dei in clientem quendam suum beneficium accidisse memoriæ tradidit *Cæsareus Heisterbacensis.* Porro Henrico Archiepiscopo Coloniensi An. 1225. impiam S. Engelberti necem, Friderici Imperat. jussu, vindicanti, & Fridericum Isenburgicum hujus parricidij reum bello persequenti, idem Hermannus præsto fuit, acceptique olim à S. Engelberto beneficij memor, ejus causam armis propugnavit. Nec minori fide Coloniensis Ecclesiæ partes tutatus est, cum Henricus Archiepiscopus de jure advocatiæ Sibirgenensis cum Limburgensi Duce & Montium Comite An. 1230. bello decertaret. *Ex antiquis literis Ditmarus Mollerus.*

Hermannii hujus liberi *Wenemarum Fürstenbergam*, Fridericus *Waterlappiam* deinceps tenuerunt, quam avus eorum prima sede exturbatus, proxime montem *Fürstenberg*, inter *Werlam* & *Nehem* oppida, cum suburbio, fossis, munitiõibus, & ædificijs multis olim extruxerat, & Friderici posteri deinceps soli possederunt, communi cum *Wenemaro*, ejusque posteris jure, *Fürstenberge*, quoad illa stetit, dominati. *Ditmarus Mollerus, & Ioannes Velde.* Cum deinde *Simon Comes Lippiens. Episc. Paderb.* insciente *Conrado Archiepisc. Colon. Westphaliæ Duce*, geminas munitiões, alterã in *Vilcensi castro*, *Saldkottenæ* alteram excitasset, & confinem ejus ditionem hostiliter aggressus, *Werlam*, *Callenhardam*, *Warstenam*, & *Fürstenbergam*, Anno *MCCCLIV.* diripuisset, iidem *Fürstenbergij* fratres arma, & consilia cum plerisque *Westphaliæ* dynastis quamprimùm confociarunt, oblatãque fortuna belli compendio absolvendi, ipsum *Simonem*

nem

nem belli ducem victum prælio, captumque Coloniensi præfili custodiendum tradidère, usq; dum An. MCCLVI. IX. Kalend. Septembris, *Wilhelm* Cæsaris intercessione, Ordinumque Imperij, certis legibus Simoni, ejusque fœderatis pax & libertas, confectis atque obfignatis Essendia tabulis, concederetur. *Ioannes Velde, alijque.* Anno posthæc MCCLXXVI. Siffridus Archiepiscopus Coloniensis, teste *Gerhardo Cleinsorgio*, reficit dejectas superiori bello *Fürstenbergæ*, *Werlæ*, *Warstenæ*, *Callenhardæ* & *Almenæ* munitiones, easque novis operibus circumdat, com meatu & præfidijs firmat, adversus omnes ferè dynastas, & finitimos Westphaliæ Principes, inter se fœderibus devinctos, auctore Simone Paderbornensi Episcopo, quem acceptæ, quam diximus, calamitatis memoria inquietum habebat, & Coloniensibus haud mediocriter infensum. Quod magno usui fuisse Archiepiscopo, multasque opportunitates ad belli consilia adjunxisse. rei mox consecutæ eventus demonstravit. Siffridus enim ubi adversariorum alios morte absumptos, alios captivos, afflictos alios alijs cladibus animadvertit, insperatam nactus occasionem injurias eorum armis ulciscendi, ducto in Juliacensem regionem exercitu, universam rapinis, ferro, flammâque consumpsit.

Inde in Westphalam est itum, atque è *Fürstenbergæ* munitionibus in Arensbergensem Comitatum facta impressio, *Nehemio* proximo ejus oppido, alijsque castellis circumfessis, expugnatis & everfis. Quocirca *Godefridus Comes Arensbergensis* & *Ludowicus* ejus filius, in castris prope *Nehemium* positis, renunciare coacti reliquis Coloniensium hostibus societatem fœderis, pacem poposce-

runç

runt, impetraruntque. Quam deinde Anno MCCLXXXVIII. ut refert *Cleinsorgius*, recrudescantibus utrimque diffidijs, interventu Ioannis Nobilis Domini de Bilstein, Westphaliæ Marecalli, aliorumque, Siffridus & Ludowicus redintegrarunt. Sub idem fere tempus exorta gravis inter Reinholdum Geldriæ, & Adolphum Montium Comites, de hereditate defuncti Ducis Limburgensis contentio, acris partium studijs incensa, funestissimum in bellum erupit. Ejus causa Siffridum Archiepiscopum, Henricum Westenburgium, Henricum Lutzenburgium, Adolphum Nassovium, Theodoricum Clivium, Ioannem Limburgium ad Lenam, Walramum Falckenbergium, Theodoricum Mörsum, Walramum à Rupe, aliosque Geldris adjunxit. Ioannes contra Brabantia Dux, qui sibi Adolphi Limburgensem Ducatum vendicantis jus comparaverat, Walramus Iuliacensis, Eberhardus Marcanus, Walramus, Ioannes & Balduinus Lutzenburgici, Fani S. Pauli, & Lossenses Comites, & Respublica Colonienfis in partes Montani Comitis descenderunt, tantis utrimque animis, tanta opum & causæ fiducia, ut neutro acie decernere verito, prope vicum Worringen collatis signis dimicarent. Brabantinus & Montanus eo prælio victores Reinholdum ceperunt multis vulneribus affectum, nec ante libertate donarunt, quam omne jus suum remisisset; Siffridum verò, qui etiam in potestatem eorum venerat, per septem annos in custodia habuere. *Annales Colonienfes, & Levoldus à Northoff in Chron. Marcano.*

Toto illo tempore Eberhardo Marcano impune licuit conterminam Westphaliæ provinciam, pro suo in Coloniensem Archiepiscopum implacabili odio, vexare ac prædari, Verlæ mœnia deicere, Fürstenberga potiri, & direptio-

direptionibus omnia latè infesta habere ; quoad Siffridus in integrum restitutus hostiles injurias ultum ivit , amissã recuperavit , Marcanos coërcuit, & continuo Adolphum persecutus bello, superioris cladis auctorem devicit, & captivũ, dum vixit, arctissima custodia asservavit. Sed Eberhardo in magnas propterea angustias adducto, nec animus, nec consilium defuit se suaque defendendi. Siquidem Rutgeri de Altena Dapiferi sui opera, redemptum D. marcis ab Hunoldo de Plettenberg milite Anno MCCXCVI. castrum Waldenberg munivit, commeatu instruxit, præsidio firmavit, & Nobilem Dominum de Bilstein, & Castrenses in Waldenberg potentia virtutisque gloria excellentes, suas ad partes traxit, quò crebras Coloniensium excursions, Attendoriæ, & Snellenbergæ excubantium, reprimeret, & in primis Joannem de Plettenberg Marescallum VVestphaliæ imminentem occasione rei bene gerendæ pluribus in locis distineret.

Levoldus à Northoff.

VVichboldus postea Archiepiscopus Coloniensis eundem Marcanum Comitem non minus acrem, quàm Siffridus ejus decessor habuerat, adversarium expertus, belli consilia renovat, ad quæ privatis etiam rationibus impellebatur: Eberhardus enim cædem ultus Engelberti patris sui, architectum hujus facinoris Hermannum de Loen, qui VVichboldi ab Holte sororem in matrimonio habebat, oppugnatum fugatũq; Bredenvordæ possessione dejecerat, atque Ottonne Rithbergio Monasteriensi Episcopo consentiente, ejus imperium sibi retinebat: *Levoldus à Northoff.* Quare Wichboldus cupiditate incensus restituendi in integrum affinem suum, expedito exercitu Dorstenam iter intendit, nec tamen ultra, concessis hosti indutijs, progreditur. Interea Eber-

X

hardus

hardus oblata occasione Hovestadium, ditionis Coloniensis castrum, invadit ac diruit, perque omnem latè provinciam VVestphaliæ rapinis, cædibus, incendijsque grassatur; Archiepiscopus contra adjunctis sibi Landgravij Hassiæ, & Henrici Nassoviæ Comitibus auxilijs Hovestadium recuperat, & instaurat, Vnnam Marcani Comitatus oppidum exurit, & magnam cæteris infert vastitatem; nec destitisset porrò injurias sibi factas ulcisci, nisi gravi morbo implicitus senex inducias pacisci, & redire Sufatum coactus mortem illic obiisset.

Henricus deinde Virneburgius, VVichboldi successor, constitutis Paderbornæ rebus, quò forte gravis cum dissensio Guntheri Comitibus Sualenbergensis, & Theodori Baronis Itterani, de Episcopatu inter se contendentium, evocaverat, ut VVestphaliam ab injurijs finitimorum Comitum tueretur, & in fines eorum incursiones commodius faceret, *Fürstenbergam* superiore memoria ab Eberhardo excisam Anno MCCCVII. reparat, & novis operibus communit. *Levoldus à Northoff, & Cleinsorgius*. Eandem tamen Henricus ipse Anno MCCCIX. iterum demolitur, teste *Henrico de Hervordia*, sive hostium insidijs intercepta, nisi propriâ ruinâ recipi nequiverit, sive *Fürstenbergij* ejus domini in Ecclesiam Coloniensem quid commiserint, de quo nihil certi habeo affirmare. Non multò post *Fürstenbergiorum* opibus utcunque instauratam, Engelbertus denuò patris sui Eberhardi exemplo Anno MCCCXI. obsidet, evertitque. *Levoldus à Northoff, & Henricus de Hervordia*. Quod Henricus Coloniensis, & Ludowicus Hassus Monasteriensis Episcopus, privatis de causis uterque Marcano infensus, haud inultum ferendum rati, ejus ditionem populabundi invadunt, & *Fürstenbergijs*, ob egregiam operam in hac expeditione

ditione

ditione sibi navatam, Anno M CCC XII. Fürstenbergana
novis septem munitioibus restituunt. *VVernerus Teschenma-*
cherus Annal. Clivia, & Marckia parte II. cap. 1. Levoldus à
Northoff.

Immaturus deinde obitus Henrici VII. Cæsaris gravio-
ris belli incommoda Germaniæ importavit, maximumque
in discrimen Coloniensis præcipuè Archiepiscopi provin-
cias adduxit. Cum enim Henricus Coloniensis Fridericum
Austriacum, Moguntinus contra, & Trevirensis Ludowi-
cum Baviaræ Ducem, dissidentibus inter se suffragijs, ad Im-
perium evexissent, & Cæsarea corona exornassent, tantum
hinc odij Bavarus in Coloniensem Archiepiscopum con-
cepit, ut ipse in præsentia Austriaci belli curis distentus,
Wilhelmum Arensbergensem, Engelbertum Marcanum,
Simonem Lippiensem, aliósque VVestphaliæ Comites, ac
Principes finitimos ad divexandas diripiendásque Henrici
provincias impulerit. *Levoldus à Northoff, & Cleinsorgius.*
Itaque Coloniensis Archiepiscopus, & Rupertus Comes de
Virneburg Westphaliæ Mariscallus in summas difficultates
conjecti, cum *Fürstenbergijs*, cæterisq; Westphaliæ Castren-
sibus in Ruden, Hovestad, Snellenberg, VVerle, Hallen-
berg, Almene, Aldenwiltz, Scarpéberg, & civitatib⁹ Tremo-
nia, Sufato, Brilonia, Monte Martis, Attendoria, Reckling-
husa, Dorstena, VVerla, Gesecka, Rudena, VVarstena, Cal-
lenharda, Bedelicka, Medebaco, VVinterberga, Hallen-
berga, Smalenberga, & Volckmarfia Anno M CCC XXVI.
pacem, quam vocant Burgensem, incunt, ac foedus mutuæ
defensionis, Castrenses inter, & VVestphaliæ civitates jam
Anno M CCC XXV. factum, confirmant, adversus immen-
sas opes à Ludowico Bavaro contra se comparatas. *Ex ta-*

bulis fœderis, & *antiquis literis*. Eo pacto indomitum hostium furorem undique ingruentium Henricus opportunè refrenavit, & *VVestphaliæ* securitati tantisper consulit, dum *VValramus Juliacensis*, ejus successor, dissidia omnia simultatésque felici demum fine componeret. Etsi autem is postea à *Ludowico Cæsare* alienatus, etiam cum *Godefrido Arensbergensi*, & *Adolpho Marcano Comite*, aliisque *VVestphalam* bello prementibus graves inimicitias Anno *MCCCXLIV.* suscepit, *VWilhelmus tamen Juliacensis*, & *Adolphus Montanus Comes* pacem inter eos tandem conciliarunt.

Hujus belli tempestate, quemadmodum *Mendenam*, *Fürstenbergæ* vicinum in *VVestphalia* oppidum, direptam ac vastatam fuisse constat, ita verisimilis multorum est opinio à majoribus accepta, & veluti per manus tradita, etiam *Fürstenbergam* *Arensbergensi* agro, & *Marcano* plus vice simplici intestam, solo æquatam funditusque deletam esse, utpote cujus post hæc nulla in literis extet memoria. Itaque *Fürstenbergij* adversæ toties rebus suis fortunæ pertæsi, sedem antiquam tot bellorum periculis, & claudibus obnoxiam, atque expositam planè deseruerunt, aliamque sub radicibus montis posuère, domicilij superioris cognominem, pari atque olim ratione *VVaterlappiam* ædificaverant. Ex eo tempore divisim inter se avitis possessionibus, *Fürstenbergam* novam, & *VVaterlappiam* separatim habitare cœperunt, & genus deinceps propagarunt; binis *Oldenburgicis* trabibus in aureo scuto rubentibus utrimque retentis; sed galeâ *Fürstenbergæ* novæ cornibus antiquis, *VVaterlappiæ* pennis distinctâ. Tametsi hoc discrimen non fuerit perpetuum, utriusque domûs posteris pen-
nigera

nigera galea promiscuè usis. *Ex antiquis literis, & actis de Fürstbergiorum defenso jure venandi. art. 4. & 5. Ioannes Velde.*

4. NVNC. DESERTA. IACET. PRÆCLARÆ
GLORIA. STIRPIS
VSQVE. RECENS. LONGA. POSTERITA-
TE. VIGET.

Bini igitur fratres supra memorati Fridericus, & VVenemarus numerosam posterorum sobolem procrearunt. Fridericus auctor est *Fürstbergiorum* in Waterlapp, Hollinghoven, Hörde, Stirpe, & in Livonia. A Wenemaro genus ducunt *Fürstbergij* in Fürstenberg, Nchem, Senden, & in Geldria. In Wenemari posteris claruerunt Hermanus, & Wilhelmus, Wenemari filius, ac nepos, & Gothardus Wilhelmi filius, Marecallus Westphaliæ, & Satrapa Nehemensis, quam præfecturam An. 1446. Theodoricus Archiepiscopus Coloniensis pro 5000. florenis aureis ipsi oppigneravit, posterique illius possiderunt, usque dum Salentinus Archiepiscopus Coloniensis An. 1570. pignus liberavit; Vxorem habuit Gertrudim de Cronenberg. Vtriusque filij fuere, Philippus Marecallus Caroli Ducis Geldriæ, Jodocus & Philippus milites ordinis Teutonici in Livonia, Antonius, & Wilhelmus Satrapæ Nehemenses, qui postremus è Sophia de Witten conjugè sua suscepit Wilhelmum magnum Magistrum ordinis Teutonici in Livonia, Godefridum Canonicum Rigensem, & Georgium Satrapam Nehemensem, ejus uxor Elisabetha de Gent fuit, & utriusque filius Laurentius, cujus uxor Catharina de Reck ei peperit Jodocum Fürstbergium in Fürstenberg & Senden, qui è conjugè sua Johanna de Strunckede nullis susceptis liberis, ex Hungaria revertens, ubi legionis equestris legatus, auspiciis Ordinum

circuli Westphalici, Cæsari adversus Turcas militaverat, obiit An. 1596. 11. Novembr. Viennæ in æde Cathedrali sepultus, stirpis suæ ultimus. Antonij supradicti, & Petronellæ Wrede filia Cordula Abbatissam Gesekensem egit. Fürstenbergios in Livonia, & in Hollinghoven ex Waterlapp oriundos illustrarunt, Otto, fœderati Belgij Ordinum nomine, Juliaci gubernator, tribus in Hungariam adversus Turcas expeditionibus clarus, Wenemarus ordinis Teutonici Commendator Mariæburgi, & Philippus, Gaudentius, Georgius, & Gothardus milites in Livonia. Inter Fürstenbergios è castro Stirpe eminuerunt, Antonius Assessor Spirensis, & Fridericus Judex aulicus Monasteriensis fratres, & Joannes Schönebergius Consiliarius Coloniensis, hujus stemmatis postremus, An. 1645. 30. Novemb. Susati extinctus. Antequã nunc ad *Fürstenbergios* in Waterlapp progrediamur, operæ precium erit nonnihil referre de Guilielmo Fürstenbergio supramemorato ordinis Teutonici in Livonia Magistro, in quo principatu Henrico à Galen successit, & Gothardum de Ketteler successorem reliquit. *Huic, ut ait Joannes Horrion in Panegyri. Paderborn. lib. 3. cap. 2. duæ res dissimillimæ egregiam demonstrandæ virtutis suæ facultatē dedere, Principatus, & adversa fortuna. Nam cum florenti ætate sacram illam militiam administrandam accepisset, in multiplici reip. perturbatione consilij atque armis integritatem Catholicæ religionis, dignitatēque Ordinis sartam tectam conservavit. Quod eo fuit difficilius, quòd cum frequentibus prælijs lacefferetur à Moschis, interea neque vicinorum dynastarum dissidia, neque orientes jam tum pestifera sætæ, res ejus esse quietas sinebant. Vbi verò jam ingravescente ætate, post tantam jactationem, portum sibi quasi quendam providit, & designato sibi successore in munitam imprimis arcem Vellinum se contulit.*

contulit.

contulit, ut, quod supererat ætatis, in honesto otio contereret, ibi verò majus, quàm in medio mari, naufragium invenit. Nam anno M. D. LX. cum Moschi magnis copijs in Harriam & Lettoniam se effudissent, tandem caso Teutonicorum equitum exercitu, exeunte Quintili, Vellinum oppidum, quatefactis vi tormentorum muris, & ignibus in tecta coniectis ceperunt. Arcem verò ipsam, in qua Princeps versabatur, conscelerati milites, qui in presidio erant, patet corporum suorum, & omnium, quæ efferre possent, incolumitatem nefariè prodiderunt. Quid plura? direptis, quæ in arce erant, Principis opibus, ipsum frustra quiritantem, & fidem eorum appellantem Moschis dedunt. Neque tamen perfidis sua præda diu frui licuit. Nam Moschi re cognita spoliatos omnibus, quæ rapuerant, inanes dimiserunt. Princeps ipse captivus ductus in Moschoviam, illustre barbaris patientiæ, & pietatis exemplum fuit. Cum enim templo careret, in quo Romano ritu sacra fierent, velut quondam Abraham, sub quercu Mambre, sic optimus senex statis temporibus, sub quadam arbore Deum colebat. Felicior omnino, qui conservata majorum religione in exilio, & custodia diem suum obiit, ijs, qui, illa repudiata, fumosos titulos & fluxas opes sibi pepererunt. Ejusdem meminere Balthasar Ruffovius in Chron. Livoniæ, Joannes Levvenclaius in commentario de Moschorum bellis adversus finitimos gestis. Paulus Oberbornius in vita Joannis Basilidis M. Moschorum Ducis. David Cythræus. Iacobus Aug. Thuanus, alique. Munsterus in sua Cosmographia pag. 1118. hæc de illo sigillatim. An. 1560. circa festum S. Jacobi obsidebat Moschus Vellinum arcem, & captum ibidem seniore[m] Magistrum VWilhelmum à Fürstenberg, vinctum catenis mittit in Moscoviam, & in singulas noctes semel catenatum instar ursi producit ad spectaculum, atque extremâ inediâ macerat. Unus servorum illius secutus ultrò, nolebat à domino suo divelli.

An. dein
1564.

1564. Magnus Magister in Germania, totius Ordinis Teutonici nomine, legatos misit in Moscoviam, ingenti nobilium ac famulorum caterva stipatos, & multis donis 3000. scutorum precium excedentibus instructos, ut Wilhelmum in libertatem vindicaret; quos quidem legatos mense Novembri ab irato Livonibus Moscoviæ tyranno auditos, & munera fuisse accepta, sed petitam captivi Principis restitutionem successu caruisse, oculatus testis est Raphaël Barberinus, Mariæ Anglorum Reginae in Moscoviam legatus, in sua narratione Italicâ An. 1565. 16. Octobr. Antvverpiâ ad Comitem Nubarolæ de rebus Moscoviæ datâ, & An. 1658. Viterbij editâ. Quæ tanta calamitas, justo Dei judicio, haud dubiè propterea illi accidit, quod Gulielmo Brandeburgico Archiepiscopo Rigensi manus, & vincula injecerit, captumque in arce Caconhusia arcta in custodia habuerit. E tanto igitur, ut ad propositum revertamur, *Fürstenbergiorum* numero, soli hodie superstites *Fürstenbergij* ex Waterlapp divino beneficio adhuc florent vigentque. Quorum primam quidem originem Joannes Velde utcunq; explicavit, posteriorem autem genealogiam morte præreptus non absolvit. Nos in gratiam illustris familiæ, ex antiquis literarum monumentis, Ditmari Molleri tabulis genealogicis, & Ioannis à Berswordt nomenclatore nobilitatis Westphalicæ, eam breviter decerptam posteritati nunc consecramus, quæ contra Boëtiani illius dicti perpetuò meminerit velim. *SI QUID EST IN NOBILITATE BONVM, ID ESSE ARBITROR SOLVM, VT IMPOSITA NOBILIBVS NECESSITVDO VIDEATVR, NE A MAIORVM VIRTUTE DEGENERENT.*

STEMMA

STEMMA
BARONVM FVRSTEN-
BERGIORVM IN VVATERLAPP,
 Snellenberg, Fürstenberg, Herdringen, Ad-
 vocatorum hereditariorum in Graffschafft, Dyna-
 starum in Oberenkirchen.

*Ex originibus Fürstenbergicis Ioannis Velde è. Societate IESV,
 tabulis genealogicis Ditmari Molleri Tremoniensis, Ioannis à Bers-
 vwordt nomenclatore nobilitatis VVestphaliæ, & antiquis
 literarum monumentis deductum.*

Fridericus nobilis dominus in Fürstenberg, Reinhardi, qui Hermanni Comitis Arensbergensis è sore nepos an. 1115. IV. Id. Februar. commisso à Saxoni- bus ad silvam VVolphonis prælio interfuit, filius, in bello Saxonico Henrici Leonis an. 1180. exauctorati Saxonie Ducis partes adversus Philippum Archiepiscopum Coloniensem secutus, navatæ operæ præmium tulit, Für- stenbergæ excidium, & avitorum jurium maximam imminutionem. Quare Fürstenbergæ vastatæ proximam Waterlappiam, inter VVerle & Nehem op- pida sitam, cum suburbio, fossis, & munitioibus, quas superiori sæculo diruit Truchsesianus furor, ædificavit. Vxorem habuisse legitur Adelheidam de Ar- deia, Everhardi nobilis domini de Ardeia sororem.

Hermannus Fürstenbergius S. Engelberti beneficio instauratam An. 1219. Fürsten- bergam recuperavit, & defendit adversus nobilem virum Gerhardum de Bru- bach, S. Engelberti Archiepiscopi Coloniensis hostem. Nec minori fide, & grati animi obsequio, Henrico de Mollenarck Archiep. Coloniens. an. 1225. S. Engelberti cædem ulciscenti, & an. 1230. jus advocatiæ Sibergensis pro- pugnanti suppetias tulit. Vxor ejus fuit Agnes nobilis domina de Wil- denberg.

Y

Fridericus

Fridericus Fürstenbergius Dominus in Waterlapp, unà cū Wenemaro fratre, & alijs Westphaliæ Dynastis, An. 1254. capit in prælio Simonem Episcopum Paderbornensem, Werlam, Callenhardam, Warstenam, & Fürstenbergam deprædatum, & Coloniensi Archiepiscopo custodiendum tradit. Anno verò 1264. feria 4. post Remigij, civitas Callenhardensis occasione defuncti consuiis, vassalli hæctenus personam sustinentis, per literas eum rogat novam feudi vacantis concessionem. Hic pari jure cum fratre suo Fürstenbergæ, dum vixit, dominatus fuit. Vxor illius Mechtildis de Graffschafft, filia Crafftonis nobilis domini in Graffschafft,

Wenemarus Fürstenbergius Dominus in Fürstenberg, auctor familiae Fürstenbergiorum in Fürstenberg, An. 1290. Ecclesiæ Coloniensi feudi nomine obligat decimas in Hufsten. Hujus stemma, An. 1596. 11. Novembris Jodoco Fürstenbergio Viennæ extincto, unà emoritur.

Fridericus Fürstenbergius omnibus ijs bellis, quæ suo tempore Colonienses Archiepiscopi cum vicinis Marcanis, & Arensbergensibus Comitibus gessere, & quibus Fürstenberga, An. 1295. ab Eberhardo Comite Marcano, Anno 1309. ab Henrico Archiepiscopo Coloniensi, An. 1311. ab Engelberto Comite Marcano, & An. 1345 à Godefrido Arensbergensi, & Adolpho Marcano Comite obsessa, expugnata, & deleta, atque identidem à Fürstenbergijs, & Archiepiscopis Coloniensibus restaurata & munita fuit, multum inclaruit. Eidem An. 1309. octava die assumptæ Virginis Mariæ, Arnoldus Dungal vir nobilis bellum denunciat. Cum eodem, & patruelibus ejus, ac pluribus Westphaliæ Castrensibus, & civitatibus Henricus Archiepiscopus Coloniensis, & Rupertus Comes de Virneburg, Westphaliæ Mariscallus, publicæ securitatis causâ fœdus faciunt An. 1326. Vxorem habuit Juttam de Bilstein, filiam Theodorici nobilis Domini de Bilstein.

Wenemarus Fürstenbergius, Paderbornensium hostis, Monasterium Bodecense, unà cum Ecclesia vastat, incendit, & An. 1370. feria quinta post octavam Apostolorum, Simoni

Antonius
Antonius, & Wilhelmus, Archiepiscopo Coloniensi Friderico Tremoniam oppugnanti anno 1388. & An. 1390. exorto bello de vectigali Cæsaris Insulæ, & de Linnensi

Wilhelmus
cum fratribus an. 1365. transegit, & in obsidione Tremoniensi, aliisque bellis Ecclesiæ Co

Hermannus
ejus uxor Ermgardis Bock ex Palsterkamp, filia Jacobi Bock.
†

Episcopo Paderbornensi reconciliatur. An. 1371. consiliarius Coloniensis inimus, à Friderico Archiepiscopo Coloniensi, universæ

ditione, contra Adolphum Clivensem, & eius fratrem Engelbertum Marcanum Comitem, opem tulerunt. Ionensi adfuit. *ἀπαις*

Dicæcesi, summus militarium copiarum ejus dux, ac gubernator, & primus Satrapa Arensbergensi provinciæ magno cum imperio præficitur. Quare Coloniensi Ecclesiæ, pro munere suo, utilem fidamque operam præstitit in bello An. 1383. ab Engelberto Marcano Comite Coloniensibus illato, quo Werla Westphaliæ oppidum conflagrayit. Defunctus An. 1386. Vxor ejus Catharina nobilis de Pattberg.

Fridericus Fürstenbergius strenuus miles, varijs in bellis pro Ecclesia Coloniensi gestis, claruit: siquidem An. 1388. Friderico Archiepiscopo Coloniensi Tremoniam obsidione premententi, unâ cū Wenemaro fratre, patruo, & patruelibus suis tulit sup-

Wenemarus conditor stemmatis Fürstenbergici in Livonia, Friderici fratris sui in plerisq; omnibus bellis adiutor & socius. Vxor ejus Godula Fresken, filia Joannis Fresken, heres in Hollinghoffen, quam Joanni Schneidevvindt venderunt.

Ludolphus = Vxor ejus Anna Ludescheid dicta Altena. Possederunt Wilshufam pignoris loco. Eorum filius Joannes arcem Hollinghoffen redemit à Gerardo Schneidevvindt An. 1457. & Fürstenbergios in Hollinghoffen propagavit, cujus stemma cum Ludolpho ejusdē nominis ac stemmatis ultimo An. 1584. interiit. Arce Hollinghoffen per Annam ultimi Ludolphi filiam, Laurentio de Fürstenberg in Fürstenberg & Senden toparchæ nuptam, ad Fürstenbergios in Fürstenberg devolutâ. Hujus etiam stemmate extincto, ab Ernesto electore Coloniensi coempta transijt in dominium Wilhelmi de Bavaria, Baronis in Hollinghoffen, nunc ab ejus sororis filijs Baronibus de Byle possidetur.

petias. An. 1390 Timannus à Selbach dictus Loe, propter Fridericum Archiepiscopum Coloniensem, cujus hostis erat, bellum ei indicit. Contra An. 1394. ipse & Wenemarus ejus frater Ruperto de Raesfeldt in Osendorp hostilitatem denunciant. Illorum vicissim hostes, in gratiam Bitteri de Raesfeldt, ac Joannis illius filij, eodem se tempore profitentur, Theodorus de Bynnehove, Lubertus de Lange, Theodorus Rodenberg, Henricus & Arnoldus Rodenberg, Gerrus de Wissehe, Jordanus de Loe, & Joannes Rodenberg, Sanderus & Wesselus de

Galen fratres, Spingerus de Galen dictus Rodensterdt, Everhardus de Pusepe, Engelbertus & Joannes de Sendene fratres, Joannes Tule, Theodorus de Pepele, Lambertus Schmeck, Bickerus & VValterus de Brabeck, VVernekus de Dollenkunde, Hugo de Dorstene, VVeetus de Brabeck nothus, Albertus Krief, Theodorus Crane, Joannes Schyle, Hermannus ab Heydene dictus Aldenbach, Henricus de Baysdunck dictus Summer, Bernardus Oyrman, Joannes Lepele, Sanderus de Bernevelde, Wenemarus Vnbekunde, Everhardus Heybe, Hermannus Vogelstat, Joannes Vule, Joannes Spiel, Everhardus Bolte, & Hubertus de Tendeninck. Quod idem facit Joannes Spiegel ex Defenberg, qui AN. 1395. unà cum socio suo Henrico Amepe, Friderico Archiepiscopo Coloniensi inimicus, iisdem fratribus Fürstenbergijs, ob eorum in Ecclesiam Coloniensem studium, bellum indicit. Cum deinde Friderico Archiepiscopo Coloniensi AN. 1403. bellum esset cum Nassovicis, & Limburgicis Comitibus, Fridericus Ecclesiæ Coloniensi opem tulit. Postea anno 1407. pro Arnoldo Dungelen, Henricus de Droste, Everhardus de Wickede, Albertus Sobbe, Wenemarus Sobbe fratres, Fridericus de Latte, Theodoricus de Dingen, Henricus de Berneholt, Rotgerus de Eslo, Henricus Danus cum famulis & auxilijs suis inimicitias cum Friderico suscipiunt. Compositis deinde controversijs, Fridericus adversus Arnoldum Dungel, & ejus socios, & Arnoldus Dungel, ejusque socij Godehardus Stecke, Rotgerus de VVerderden, Gerhardus de Plettenberg, Bernardus ab Hagenbecke, Joannes ab Aldenbockem, Arnoldus Hensfeld, Everhardus de Wickede, Henricus ab Holte, Theodorus de Dungen, Everhardus ab Endorpe, Theodorus Schenckeber, Rotgerus Schenckeber fratres, Isebrandus de Schvvalmen, Theodorus Schade, Joannes de Sovene, Walter de Kore, Beso de Brabecke, Theodorus Westernich & Wachand fratres, Henricus Ovelken, Adolphus de Westerholt nothus dictus Korte, Wenemarus Hemmerberg, Fridericus Kekelenkegen, Bruno ab Hunschede, Joannes Weneuer, Bernardus Høegenveld dictus Brige, Joannes de Sterenberg nothus dictus Schukosten, VVerlagus Schampert, Joannes Schulte, VVilhelmus Schulte, Joannes Hesse, & eorum famuli, & auxiliatores, adversus Fridericum hostilia resumunt. Quando etiam Fridericus Archiepiscopus Coloniensis, & Adolphus Clivensis & Marcanus Comes, VVilhelmo de Monte Episcopo Paderbornensi bellum intulerunt, & AN. 1410. Delbrugiam Paderbornensis Diocesis regionem depopulati, magnam illic cladem accepere; idem Coloniensi Ecclesiæ præsto fuit. Demum AN. 1416. Friderico & VVenemaro fratribus, & VVilhelmo seniori de Fürstenberg, Antonius de Scheidungen, Rutgerus de Klotyngen, Engelbertus de Hilbecke, Henricus de Schyvane dictus Kleyne Hynze, VVolfurt op dem Berge, Spenvert de Schoilenberg dictus Strylauff, cum famulis & adjutoribus suis, Theodorici de Moersa Archiepiscopi Coloniensis hostes, propter dominum suum VVilhelmum de Monte Episcopum Paderbornensem, cum Theodorico de electione Coloniensis Archiepiscopi contendentem, bellum denunciant. Friderici hujus uxor fuit VValburgis de Ketteler.

Hermannus

<p>Hermannus Fürstenbergius Theodorico Archiepiscopo Colonienſi in bello Suſatensi auxiliatus, & an. 1446. Sab- batho poſt feſtum SS. Si- monis & Judæ, in præ- lio à Suſatensibus cap- tus fuit, qui ingraveſcente jam ætate religioni ſe totum dedit, & diverſa cœno- bia largo cenſu donavit, ad ſervandam ſui ſuorumque in ſacrificijs & ſuffragijs jugem memoriam. Anno 1450. pridie S. Jacobi Apoſtoli inter complures VVeſtphali- æ proceres teſtis ſubſcribit conſectis tabulis de Julia & Montium ducatu, ſi Gerhardum eorum Ducē ſine liberis mori contingeret, Eccleſiæ Colo- nienſi acceſſuro. Idem an. 1417. Nolkoni de Beringhuſen præ- dium in Loen, Vranconi de Heygen, & Bernardo de Lunen prædium Brockhuſen, Joanni de Lunen decimas in Gerlinck- huſen, Joanni de Hanxleden, & Rotgero Lurvvaldt prædium in Stockenberg, Goſvino Lurv- valdt prædium in Sutterpe & Miſte, Raboni de Thulen in Brucken prædium in Gerlinck- huſen, Hermanno de VVette prædium in Loen, Civitati Callenhardenſi prædium Ger- linckhoff. An. 1433. ipſo die S. Benedicti Theodoro Torck in Edinckhuſen prædium in Langefeld. An. 1437. Theo- doro de Lunen prædium in Gerlinghuſen. An. 1470. Bernardo de Landsberg præ- dium in Brenckhuſen, nobili- bus vaſallis, & clientibus ſuis, in beneficium ſeu feudum concedit. Deſunctus an. 1471. Vxor ejus Hedvvigis de Reck, VVerlæ ſepulta in Eccleſia Parochiali, ante aram Deipar- æ Virginis Mariæ.</p>	<p>VWilhel- mus = Vxor Gerdru- dis. ἄπαις.</p>	<p>Fridericus Hildeſienſis Cano- nicus, & ſacerdos, ſanctimo- nialibus in Himmelpoſt & Olinghuſen, certos annuos reditus donat, pro ſui ſuo- rumque memoria ſervanda, An. 1471.</p>	<p>Alberta nupta Friderico Freſe- ken.</p>
--	--	---	--

<p>VVenemarus Fürſten- bergius deo vixit, & ſibi. Deſunctus an. 1484. 23. Aprilis. Se- pultus in Eccleſia Monasterij Himmelpoſt. Vxor ejus Cordula de Galen, filia Rotgeri de Galen domini in Hertem, & Catharinæ de Boles- vvinckel, miræ ſan- ctitatis matrona, que 36. annis vidua, in Him- melpoſt apud filiam Viſulam ejus loci Abbatiffam, op- timè de Monasterio merita, conſenuit. an. 1516. 4. Decem- br. deſuncta, & prope maritum ibidem tumulata.</p>	<p>Fridericus Archiepiſcopo Colonienſi Friderico Suſatum oppugnanti præſto fuit. an. 1446. feria ſexta poſt Domi- nicam Judica in præ- lio ante VVerlam à Su- ſatensibus captus. ἄπαις.</p>	<p>Antonius Monasterienſis Canonicus mortuus an. 1459. feria ſecunda Paſchatis. Tremonix in templo PP. Franci- ſcanorum ſepultus, qui anno 1467. die S. Martini fatentur ſe obligatos eſſe ad an- nuam ejus memoriam in ſacrificijs, & ſuffra- gijs celebrandam.</p>
---	---	--

Fridericus Fürstenbergius, Satrapa VVerlensis, an. 1519. ab Hermanno Archiepiscopo Coloniensi inter consiliarios cooptatur. an. 1484. 24. Junij cum VVenemaro, & Hermanno fratribus fundat beneficium Ecclesiasticum in parochiali æde in Bremen. An. 1496. civitatem Callenhardensem, aliosque clientes feudis investit, an. 1543. 3. Aprilis moritur, sepultus Werlæ in monumento avix suæ. Ejus uxor Metta de Plettenberg in Neilen, filia Remberti de Plettenberg ex Neilen, & Adelheidis ab Ermelen, nupta an. 1503. defuncta an. 1511, sepulta in Himmelport.

VVenemarus auctor Fürstenbergiorum in castro Stirpe, obiit an. 1503. 22. Aug. Sufati; cujus stemma, in Joanne Schonebergio de Fürstenberg consiliario Coloniensi an. 1646. 30. Novembr. extincto, desijt.

Hermannus Canonicus Monasteriensis & Paderbornensis, presbyter, & in choro psallentium Deo assiduus, obiit anno 1547. pridie exaltationis S. Crucis, Monasterij sepultus, fundator perpetuæ memoriæ in Himmelport.

Joannes Abbas Sibergensis, alter ejus Monasterij fundator, optime suis præfuit, an. 1549. 7. Decembr. defunctus, & sepultus Sibergæ in sacello à se extracto.

Antonius Ordinis Præmonstratensis Canonicus Cappenbergensis, Præpositus in Bürick prope VVesaliam inferiorem, & SS. Canonum Doctor.

Caspar & VVenemus milites Ordinis Teutonici in Livonia, quorum primus obiit anno 1532. 19. Octobr.

Agatha Vxor 1. D. Pentling. 2. D. Schungel
in VVokelem,

Vrsula Abbatissa in Himmelport, præclare de illo Monasterio merita. 48. annis præfuit. an. 1548. 16. Julij defuncta.

Elisabetha & Hadvvigis Moniales in Monasterio Paradisi propè
Sufatum.

Anna Monialis in Olinghausen obiit
an. 1535. 12. Julij.

Catharina Decanissa in Freckenhorst, bene de Monasterio Himmelport merita
obiit an. 1526. 16. Aprilis.

Fridericus Fürstenbergius quatuor Principum Electorum Coloniensium, Adolphi, Antonij, Joannis Gebhardi, & Friderici consiliarius, & Satrapa VVerlensis, cujus integritas, doctrina, prudentia, dicendi vis, cum in patriæ negotijs, tum in publicis Imperij conventibus, sæpenumerò cognita est. An. 1564. 25. Octobr. per contractum antichreseos, pro decem aureorum millibus, acquirit sibi suisq; præfecturas Bilstein, & VValdenburg. an. 1559. interfuit comitijs Augustæ Vindelicorum celebratis, consiliarius Joannis Gebhardi Archiepiscopi Coloniensis.	Caspar infans mortuus.	Elisabetha uxor Christophoro à Plettenberg in Lenhuse desponsa an. 1529. 2. Feb.	Catharina obiit infans.
---	------------------------	--	-------------------------

AD. 1564

An. 1564. ab Ordinibus Westphaliæ Ducatus ad Electorem Coloniensem pro impetranda privilegiorum patriæ confirmatione missus, in magnum propterea odium & offensionē Friderici Archiepiscopi Coloniensis incurrit. An. 1566. ab eodem mittitur legatus ad conventū Lubecensem. An. 1567. 21. Martij moritur, ætatis suæ an. 57. Scheidæ sepultus. Uxor Anna Westphael, filia Rabanī Westphael, Satrapæ in Lichtenau & Wunnenberg, & Helenæ ab Horde dominæ in Böcke. nupta an. 1538. 4. August. obiit an. 1583. festo S. Joannis Baptistæ die, Olinghusæ sepulta.

Caspar Fürstenbergius an. 1544. 11. Novembr. nascitur. an. 1566. Kal. April. ætatis suæ 19. Coloniæ licentiam utriusque juris interpretandi adeptus, quinque Electorum Coloniensium, ac trium Moguntinorum, & Principis Paderbornensis Consiliarius intimus, & Satrapa in Bilstein, Fredeburg, Waldenburg, Lenn, Fritzlar, & Naumburg. Archisatrapa Westphaliæ an. 1613. 19. Aug. Ratisbonæ præficitur. Satrapijs Bilstein, Waldenburg, & Fredeburg præfuit annis 49. Ducatus Westphaliæ gubernacula 5. annis tenuit. Omnibus Imperij conventibus, ab anno 1567. usque ad an. 1618. habitis, interfuit, vel legatus, vel à consilij primoribus, & calamitosis Reipubl. temporibus, incredibili fide, labore, integritate, constantia, Religioni Catholicæ, Romano Imperio, Patriæ servivit. Truchsesiano motu omnibus fermè nutantibus, solus ex equestri ordine constans in fide Ecclesiæ Romanæ & Coloniensis mansit. omnibusque ea tempestate fortunis spoliatus, & in exilium actus, apud fratrem suum Præpositum Paderbornensem hæsit, usque dum ab Ernesto in locum Truchsesij electo Archiepiscopo Coloniensi, ad Francofurtensem conventum an. 1583. 23. Sept. adversus Truchsesianos legatus, & an. 1584. 19. Martij, Bavari exercitus ducibus adjunctus, & Westphaliæ recuperandæ consilia moderatus, unâ cum Repub. in integrum restitutâ, amissas opes suas cum fœnore recepit, & plerisque omnibus indigenis, Truchsesij partes secutis, veniam iterum ac gratiam impetravit. Quare summo loco apud Ernestum, & Ferdinandū ejus successorem fuit, & ille pro sex millibus aureorum florenorum, Satrapiam Fredeburgensem ei oppigneravit an. 1585. 18. Octob. Hanc deinde Maximilianus Henricus Archiepiscopus & Elector Coloniensis, utriusque successor & nepos, an. 1665. 6. Maij. unâ cum Bilsteniensi & VVallenburgensi præfecturâ repigneravit, eo modo, & emolumento familiæ Fürstenbergicæ, ut illius posterī mnemosynon, & causam habituri sint, Principum gratiæ, majorum suorum meritis, & chirographis parum confidendi, sibi que à mutuo potentioribus dando posthac diligentius cavendi. Demum vir imprimis doctus, prudens, facundus, & diligens familiarī usus symbolo, Præsum ut prosum, podagræ doloribus confectus, an. 1618. III. Non. Martij obiit. relicto ob sua in rempub. merita ingenti patriæ luctu. natus an. 72. mens. 4. dies 2. Arensburgæ sepultus in Æde Wedinghusana, ante aram marmoream cum epitaphio ejus positam. Vxor Elisabetha Spiegel ex Peckelsheim, Ioannis Spiegel ex Peckelsheim, & Godæ Spiegel in Desenberg

berg filia. nupta an. 1573. 4. Octobris. obiit Bilstenij an. 1587. Kal. Junij, sepulta in Vefchede.

Fridericus Canonicus Moguntinus, & Paderbornensis, S. Albani, & S. Petri Moguntiaë. natus an. 1538. fundat an. 1605. perpetuam eleëmofynam pro sex pauperibus Attendoriaë alendis, obiit an. 1608. 9. Januarij. ætatis suæ 70. Moguntiaë in sacello S. Johannis Baptistæ, in Æde Metropolitana, sepultus.

Theodorus Canonicus Trevirensis, Præpositus Paderbornensis, & Meschedensis an. 1546. nascitur. an. 1585. 5. Junij eligitur Episcopus, & Princeps Paderbornensis. Diœcesi difficillimis temporibus per annos XXXIII. mens. VI. dies XXIX. præfuit, tanta cum laude, ut optimorum præfulum nulli secundus habeatur, restituit religionem Catholicam, ære alieno Ecclesiam liberavit, auxit vectigalia, duas arces principales Neuhufium & Wevelsburgum exstruxit, reliquas collabescentes refecit, oppignoratas recuperavit, Paderbornam rebellem compescuit, Collegium & Novitiatum Societatis Jesu, cum Academia publica instituit, Ædis Cathedralis Canonicos, & universa Diœcesis Monasteria non uno annuo censu locupletavit, & egenis hominibus perpetuam eleëmofynam largitus. Obiit an. 1618. 4. Decemb. ætatis suæ 71. maximo sui desiderio relicto. Paderbornæ in Ecclesia Cathedrali sepultus. Ejus symbolum, Judicium melius posteritatis erit, fama post obitum superstes approbavit.

Othilia an. 1585. XI. Kal. Februarij, ætat. suæ 33. eligitur Abbatissa in Olinghusen, an. 1589. 5. Julij postulatur Abbatissa Herisiensis. ubi auctis vectigalibus, exstructis domicilijs, ornatis templis, & perpetuis eleëmofynis fundatis immortalæ laudem promerita, obiit an. 1621. Non. Martij, ætatis 72. cum Herisiensi Ecclesiæ an. 33. Olinghusanæ 35. maximo cum fructu præfuisset.

Anna, post mortem sororis, Abbatissa Olinghusana, obiit an. 1626. 29. Novemb. Olinghusæ, cum Othilia sorore, proxime matrem suam Annam à Westphael sepulta.

Vrsula monialis in Himmelport. obiit an. 1560. 2. Aprilis.

Helena uxor Joannis Wulff in Fuchten desponsa an. 1552. Kal. Novembr.

Barbara uxor Henrici Smising in Tatenhusen desponsa an. 1574. 25. August. obiit an. 1614. 30. Jan. Bilfeldiaë in templo Franciscanorum sepulta. Mater Theodori Smisingij an. 1580. nati, & 10. Aprilis baptizati, sponsoribus Ottone Durgello præposito Monasteriensi, & Elisabetha Spiegelia conjuge Caspari de Fürstenberg, qui institutum S. Francisci amplexus Lovanij, singularis fama sanctitatis, & Theologiæ scientia inclaruit, genere & scriptis libris nobilis.

Agatha Godeschalci ab Haxthausen in Vorden, Archisatrapæ Paderbornensis, & Satrapæ in Dringenberg conjux, desponsa an. 1583. 28. Maij, obiit an. 1637. 7. Septembr. Gerdenæ sepulta.

Vrsula Rabani Spiegel in Peckelsheim, & Syveckhusen uxor, desponsa anno 1577. 29. Aprilis, obiit an. 1621, Paderbornæ in templo Societatis Jesu sepulta.

Fridericus

Fridericus Fürstenbergius, dynasta in Bilstein, & Waldenburg, natus an. 1576. Kal Martij. humanioribus literis, philosophiæ, & juri civili operam dedit Colonia, usus deinde Pontimussi præceptore & hospite, jurisconsulto sanè præclaro, Gulielmo Barclajo. A Ioanne Svvichardo Moguntino Electore ditioni Königsteniæ an. 1610. Kal. Februarij, à Ferdinando Coloniensi Septemviro, & utriusque Bavariæ Duce, Westphaliæ & Angariæ summo cum imperio an. 1624. 22. Februarij præficitur. Pro utroque ad quatuor Augustos, ad Sueciæ Regem, ad Principes diversos, ad plura Imperij Comitata legatus ivit, Moguntinus, Coloniensis, & Paderbornensis consiliarius intimus. An. 1622. 9. Maij. à Ferdinando Electore Coloniensi, consentiente Collegio Metropolitano, in beneficium seu feudum accipit Bilsteniensem, & Waldenburgensem dynastias jam olim sibi suisque oppignoratas. An. 1637. 27. Novemb. Meschedenæ in negotijs patriæ ablegatus capitur ab Hassis, & Lipstadium abducitur; demum an. 1638. mense Martio liberatur. Suecis verò Westphaliam an. 1646. vastantibus exul Bonnam abiit; & 9. Aug. piè illic decessit. Natus annos 70. menses 5. dies 9. & Arensbergæ, an. 1647. 25. Februarij sepultus proximè parentem. Vxor ejus Anna Maria de Kerpen Domina in Illingen, è Westrasia, Ioannis de Kerpen dynastæ in Illingen, & Claudiæ Baronis de Wiltz filia. Moguntia ei nupta an. 1608. 13. Octobris. maximis virtutibus ornata matrona, cum marito 37. an. summâ concordia vixit. Piè defuncta Bilstenij an. 1646. 15. Martij. ætat. suæ 58. Sepulta 9. Aprilis in Veschede.

Ioannes Godefridus Canonicus Moguntinus, Trevirensis, & Paderbornensis, Præpositus Meschedensis natus an. 1570. Kal. Februarij. ægrotus in itinere moritur prope Sigenam in Comitatu Nassaviæ an. 1624. 11. Septemb. sepultus Attendoriæ in Æde Parochiali.

Theodorus natus an. 1585. 24. Maij. obiit 23. Decemb. sepultus in Veschede.

Goda nata an. 1574. 23. Julij. Uxor Bernardi ab Heiden ex Bruch desponsa an. 1594. 30. Novembris.

Anna nata 1577. 23. Novemb. Uxor Georgij ab Oenhausen in Eckholt, Satrapæ Paderbornensis in Neuhaus, desponsa, an. 1600. 6. Februarij. moritur an. 1641. 3. Martij. singularis probitatis matrona.

Helena Monialis S. Benedicti trans aquas Monasterij. nata an. 1580. moritur an. 1647. 3. Aprilis. magna sanctitatis opinione.

Othilia nata an. 1582. 6. Octob. eodem moritur.

Elisabetha nata an. 1587. 9. Januarij. Uxor Christophori ab Horde in Stormede, & Erinckerfeldt. desponsa an. 1608. 15. Iunij. moritur an. 1632. 5. Novemb. sepulta in Stormede 22. Novemb.

Z

Fridericus

Fridericus Fürstenbergius, S.R.I. Lib. Baro, natus in Königstein an. 1618. 31. Octob. circa horam tertiam pomeridianam, baptizatus 20. Novemb. Cubicularius aureæ clavis, & intimus consiliarius Colonienfis, & Paderb. Satrapa in Fredeburg, Advocatus hereditarius in Graffschafft, Dynasta in Bilstein, Waldenburg, & in Oberenkirchen. Optimis literis in Germania, Italia, & Gallia excultus, in diversis legationibus, & S. R. I. Comitibus prudentiam, fidem, & eloquentiam suam ostendit. An. 1646. 29. Januarij Ferdinandi, & an. 1651. 6. Januarij Maximiliani Henrici Electorum Colonienfium intimis consilijs admovetur. An. 1652. 19. Febr. de Bilsteniensi, & Waldenburgensi dynastia, sibi suisque in beneficium jam olim concessa, cum Ordinibus Ducatus Westphaliæ transigit, & an. 1653. 12. Novemb. diuturnam ac difficilem litem de Advocatia Monasterij Graffschafft, quam cum Abbate, & Cœnobitis Graffschafftanis avus ejus ac parens habuerant, certis legibus componit. An. 1654. mense Aprili. Electoribus Moguntino, Colonienfi, & Trevirensi arcem Hammerstein ad Rhenum à Lotharingis infessam, & viciniam diu multumque gravem expugnantibus, ipse copijs Colonienfibus imperat. Patriæ in primis amans, & amatus, in arce sua Herdringa piè moritur an. 1662. 7. Julij. Attendoriæ 10. Julij. sub vesperam in templo PP. Franciscanorum, juxta primam conjugem, sine pompa funebri, quam vetuerat, tumulatus. Prima ejus Uxor Anna Catharina de Petra ex castro Leyen, filia Joannis Caspari von vnd zu der Leyen, domini in Eltz, Trevirensis consiliarij, & præfecti in munstermeyfelt, Cobern, & Alcken, & Catharinæ de metternich, sororis Lotharij Archiepiscopi Trevirensis. Nupta in Laenstein an. 1654. 23. Decemb. defuncta in Bilstein an. 1658. 11. martij. Attendoriæ sepulta 3. April. in templo PP. Franciscanorum strictioris observantiæ, pia in primis femina. Altera fuit Maria Elisabetha de Breidtbach ex Borresheim, filia Wolfgangi Henrici de Breidtbach, Vicedomini, & intimi consiliarij moguntini, dynastæ in Borresheim, & Mariæ Magdalenæ Dominæ in Eltz, Nupta an. 1659. 9. Junij. in Borresheim.

Theodorus Casparus Canonicus Senior Moguntinus, Spirensis, & ad S. Albanum Moguntia. In exercitu Regis Catholici Chiliarchus legionis equestris in Belgio. nascitur in Königstein an. 1615. 9. martij.

Wilhelmus Chorepiscopus Trevirensis S. Mauritij in Tholeja, Præpositus Monasteriensis, Canonicus Salisburgensis, Paderbornensis, & Leodiensis, Præpositus in Bustorff, & Meschede, Prior S. Mariæ de Campejo in Alpibus Tridentinis, intimus consiliarius Salisburgensis, & Monasteriensis, Alexandri VII. & Clementis IX. PP. Maximorum Cubicularius intimus, multis ad Cæsarem, Principes, & Comitibus Imperij legationibus clarus. Nascitur Bilstenij an. 1623. 13. Novemb. circa horam tertiam matutinam, baptizatus 26. Novemb. sponse Wilhelmo de Westphael Archisatrapa Paderbornensis Diocesis.

Ferdinandus

Ferdinandus Canonicus Hildesienſis, Paderbornenſis, & Monafterienſis, Præpoſitus S. Crucis in Hildesheim, Prior S. Mariæ de Campejo in Alpibus Tridentinis, Alexandri VII. P. O. M. Cubicularius intimus. An. 1661. 20. Aprilis. dum Romæ verſatur, abſens eligitur, 30. maij confirmatur, 6. Junij in Vrbe ab Eminentiffimo Julio Roſpiglioſio Cardinale, nunc verò Clemente IX. P. M. confecratur, & 4. Octob. Paderbornæ inauguratur Epifcopus, ac Princeps Paderbornenſis. An. vero 1667. 19. Julij eligitur, & an. 1668. 30. Aprilis confirmatur Coadjutor, & Succellor Monafterienſis. Ejus ſymbolum, Suaviter & Fortiter. Nafcitur Bilſtenij an. 1626. 21. Octob. baptizatur 29. Novemb. ſponſoribus Ferdinando Electore Colonienſi, & utriuſque Bavariæ Duce, & Anna de Furſtenberg conjuge Georgij ab Oenhaufen in Eckholt.

Franciſcus Wilhelmus Commendator Ordinis Teutonici in Brackel, Conſiliarius intimus, & Mariſcallus Paderbornenſis. An. 1650. 14. Feb. Mulhemij inauguratur eques Ordinis Teutonici. An. 1666. 15. Decemb. eligitur Coadjutor Baliviæ Ordinis Teutonici in Weſtphalia, Nafcitur an. 1628. 29. Septemb. Herdringæ.

Ioannes Adolphus, Camerarius & Canonicus Paderbornenſis, Hildesienſis, & Monafterienſis, Præpoſitus S. Crucis in Hildesheim, Satrapa in Bilſtein, Waldenburg, & Fredeburg. Nafcitur Coloniae an. 1631. 16. martij. inter horam octavam, & nonam matutinam.

Anna Vrſula nafcitur an. 1609. 16. Auguſti, moritur eodem die.

Maria Catharina nata an. 1611. 28. Januarij. inter horam nonam, & decimam vespertinã. uxor Georgij Chriſtophori Baronis ab Haſelang, utriuſq; Bavariæ hereditarij aulae præfecti, Electoris Bavariæ cubiculo præpoſiti, conſiliarij intimi, & dynaſtæ in Hochkammer, & Gibingen. deſponſa Coloniae an. 1635. menſe Feb.

Anna Barbara Ordinis S. Franciſci Monialis Capucina Coloniae. Nafcitur an. 1612. feria 4. Paſchatis in Königſtein, baptizata 14. maij.

Vrſula nata in Königſtein an. 1614. 6. Junij, inter 6. & 7. horam matutinam. Decaniſſa in Herſe, moritur an. 1667. 30. Junij. ſingularibus virtutibus prædita, ſepulta in templo Herſienſi.

Othilia an. 1643. 7. Junij deſponſa Bernardo de Plettenberg, in Lenhauſen, Bergſtrate, & Frientrop, Ordinum Weſtphaliæ Deputato.

Ioannes infans moritur.

Ioannes Godefridus natus an. 1622. 31. Januarij infans moritur.

Anna Wilhelma nata an. 1620. obiit dyſenteria an. 1624. 4. Septemb.

Anna Helena infans moritur.

Anna infans moritur.

EX PRIMA CONIVGE.

Franciſcus Emericus, Metropolitanæ, & Nobilis Collegiatæ Eccleſiæ S. Albani Canonicus Moguntia. nafcitur Bilſtenij an. 1646. 7. Octob. deſunctus Lugduni Galliarum an. 1667. 16. Decemb. & ibidem ſepultus, Anna

Anna Elifabetha—Uxor Joannis Matthiæ de Nehem in Sundermullen, Satrapæ
Osnabrugensis in Furfthenavv, & Vörden. nupta an. 1667. 20. Feb. nata an. 1648.
15. Februarij Bilftenij.

Fridericus natus anno 1649. 23. Januarij Bilftenij, suscepto baptismo moritur,
sepultus in Vefchede.

Wilhelmus nascitur an. 1650. 27. Jan. Bilftenij, & accepto baptismo moritur,
in Vefchede sepultus.

Anna Margaretha Vrsula nascitur 1651. 9. April. moritur anno, 1652. 9. Martij. se-
pulta Bonnæ apud PP. Franciscanos Minores.

Maximilianus Henricus designatus Satrapa in Bilstein, VValdenburg, & Frede-
burg, nascitur Bonnæ. an. 1654. 13. Maij. intra horam quartam, & quintam ma-
tutinam.

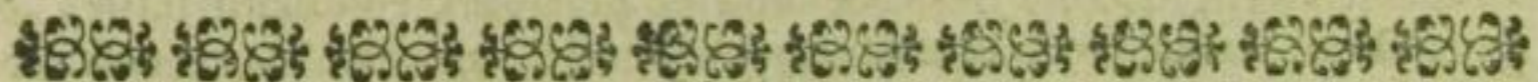
Maria Barbara nascitur Herdringæ an. 1655. 4. Decemb. baptizata altero die.

VWilhelmus Ferdinandus nascitur Herdringæ an. 1657. 9. Julij. moritur Bilste-
nij. an. 1658. 12. Martij, sepultus Attendoriæ unâ cum matre in templo PP.
Franciscanorum.

EX ALTERA CONIVGE.

Anna Maria Magdalena nascitur Snellenbergæ an. 1660. 22. Martij.

Ferdinandus Canonicus Moguntinus, & Paderbornensis nascitur an. 1661. 22.
Augusti, circa horam nonam matutinam Snellenbergæ, baptizatus 4. Se-
ptembr. testibus Ferdinando Episcopo, & Principe Paderbornensi, & Maria
Jacoba ab Eltz Abbatisâ Monasterij Marienrhat.

5. SIC. MEA. DOCTRINÆ. PRECOR. ET
VIRTVTIS. AVITÆ

LAVDE. VELVT. GEMINA. STET. TRABE
FVLTA. DOMVS.

Domus *Fürstenbergica*, more omnium antiquarum tam
illustrium, quàm nobilium familiarum, primordia generis
sui, armis debet & militiæ, progressum verò atque incre-
mentum, doctrinæ, & liberalium artium disciplinis, quibus
hoc & superiori sæculo ita incubuit, ut Archisatraparum,
Mariscallorum, Satraparum, Legatorum, intimorúmque
Consiliariorum munera, Ecclesiasticas dignitates, Præsulum
hones,

honores, Maximorum Pontificum, & Cæsarum gratiam, titulos Principū, atque infulas Episcopales inde promeruerit. Alterum hujus stirpis fulcrum jure dixeris *AVITAM VIR-
TVTEM*, quæ summam in Catholica religione constantiam, pietatem erga Deum, fidem & obsequium erga Principem, singularem patriæ caritatem, in egenos & afflictos homines misericordiam, erga religiosas familias benevolentiam, sacrorum curam, & præcipuum Ecclesiasticæ vitæ studium, fraternamque concordiam nunquam interruptam in se complectitur. His, tanquam *binis gentilitijs trabibus*, dum posteritas innitetur, ruinæ usque secura stabit perennabitque. Nequa verò doctrinæ, & virtutis avitæ exempla posteris desiderent, in quæ continuò oculos possint conijcere, præsentem genealogiam contexuimus, eique nonnulla *Fürstbergiorum* monumenta, pleraque Paderbornensibus affinia, modò subijcimus.

Arx Neuhusana à Theodoro Episcopo & Principe Paderbornensi, ad confluentes Luppiaë & Alifonis, exstructa.

Hanc æruit ære suo Theodorus Episcopus aulam
Ex Fürstbergis stemmate natus avis.
Anno Milleno Quingenteno Nonageno,
Talis ab electo Principe quartus erat.

Arx Wevelsburg ab eodem ædificata.

Arx cum districtu patulis inhonora ruinis
In Theodori usum Præsulis illa venit.
Ære suo primus titulum qui informat inanem,
Et valida muros exhibet arte novos.
Fürstbergiacæ Princeps decus inclyte stirpis
Sedi hoc, quo cecidit, tradere perge tuæ.

Z 3

Arx

Herisia ab Othilia Fürstenbergia, Abbatissa Herisiensi, insigni domicilio ornata.

Omne felici de Principe cognita Monte,
Nec minus agnato hoc omne nomen habens.
Othilia Herisiæ sacris, ævoque sequenti
Hanc Superûm flagrans fecit amore domum.

Inscriptio vestibuli Academiae Theodorianæ
Paderbornæ.

Theodorus. à. Fürstenberg. Dei. ac. Sedis. Apostolicæ, gratia. Ecclesiæ. Paderbornensis, antistes. ac. S. R. I. Princeps. affectu. zeloque. boni. publici. quâ. religione. quâ. sapientia. procurandi. propagandique. religioni. quidem. templum sapientiæ. verò. Gymnasium. Academicum. Collegium. porro. Patribus. Societatis Jesu. tanquam. fidis. utriusque. thesauri. dispensatoribus. æternùm. consecraviz

anno epIs CopatVs
sVI paDerbornensis
trIgesImo.

Cui vivo mortuoque
bene quisquis ista per-
leges apprecare.

M O N U M E N T U M

In lapide marmoreo Snellenbergæ
conspicuum.

Reverendissimorum, Serenissimorum. et. Illustrissimorum. Archiepiscoporum et. Episcoporum. Electorum. ac. Principum. D. Dominorum. VVolffgangi. et Joannis. Adami. Moguntinorum. D. Dominorum. Friderici. Salentini. Gebhardi ac. Ernesti. Coloniensium. Domini. Theodori. Paderbornensis. fidelis. consiliarius. nonum. ad. Cæsarem. et. Imperiales. conventus. Legatus. Præfectus. in Bilstein. Fredeburg. VValdenburg. Lenne. Fritzlar. et. Naumburg.

Caspar. à. Fürstenberg. ex. Waterlapp. &c. Juris
Licentiatus. Imperij. liber. Nobilis. Rhenani. tractus.

Hanc. arcem. ruinosam. et. collapsam. ΤΗΝ. ΣΚΙΑΤΡΟΦΙΑΝ. et. posteris
suis. in. sui. memoriam. comparavit. consecraviz. et. donavit

PERGITE.

Arx

Arx & Jurisdictio Burana.
Memoriæ. Sacrum

FERDINANDVS. Dei. et. Apostolicæ. Sedis. Gratia. Episcopus. Paderbornensis. S. R. I. Princeps. et. Comes. Pymontanus. composita. difficili. ac. diuturna. controversia. et. Collegij. Soc. Jesu. hic. designati. fundatione. Apostolica. auctoritate. Varburgum. translata. divinæ. gloriæ. incremento. animarum. salutis. et. Reipub. tranquillitati. consuluit. feudum. Buranum. Ecclesiæ. suæ. vindicavit. prolatos. jurisdictionis. fines. constituit. arcem. hanc. sibi. suisque. successoribus. acquisivit. An. M. DC. LXII.

TEMPLVM PAROCHIALE
In superiori Tudorp instauratum.
Memoriæ. Sacrum

FERDINANDVS. Dei. et. Apostolicæ. Sedis. Gratia. Episcopus. Paderbornensis. S. R. I. Princeps. et. Comes. Pymontanus. Templum. et. turrim. de. cælo. tactam. instauravit. An. M. DC. LXIII.

SACELLVM S. MICHAELIS ARCHANGELI
In pago Wirriessen trans Visurgim, è regione
Heristalli, exstructum & dotatum.

D. O. M. S

FERDINANDVS. Dei. et. Apostolicæ. Sedis. Gratia. Episcopus. Paderbornensis. S. R. I. Princeps. et. Comes. Pymontanus. Sacellum. S. Michaelis. Archangeli. exstruxit. ornavit. dedicavit. An. M. DC. LXIII.

Templum Cathedrale Paderbornæ fenestris
illustratum, & perpetuo ad eas integras conser-
vandas censu donatum.

FERDINANDVS. Dei. et. Apostolicæ. Sedis. Gratia. Episcopus. Paderbornensis. S. R. I. Princeps. et. Comes. Pymontanus. Ædem. suam. Cathedralem. novis. fenestris. illustravit. An. M. DC. LXIV.

TEM-

TEMPLVM PAROCHIALE
In pago Corbeke ædificatum.

D. O. M. S

FERDINANDVS, Dei, et, Apostolicæ, Sedis, gratia, Episcopus, Paderbornensis
S. R. I. Princeps. Comes, Pymontanus
Templum, sancti, Blasij, Episcopi, et, Martyris, funditus, collapsum
restituit, et, ornavit

An. M. DC. LXIII.

ARA MAXIMA
In templo Virginum Cisterciensium
in Himmelport posita.

D. O. M. S

FERDINANDVS, D. G. Episcopus, Paderbornensis, S. R. I. Princeps
Com. Pymont.
Aram, maximam, ad, suorumque, hic, quiescentium, memoriam
in, suffragijs, conservandam

P. C. An. M. DC. LXIV.

SACELLVM SS. PHILIPPI ET IACOBI
in monte Fürstenberg restitutum.

D. O. M. S

FERDINANDVS, D. G. Episcopus, Paderbornensis, S. R. I. Princeps
et, Com. Pymontanus.
Sacellum, gentilitium, SS. Philippo, et, Jacobo, Apost. antiqua, Fürstenbergio-
rum, religione positum, Theodori, Episcopi, Paderb. magni, patris, sui
impensis, resectum, injuria, deinde, temporis, et, bellorum
iterum, labefactatum, instauravit, ornavit, ampliavit

An. M. DC. LXV.

TEM-

TEMPLVM PAROCHIALE
In Obernkirchen, Fürstenbergiorum dynastia,
exstructum.

D. O. M. S

FERDINANDO. Dei. et. Apostolicæ. Sedis. Gratia. Episcopo. Paderbornensi
S. R. I. Principi. et. Comiti. Pyrmontano. Hujus. Ecclesiæ. in. Obernkirchen
S. Gerdrudi. Virg. sacræ. restitutori. beneficentissimo

Theodorus Casparus. Moguntinus. et. Spirensis. Canonicus. et. consilia-
rius. Wilhelmus. S. D. N. Alexandri. VII. P. O. M. Cubicularius. intimus
Præpositus. Monasteriensis. Canonicus. Trevirensis. Salisburgensis. et. Pader-
bornensis. Præpositus. in. Bustruff. Prior. S. Mariæ. de. Campejo. in. Alpibus
Tridentinis. Salisburgensis. et. Monasteriensis. consiliarius. intimus. Franciscus
Wilhelmus. Ordinis. Teutonici. Eques. Commendator. in. Brackel. Mariscal-
lus. Aulicus. et. consiliarius. Paderbornensis. Ioannes Adolphus. Hildesien-
sis. Monasteriensis. et. Paderbornensis. Canonicus. et. Camerarius. Satrapa. in. Bil-
stein. Waldenburg. et. Fredeburg

fratres. germani

Et. Friderici. fratris. sui. Satrapæ. in. Bilstein. Waldenburg. et. Fredeburg. Colonien-
sis. et. Paderbornensis. intimi. consiliarij. superstites. filij. Franciscus Emericus. Ca-
nonicus. Moguntinus. Maximilianus Henricus. et. Ferdinandus. Liberi. Barones
de. Fürstenberg. in. Snellenberg. Fürstenberg. Waterlapp. Herdringen. Advo-
cati. hereditarij. in. Graffschafft. Dynastæ. in. Obernkirchen. grati. demissique. in
fratrem. patrum. et. Principem. suum. animi. monumentum. posuerunt

Anno. M. DC. LXV.

MONASTERIVM BRACVLENSE
PP. Capucinatorum Ordinis S. Francisci ædificatum.

D. O. M. S

FERDINANDVS. Dei. et. Apostolicæ. Sedis. Gratia. Episcopus. Paderbornensis
S. R. I. Princeps. et. Comes. Pyrmontanus. Fratrum. Capucinatorum. Ordinis
S. Francisci. Brakelæ. Fundator. Monasterium. S. Kiliani. Episc. et
Martyr. exstruxit. An. M. DC. LXV.

Aa

ALTA-

ALTARIA, ET V. ANNIVERSARIA SACRA
in Monasterio Graffschafft Ordinis. S.
Benedicti in Westphalia fundata.

D. O. M. S

FERDINANDVS. Dei. et. Apostolicæ, Sedis. Gratia. Episcopus. Paderbornensis
S. R. I. Princeps. et. Comes. Pymontanus. Ad. suam, suorúmque. Fridericî
proavi. Casparis. avi. Friderici. patris. et. Friderici. fratris. L. B. de. Fürstenberg
hujus. Monasterij. in. Graffschafft. Advocatorum. memoriam. donato. perpetuo
censu. quinque. sacra. anniversaria. sollempni. ritu. celebranda. instituit. et
templum. ara. maxima. et. novis. in. utroque. latere. positis. altaribus,
exornavit. An. M. DC. LXV.

F O N S

In horto Collegij PP. Societatis JESU
Paderbornæ.

D. O. M. S

Fonti. aquæ. salientis. in. vitam. æternam. Deiparæ. Virgini. Mariæ
Ferdinandus. Dei. et. Apostolicæ Sedis. Gratia Episcopus. Paderbornensis. S. R. I.
Princeps. et. Comes. Pymontanus
P. C. An. M. DC. LXV.

I.

In dextro latere fontis.

Ne. fons. deficiat. sitiendi. Virginis. undæ
Immunis. maculæ. Virgo. ministrat. aquam

I I.

Hic. ubi. cum. Jesu. manat. fons. Virgo. perennes
Ex. gemino. vitæ. fonte. bibuntur. aquæ

In sinistro latere fontis.

I.

Vt. fluit. hæc. nostris. deducta. canalibus. unda
In. nos. sic. Mariæ. dona. refundat. amor

I I.

Et. Christo. et. Mariæ. fontem. Fernande. dedisti
Reddet. et. hæc. uber. reddet. et. ille. latus

TEMPLVM PAROCHIALE
in Cleinenberg reparatum.

D. O. M. S

FERDINANDVS. Dei. et. Apostolicæ. Sedis. Gratia. Episcopus. Paderbornensis
S. R. I. Princeps. et. Comes. Pymontanus. Parochialem. S. Cyriaci. Mart.
Ecclesiam. male. testam. et. vetustate. collabentem
refecit. An. M. DC. LXVI.

TEMPLVM

Bustorffianum arâ maximâ, & porticu ornatum
Paderbornæ.

D. O. M. S

FERDINANDVS. Dei. et. Apostolicæ. Sedis. Gratia. Episcopus. Paderbornensis
S. R. I. Princeps. et. Comes. Pymontanus. Ædem. Divorum. Petri. et
Andræ. Apostolorum. ad. formam. Hierosolymitanæ
Ecclesiæ. olim. constructam. exornavit
An. M. DC. LXVI.

TEMPLVM PAROCHIALE
Neuhusij.

D. O. M. S

FERDINANDVS. Dei. et. Apostolicæ. Sedis. Gratia. Episcopus. Paderbornensis
S. R. I. Princeps. et. Comes. Pymontanus. Ædem. SS. Henrici. Imp. et
Chunigundæ. Aug. ad. divini. cultus. incrementum. animarum. salu-
tem. et. publicam. commoditatem. à. fundamentis. extruxit
An. M. DC. LXVI.

SEPVLCRVM

Primorum Episcoporum Paderbornensium
restauratum in crypta ædis Cathedralis,

FERDINANDVS. Dei. et. Apostolicæ. Sedis. Gratia. Episcopus. Paderbornensis
S. R. I. Princeps. et. Comes. Pymontanus. Primorum. hujus. Ecclesiæ. Episco-
porum

porum, corpora, An. Dom. Incarnat. M. LXVIII. Indiēt. VI. Henrici. IV. Imp.
An. XIII. ordinationis. vero. Immadi. Episcopi, Paderbornensis. An. XVI. inven-
ta. et. collecta. translata. autem, et. sepulta. VII. Id. Septemb. ne. recluso. supe-
rioribus. temporibus. sepulcro. neglecta. diutius. jacerent. instaurato
pristino, monumento. composuit. et. antiquæ. venerationis
memoriam. renovavit

An. M. DC. LXVI.

S A C E L L V M

S. Philippi Nerij exstructum Neuhufij.

§. Philippo. Nerio. Conf. Ferdinandus. Dei. et. Apostolicæ. Sedis. Gratia. Episco-
pus. Paderbornensis. Electus. Coadjutor. Monasteriensis. S. R. I. Princeps
et. Comes. Pymontanus. gravi. morbo. liberatus. sacellum
ex. voto. positum. perfecit

An. M. DC. LXVII.

S A C E L L V M

S. Agathæ Virg. & Mart. positum in Siddeffen.

D. O. M. S

FERDINANDVS. Dei. et. Apostolicæ. Sedis. Gratia. Episcopus. Paderbornensis
Coadjutor. Monasteriensis. S. R. I. Princeps. et. Com. Pymontanus. Sacellum
D. Agathæ. Virg. et. Mart. ad. incolarum. religionem. amplificandam
exstruxit. An. M. DC. LXVIII.

A R A M A X I M A

In templo PP. Franciscanorum
posita Sufati.

D. O. M. S

FERDINANDVS. Dei. et. Apostolicæ. Sedis. Gratia. Episcopus. Paderbornensis
Coadjutor. Monasteriensis. S. R. I. Princeps. et. Comes. Pymontanus
in. honorem. Deiparæ. Virginis. Mariæ

P. C. AB. M. DC. LXVIII.

EPI-

E P I T A P H I V M

Theodori Adolphi Episcopi, & Principis Paderbornensis in æde Cathedrali, è regione Mausolei Theodoriani, sepulti.

D. O. M. S

H. S. E

Theodorus Adolphus. D. G. Episcopus, Paderbornensis, S. R. I. Princeps. et Comes, Pymontanus, qui, nobilissima. Reckionum. in. Curl. familia, ortus, præstanti. ingenio. doctrina. et, magnarum. rerum. usu, præditus, perque. omnes dignitatum. gradus. ad. Episcopatum, evectus, afflictissimam, provinciam, singulari, tum. religionis. tum. prudentiæ, laude. administravit. ædem. Cathedralem ara. maxima. tholo. sacello. ornavit. arces. diœcesis. suæ. Suecico, bello, vastatas et. exustas. majorem. partem, restituit. templum. Virginum, Capucinarum, exstruxit. collegio. Canonorum. primariæ, hujus. Ecclesiæ. anniversariam. sui memoriam, et. optimi. pastoris. exemplum. successoribus. imitandum reliquit. piè, ut. vixit. def. III, Kal. Feb
An. M. DC. LXI.

Vixit, autem. An, LIX. mens, VII, dies. XIII.

Præfuit. An. X, mens, II, dies, XXVIII.

FERDINANDVS. Dei, et. Apostolicæ. Sedis. Gratia, Episcopus. Paderbornensis Electus, et. Confirmatus. Coadjutor. Monasteriensis. S. R. I. Princeps. et. Comes, Pymontanus. decessori. suo. de. se. et. R. P. optimè. merito
H. M. P. An. M. DC. LXVIII.

COENOBIVM ET TEMPLVM
PP. Prædicatorum Warburgi novis substructionibus firmatum, & ara maxima exornatum.

FERDINANDVS. Dei, et. Apostolicæ. Sedis. Gratia, Episcopus. Paderbornensis Coadjutor. Monasteriensis. S. R. I. Princeps. et. Comes. Pymontanus. Substructiones. hujus. cœnobij. B. M. Virginis. in. Vineâ. funditus. collapsas. et. totius. ædificij ruinam. minantes. restituit. An, M, DC. LXIX.

Ibidem

Ibidem

M E M O R I A E. S A C R V M

FERDINANDO. Dei. et. Apostolicæ. Sedis. Gratia. Episcopo. Paderbornensi. Coad-
jutori. Monasteriensi. S. R. I. Principi. Comiti. Pymontano. et. Lib. Baroni. de. Für-
stenberg. Hujus. templi. et. monasterij. B. Mariæ. Virginis. in. Vinca. vetustate. colla-
bentis. instauratori. beneficentissimo

Crescentius. Boëker. Prior. et. Conventus. Warburgensis. Ord.
Prædicatorum. Monumentum. hoc. posuerunt
An. M. DC. LXIX.

S A C E L L V M

S. Crucis exstructum in Altenbeca.

FERDINANDVS. Dei. et. Apostolicæ. Sedis. Gratia. Episcopus. Paderbornensis
Coadjutor. Monasteriensi. S. R. I. Princeps. et. Comes. Pymontanus. Ad. conserva-
dam. augendamque. hoc. in. loco. antiquam. S. Crucis. venerationem

P. C. An. M. DC. LXIX.

S A C E L L V M

S. Annæ exstructum in Amerungen.

FERDINANDVS. Dei. et. Apostolicæ. Sedis. Gratia. Episcopus. Paderbornensis
Coadjutor. Monasteriensi. S. R. I. Princeps. et. Comes. Pymontanus. Vetusto. sa-
cello. S. Annæ. collapsio. pro. sua. in. Deiparæ. Virginis. Matrem. pietate
novam. hanc. ædiculam. P. C. An. M. DC. LXIX.

Ara in novo templo nobilis monasterij Siber-
gensis posita.

FERDINANDVS. Dei. et. Apostolicæ. Sedis. Gratia. Episcopus. Paderbornensis
Coadjutor. Monasteriensi. S. R. I. Princeps. et. Comes. Pymontanus. Aram. Deia-
paræ. Virgini. Mariæ. devotus. cliens. P. C. An. M. DC. LXX.

T E M P L V M C V M M O N A S T E R I O

PP. Franciscanorum strictioris observantiæ

D. Josepho sacrum

Paderbornæ à fundamentis exstructum.

FERDINANDVS. Dei. et. Apostolicæ. Sedis. Gratia. Episcopus. Paderbornensis
Coadjutor. Monasteriensi. S. R. I. Princeps. Comes. Pymont. L. Baro. de. Fürsten-
berg. In. honorem. D. Josephi. Conf. Templum. cum. Monasterio. à. fundamentis
exstruxit. An. M. DC. LXX.

M A V S O L E V M

Theodori Episcopi, & Principis Paderbornensis,
in æde Cathedrali, quod Fridericus Fürstenbergius, fratris
ejus filius, perficiendum curavit.

THEODORVS
E familia Fürstenber-
giaca DEI & Aposto-
licæ Sedis Gratia Ec-
clesiæ Paderbornen-
sis Episcopus, S. R. I.
Princeps in hoc sepul-
chro, quod vivus ac va-
lens faciendum sibi lo-
cavit, novissimam
tubam exspe-
ctat.

Principis hic tumulus Theodori
est, carmina quæris
Grandibus in tumuli mar-
more scripta notis?
Aspice Tempia, Aras, Arces, Col-
legia, Libros,
Aspice vel tumuli, quem
modò cernis, opus.
Nil refert istis aliud superaddere
carmen,
Cum lapides clament, car-
mina jure tacent.

Decessit anno Christi-
ano 1618. die 4. men-
sis Decemb. ætatis suæ
71. cum per annos 33.
Dioccesin Paderborn,
difficillimis tempo-
ribus guber-
nasset.

Mors certa est, incerta
dies, neq; certa tuorū
Cura, tibi tumulum,
si sapis, ipse loca.

Scio quod Redē-
ptor meus vivit,
& in novissimo
die de terra surre-
cturus sū. Job. 19.

Et rursus circum-
dabor pelle mea,
& in carne mea vi-
debo Deum meū.
ibidem

Mortuus ut vivas, vi-
v^o moriaris oportet.
Ergo disce prius,
quam moriari, mori.

E P I T A P H I V M

Caspari de Fürstenberg, Archisatrapæ Westpha-
liæ, Arensbergæ in templo Wedinghusano tumulati.

Casparo. à Fürstenberg. viro, prænobili, ac strenuo. qui. anno. ætatis. 19. licenti-
am. V. J. adeptus. et. excultus. doctrinæ. prudentiæque. artibus. præfecturis. am-
plissimis. regendis. dando. consilio. Princippp. Mogunt. Colon. Paderb. difficillimis
legationibus. obeundis. incredibili. fide. labore. integritate. constantia. calami-
cosis. Reip. temporibus. Religioni. Catholicæ. Romano. Imperio
Patriæ. servivit

Fridericus. à Fürstenberg. parenti. opt. merito. posuit. vixit. annos. 72. menses. 4.
dies. 2. Satrapiam. in. Bilsstein. Waldenburg. et. Fredeburg. annos. 49. admini-
stravit. Archisatrapa. Westphaliæ. in. Arensberg. fuit. annos. 5. omnibus. Impe-
rij. conventibus. qui. annis. 40. habiti. interfuit. vel. legatus. vel. à. consilij. præ-
moribus. obiit. anno. salutis. 1618. III. Non. Martij. relicto. ob. bene
promerita. ingenti. patriæ. luctu. cujus. anima
requiescat. in pace. Amen.

E P I T A P H I V M
Friderici de Fürstenberg Satrapæ in Werle, Bil-
stein, & Waldenburg.
D. O. M. S
E T. M E M O R I A E

Friderici. de. Fürstenberg. ex. Waterlapp. IV. Electorum. Colonienſium. con-
ſiliarij. intimi. et. Satrapæ. in. Werle. Bilstein. et. Waldenburg. qui. ſua. integri-
tate. doctrina. religione. prudentia. dicendi. vi. cum. in. patriæ. negotijs. tum. in
publicis. Imperij. conventibus. sæpenumerò. cognita. immortalẽ. laudem. pro-
meritus. decessit. An. M. D. LXVII. XII. Kal. April. natus. An. LVII
Schedæ. ſepultus

FERDINANDVS. Dei. et. Apoſtolicæ. Sedis. Gratia. Episcopus. Paderbornenſis
Coadjutor. Monasterienſis. S. R. I. Princeps. et. Comes. Pymontanus
proavo. ſuo. M. H. P

E P I T A P H I V M
Annæ à Westphalen, conjugis Friderici de Für-
ſtenberg, Satrapæ in Werle, Bilstein, & Waldenburg.
D. O. M. S
E T. M E M O R I A E

Annæ. à. Westphalen. filia. Rabani. à. Westphalen. Satrapæ. in. Lichtenavv. et
Wünnenberg. nobiliſſimæ. et. pientiffimæ. matronæ. et. X. liberorum. matri
quos. ipſa. ad. omnem. virtutem. ſedulò. informavit. hoc. uno. viſa. infelicioſ
quod. Friderico. de. Fürſtenberg. marito. ſuo. diu. ſuperſtes. liberorum. tamen
gloriæ. non. interfuerit. piè. ut. vixit. defuncta. An. M. D. LXXXIII
ipſo. die. S. Joanni. Baptiſtæ. ſacro
ſepulta. in. Oelinghuſen

FERDINANDVS. Dei. et. Apoſtolicæ. Sedis. Gratia. Episcopus. Paderbornenſis
Coadjutor. Monasterienſis. S. R. I. Princeps. et. Comes. Pymontanus
proavia. ſua. M. H. P

EPITA-

E P I T A P H I V M

Elisabethæ Spiegel ex Peckelsheim, conjugis
Caspari à Fürstenberg, Archisatrapæ Westphaliæ,

E T

Annæ Mariæ de Kerpen, conjugis Friderici de
Fürstenberg, Archisatrapæ Westphaliæ.

D. O. M. S

Elisabethæ, Spiegel. ex, Peckelsheim, nobilissimæ. et. venustissimæ, feminæ. in
qua, tanquam. in. speculo. omnes. virtutes. resplenduerunt

An. M. D. LXXXVII. Kal. Jun. mortuæ

E T

Annæ Mariæ. de. Kerpen. ex. Illingen. in. Westphalia, quæ præclaram. stirpem
suam. modestissimis. moribus. prudentia. religione, et. præcipua. in. pauperes
benignitate. ornavit. et. cum. Friderico. de. Fürstenberg. Dynasta. in. Bilstein. et
Waldenburg. Præfecto. in. Fredeburg. Archisatrapa. Westphaliæ. et. Angariæ
annos. XXXVII. mens. V. summa. concordia. vixit. et. An. M. DC. XLVI

Id. Mart. obiit. nata. annos. LVIII

FERDINANDVS. Dei. et. Apostolicæ. Sedis. Gratia. Episcopus. Paderbornensis
Coadjutor. Monasteriensis. S. R. I. Princeps. et. Comes. Pymontanus

avia. ac. matri. carissimæ. eodem. sepulcro

hic. in. Vefchede. conditis. M. H. P

E P I T A P H I V M

Othiliæ Fürstenbergiæ, Abbatissæ Herisiensi, &
Olinghusanæ.

D. O. M. S

Othiliæ. Fürstenbergiæ, Abbatissæ, Herisiensi. et. Olinghusanæ. quæ. Theodori
Episcopi. Paderbornensis, et. S. R. I. Principis. soror. non. illius. fortuna. quàm
proprijs. virtutibus. clarior. utrobique. auctis. vectigalibus. exstructis. domicilijs
ornatis. templis. et. perpetuis. eleemosynis. fundatis. immortalẽ. suæ. in. Deum
religionis. erga. indigentes. misericordiæ. et. singularis. in. utrumque. collegium
beneficienciæ. memoriam. reliquit. piè. ut. vixit. mortua. Anno. M. DC. XXI

Non. Martij. ætatis. LXXII. cum. Herisiensi. Ecclesiæ. an. XXXIII

Olinghusanæ. XXXV. maxima. cum. laude. præfuisset

FERDINANDVS. Dei. et. Apostolicæ. Sedis. Gratia. Episcopus. Paderbornensis
Coadjutor. Monasteriensis. S. R. I. Princeps. et. Comes. Pymontanus. magnæ

amitiæ. suæ. in. Olinghusen. sepultæ. M. H. P. An. M. DC. LXX.

Bb

Epitaphium

E P I T A P H I V M

Friderici de Fürstenberg, Canonici Moguntini.

D. O. M. S

E T. M E M O R I A E

Friderici, de Fürstenberg, Canonici, Moguntini, Paderbornensis, S. Albani, et, S. Pe-
 eri, extra, muros, Mogunt. qui, prudentia, religione, et, singulari, erga, pauperes
 quibus, perpetuum, pecuniæ, redditum, donavit, liberalitate, excellens, decessit
 Moguntia, sepultus, in, æde, Metropolitana, An, M. DC. VIII. V. Id.

Januarias, ætatis, verò, suæ, LXX.

FERDINANDVS, Dei, et, Apostolicæ, Sedis, Gratia, Episcopus, Paderbornensis
 Coadjutor, Monasteriensis, S. R. I. Princeps, et, Comes, Pymontanus
 magno, patruo, suo, M. H. P

E P I T A P H I V M

Ioannis Godefridi de Fürstenberg, Canonici
Moguntini.

D. O. M. S

E T. M E M O R I A E

Joannis Godefridi, de Fürstenberg, Canonici, Moguntini, Trevirensis, et, Pader-
 bornensis, Præpositi, in, Meschede, qui, peragrata, Italia, Gallia, Hispania, incor-
 ruptos, mores, et, externarum, rerum, scientiam, in, patriam, reportavit, religionis
 et, prudentiæ, specimen, alijs, fuit, et, in, medio, honorum, cursu, præreptus, in
 via, dum, ad, suos, properat, lenta, tabe, obiit, An, M. DC. XXIV. III. Id, Septemb
 sepultus, Attendoria, in, æde, parochiali.

FERDINANDVS, Dei, et, Apostolicæ, Sedis, Gratia, Episcopus, Paderbornensis
 Coadjutor, Monasteriensis, S. R. I. Princeps, et, Comes, Pymontanus,
 patruo, suo, M. H. P

E P I T A P H I V M

Friderici Fürstenbergij Archifatræ Westpha-
liæ, Bilstenij & VValdenburgi Dynastæ, advocati hereditarij
in Graffschafft, Satrapæ Fredeburgensis, Arensbergæ, juxta
patrem, sepulti.

D. O. M. S

H. S. E

Magno, parenti, par. natus

Nomen, rogas? Fridericus, fuit, quod, moribus, implevit, stirpem? Fürstenbergi-
 ca, quæ, nobilissima, ni, esset, hinc, fieret, nempe, hoc, egit, quod, pauci, ut, ne
 ayorum

avorum. id. est. aliorum, tantum. luce. luceret. juben'. id. planius. dici. pa-
 reo. sed. addita. lege. ut. imiteris. Virtutem. et. scientiam. à. prima. ætate. primæ
 curæ. habuit. utraque. auxit. ubi. perdunt. multi. in. aulis. Principum. hinc
 tanto. ipsi. in. pretio. literati. et. pij. hinc. tantum. ipse. pretium. literatis. et. pijs
 pro. Joanne. Svichardo. Moguntino. Electore. Conigsteinia. ditioni. pro. Ferdi-
 nando. Electore. Coloniensi. et. utriusque. Bavarie. Duce. Westphalie. et. An-
 gariæ. summo. cum. imperio. præfuit. pro. utroque. ad. IV. Augustos. ad. Sueciæ
 Regem. ad. Principes. diversos. ad. plura. Imperij. Comitum. legatus. gravissi-
 misque. Reip. negotijs. adhibitus. consilia. non. ad. quæstum. retulit. sed. ad. con-
 scientiam. novit. id. patriæ. hostis. qui. fidem. pecunia. frustra. tentavit. novit
 patria. pro. qua. semel. captivus. bis. exul. nunquam. non. curis. oneratus. demum
 Suecis. Westphaliam. vastantibus. Bonnæ. bonam. mortem. vitæ. et. exilij. metam
 reperit. hinc. cineres. et. spiritus. in. suam. quisque. patriam. redierunt

hic. ad. Superos. illi. in. hoc. monumentum
 quod. desideratissimo. parenti

Fridericus. L. Baro. de. Fürstenberg. in. Snellenberg. Fürstenberg. Waterlapp
 Herdringen. Advocatus. hereditarius. in. Graffschafft. Dynasta. in. Obernkirchen
 Satrapa. in. Bilsstein. Waldenburg. et. Fredeburg. Coloniensis. et. Paderbornensis
 consiliarius. intimus. et. V. ejus. fratres. et. IV. sorores
 cum. lacrymis. posuerunt.

Decessit. V. Id. Aug. An. M. DC. XLVI. Natus. an. LXX. menses. V. dies. IX
 requiescat. in. pace. Amen

E P I T A P H I V M

Annæ Catharinæ de Petra, conjugis Friderici
 L. Baronis de Fürstenberg.

D. O. M. S

H. S. E

Anna Catharina. de. Petra. trium. Electorum. Trevirensium. Joannis. Lotharii
 et. Caroli. Casparis. neptis. et. consanguinea. splendore. nobilissimæ. familiæ. et
 omnium. virtutum. ornamentis. nulli. secunda. VIII. liberorum. parens. An.
 M. DC. LVIII. V. Id. Mart. piæ. ut. vixit. defuncta

Fridericus. L. Baro. de. Fürstenberg. in. Snellenberg. Fürstenberg. Waterlapp. Her-
 dringen. Advocatus. hereditarius. in. Graffschafft. Dynasta. in. Obernkirchen
 Satrapa. in. Bilsstein. Waldenburg. et. Fredeburg. Coloniensis. Electoris. intimus
 consiliarius. conjugi. carissimæ. cum. qua. annos. XIII. mens. IX
 dies. X. conjunctissime. vixit

M. H. P

Bb 2

Epitaphium

E P I T A P H I V M

Friderici. L. Baronis. de Fürstenberg, Satrapæ
in Bilstein, Waldenburg, & Fredeburg, Attendoriæ sepulti.

D. O. M. S

H. S. E

Fridericus, L. Baro. de Fürstenberg. in. Snellenberg. Fürstenberg. Waterlapp
Herdringen. Advocatus. hereditarius. in. Graffschafft. Dynasta. in. Obernkirchen
Coloniensis. et. Paderbornensis. consiliarius. intimus. Satrapa. in. Bilstein. Wal-
denburg. Fredeburg. qui. excellenti. ingenio. præditus. et. optimis. literis. in
Germania. Italia. Gallia. excultus. insignem. in. colendo. Deo. religionem. in. ju-
vanda. patria. caritatem. in. varijs. legationibus. et. S. R. I. Comitij. prudentiam
fidem. eloquentiam. in. dando. Principibus. consilio. integritatem. et. conscien-
tiam. in. obeunda. morte. pietatem. et. constantiam. ostendit. ac. lenta. demum
tate. confectus. maximo. suorum. mærore. et. publico. patriæ. luctu. decessit
Herdringæ. An. M. DC. LXII. Non. Julij. inter. X. et. XI. horam. ante. meridiem. natus
An. M. DC. XVIII. Prid. Kal. Novemb.

FERDINANDVS. Dei. et. Apostolicæ. Sedis. Gratia. Episcopus. Paderbornensis
Coadjutor. Monasteriensis. S. R. I. Princeps. et. Com. Pymontanus. consiliario
et. fratri. suo. carissimo. M. H. P.

E P I T A P H I V M

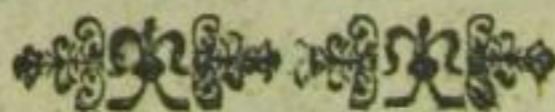
Vrsulæ Baronis de Fürstenberg, Decanissæ
Herisiensis, in æde Herisiensi sepultæ.

D. O. M. S

H. S. E

Vrsula, Baro. de. Fürstenberg. nobilis. hujus. Collegij. Herisiensis. Decanissa
quæ. in. hoc. dignitatis. gradu. non. solum. castissimis. moribus. religione. mode-
stia. et. sedula. rei. divinæ. cura. alijs. præluxit. sed. insuper. admirabilis. in. egenos. et
afflictos. homines. benignitatis. in. multis. ac. diuturnis. morbis. sustinendis. patien-
tiæ. et. memoris. defunctorum. pietatis. exemplum. præbuit. demum. lento. morbo
consumpta. piè. ut. vixit. obdormivit. in. Domino. An. M. DC. LXVII
prid. Kal. Jul. ætatis. suæ. LIII

FERDINANDVS. Dei. et. Apostolicæ. Sedis. Gratia. Episcopus. Paderbornensis
Coadjutor. Monasteriensis. S. R. I. Princeps. et. Comes. Pymontanus
sorori. suæ. carissimæ. M. H. P. An. M. DC. LXX.

Benevolo Lectori S.

Finieramus monumenta nostra, cum à Decano, & Collegio Cathedrali Osnabrugensi, sæpius desiderata Caroli Magni diplomata, & donationum literæ ex arcano tabulario nobiscum communicantur, quas ipse Carolus M. propria manu subscriptas, & annulo suo signatas olim Ecclesiæ Osnabrugensi, & Wihoni primo ejus Episcopo dedit. Hæ postquam ad Ferdinandum Episcopum ac Principem Paderbornensem, & Coadjutorem Monasteriensem perlatæ fuerunt, nihil ille, pro eminente inter Germaniæ Antistites ac Principes doctrina, acceptius, nihil, pro singulari antiquitatis cognitione ac studio, antiquius habuit, quàm ut ab omni mendo purgatas publicæ luci, & communi bono impertiret. Ac licet secundi diplomatis autographum vetustate exoletum, læsum etiam alicubi fuerit, ita tamen, ut legi potuerit, integrum mansit, majorque labor fuit, in prisco ævi illius caractere enodando. Quo in genere cum ipse Princeps apprimè versatus esset, facem lectioni accendit, adhibitisque testibus viris eruditis, utrumque diploma suæ integritati, ac fidei reddidit. Primum Ertvvinus Ertmannus interpolatum tantummodo, mutilumque in suo Chronico Osnabrugensi tradit, alterum nec ipse, nec Crantzius, nec Miræus alijque tam exactum dedere, quàm hic ex ipso autographo iisdem planè verbis editum legitur. Cæterū duplex nobis horum diplomatum publicandorum causa fuit. Altera ut quæ in monumentis saltus Teutoburgiensi, & deserti Sennæ, de Osneggo & Sinedi memoravimus, hic benevolus Lector certius cognoscat. Altera ut Caroli M. liberalitatem ac munificentiam erga primos Saxoniarum Episcopos testatorem exhiberemus; Nec enim desunt hujus sæculi scriptores, in primis ex adversa religione Gryphander tract. de Weichb. c. 9. Winckelmannus lib. 2. de Not. Saxon. veteris. c. 5. & 9. alijque post Lehmannum in Chron. Spirensi lib. 3. qui, ut jurisdictionem Episcoporum, eorumque Regalia jura convellant, aut ab Ottone M. primùm communicata persuadeant, Caroli M. diplomata supposititia, adulterina, & à Catholicis scriptoribus mala fide obtrusa, quin omnia Caroli M. privilegia nullibi, nisi in jactatione vulgi extare, temere audent asserere. Inter quæ cum primis reputant diploma Caroli M. Ecclesiæ Bremensi datum, recitatũq; ab Adamo Bremensi in historia sua. Extat & Ferdensis Ecclesiæ diploma similis prope formæ, ac fidei à Carolo M. consignatum; utrumque à nobis, veri fiduciã, ad ingressum initiũque monumentorum supra allatum est. Neque aliud ferè obtendunt adversarij, quàm quod annus Incarnationis Dominicæ contra ævi illius morem adscriptus; qui etsi aliena manu accesserit, non proinde totum diploma invalidum damnandumve. Certè ea diplomata si, ut nos facimus, ex nativo suo colore, formaque scribendi protulissent, nulla facile dubitatio intervenire posset. Enimverò Osnabrugensis Ecclesiæ diplomata, quæ hic sistimus, aut fidem obtinent, aut nulla humana fides ex Cæsarium tabulis asserta valere debet. Leget igitur hic prudens antiquitatis æstimator ampla Episcopi bona, & privilegia, omne Regale, vel Sæculare judicium in subjectos sibi homines eidem donatum, & perpetuam de Regia potestate confirmatam absolutionem, Hic adversarij, qui tam iniquis oculis Sæcularem ac Regalem

Episcoporum jurisdictionem aspiciunt, gratum nobis fecerint, si antiquiora, aut his similia à Carolo M. sæcularibus Principibus donata privilegia in medium attulerint. Haud interim dubium, quin reliquis Saxoniae Episcopis, primæ donationum tabulæ, pari forma & liberalitate, iisdemque privilegijs à Carolo M. datæ, & consignatæ fuerint, quas aut temporum injuria subtraxit, aut vetustas abolevit, nisi inter tabularia adhuc pressæ teneantur. Nobis monumenta concludere non ante visum fuit, quàm & hoc Carolinæ liberalitatis monumentum cæteris haud ignobilius accederet, & ad posteritatis memoriam consecraretur.

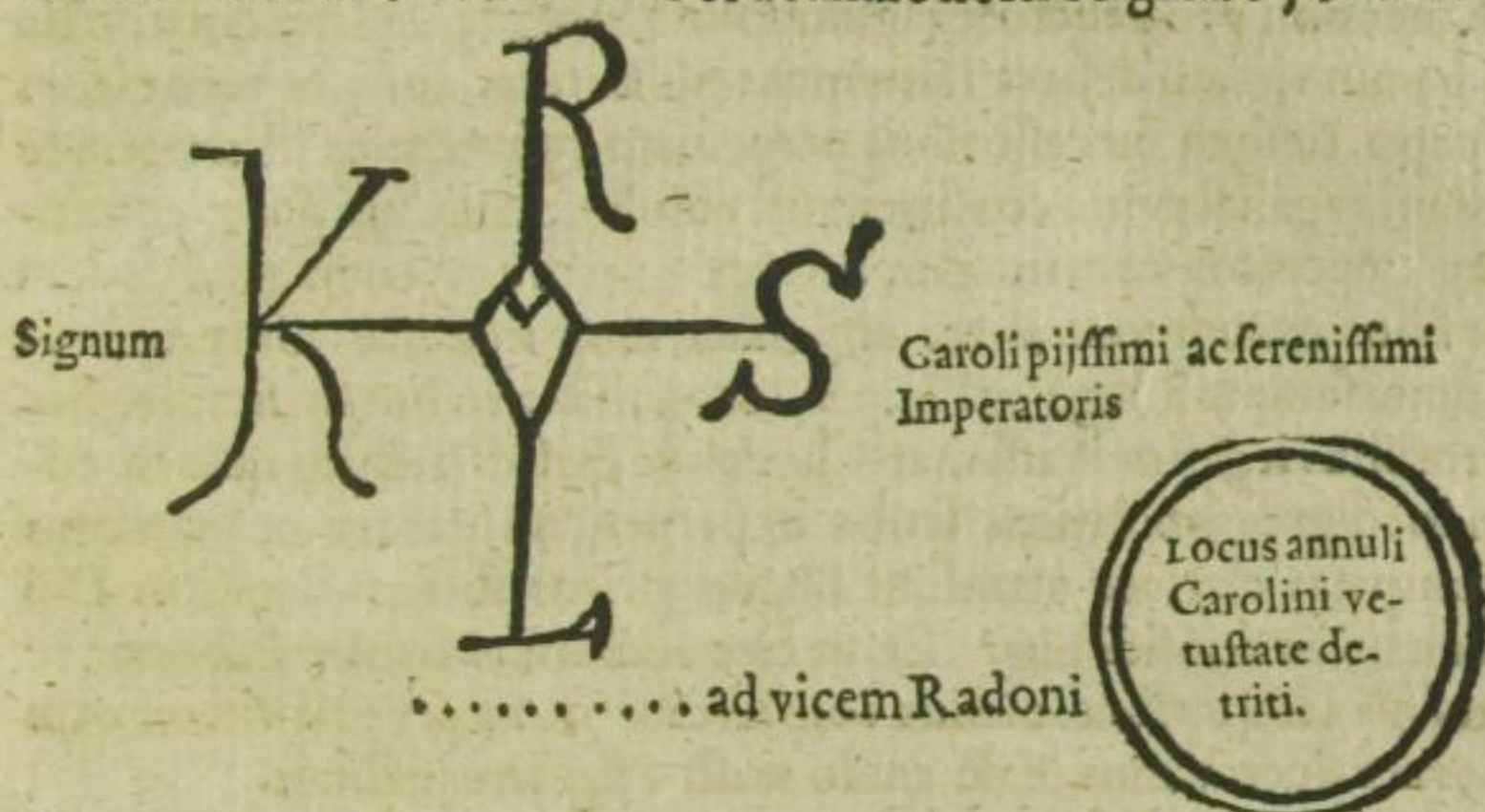
Privilegium Caroli M. Imp. Osnabrugensi Ecclesie datum XIII. Kal. Jan. An. III. Imperij,

qui est annus Christi 803.

IN nomine Patris & Filij & Spiritus sancti Carolus serenissimus augustus a Deo coronatus magnus pacificus imperator romanum gubernans imperium qui & per misericordiam Dei rex francorum & langobardorum. Quicquid enim locis sanctorum venerabilium ob amorem domini nostri Ihesu Christi & reverentiam sanctorum cedimus vel condonamus hoc ad mercedis augmentum vel stabilitatem regni nostri in Dei nomine pertinere confidimus. Igitur notum sit omnibus fidelibus præsentibus scilicet & futuris qualiter donamus ad basilicam sancti Petri principis Apostolorum & sanctorum martirum Crispini & Crispiniani quam nos construximus in loco Osnabrugki & corpora illorum illuc transtulimus ubi præest vir venerabilis Wiho episcopus omne regale vel seculare iudicium super suos servos & liddones & liberos malman & mundman & omnes utriusque sexus homines eidem æcclesie pertinentes quos modo possidet vel deinceps adquisierit & perpetuam de regia potestate confirmamus absolutionem ita ut nullus iudex publicus dux comes vel vicecomes vel scultetus sive missi dominici per tempora discurrentes loca illius episcopatus ad placita habenda vel freda exigenda & parafreda aut aliquem de præscriptis eidem æcclesie pertinentem ad sua placita bannire vel ad mortem usquam terrarum dijudicare vel aliquo modo ullo unquam tempore aggravare audeant. Sed liceat præfato episcopo suisque successoribus & suo advocatores prædictæ æcclesie cum omnibus sibi pertinentibus quieto ordine possidere ordinare atque disponere. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur

beatue

beatur ac diuturnis temporibus melius conservetur manu propria subter eam roborare decrevimus & de anulo nostro sigillare jussimus.

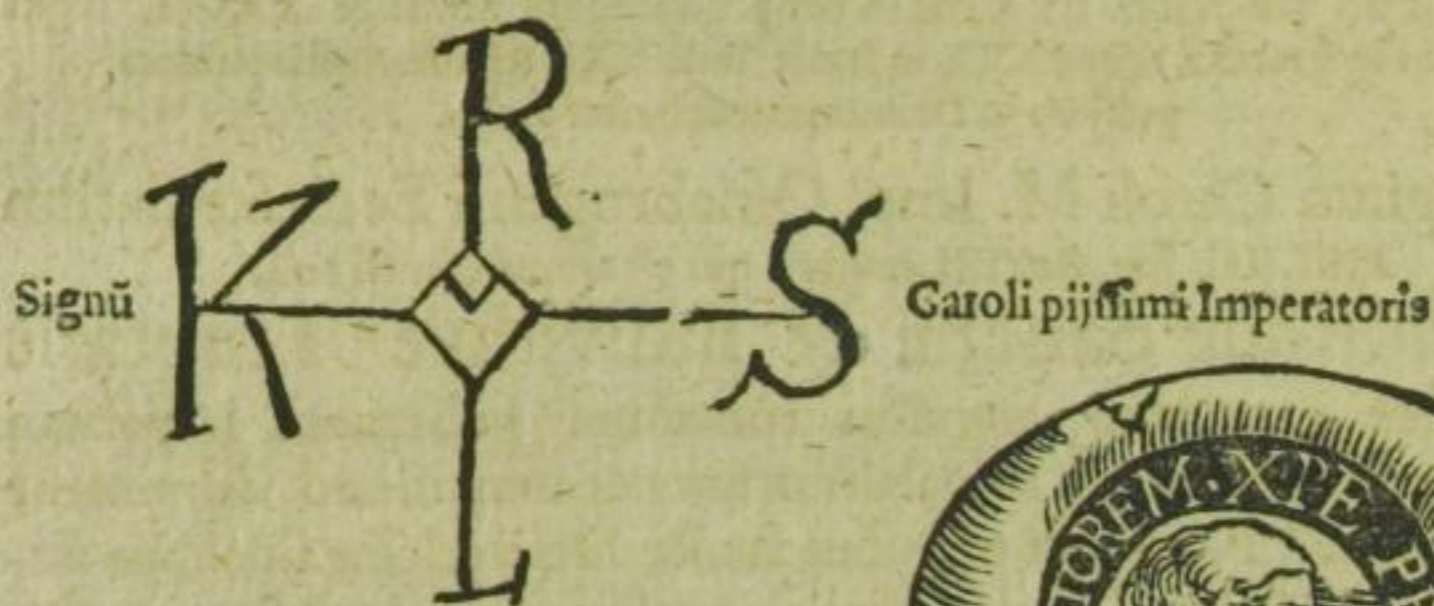

Data XIII Kl Jan anno. III. Christo propitio Imperij nostri & XXXVI. regni nostri in Francia. atque XXX. in Italia. Indict. XI. Actum Aquis palacio publico in Dei nomine feliciter amen.

Privilegium Caroli M. Imp. Osnabrugensi Ecclesie datum
XIII. Kal. Jan. An. III. imperij qui est annus Christi 804.

IN nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis
Karolus imperator augustus romanum gubernans imperium qui & rex francorum & langabardorum nec non modo dominator & saxonum. Notum sit omnibus sanctæ Dei æcclesie fidelibus nostrisque presentibus scilicet & futuris qualiter nos ob nostræ mercedis augmentum Wihoni Osnabrugensi episcopo suæque æcclesie quam nos primam omnium in saxoniam in honore sancti Petri principis Apostolorum & sanctorum martirum Crispini & Crispiniani construximus quoddam nemus vel forestum infra hæc loca situm. farnevinkil. rutanstein. angeri. osning. finedi. bergashovid. drevensmeri. etanarfeld. dumeri. collaudatione illius regionis potentum cum omni integritate in porcis videlicet silvaticis atque cervis avibus & piscibus omni que venatione quæ sub banno usuali ad forestum deputatur ad similitudinem foresti nostri aquisgranum pertinentis in silva osningi in perpetuum proprietatis usum donavimus ea videlicet ratione quod si quisquam hoc idem nemus nostro banno munitum sine prædictæ sedis episcopi licentia studio venandi vel silvam extirpandi

vel aliquod hujusmodi negotium peragendi unquam intrare præsum-
pserit. sciat se tam divinæ quam & regiæ ultionis vindictam incursum.
nec non pro delicto sexaginta solidos nostri ponderis quos nobis
pro banno violato deberi statuimus redditurum. Insuper vero eidem
episcopo suisque successoribus perpetuam concedimus libertatem &
ab omni regali servitio confirmamus absolutionem. nisi forte contin-
gat ut imperator romanorum vel rex grecorum conjugalia federa
inter filios eorum contrahere disponant tunc æcclesiæ illius episco-
pus omni sumptu à rege vel imperatore adhibito laborem simul & ho-
norem illius legationis assumat & hoc ea de causa statuimus quia in eo-
dem loco grecas & latinas scholas in perpetuum manere ordinavimus
& nunquam clericos utriusque linguæ gnaros ibidem deesse in Dei
misericordia confidimus. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur ac
diuturnis temporibus melius conservetur manu propria subter eam
roborare decrevimus & de anulo nostro sigillare jussimus.

Amalbertus ad vicem Ercanbaldi
recognovi

Data XIII Kl Jan anno. IIII. Christo propitio Imperij nostri & XXXVII. regni
nostri in Francia. atque XXXI. in Italia. Actum Aquisgrani
palatio in Dei nomine feliciter amen.

Hic post Caroli M. privilegia Osnabrugensibus concessa, quædam etiam Paderbornensis Ecclesiæ nostræ diplomata, à Ludovico Pio Imp. ejusq; filio Ludovico Germaniæ Rege, & Carolo Crasso Imp. Pij nepote data, atque ex autographis integerrima fide descripta subjungere placuit, ut Caroli M. erga primos Saxoniarum Episcopos liberalitatem filium ejus, ac nepotes imitatos aspiceret Lector; neque ex nostræ Ecclesiæ tabulario desideraret, quod ex alieno dedimus. Cæteras donationum antiquarum tabulas, quæ complures penes nos sunt, suo loco reddemus. Hæc tantummodò invitamento alijs esse cupimus, ut pari nobiscum studio Ecclesiarum suarum monumenta communicent, & patriæ historiam, cum summo posteritatis fructu, ac Cæsarium optimè de illis meritorum gloria, illustrent.

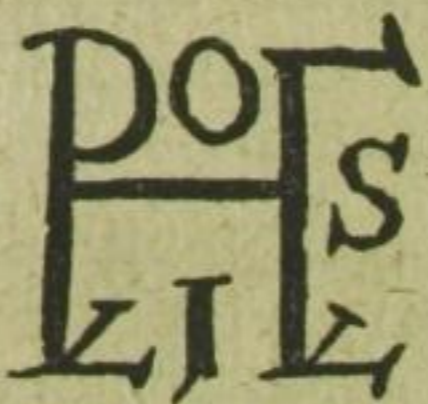
Privilegium Ludovici Pij Imp. Caroli M. filij,
Paderbornensi Ecclesiæ datum IV. Non. Aprilis. An. VIII
Imperij, qui est annus Christi 822.

IN nomine Domini Dei & Salyatoris nostri
Iesu Christi. Hludovicus divina ordinante providentia Imperator
Augustus. Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem
Dei ejusque in eis locis sibi famulantes beneficia potiora largimur præ-
mium apud Dominum æternæ remunerationis nobis rependi non dif-
fidimus. Igitur notum esse volumus cunctis fidelibus nostris præsen-
tibus scilicet & futuris quia venerabilis vir Baderadus Episcopus Ec-
clesiæ quæ est constructa in honore sanctæ Mariæ semper Virginis &
sancti Kiliani in loco qui dicitur Paderbrunno missa petitione depre-
catus est ut prædictam sedem cum omnibus ad se juste & legaliter mo-
derno tempore pertinentibus vel aspicientibus sub nostra tuitione &
immunitatis defensione cum rebus & mancipijs constitueremus quod
ita & fecisse omnium fidelium nostrorum cognoscat industria. Præci-
pientes

Cc

pientes

piantes ergo jubemus ut nullus iudex publicus vel quislibet ex iudiciali potestate in Ecclesias aut loca vel agros seu reliquas possessiones memoratae Ecclesiae quas moderno tempore infra ditionem imperij nostri legibus possidet vel quae deinceps in iure ipsius loci voluerit divina pietas augeri ad causas iudiciali more audiendas vel freda exigenda aut mansiones vel paratas faciendas aut fidei iussores tollendos aut homines ipsius Ecclesiae contra rationem distringendos nec ullas redhibitiones vel illicitas occasiones requirendas ullo unquam tempore ingredi audeat vel ea quae supra memorata sunt penitus exigere praesumat. sed liceat memorato Episcopo suisque successoribus res praedictae Ecclesiae cum omnibus quas possidet quieto ordine possidere & nostro fideliter parere imperio. quicquid vero fiscus exinde sperare potuerit totum nos pro aeterna remuneratione praedictae Ecclesiae ad stipendia pauperum & luminaria concinnanda concedimus qualiter melius delectet clericos in eadem sede degentes pro nobis conjugum & prole nostra Domini misericordiam exorare & ut haec auctoritas per futura tempora melius conservetur manu propria subter firmavimus & anuli nostri impressione signari iussimus

Signum Hludovvici serenissimi Imperatoris

Hirminmarus Diaconus ad vicem Fridagisi
Abbatis recognovi

Data quarto Non. April. anno VIII Imperij domni Hludovvici pijsissimi augusti. Indictione XV. actum aquisgrani palatio regio. In dei nomine feliciter amen.

Privile-

Privilegium Ludovici Regis Germaniæ, Ludovici Pij Imp. filij, Paderbornensi Ecclesiæ datum XI. Kal. Junij. An. XVII. regni, qui videtur esse annus Christi 842. aut 843. cæpit enim regnare Ludovicus Rex Germaniæ ab anno Christi 826. cum 18. Imperij Ludovici patris, sit sextus annus regni filij ejus homonymi, uti tum aliunde, tum ex literis ipsius Ludovici Regis constat apud Hundium in Salisburg. Metrop. tom. I. pag. 225.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Hludovicus divina favente gratia Rex. Si liberalitatis nostræ munere loca Deo dicata & necessitates ecclesiasticas per petitiones pontificum atque sacerdotum nostro relevamus munimine atque tuemur juvamine id nobis & ad mortalem vitam temporaliter transiendam & ad æternam obtinendam profuturum liquido credimus. Quapropter noverit sagacitas seu utilitas omnium fidelium sanctæ dei ecclesiæ nostrorumq; tam præsentium quam futurorum. Qualiter venerabilis Episcopus fidelisque noster Batheradus nomine veniens in procerum nostrorum præsentiam obtulit obtutibus nostris præceptum domni ac genitoris nostri Ludovici serenissimi Imperatoris quod ipse facere jussit per petitionem præfati venerabilis Episcopi ad locum qui vocatur Paderbrunno constructum in honore sanctæ Mariæ semper Virginis & sancti Kiliani in quo præcepto continebatur immunitas atque defensio seu tuitio domni Imperatoris genitoris nostri supra prædictum locum sed pro integra firmitate ac securitatis studio præfatus venerabilis Episcopus Batheradus deprecatus est mansuetudinem nostram ut ipsam defensionem atque tuitionem per nostræ mansuetudinis præceptum renovare dignaremur cujus petitioni ob amorem domini mei Iesu Christi & reverentiam prænominati venerabilis Episcopi seu animæ nostræ remedium libenti animo assensum præbentes tale auctoritatis præceptum ad ipsum sanctum locum fieri decrevimus quatenus sub quali defensione domni genitoris nostri fuit ita deinceps sub nostra tuitione & immunitatis defensione cum omnibus ad se juste & legaliter pertinentibus permaneat. Præcipientes ergo jubemus ut nullus

Cc 2

judex

judex publicus vel quislibet ex judiciaria potestate in Ecclesias aut loca vel agros seu reliquas possessiones memoratæ Ecclesiæ quas moderno tempore infra ditionem regni nostri legibus possidet vel quæ deinceps in jure ipsius loci voluerit divina pietas augeti ad causas judiciario more audiendas vel trega exigenda aut mansiones vel paratas faciendas aut fidejussores tollendos aut homines ipsius Ecclesiæ contra rationem distringendos nec ullas redibitiones vel illicitas occasiones requirendas ullo unquam tempore ingredi audeat vel ea omnia quæ supra memorata sunt penitus exigere præsumat. Sed liceat memorato Episcopo suisque successoribus res prædictæ Ecclesiæ cum omnibus quæ possidet quieto ordine possidere & nostro fideliter parere imperio. quicquid vero fiscus exinde sperare potuerit totum nos pro æterna remuneratione prædictæ Ecclesiæ ad stipendia pauperum & luminaria concinnanda concedimus quatinus melius delectet clericos in eadem sede degentes pro nobis conjuge proleque nostra domini misericordiam exorare. Hæc quippe auctoritas ut plenior in Dei nomine obtineat vigorem & a fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ ac nostris verius credatur & diligentius observetur manu propria nostra subterfirmavimus & anuli nostri impressione adsignari jussimus

Signum

Domni Hludovvici serenissimi regis

Walto Subdiaconus ad vicem Witgarij Cancellarij recognovi

Data XI. Kal. Junij. anno Christo propitio XVII. regni Hludovvici serenissimi regis in Orientali Francia regnantis. Indict. VI. actum Frankonofurt palatio regio in Dei nomine feliciter, Amen.

Privilegium

Privilegium Caroli Crassi Imp. filij Ludovici Regis Germaniæ, Paderbornensi Ecclesiæ datum

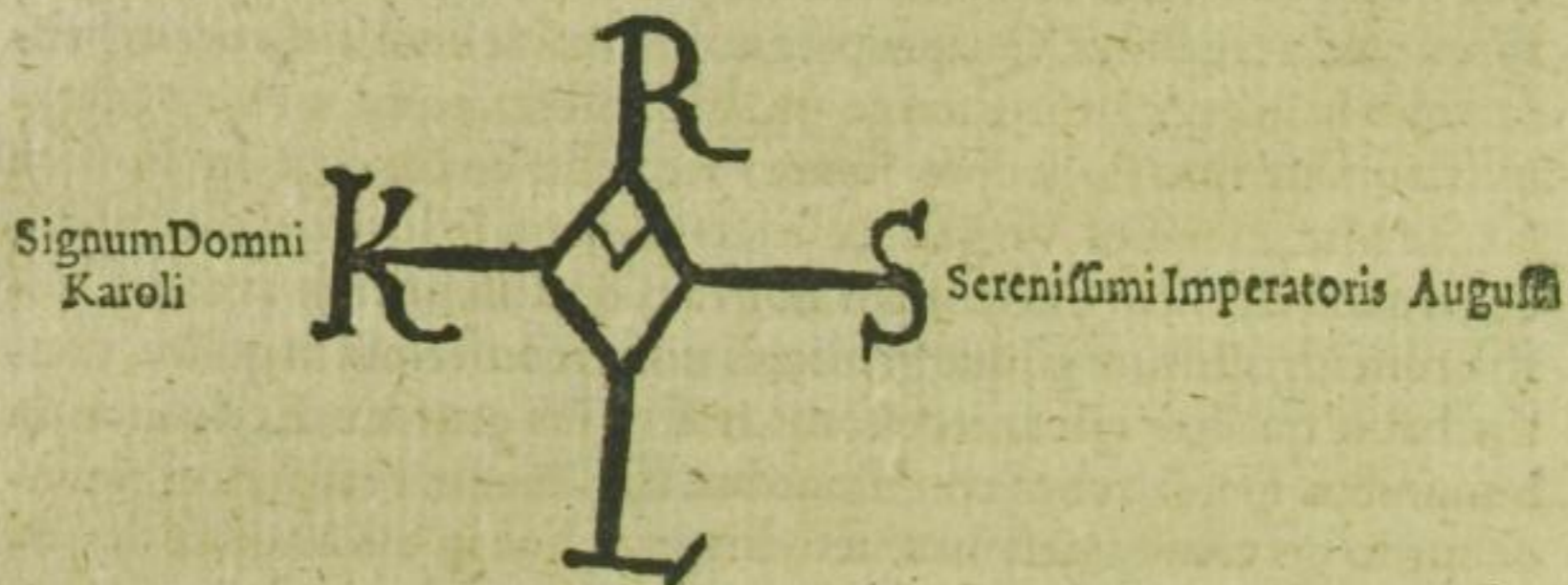
Anno Christi 887.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Carolus divina favente gratia serenissimus Imperator Augustus. Si locis deo dicatis nostræ imperialis potestatis benevolentiam impendamus hoc nobis ad æternæ remunerationis præmia capessenda profuturum fore liquido credimus. Quapropter omnium fidelium nostrorum præsentium scilicet & futurorum cognoscat industria qualiter vir venerabilis nomine Bisio Episcopus scilicet Ecclesiæ constructæ in honore sanctæ Mariæ semper Virginis & sancti Chilianii in loco qui dicitur Paderbrunno attulit in præsentiam nostram beatissimorum avorum nostrorum augustorum pijque genitoris nostri conscripta in quibus continebatur qualiter ipsi antecessores nostri jus præfatæ Ecclesiæ cum hominibus in ipsis rebus consistentibus sub illorum receperunt mundeburdo precatuque est mansuetudinem ut hoc ipsum a nostræ imperialis potestatis consensu fieri non recusaremus. Nos autem ob amorem domini & ob remedium animæ pij genitoris nostri caterorumque antecessorum nostrorum nec non & pro nostræ mercedis augmento paternos mores sequentes & benignitati ejus consentientes ita fieri decrevimus. Præcipientes ergo jubemus ut nullus iudex publicus vel quislibet ex judiciaria potestate in Ecclesias aut loca vel agros seu reliquas possessiones jam dictæ Ecclesiæ quas nunc infra ditionem regni nostri legibus possidet vel quæ deinceps in jura ipsius loci divinâ pietas voluerit augeri ad causas judiciario more audiendas vel fræda exigendâ mansiones vel paratas faciendas aut fidejussores tollendos aut homines ipsius Ecclesiæ contra rationem distringendos nec ullas redhibitiones vel injustas occasiones requirendas ullo unquam tempore ingredi audeat vel ea quæ supra memorata sunt penitus exigere præsumat hominibus quoque famulatum ejusdem monasterij facientibus in hursteromarcu qui Saxonice malman dicuntur prædictum mundeburdum & tuitionem nostram constituimus ut etiam coram nulla judiciaria potestate examinentur nisi coram Episcopo vel advocato

Cc 3

quem

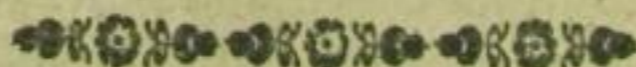
quem ejusdem loci Episcopus elegerit. quicquid vero fiscus exinde sperare potuerit prædictæ Ecclesiæ ad stipendia pauperum & luminaria concedimus & ipse Episcopus cum omnibus rebus suis nostro fideliter pareat imperio & sub nostra consistat defensione quatinus ipsum fratresque ejusdem loci pro nobis dominum melius jugiterque exorare delectet. Et ut hæc nostræ consensionis auctoritas plenior in Dei nomine obtineat firmitatem manu propria nostra subter eam confirmavimus & anuli nostri impressione assignari jussimus

Amalbertus Cancellarius ad vicem Luitberti
Archicappellani recognovi

Data XI. Kal. Octob. Anno dominicæ Incarnationis DCCCLXXXVII. Indictione V.
Anno vero regni KAROLI serenissimi Imperatoris Aug. in Italia VII. in Francia
V. in Gallia III. actum ad Lustinauua curte regali in Christi nomine
feliciter amen.

Errata Typographica.

Pag. 8. lin. 22. leg. omninò nego. pag. 9. lin. 25. leg. monumentorum.
 pag. 13. lin. 25. leg. bis quidem. pag. 20. lin. 11. leg. Visurgim. pag. 27. lin.
 ult. leg. minæ. pag. 31. lin. 9. leg. metuebat. pag. 32. lin. 16. leg. totidem-
 que. pag. 37. lin. 28. leg. pleraq; alia confecit. pag. 52. lin. 13. leg. vicerant.
 lin. 16. leg. Martiale. pag. 53. lin. 15. leg. honorario. pag. 54. lin. 21. leg. au-
 ctore Georgio Agricola. pag. 55. lin. 26. leg. in transitu. in fin. leg. præ-
 clusæ. pag. 57. lin. 24. leg. cenlebant. pag. 64. lin. ult. leg. promisit. pag.
 70. lin. 7. dele. Caroli M. 4. lin. 25. leg. per Bojariam. pag. 105. lin. 5.
 leg. licentiam. pag. 110. lin. 4. leg. petitionem. pag. 119. lin. penult. leg.
 Themistocles. pag. 122. lin. 7. leg. Reginoni. pag. 126. lin. penult. leg.
 opima. pag. 138. lin. 5. leg. decollationis. pag. 150. lin. 10. leg. Panegyri.
 Reliquis mendis, quæ oculos nostros fugerunt, benevolum
 Lectorem, pro sua humanitate ut ignoscat,
 obsecramus.

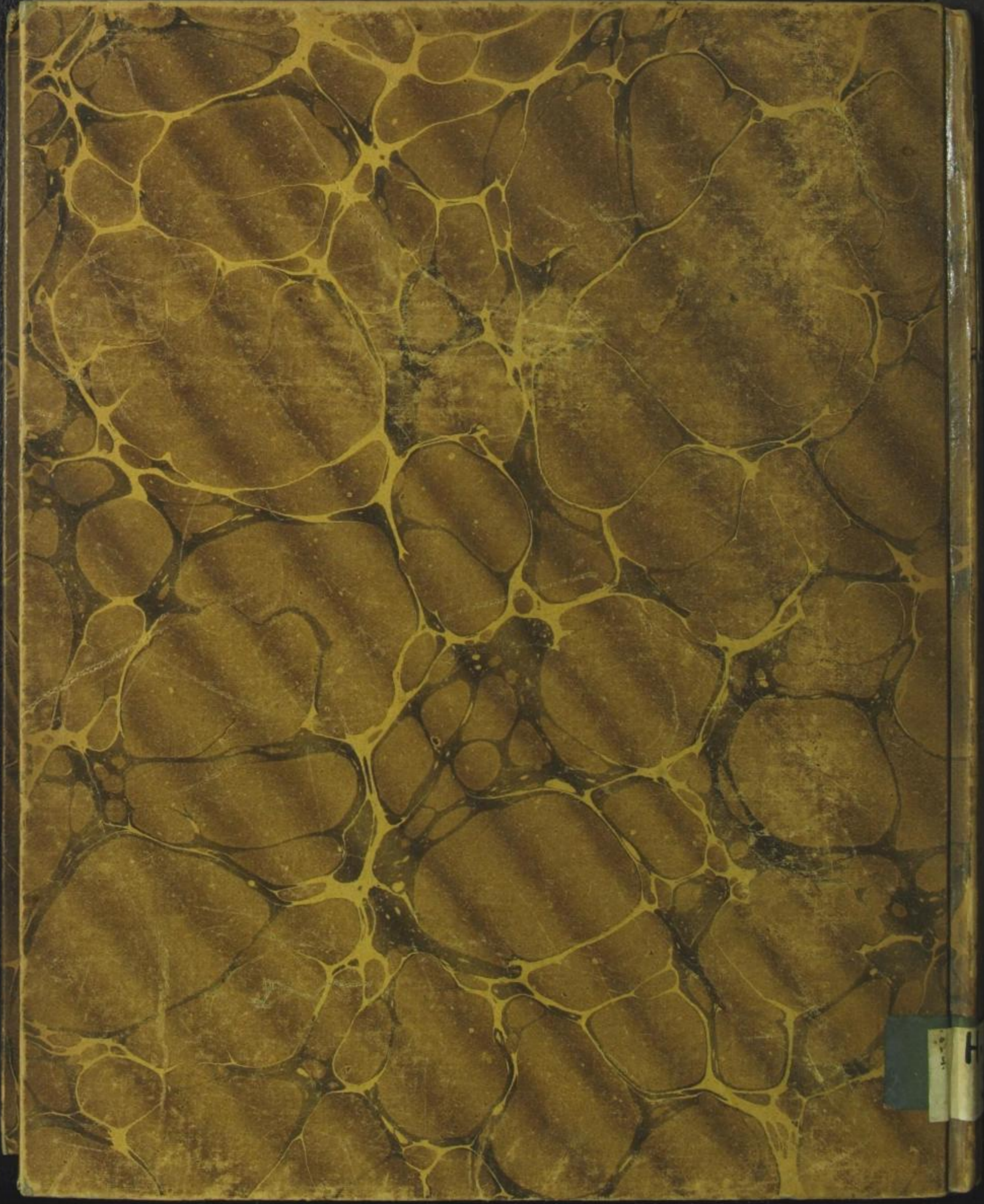
F I N I S.

21113

✓

Post

Hist. Weg. 355 m

10
H